ALEXANDR
SOLJENIȚÎN
primul cerc I
UNIVERS

ALEXANDR SOLJENIȚÎN

Primul cerc

*

Traducere și note
de
IULIA BODNARI

EDITURA UNIVERS
București, 2009

Coperta: **FABER STUDIO**
Redactor: **Silvia Dumitrache**
Tehnoredactare: **Constantin Niță**
Corector: **Elena Tătaru**

ALEXANDR SOLJENIȚÎN
Pervîi krug
© 1968, 1978 Alexandr Soljeniţîn

© Editura UNIVERS, 2009, pentru prezenta traducere

ISBN 978-99931-13-08-9

În zilele noastre, cărțile rusești nu supraviețuiesc decât pierzându-și penele. Acesta este destinul lor. Am văzut ce s-a întâmplat nu demult cu Maestrul și Margareta de Bulgakov: penele au ajuns la noi după aceea, duse de apă la vale. Așa s-a întâmplat și cu romanul de față. Ca să-i dau o vagă aparență de viață, ca să-l prezint unui editor, l-am ciuntit, l-am mutilat cu propriile mele mâini, sau mai degrabă l-am demolat, apoi l-am reconstruit, și sub forma aceasta a fost cunoscut.
Deși se poate să fie prea târziu pentru a corecta și îndrepta totul, iată-l sub adevăratul lui chip. Trebuie să spun că, restituindu-l, l-am corectat ici și colo: atunci aveam patruzeci de ani, acum am cincizeci.

Scris din 1955 până în 1958

Desfigurat în 1964

Rescris în 1968

Prietenilor mei din șarașka

CAPITOLUL I

Limbile ajurate arătau ora patru și cinci minute. În lumina muribundă de decembrie, bronzul pendulei de pe etajeră era întunecat.

Geamurile ferestrei înalte urcau de la nivelul caldarâmului. Prin ele se vedea traficul febril de pe strada Kuznețki Most și trebăluiala aferată a portarilor care măturau printre picioarele trecătorilor zăpada proaspătă, înghețată deja, de un cenușiu murdar.

Rezemat de toc, privind toate acestea, dar nevăzându-le cu adevărat, Inokenti Volodin, consilier de stat de rangul al doilea, fluiera o melodie ușoară și tărăgănată. Cu vârful degetelor, răsfoia paginile lucioase și colorate ale unei reviste străine. Fără să le dea vreo atenție.

Acest consilier de stat de rangul al doilea, care ocupa poziția de locotenent-colonel în serviciul diplomatic, acest bărbat înalt, subțire, care nu purta uniformă, ci un costum ușor și mătăsos, acest Volodin părea mai degrabă un băiat de bani gata decât un funcționar important din Ministerul Afacerilor Externe.

Era timpul să plece de la birou, dar nu făcea nimic; era timpul să se ducă acasă, dar nu se mișca. Ora patru nu aducea sfârșitul zilei de muncă, ci sfârșitul muncii de zi, cea mai scurtă. Toată lumea se ducea acasă să mănânce și să tragă un pui de somn. După ora zece se vedea cum se luminează miile de ferestre ale celor patruzeci și cinci de ministere ale Uniunii și sutele de ferestre ale celor douăzeci de ministere ale Federației Ruse. Există un singur bărbat, unul singur, baricadat după zece uși, care nu doarme noaptea și care ține treaz tot guvernul de la Moscova până la ora patru dimineața. Cunoscând obiceiurile nocturne ale Maestrului, cele șase duzini de miniștri stau acolo, ca niște școlari, ciulind urechile în așteptarea unei chemări. Ca să lupte împotriva somnului, își cheamă secretarii de stat, iar aceștia își exploatează șefii de birou; funcționari de toate felurile asaltează fișetele, curierii se grăbesc pe culoare, stenografele își ascut creioanele.

Chiar în ajunul Crăciunului pe stil vechi (ambasadele occidentale au amuțit deja de două zile și nu mai telefonează deloc), ministerul își petrecu noaptea în alertă. Ceilalți se bucură acum de două săptămâni de vacanță. Naivii. Măgarii înhămați la povară.

Degetele nervoase ale tânărului răsfoiau revista repede, mașinal, o spaimă mizerabilă i se urca în gât, îl încălzea, apoi se retrăgea, lăsând în urma ei frigul. Inokenti aruncă revista și începu să măsoare camera, cu capul între umeri. Să telefoneze, sau nu? Trebuia oare să o facă acum? Sau era prea târziu pentru *ei*? Joi, sau vineri?

Da, e prea târziu...

Mai avea atât de puțin timp și nu era nimeni, nimeni cu care să se sfătuiască!

Oare chiar se poate identifica vocea unui om care sună dintr-o cabină telefonică? Dacă vorbește numai rusă? Dacă nu se lungește, dacă se grăbește s-o șteargă? Pot oare să recunoască timbrul vocii, aplatizat de telefon? Tehnic, e imposibil. După trei sau patru zile o să meargă personal să-i vadă. E mai logic să aștepte acum. Mai rezonabil.

Dar o să fie prea târziu.

Doamne, Dumnezeule. Umerii lui, nepregătiți pentru asemenea poveri, erau cutremurați de fiori. Ar fi fost mai bine să nu fi aflat nimic. Nu știu. Nu sunt la curent...

Strânse toate lucrurile de pe birou și le așează în seif. Îl cuprindea emoția, din ce în ce mai vehementă. Inokenti își sprijini fruntea de metalul ruginit, revopsit, al seifului, și făcu o pauză, cu ochii închiși.

Dintr-odată, de parcă ar fi pierdut acolo ultimele clipe, fără să telefoneze după mașină și fără să închidă călimara, Inokenti ieși, încuie ușa, lăsă cheia soldatului de gardă din fundul culoarului, coborî câte patru trepte o dată, trecând printre personalul mereu agitat al ministerului și, încărcat de aur și pasmanterii, își îmbrăcă paltonul în grabă, își trase pălăria pe ochi și ieși în înserarea umedă.

Viteza cu care se mișcase îl calmase. Pantofii franțuzești pe care îi purta fără galoși, ca un bărbat la modă, se înfundau în zăpada topită, amestecată cu noroi.

Pe când trecea prin fața statuii lui Vorovski , din curticica aproape închisă a ministerului, Inokenti ridică ochii și se înfioră. Descoperi un sens nou clădirilor din Marea Lubianka, care dădeau spre strada Furkasovski. Această masă de antracit de opt etaje era ca un cuirasat, cu cei optsprezece stâlpi care se ridicau la tribord ca tot atâtea guri de tun. Barca fragilă a lui Inokenti se lăsa purtată spre prova vaporului greu și rapid.

Nu, nu era o barcă în derivă, ci o torpilă care se îndrepta spre cuirasat! Dar nu era cu putință! Se întoarse spre dreapta și o porni pe strada Kuznețki Most. Un taxi pleca de pe trotuar. Inokenti îl opri, se urcă, coborî strada și o luă la stânga, spre felinarele de pe strada Petrovka, primele care se aprind în Moscova.

Se întreba de unde ar fi putut să telefoneze ca să nu fie prins, exasperat de nerăbdarea lor, ca să nu fie spionat. Dar ar fi fost luat la ochi dacă ar fi căutat o cabină liniștită și izolată. Nu ar fi fost mai bine să meargă la una din zonele cele mai populate, dacă era sigură și zidită din cărămizi? Și apoi, ce prostie să umble de la una la alta în taxi, cu un martor: șoferul. Scotoci în buzunar, căutând cincisprezece copeici, sigur că nu avea să le găsească. Ar fi fost normal, atunci, s-o lase pe mai târziu.

în fața semaforului din Ohotni Riad, degetele lui dădură peste două monede de cincisprezece copeici. Trebuia s-o facă.

Descoperirea aceasta aproape că îl liniști. Periculos sau nu, nu putea face altceva.

Cel care se teme mereu mai poate fi oare om?

Fără să-și fi dat seama, Inokenti era acum în fața ambasadei, pe Mohovaia. Destinul îi dădea un semn. Se lipi de sticlă, încercând să vadă ce ferestre erau luminate. Nu mai avu timp.

Trecând pe lângă Universitate, Inokenti arătă spre dreapta cu o mișcare a bărbiei. Torpila se întorcea, pentru a-și asigura virajul.

Se opriră în Arbat, Inokenti plăti cu două bancnote și traversă piața, străduindu-se să-și disciplineze pașii.

Gâtul și gura îi erau uscate ca iasca, uscate de setea care nu poate fi potolită cu vreo băutură.

Piața Arbat era puternic luminată. În fața Artisticului, o mulțime numeroasă stătea la coadă ca să vadă Dragostea unei dansatoare. M-ul roșu de la metrou era învăluit într-o ceață albăstruie. O femeie oacheșă, de tip meridional, vindea niște flori mărunte și galbene.

El desperado nu mai vedea cuirasatul, dar pieptul lui era învăluit într-o deznădejde luminoasă.

Să nu cumva să spună vreun cuvânt în engleză. Și mai ales în franceză. Să nu lase nici o urmă pentru haita din spate.

Inokenti mergea cu umerii drepți, fără nici o grabă. O fată trecu pe lângă el și îl privi.

Apoi alta. Fermecătoare. Urează-mi să scap cu bine.

Lumea e atât de mare, atât de plină de posibilități! Tu nu ai decât prăpastia din față.

Printre cabinele de lemn aliniate pe stradă era una goală, dar geamul părea spart. Inokenti trecu pe lângă ele, intră în stația de metrou.

Cele patru cabine incrustate în zid erau ocupate. În cea din stânga se termina convorbirea: un bărbat cam vulgar, puțin beat, punea receptorul în furcă. Îi zâmbi lui Inokenti, dornic să schimbe o vorbă. Inokenti intră în cabină, închise cu grijă ușa de sticlă grea și rămase cu mâna pe mâner; cu cealaltă mână înmănușată, tremurătoare, strecură fisa în aparat și formă numărul.

După câteva apeluri zumzăitoare prelungi cineva răspunse.

— Secretariatul?

El se strădui să-și schimbe vocea.

— Da.

— Dați-mi-l pe ambasador. E urgent.

— Ambasadorul nu este disponibil, i se răspunse într-o rusă impecabilă. Despre ce este vorba?

— În cazul acesta, pe atașatul însărcinat cu problemele externe! Sau pe atașatul militar! Vă rog să nu pierdeți timpul!

Persoana de la capătul firului reflecta. Inokenti își promise să nu mai sune dacă îl refuzau.

— Bine, vi-l dau pe atașat. Sună interfonul.

Dincolo de geamul strălucitor, puțin mai departe de cabine, oamenii treceau grăbiți, depășindu-se. Un bărbat se detașă din torent și se așeză, nerăbdător, în fața cabinei lui Inokenti.

O voce indolentă, ghiftuită, cu accent puternic, răsună în receptor.

— Ascult. Ce doriți?

— Domnul atașat militar? Întrebă cu asprime Inokenti.

— *Ies, aviation*, spuse vocea de la celălalt capăt.

Ce să facă? Punându-și mâna în fața gurii, cu o voce șoptită, dar hotărâtă și convingătoare, Inokenti spuse:

— Domnule atașat! Luați notă și transmiteți de urgență ambasadorului...

— Așteptați moment, i se răspunse fără grabă. Chem interpretul.

— Nu pot să aștept! Inokenti fierbea. Nu mai era destul de stăpân pe el ca să-și prefacă vocea.

— Nu pot discuta cu sovieticii! Nu închideți! E în joc soarta țării dumneavoastră. Și nu numai! Ascultați-mă. În zilele următoare, la New York, agentul sovietic Georges Koval trebuie să primească un pachet, la un magazin de piese radio situat pe...

— Nu vă înțeleg bine, răspunse placid atașatul. Probabil că era așezat pe o canapea confortabilă, nu hăituit ca el. Voci însuflețite de femei se auzeau în fundal.

— Telefonați la Ambasada Canadei. Acolo înțeleg mai bine rusa.

Inokenti simțea cum îi ardea sub picioare dușumeaua cabinei, receptorul negru, îngreunat de un lanț gros de fier, îl frigea. Dar un singur cuvânt într-o limbă străină putea să-l piardă!

— Ascultați! Ascultați! strigă el disperat. Zilele acestea, un angajat al ambasadei sovietice, un anume Koval, trebuie să ridice dintr-un magazin de radio piese de o mare importanță pentru fabricarea unei bombe atomice...

— Cum? Pe ce stradă? exclamă atașatul, surprins, gânditor. De unde știu că spuneți adevăr?

— Înțelegeți ce risc? Întrebă Inokenti, agitat.

I se păru că aude o bătaie ușoară în ușa din spatele lui. Atașatul tăcea, poate fiindcă trăgea un fum dintr-o țigară.

Bomba atomică? repetă el cu neîncredere. Dar cine sunteți *dumneavoastră*! Recomandați-vă.

Un declic surd al aparatului, urmat de o tăcere de pâslă, fără foșnete sau clinchete.

Linia era întreruptă.

CAPITOLUL II

În anumite instituții se afișează uneori pe o tăbliță luminoasă „accesul interzis”. Este vorba despre cele mai moderne, dotate cu mai multe panouri strălucitoare: „Accesul rezervat persoanelor de serviciu”. Se poate să mai fie și un cerber, așezat la o măsuță, verificându-i pe cei care intră. Ca orice interdicție, ușa închisă te face să-ți imaginezi orice.

Culoarul e la fel de auster ca și în alte părți, poate puțin mai curat. Podeaua e acoperită cu o fâșie din stofa aceea roșie din care e făcut trusoul statului nostru. Parchetul e destul de strălucitor. Și presărat cu scuipători așezate strategic.

Dar este vorba despre un loc pustiu. Nimeni nu trece de la o ușă la alta.

Și toate ușile sunt acoperite cu negru, cu o piele neagră capitonată și nituită cu alb, marcată de ovalul strălucitor al numerelor. Cei care lucrează în aceste birouri știu mai multe despre mercurialele din Madagascar decât despre ceea ce se petrece în camerele alăturate.

În seara asta mohorâtă și umedă de decembrie, doi locotenenți erau de serviciu la Centrala telefonică din Moscova, pe unul din aceste holuri secrete, într-una din aceste camere inaccesibile, cunoscută de comandantul local sub numărul 194 și de Secția 11 din Direcția a șasea a MGB sub numele de Poșta Al. Trebuie să spunem că preferau hainele civile uniformei atunci când intrau sau ieșeau din centrala telefonică.

Unul din pereți era ocupat de tablouri și de semnale luminoase, de negrul plasticului și de strălucirea metalică a materialului de ascultare telefonică. Peretele opus avea instrucțiuni detaliate pe hârtie cenușie.

Tabloul prevedea și prevenea toate infracțiunile și abaterile posibile în înregistrarea comunicațiilor Ambasadei americane, stabilind că permanența trebuia asigurată de doi responsabili: unul trebuia să asculte fără oprire, fără să-și scoată căștile; celălalt trebuia să-și supravegheze tovarășul la fiecare jumătate de oră și să nu lipsească decât în cazul în care mergea la toaletă.

Era imposibil să greșești dacă respectai aceste instrucțiuni.

În urma unei contradicții tragice între perfecțiunea ideală a regulilor statului și imperfecțiunea jalnică a omului, instrucțiunile nu au fost respectate în ziua aceea. Nu că ofițerii de gardă ar fi fost ignoranți, ci tocmai din cauză că aveau experiență și știau că nu se întâmpla niciodată nimic. În plus, era ajunul Crăciunului occidental.

Locotenentul Tiukin, un voinic cu nasul mare, recitea cursul de instrucție politică de lunea următoare, când avea să fie întrebat despre „prietenii poporului, definiția lor și procedeele de luptă împotriva social-democraților”. Avea să fie întrebat chiar de ce trebuia să stea deoparte la Congresul al II-lea — era înțelepciunea personificată — ca să ia parte la

amestecul savant al Congresului al V-lea și să rămână apoi deoparte începând cu Congresul al VI-lea, la fel de înțelept. Neîncrezător în propria lui memorie, Tiukin nu s-ar fi pus niciodată la treabă sâmbăta dacă nu ar fi știut că avea să golească câteva sticle după garda de duminică cu cumnatul lui și nu și-ar fi zis că luni, în aburii beției, nu ar putea nicicum să înghită toată harababura asta. Or, responsabilul de partid îl somase deja și îl amenințase că îl convoacă în fața Biroului. Esențialul nu era să răspunzi, ci să prezinți rezumate scrise. În timpul săptămânii, Tiukin nu găsise timp liber și petrecuse toate zilele cu amânări; acum îi ceruse tovarășului său să vegheze întruna, se instalase într-un colț, sub o lampă de birou, și transcria în caiet cutare sau cutare pasaj din *Rezumatul Istoriei Partidului*.

Nu aprinseseră încă plafonierele. O lampă lumina magnetofoanele. Locotenentul Kulești, creț și grăsuț, se plictisea cu căștile la urechi. De dimineață avuseseră comenzi de cumpărături, dar după dejun ambasada părea să doarmă, nu suna nici un telefon.

După o imobilitate prelungită, Kulești începu să-și inspecteze coșurile de pe piciorul stâng. Dintr-un motiv misterios, furunculele acestea nu se mai terminau. Le dădea cu un compus mercurial și cu un unguent cenușiu sau cu streptocid, dar, în loc să se usuce, înfloreau sub crustă. În ultimul timp, durerea îl împiedica la mers. Clinica MGB îl trimisese la un profesor ilustru pentru consultație. Trebuiau să-i dea un apartament nou, fiindcă soția lui aștepta un copil. Furunculele deranjau o viață tihnită.

Kulești își scoase căștile care îi strângeau capul și îi zdrobeau urechile, se trase spre lumină ca să-i fie mai ușor, își suflecă pantalonii și chiloții lungi și începu să palpeze și să ridice marginea crustelor. Dacă apăsai, ieșea un puroi maroniu. Durerea puternică îi ajungea la cap, absorbindu-i toată atenția. Pentru prima dată, îi trecu fulgerător prin minte că poate nu erau furuncule, ci... Îi veni în minte un cuvânt pe care îl auzise undeva: cangrenă?... nu, mai era un cuvânt...

Așa că nu remarcă imediat declanșarea automată a bobinelor magnetofonului care se învârteau acum în tăcere. Cu piciorul tot gol, Kulești se întinse spre pești, le apropie de urechi și auzi:

— De unde știu că spuneți adevăr?

— Înțelegeți ce risc îmi asum?

— Bomba atomică? Cine sunteți? Recomandați-vă.

BOMBA ATOMICĂ! Ascultând de un impuls la fel de inconștient ca acela care te face să te prinzi de primul obiect din cale atunci când aluneci, Kulești smulse fișa standard și întrerupse comunicația. Atunci își dădu seama că, în ciuda instrucțiunilor, nu înregistrase numărul apelantului.

Primul impuls îl făcu să se întoarcă. Tiukin scria și acum, nu văzuse nimic. Erau prieteni, dar Kulești avea misiunea să-l supravegheze și acest lucru trebuia să fie reciproc.

Întorcând bobinele cu degetele tremurătoare și contactând magnetofonul de rezervă pe frecvența ambasadei, Kulești se gândi întâi să șteargă banda și urmele neatenției lui. Apoi își aminti că șeful îi spusese de multe ori că înregistrările poștei erau dublate de o altă poștă și respinse această tentație ușuratică. Bineînțeles, totul era înregistrat de două ori și risca să ajungă după gratii dacă ascundea o convorbire atât de gravă.

Banda revenise pe punctul de plecare. Își ascuți auzul. Criminalul era grăbit, emoționat. De unde vorbea oare? Cu siguranță că nu dintr-un apartament. De la locul de muncă? Îndoielnic. Au grijă întotdeauna să găsească o cabină atunci când sună la ambasadă.

Desfăcând lista cabinelor publice, Kulești, agitat, alese un număr, de la stația de metrou Sokolniki.

— Ghenka! Ghenka! strigă el răgușit, trăgând pantalonul în jos. Alertă! Telefonează la Specială! Poate mai au timp să pună mâna pe el!

CAPITOLUL III

— Albaștri!

— Au adus albaștri!

— De unde veniți, tovarăși?

— Prieteni, de unde veniți?

— Ce sunt semnele astea de pe piept, de pe șapcă, semnele astea ca niște pete?

— Acolo purtam numărul. Și pe spate, și la genunchi. Ni le-au descusut când am plecat din lagăr.

— Cum adică, *numere*?

— Domnilor, aveți milă, în ce secol trăim? Numere, pe ființe omenești! Lev Grigorievici, îmi îngăduiți să vă întreb dacă acesta este un semn de *progres*?

— Tinere Valentin, fără generalizări pripite, haideți mai bine la cină.

— Nu pot să merg la cină dacă văd oameni care se plimbă cu numere pe cap.

— Gamelele! Se împarte Belomor, nouă pachete pentru a doua jumătate a lui decembrie. Aveți noroc. Trebuie să mergeți, *în pas de marș*!!!

— Java sau Ducat?

— Jumătate-jumătate.

— Nemernicii, ne asfixiază cu Ducatul lor. O să depun plângere în fața ministrului, pe cuvânt de onoare.

— De ce aveți costumele astea? De ce ținuta asta de parașutiști?

— Ne-au dat o uniformă. Mai înainte aveam costume de lână și paltoane de postav, dar au început să strângă șurubul, porcii.

— Uită-te puțin, albaștri.

— Am pus mâna pe albaștri.

— Oh, sărăcuții de voi! N-ați văzut niciodată zeki în carne și oase? E plin holul de ei!

— Nu pot să-mi cred ochilor! Dof Donskoi! Unde ai fost, Dof? În '45 te-am căutat în toată Viena, chiar în toată Viena!

— Și zdrențele astea, și barba de opt zile! De unde veniți, prieteni?

— Depinde. Retchlag...

-...Dubrovlag...

— De nouă ani de când sunt în gaura asta n-am auzit niciodată despre așa ceva.

— Sunt lagăre recente, Osoblag. Au apărut după '48.

— Chiar înainte să intrăm în Prater, la Viena, hop! Ne-au greblat, și în *corb*...

— Taci puțin, Mitiuka, să-i ascultăm pe ăștia noi...

— Afară, la plimbare, la aer curat! O să aibă grijă Lev să le ia un interviu albaștrilor, nu-ți fa griji!

— A doua tură! Masa!

— Ozerlag, Luglag, Steplag, Kamișlag...

— Cred că au un poet necunoscut la MVD. Nu are elan pentru un poem grandios și îi e rușine de cele scurte, așa că dă lagărelor nume poetice.

— Ha, ha, ha! E prea comic, domnilor! În ce secol trăim!

— Haide, puțin calm, tânărul meu Valentin!

— Scuzați-mă, cum vă numiți?

— Lev Grigorievici.

— Tot inginer?

— Nu chiar, sunt literat.

— Literat? Deci sunt și literați în casă?

— Întrebați mai degrabă ce nu se poate găsi în cușca asta. Sunt matematicieni, fizicieni, chimiști, ingineri-radio, ingineri-telefoniști, constructori, pictori, traducători, legători de cărți și chiar un geolog, o eroare de macaz.

— Și ce fabrică?

— Se descurcă, a găsit o ascunzătoare la laboratorul foto. Este chiar și un arhitect. Și nu un oarecare! Arhitectul personal al lui Stalin! El i-a construit toate casele de la țară. Și e în colivie cu noi.

— Lev, tu vrei să pari materialist, dar îndopi lumea cu hrană pur spirituală. Atenție, prieteni! O să fiți conduși la cantină. La ultima masă, lângă geam, o să găsiți treizeci de farfurii pe care le-am pus deoparte pentru voi. Îndopați-vă cât puteți, dar fiți atenți la indigestii!

— Mulțumim mult, dar nu trebuia să rămâneți flămânzi pentru noi!

— Nu e meritul nostru. La vremea asta nu ne mai bucurăm prea mult de heringii afumați de Mezen sau de pateul de mei. E chiar pentru ultimii țărănoi.

— Credeți? Pentru ultimii țărănoi? Dar n-am gustat așa ceva de cinci ani!

— Nu cred că e de mei, e din porcăria aceea de magara.

— Visați! Magara? Chiar vreau să văd. O să...

— Ce se mai halește în zilele noastre în închisorile de tranzit?

— La Celiabinsk...

— Celiabinsk 1 sau 2?

— Întrebarea aceasta arată că sunteți expert. Nu, la 2, la cea nouă...

— E tot ca înainte? Se închid closetele de pe etaje și apoi zekii își fac nevoile în hârdaie și le târăsc după ei două etaje?

— La fel.

— Ați vorbit de *șaraș*ka). Ce înseamnă asta, *șaraș*ka?

— Nu e *șaraș*ka, ci *șaraga*, trebuie să fim atenți la regulile de ortografie, totuși.

— Câte grame are porția de pâine aici?

— Nu ați mâncat încă? Tura a doua!

— 400 de grame de pâine albă și neagră cât vrei, pe mese.

— Cum adică, *pe* mese?

— Adică pe mese, felii, mănânci câtă vrei.

— Scuzați-mă, aici suntem în Europa, nu?

— Nu, fiindcă în Europa pâinea albă se pune pe mese.

— De acord, dar pentru unt și țigări trebuie să muncim pe brânci câte douăsprezece sau paisprezece ore pe zi, nu?

— Să muncești pe brânci? Dacă stai cu fundul pe scaun, nu prea ai cum. Muncești pe brânci când ai un târnăcop în mână.

— Doamne ferește! În *șarașka* asta suntem cu totul rupți de lume, nu mai știm nimic. Ați înțeles, domnilor? Se pare că au pus laba pe toți vagabonzii și că nu mai *fac* trecătorii, nici la Krasnaia Presnia!

— Untul e 40 de grame pentru profesori, 20 pentru ingineri. Ți se cere să dai tot ce poți și ți se dă cât se poate.

— Deci ați lucrat la Dnieprostroi?

— Da, am lucrat cu Winter. Din cauza barajului sunt aici.

— Cum așa?

— Ei bine, vedeți, l-am vândut nemților.

— Barajul? Dar a fost dinamitat.

— Nu contează, așa dinamitat cum a fost, l-am vândut.

— Pe cuvântul meu, bate vântul dinspre mare! Închisorile de tranzit! Wagon-zek-urile! Lagărele! Ah! Să plecăm! O plimbare rapidă până la Pacific!

— Cu un bilet de întoarcere, tinere Valentin, dus-întors!

— Bineînțeles, și repede-repede!

— Știți, Lev Grigorievici, afluxul acesta de impresii, schimbarea aceasta de atmosferă mă amețesc. Am trăit cincizeci și doi de ani, am scăpat de o boală mortală, m-am însurat de două ori, soțiile mele erau frumoase, am avut copii, cărțile mele au fost publicate în șapte limbi, am fost laureatul mai multor academii, dar nu am cunoscut niciodată fericirea amețitoare de azi. Unde am ajuns? Nu o să mai fiu silit să mă bălăcesc prin apa înghețată! 40 de grame de unt! Pâine neagră la discreție! Avem voie cu cărți! Poți să te razi! Supraveghetorii nu îi bat pe zeki! Ce zi măreață este aceasta? Ce culme luminoasă? Poate că am murit? Oare nu visez? Cred că am ajuns în rai!

— Nu, prea scumpule. Sunteți tot în infern, dar v-ați înălțat în cercul superior, primul în toate sensurile cuvântului. Ați întrebat ce înseamnă *șarașka*? Dacă vreți, e o fantasmă a lui Dante. Își bătea capul fiindcă nu știa unde să-i așeze pe înțelepții Antichității. Datoria creștinească îi spunea să-i arunce pe acești păgâni în infern. Dar conștiința lui de om din Quattrocento nu putea să-i lase pe acești eroi ai spiritului să se amestece cu tot felul de păcătoși sau să sufere pedepse corporale. Așa că le-a rezervat un loc retras în infern. Dacă îmi îngăduiți, se prezintă cam așa în mare:

Și-ajunși apoi din jos de un palat...

-...Vedeți de altfel aceste bolți antice!

De șapte ziduri strâns cuprins în brațe
Și primprejur de-o apă ferecat.
Trecurăm apa cum pășești pe gheață:
prin șapte porți...

— Dumneavoastră ați intrat într-o mașină celulară, așa se explică faptul că nu ați văzut porțile...

Și când tăcu, patru înțelepți văzui
Și nu părea că pe-al lor chip domnește,
Nici bucuria, nici tristețea.
O tu, cu care știința se mândrește,
Au cine-s cei a căror glorie, spune,
De starea celorlalți îi osebește?...”

— Haideți, Lev Grigorievici, dacă ar trebui să-i explic lui Herr Professor ce înseamnă o *șarașka*, aș folosi termeni mai simpli. Trebuie să citești editorialele din *Pravda*: „S-a stabilit că întreaga cantitate de producție de lână depinde direct de alimentația ovinelor și de îngrijirea pe care o primesc”.

CAPITOLUL IV

Bradul de Crăciun se reducea la o crenguță de pin înfiptă între scândurile unui taburet. O ghirlandă de beculețe slabe o înconjura de două ori și lăsa să-i cadă firele lăptoase de clorură de vinil plastifiat spre acumulatorul așezat pe dușumea.

Acest taburet trona în fundul unui pasaj dintre paturile etajate, iar o saltea de sus proteja tot colțul și minusculul brad de violența plafonierelor.

Șase bărbați, în salopete mulate de parașutiști, erau adunați în cerc în jurul bradului. În picioare, cu fruntea plecată, ascultau serioși. Unul din ei, Max Adam, băiat vioi și atent, recita rugăciunea protestantă potrivită ocaziei.

Nu mai era nimeni în sala mare, ticsită de paturi supraetajate, cu picioarele sudate: după cină și plimbarea de o oră, fiecare își reluase munca de seară.

Max termină rugăciunea și toți se așezară. Pentru cinci dintre ei fusese ca o ploaie adusă de briză: o amintire dulce-amăruie din țară. Din țara lor solid clădită, dulcea Germanie, cu acoperișurile ei de țiglă sub care se celebra atât de frumos marea sărbătoare a anului, atât de plăcută și emoționantă. Al șaselea era un bărbat robust cu barba neagră. Era evreu și comunist.

Destinul îl legase burduf pe Lev Rubin de Germania, prin toate frânghiile păcii și prin toate funiile războiului.

Germanist, filolog în timp de pace, vorbea un *hochdeutsch* modern ireproșabil, dar putea să recurgă uneori la germana claselor mijlocii sau la limba veche. Își amintea de toți germanii care apăruseră vreodată în presă ca de niște prieteni personali, fără cel mai mic efort. Evoca orășelele de pe Rin ca și cum le străbătuse adesea străduțele umbroase, spălate mereu.

Dar nu cunoscuse decât Prusia, pe front, ca soldat.

Comandase un batalion însărcinat cu „demoralizarea trupelor adverse". Cutreiera lagărele de prizonieri pentru a pescui germanii care erau sătui de sârma ghimpată și erau de acord să-l ajute. Le obținea eliberarea și îi lăsa să vegeteze liniștiți într-un centru de formare specială. Pe unii dintre ei îi trimitea din nou pe front, înarmându-i cu TNT-uri, mărci false, permise false, livrete militare false. Puteau să arunce în aer podurile sau puteau să fugă acasă și să trăiască liniștiți un timp, așteptând să fie prinși din nou. Cu alții vorbea despre Goethe și Schiller și revizuia în compania lor textele destinate camioanelor „sonorizate", a căror vervă persuasivă îi convingea pe camarazii de ieri să-și întoarcă armele împotriva lui Hitler. Acești adjuncți tari în ideologie, cei care săreau cu cel mai mare elan de la nazism la comunism, intrau în rândurile „Comitetelor Germaniei libere" și stăteau la adăpost acolo, așteptând Germania socialistă de mâine. Pe cei care rămăseseră militari îi luase cu el spre sfârșitul războiului, pentru o operațiune sau două: trecând alături de ei linia dislocată a frontului, reușise să ocupe locuri întărite numai prin elocvență, economisind astfel sângele batalioanelor noastre.

Dar era imposibil să-i convertești pe acești germani fără să intri în pielea lor, fără să-i iubești și, după cucerirea Germaniei, fără să-i plângi. Acest lucru îl aruncase pe Rubin după gratii. Dușmanii lui de la Direcțiune îl acuzaseră că luptase pe față, după ofensiva din ianuarie, împotriva devizei: „Sânge vărsat pentru sânge vărsat, moarte pentru moarte".

Exista și ceva adevăr în această acuzație, și Rubin recunoștea, dar totul era atât de complex încât nu putea fi exprimat în cuvintele confuze ale jurnaliștilor sau în termenii rechizitoriilor.

Lângă taburetul cu creanga de pin iluminată, două noptiere alăturate formau un fel de masă. Se făcea schimb de bunătăți: conserve de pește (fiindcă își permiteau să facă cumpărături în magazinele din capitală, pe spinarea *zekilor*), o cafea călduță, o prăjitură de casă. Conversația începu

cu o gravitate ceremonioasă. Max îi inspiră o turnură pacifistă: se evocară obiceiuri vechi, povestiri înduioșătoare despre noaptea de Crăciun. Alfred, un student vienez cu ochelari care nu reușise să-și termine studiile de fizică, își susura accentul austriac melodios. Tânărul Gustav, membru al Hitlerjugend-ului, un băiat cu fața rotundă și cu urechile roz și translucide de purceluș, clipea din ochi spre beculețele bălțate, neîndrăznind să se amestece în conversația adulților — fusese făcut prizonier la o săptămână după sfârșitul războiului.

Discuția devie totuși. Cineva își aminti de un Crăciun din '44, cu cinci ani înainte, de ofensiva din Ardeni, în care toți germanii se înrolaseră în unanimitate, ca într-o luptă antică: învinșii îi vânaseră pe învingători. Își amintiră că, în ajunul acelui Crăciun, Germania îl asculta pe Goebbels.

Trăgând de o buclă din barba lui neagră și hirsută, Rubin încuviință, își amintea discursul și pe cel care îl rostise. Goebbels vorbise din tot sufletul, de parcă purta în spate toate poverile care terminau Germania. Probabil că își presimțea sfârșitul.

Reinhold Simmel, Obersturmbahnfuhrer al SS-ului, care încăpea cu greu între noptiere și pat, nu înghiți politețea subtilă a lui Rubin. I se părea intolerabil faptul că un evreu îndrăznea să-l judece pe Goebbels. Nu s-ar fi înjosit niciodată să stea la masă cu el dacă ar fi avut tăria de caracter să renunțe la o seară de Crăciun în tovărășia compatrioților săi. Dar ceilalți germani țineau ca Rubin să fie prezent. Pentru colonia aceasta măruntă, care eșuase în colivia aurită a *șaraș*kăi, în inima Moscovei barbare și indisciplinate, singurul interlocutor accesibil era acest comandant al armatei inamice, care, în timpul războiului, semănase mereu printre ei vrajba și ruina. Era singurul care le putea explica obiceiurile și tradițiile indigenilor, singurul care îi sfătuia cum să se poarte, singurul care le traducea ultimele vești din actualitatea internațională.

Încercând să-l lovească pe Rubin unde îl durea mai tare, Simmel declară că Reich-ul era plin până peste cap de oratori strălucițI. De ce oare bolșevicii își pregăteau mereu discursurile și le citeau fără să le piardă o clipă din ochi?

Replica lovi cu atât mai tare, cu cât era îndreptățită. Nu puteai totuși să-i explici acestui dușman, acestui ucigaș, că am avut și noi oratorii noștri, dar că au fost asasinați de comitetele de partid. Rubin nu îl plăcea pe Simmel. Își amintea cum sosise la *șaraș*ka după ce petrecuse mulți ani în închisoarea Butîrki: cu tunica aceea de piele scârțâitoare pe a cărei mânecă se vedeau semnele lăsate de insignele SS-ului civil, cel mai rău dintre toate. Nici măcar închisoarea nu reușise să șteargă cruzimea de pe fața lui Simmel. Dacă simțea o oarecare neplăcere în seara asta, era din cauza lui Simmel. Ceilalți insistaseră mult și lui îi fusese milă de oamenii aceștia solitari și pierduți și nu voise să le umbrească sărbătoarea printr-un refuz.

Reprimând tentația unei izbucniri, Rubin traduse sfatul lui Pușkin: cizmarul nu trebuie să judece mai sus de cizme.

Max, mereu prevenitor, întrerupse altercația imediat. Începuse să-l descifreze pe Pușkin sub îndrumarea lui Lev. De ce nu servea Reinhold și frișca la prăjitură? Și Lev unde petrecuse Crăciunul acela faimos?

Reinhold luă puțină frișca și Lev își aminti că era atunci la capătul podului Narew, aproape de Rozani, într-un adăpost blindat.

Și, asemeni acestor germani care împodobeau în seara aceasta Germania lor distrusă și zdrobită cu cele mai luminoase culori, scoase din fundul inimii lor, Rubin simți că se trezesc în el amintirile din Narew, amintirea pădurilor umede de pe malurile Ilmenului.

Lămpile colorate se reflectau în ochii acestor oameni care, în seara aceasta, străluceau cu o lumină mai caldă.

Îl întrebară pe Rubin care erau noutățile. El simți că nu era potrivit să facă un tur de orizont al lunii decembrie. Nu își permitea să-l judece pe Sirius, sperând mereu că va reuși să-i reeduce pe acești oameni. Să-i convertească la credința lui, și anume că, într-un secol dificil, adevărul socialist străbătea uneori cărări ocolite sau șerpuitoare. Așa că se gândi să aleagă, pentru ei și pentru istorie — și făcea această alegere și pentru el, chiar dacă nu voia -, singurele evenimente care jalonau marea cale pe porțiunea cea mai dreaptă, neglijându-le pe cele care o traversau uneori sau se apropiau periculos de mlaștini.

De fapt, în luna decembrie, în afară de negocierile chino-sovietice, puțin cam prelungite, și de cea de-a șaizeci și șasea aniversare a Conducătorului, nu se petrecuse nimic pozitiv. Îi era rușine să le vorbească acestor germani despre procesul lui Traițso Kostov, de această grosolană mascaradă judiciară, de presupusele mărturisiri ale lui Kostov din celula de condamnat la moarte, transmise presei atât de tardiv. Acest lucru ar fi dăunat scopurilor lui pedagogice.

Astfel că, în seara aceasta, Rubin prefera să vorbească despre victoria istorică cu implicații universale a comuniștilor chinezi.

Max, binevoitor, îl asculta pe Rubin, gata să se supere. Ochii lui aveau o privire inocentă. Era legat de Rubin, dar îl trata cu puțină neîncredere, din cauza blocadei de la Berlin. Fără știrea lui Rubin și riscându-și viața, utiliza uneori laboratorul de unde ultrascurte ca să monteze, să asculte și să demonteze apoi un receptor în miniatură, care nu semăna deloc cu un aparat obișnuit. Și astfel asculta Koln și emisiunile în limba germană ale BBC-ului, aflând în acest fel că Kostov retractase în mijlocul procesului mărturisirile smulse de anchetatori și că țările atlantice își uneau forțele, și că Germania de Vest prospera. Transmisese aceste vești și celorlalți germani, care trăiau cu speranța că vor fi eliberați de Adenauer.

În prezența lui Rubin, încuviințau.

Rubin trebuia să plece, fiindcă nu fusese scutit de rondul de noapte în seara aceasta. Lăudă prăjitura — lăcătușul Hildemut se înclină, flatat — și îi rugă pe ceilalți să-l scuze. Îl mai reținură puțin, îi mulțumiră că

venise, el le întoarse mulțumirile. Apoi germanii începură să cânte în surdină colinde de Crăciun.

Rubin se întoarse pe holul pe care intrase: cu un dicționar finlandez — mongol și cu un volum mic de Hemingway în engleză.

Holul era mare, pardosit cu scânduri neșlefuite și aspre, lipsit de ferestre, luminat electric zi și noapte. Cu o oră mai de-vreme, tot aici, Rubin și alți amatori de noutăți folosiseră pauza febrilă a cinei pentru a-i întreba pe zekii nou-veniți despre lagărele lor. În holul acesta dădeau una din scările interioare ale închisorii, dar și ușile camerelor celulare. Camere banale, cu închizători fără zăvoare, celule totuși, fiindcă lemnul ușii era găurit de vizoare din sticlă. Supraveghetorii instituției nu se foloseau niciodată de aceste vizete, dar fuseseră făcute în virtutea regulamentului interior al închisorilor clasice, datorită singurului fapt că *șaraș*ka se numea pe hârtie „închisoarea specială nr. 1 a MGB-ului".

Printr-unul din aceste vizoare s-ar fi putut vedea în altă sală alți oameni care petreceau ajunul Crăciunului împreună: erau letonii, învoiți și ei de la muncă.

Ceilalți *zeki* erau la muncă. Rubin se temea să nu fie oprit la ieșire, apoi condus la Oper, care l-ar fi silit să-și motiveze în scris întârzierea.

La fiecare capăt, holul se termina cu uși fără închizătoare: una, cu patru canaturi și boltită, se deschidea spre absida unei încăperi care fusese capela unui seminar și care era acum dormitor pentru prizonieri, iar cealaltă, cu două canaturi, închisă, blindată de sus până jos, dădea spre locurile de muncă, iar deținuții o numeau „pragul sanctuarului".

Rubin se apropie de ușa blindată și bătu în ferestruică. Fața unui supraveghetor se lipi de sticlă. Cheia se întoarse fără zgomot. Supraveghetorul era un tip placid.

Rubin începu să urce scara de onoare de modă veche, cu trepte duble, străbătu palierul de marmură, trecu pe lângă două lămpi de perete vechi din fier forjat, inutile acum. Rămânând la același etaj, intră în holul laboratoarelor. Împinse o ușă: LABORATOR DE ACUSTICĂ.

CAPITOLUL V

Laboratorul de acustică era situat într-o cameră cu multe ferestre, vastă, cu tavanul înalt, plină de instrumente de fizică împrăștiate pe rafturi de lemn alb sau pe polițe din aluminiu strălucitor, de mese pentru montaj, de pupitre sau dulapuri din placaj fabricate la Moscova, de birouri confortabile, tocite deja la sediul berlinez al firmei Lorenz-Radio.

Becuri mari din sticlă mată difuzau o agreabilă lumină albă. În fundul camerei se înălța o cameră surdă, care nu atingea totuși plafonul. Se vedea că era improvizată: pe dinafară era îmbrăcată în pânză de sac căptușită cu paie. Ușa, groasă de jumătate de metru, dar găunoasă ca halterele clovnilor, era deschisă și acoperită, sus, cu o perdea de lână pe care o trăseseră la o parte ca să intre aerul. Lângă ea străluceau alămurile cutiilor de contact și lacul negru al standardului.

Cu spatele la cabină era o fată tânără, instalată la un birou, măruntă și plăpândă, cu o figură acră și palidă, cu un șal de angora pe umeri.

Ceilalți zece ocupanți ai camerei erau bărbați, îmbrăcați în salopete albastre. La lumina becurilor sau învăluiți în strălucirea lămpilor îmbinate, tot de proveniență germană, erau într-o continuă activitate, umblând în toate părțile, mânuind ciocanul sau aparatul de sudură, aplecați deasupra birourilor sau meselor lor.

Jazzul se amesteca cu pianul clasic și cu melodiile Europei de Est și toate erau difuzate de trei receptoare improvizate, fără cutie, înjghebate din plăci de aluminiu.

Rubin își ocupă locul fără grabă, plimbându-se prin laborator, vânturându-și dicționarul și volumul de Hemingway. Barba lui neagră și creață era presărată cu firimituri de prăjitură.

Chiar dacă toate salopetele repartizate prizonierilor fuseseră croite după același tipar, le purtau în mod diferit. Rubin pierduse un nasture, centura era slabă și stofa atârna moale pe burtă. Pe drum se întâlni cu un tânăr deținut, îmbrăcat în același albastru, dar elegant, cu centura din stofa strânsă cu o cataramă în jurul mijlocului subțire și, la răscroiala salopetei, cu o cămașă albastră, decolorată, dar ornată cu o cravată strălucitoare. Tânărul ocupa toată aleea laterală pe unde trebuia să treacă Rubin. Cu mâna dreaptă balansa delicat lampa de sudură aprinsă, piciorul drept era așezat pe un scaun, cotul pe genunchi, mâncând din ochi schema unui radio ilustrată în revista englezească Wireless Engineer, deschisă pe masă. Fredona:

Boogie-woogie, boogie-woogie

Samba! Samba!

Fiindcă nu putea trece, Rubin se opri un moment, privindu-l părintește. Tânărul nu părea să-l vadă.

— Tinere Valentin, ați putea poate să vă mișcați puțin membrul inferior?

Celălalt, fără să ridice privirea de pe schemă, răspunse cu o energie tranșantă:

— Lev Grigorievici! La o parte! Unde e mătura? De ce umblați haihui pe timp de noapte? Ce căutați aici? Și ridică spre Rubin privirea lui limpede, uimită, copilărească. Și apoi, ce avem noi în comun cu literații? Ha-ha-ha! despărți el silabele. Fiindcă nu sunteți inginer, o, ce rușinos!

Deschizând ochii mari și strâmbându-și buzele într-o mi-micǎ copilărească, comică, Rubin susură:

— Motănelul meu, cunosc ingineri care vând sifon!

— Nu sunt genul meu! Eu sunt inginer de prima clasă, ia seama, trepădușule! — debită sec Valentin, apoi așează lampa de sudură pe un suport din fire de fier, se ridică și își dădu pe spate părul mătăsos, de culoarea colofoniului de pe masă.

Era în el ceva diafan, juvenil, fața lui nu era marcată de necazurile vieții, gesturile erau copilărești. Nu îți venea să crezi că terminase studiile înaintea războiului, că fusese prizonier în Germania, că trăise în Europa și că era închis în țara lui de cinci ani.

Rubin suspină.

— Fără certificat în regulă și fără recomandarea șefului dumneavoastră din Belgia, administrația noastră nu ia în considerație...

— Ce certificat? Valentin simula indignarea cu multă măiestrie. Sunteți literalmente ramolit. În fine, gândiți-vă, sunt nebun după femei!

Fața severă nu-și putu ascunde zâmbetul. Un alt deținut, de lângă fereastra la care trebuia să ajungă Rubin, lăsă lucrul și ascultă atent glumele lui Valentin.

— În teorie, aparent... replică Rubin, cu un gest blazat de rumegător.

— Și, în plus, îmi place să arunc banii pe fereastră!

— La câți aveți...

— Eu, inginer lambda?! Gândiți-vă: dacă îți plac femeile și le schimbi mereu, ai nevoie de mulți bani! Pentru asta trebuie să câștigi mult! Și ca să câștigi mult, dacă ești inginer, trebuie să fii o somitate în materie. Ha, ha, a pălit!

Chipul prelung al lui Valentin se ridică provocator spre Rubin.

— Aha! exclamă *zekul* de la fereastră, cel care avea biroul lângă fată. Liovka, tocmai mi-am dat seama ce timbru vocal are Valentin. Un adevărat *clopoțel*! Iau notă, înțelegi? E un gen de voce pe care ai putea s-o identifici de la orice telefon, oricâți paraziți ar avea.

Desfăcu o foaie mare pe care se aliniau coloane de nume, împărțite în pătrate, și pe care se lăfăia o clasificare cu încrengături.

— Nimicuri! spuse Valentin cu un gest disprețuitor. Apoi luă iarăși lampa și colofoniul începu să sară în toate părțile.

Culoarul era liber. Rubin ajunse la fotoliu și începu să clasifice vocile.

Tăcură amândoi.

— Tinere Gleb, am făcut o bucată bună de drum, spuse Rubin. Toate acestea, adăugate la limbajul vizibil, sunt o adevărată armă de șoc. Amândoi o să înțelegem repede ce înseamnă vocea telefonică... Ce cântă?

Jazzul domina încăperea, dar, pe pervazul unei ferestre, un receptor improvizat reușea să se impună și înșira arpegii de pian. Încăpățânată, aceeași frază izbucnea, se lăsa dominată, revenea, pleca din nou. Gleb răspunse:

— Sonata a șaptesprezecea de Beethoven. Mă întreb de ce, până în prezent... Mai bine ascultă.

Amândoi se aplecară spre postul lor, dar jazzul îi deranja.

— Valentin! apuse Gleb. Capitulează odată! Fii mărinimos!

— Doar asta fac, răspunse celălalt, țâfnos. V-am făcut un receptor. E de ajuns să scot o bobină și puteți să vă tot chinuiți.

Fata își încruntă sprâncenele severe și interveni.

— Valentin Martînici! E adevărat că nu se poate trăi ascultând trei posturi odată! Opriți-l pe al dumneavoastră, fiindcă vi se cere.

(Receptorul lui Valentin dădea un slow și bietului de el îi plăcea mult muzica asta...)

— Serafina Vitalievna! E monstruos! Valentin se aruncă spre un scaun liber, îl înclină și începu să peroreze ca la tribună. Un om normal, un om sănătos nu mai poate să aprecieze tot ce este tonic în jazz? Toate melodiile acestea bătrânești ne corup urechile ! Nu ați dansat chiar niciodată tangoul albastru? Nu ați văzut niciodată spectacolele lui Arkadi Raikin, cântărețul? Nu ați pus niciodată piciorul în Europa! De unde să știți ce înseamnă viața?... Vă sfătuiesc să vă îndrăgostiți imediat! declară el emfatic, deasupra dosarului, fără să vadă că o cută de amărăciune strâmba gura fetei. Nu contează de cine! *Ça depend*! Strălucirea luminilor, noaptea! Foșnetul jupoanelor!

— Asta e. Iată-l din nou *defazat*!, spuse Rubin, alarmat. Trebuie să folosim metode mai tari.

Și, în spatele lui Valentin, opri jazzul. Enervat la culme, acesta se întoarse.

— Lev Grigorievici! Cine v-a autorizat?

Se întristase, voia să pară amenințător.

Eliberată, melodia sonatei a șaptesprezecea curgea în aerul limpede, fără alt rival în afară de melodia sumară care venea din celălalt capăt al încăperii.

Silueta lui Rubin îi trăda abandonul, iar fața i se rezuma la ochii întunecați și lipsiți de apărare și la barba plină de firimituri.

— Inginer Priantcikov! Vă amintiți de Carta de la Atlantic? V-ați făcut testamentul? Cui îi lăsați pantofii?

Valentin Priantcikov deveni serios. Privi cu ochi limpezi în ochii lui Rubin și întrebă cu voce blândă:

— Ascultați, așa ceva e incredibil! Nici în închisoare nu suntem liberi? Atunci, unde am putea fi?

Unul dintre montatori îl strigă și el se îndepărtă, copleșit.

Rubin se așează fără zgomot în fotoliu, se adânci în dosarul lui Gleb și ascultă încordat, până când fraza cu izbucniri liniștitoare se sfârși dintr-odată, ca o propoziție întreruptă la jumătate. Era finala sonatei, fără mare tam-tam.

Rubin înjură grosolan, dar numai Nerjin îl auzi.

— Mai tare, nu înțeleg nimic, spuse acesta, tot cu spatele.

— Spuneam că nu am chef, reluă Rubin cu vocea lui răgușită, fără să se întoarcă nici el. De exemplu, am ratat sonata asta...

— Fiindcă nu există organizare, să mor dacă nu! mormăi prietenul lui. Sonata asta e într-adevăr foarte bună. Ai remarcat sfârșitul? Nici vuiet, nici murmur. Se întrerupe, asta e tot. Ca în viață... Unde ai fost?

— Cu germanii. Am sărbătorit Crăciunul, spuse Rubin, cu o grimasă ironică.

Pălăvrăgeau fără să se vadă, ceafa unuia atingând aproape umărul celuilalt.

— Complimentele mele. Gleb reflectă un moment. Îmi place cum tratezi cu ei. Petreci ore întregi învățându-l rusa pe Max. Totuși, ai destule motive să-i urăști...

— Să-i urăsc? Nu. Dar vechea mea pasiune pentru ei a mai scăzut. Chiar și Max, un băiat care nu are răutate, care nu a fost nazist, nu împarte oare responsabilitatea cu criminalii? Nu a făcut nimic ca să-i împiedice...

— Nici mai mult, nici mai puțin decât tine sau decât mine, fiindcă nici noi nu facem nimic împotriva unui Abakumov sau a unui oarecare Șișkin-Mișkin...

— Ascultă-mă puțin, Gleb. Până la urmă, sunt mai mult evreu decât rus, nu-i așa? Și mai mult rus decât cetățean al lumii?

— Bine spus. Cetățeni ai lumii! Sună puțin cam anemic, dar pur.

— Cosmopoliți, altfel spus. Au avut deci dreptate să ne închidă.

— Sigur. Și încă te mai chinuiai să demonstrezi contrariul la Curtea Supremă.

Cocoțat pe pervazul ferestrei, crainicul promitea, în cincisprezece secunde, „efemeridele emulației socialiste”.

În acest interval, Gleb întinse mâna spre aparat, cu o încetineală calculată, de parcă ar fi vrut să-l strângă de gât pe crainic, și, fără să-i mai lase nici o secundă, închise butonul. Fața lui, până atunci animată, era pământie.

Valentin Priantcikov era absorbit de o nouă problemă. Reflectând la tipul de amplificator pe care avea să-l folosească, cânta tare, nepăsător:

Boogie-woogie, boogie-woogie
Samba! Samba!

CAPITOLUL VI

Gleb Nerjin era de aceeași vârstă cu Priantcikov, dar părea mai bătrân. Părul șaten, care cădea moale de o parte și de cealaltă a capului, era bogat, dar gura și ochii era înconjurați de riduri și fruntea îi era brăzdată. Tenul lui resimțea lipsa de aer proaspăt și era spălăcit. Dar ceea ce îl făcea mai bătrân era economia de gesturi. Economie înțeleaptă, prin care natura păstrează forțele amenințate de viața din lagăr. Este adevărat că, în climatul liberal al *șaraș kăi*, având în vedere mâncarea cu carne și absența eforturilor fizice prelungite, nu mai era nevoie de o asemenea economie. Totuși, Nerjin, conștient de timpul care îl aștepta, încerca să întărească și să obțină un control la sânge asupra celor mai neînsemnate gesturi.

Biroul lui mare era în momentul acesta plin de cărți și dosare, spațiul interior era presărat cu cămăși, texte dactilografiate, cărți, reviste rusești și străine, toate deschise. Un spectator neavizat care ar fi trecut din întâmplare pe lângă el ar fi crezut că vede cercetarea științifică atingând paroxismul.

Dar toate acestea erau un *fals*. Seara, Nerjin *simula*, pregătit pentru o eventuală inspecție a șefilor.

De fapt, nu vedea nimic din ce era în fața ochilor lui. Trăsese într-o parte perdeaua de mătase de culoare deschisă și contempla sticla ferestrei întunecate. Dincolo de spațiul întunecat începeau luminile clipitoare ale Moscovei și întregul oraș, ascuns după colină, trasa o imensă coloană albicioasă și difuză pe cerul brun roșiatic.

Scaunul cu arcuri, care urmărea cele mai neînsemnate mișcări ale spatelui, măsuța cu glisiere, cum nu se mai fac la noi, locul confortabil în fața unei ferestre orientate spre sud, totul părea să indice că Nerjin era un membru fondator al *șaraș kăi* Marfino, chiar dacă nu se cunoștea prea bine istoria acestei instituții.

Casa își trăgea numele de la Marfino, odinioară un sat, acum inclus în marea suburbie. Fondarea *șaraș kăi* data dintr-o seară de iulie, cu trei ani în urmă. Clădirile vetuste ale unui seminar provincial, înconjurate în prealabil cu sârmă ghimpată, primiseră atunci cincisprezece *zeki*, aduși din lagăre. Această epocă, cea a bunului Krilov, cum se spune acum în memoria fabulistului, era epoca bucolică. Atunci puteai asculta BBC-ul fără primejdie, în dormitorul închisorii -, tehnica bruiajului nu era încă pusă la punct — și, odată cu venirea serii, puteai să hoinărești în zone sau să te tăvălești sub cerul liber în iarba necosită. (Iarba trebuie într-adevăr cosită pentru ca deținuții să nu se poată târî până la sârma ghimpată.) Puteai să te uiți la stelele veșnice sau la plutonierul-șef Jvakun, mai puțin veșnic și acoperit de sudoare, din Ministerul de Interne, care profita de garda de noapte ca să sustragă căpriori din

șantierul de reparații, să-i târască pe sub sârma ghimpată și să-și încălzească locuința cu ei.

Șarașka nu avea habar de sarcinile științifice care o așteptau și se ocupa cu desfacerea multelor pachete aduse din Germania pe calea ferată, în trei convoaie; fiecare se străduia să pună mâna pe cele mai confortabile mese sau scaune germane; să rebuteze materialul telefonic, acustic, radiofonic pe unde ultrascurte, atunci când acesta era depășit sau avariat din cauza transportului; să constate că cel mai bun material și documentația cea mai recentă fuseseră șterse sau distruse de germani, în timp ce căpitanul MVD care trebuia să supravegheze transporturile de la firma Lorenz — mare cunoscător de mobilă, dar mediocru în ceea ce privea cultura germană și cunoștințele radiofonice — străbătea împrejurimile Berlinului pentru a găsi toate mobilele potrivite și a le trimite la Moscova, unde trebuiau să împodobească atât apartamentul lui, cât și pe cele ale superiorilor săi.

Iarba era cosită de mult, ușile nu se mai deschideau pentru plimbare decât la sunetul unei sonerii, *șarașka* trecuse de sub stăpânirea lui Beria la cea a lui Abakumov și se ocupa și acum cu descifrarea enigmelor telefonice. Misiunea științifică ar fi trebuit să se termine într-un an, dar lucrau deja la ea de doi ani, se dezvolta, se încurca, se etala în mii de întrebări anexate. Ea solicita acum ca Rubin și Nerjin să găsească o metodă de a identifica o voce la telefon pe criteriul caracteristicilor ei unice.

Nimeni nu se înhămase la o asemenea sarcină. Nimeni nu găsise o lucrare referitoare la acest subiect. Li se acordaseră șase luni prelungire, apoi alte luni, dar nu avansaseră deloc și acum erau presați de timp.

Copleșit de urgența lucrării, fără să ridice capul, Rubin se plânse:

— Nu știu ce se întâmplă astăzi, dar nu am chef...

— Aiureli, răspunse Nerjin ursuz. Credeam că nu ai făcut decât patru ani de război și că ești în gaura asta de alți cinci. Te-ai săturat deja? Trebuie să demonstrezi că meriți un sejur în Crimeea. Tăcere.

— Ești absorbit de șmecheriile tale personale? Întrebă încet Rubin.

— Rahat.

— Cine lucrează atunci la voci?

— Trebuie să spun că mă bazam pe tine.

— Ce coincidență. Și eu făceam același lucru.

— Ce ființă imorală. Când mă gândesc câte hârțoage ai luat de la biblioteca Lenin sub pretextul acesta! Și pledoariile celor mai cunoscuți avocați. Și memoriile lui Koni. Și *Totul pentru a deveni actor*. În fine, depășind granițele bunului-simț, un studiu asupra prințesei Turandot. Care alt *zek*, din tot Gulagul, se poate lăuda cu o asemenea bibliotecă?

Rubin răspunse cu o grimasă familiară, care împrumuta feței lui o expresie de prostie comică.

— Bizar. Mă întreb uneori cu cine am citit toate cărțile astea, inclusiv cea despre Turandot, în loc să muncesc. Oare nu cumva cu tine?

— Eu aș avea chef de lucru, ce să spun. Da, astăzi aș fi putut munci ca un ocnaș. Dar uite, două circumstanțe îmi deturnează atenția de la laborioasa mea concentrare. În primul rând, sunt chinuit de o problemă de parchet.

— De ce?

— Da, dincolo de Kaluga, știi, se află casele MVD, în semicerc, cu un turn. Lagărul nostru era pe șantierul acela în '45 și eu munceam sub comanda unui montator de parchet. Astăzi am aflat că Reutmann locuiește acum în casa aceea. Și sunt torturat, mă înțelegi, de scrupulele mele de artist sau, dacă vrei, de o chestiune de prestigiu. Mă întreb dacă parchetul pus de mine scârțâie. Dacă scârțâie, înseamnă că grinzile au fost puse împotriva bunului-simț. Și eu nu mai pot remedia nimic.

— Nu mai spune, dar acesta este un subiect de dramă.

— În spiritul realismului socialist. Și apoi, nu e o lipsă de gust să muncești sâmbătă seara, atunci când se spune că numai oamenii liberi își permit să profite de duminică?

Rubin suspină.

— La ora asta, oamenii liberi s-au împrăștiat spre locurile de distracție. Mărturisește că e o nesimțire din partea lor.

— Oare alegerea lor e într-adevăr fericită? Oare viața le aduce mai multe satisfacții lor decât nouă? Rămâne de văzut.

Condiția lor de prizonieri îi silea să vorbească în șoaptă, fiindcă Serafina Vitalievna, așezată în fața lui Nerjin, nu trebuia să audă nimic. Acum erau în gardă: cu spatele întors spre restul sălii, cu fețele îndreptate spre fereastră, spre becurile din zonă, spre terasa care se ghicea în întuneric, spre luminile distincte ale serelor îndepărtate și spre aura palidă și tulbure pe care o trimitea Moscova spre cer.

Deși matematician, Nerjin avea noțiuni de lingvistică și, fiindcă materialul sonor al limbii ruse devenise obiectul cercetării științifice a Institutului din Marfino, avusese tot timpul să-l secondeze pe Rubin, unicul literat al locului. Trecuseră doi ani de când petreceau câte douăsprezece ore pe zi, spate în spate. Din primul minut descoperiseră că aveau în comun multe lucruri de pe front; cunoscuseră în același timp frontul de nord-est și frontul Bielorusiei; primiseră amândoi decorații, „minimul necesar pentru a fi un domn bine”. În aceeași lună, același Smerch îi luase de pe front în baza foarte elasticului alineat 10. Amândoi fuseseră condamnați la zece ani, ca toată lumea. Între ei era o diferență de șase ani și un grad, fiindcă Nerjin era doar căpitan.

Rubin îl judeca favorabil pe Nerjin, fiindcă nu fusese întemnițat ca fost prizonier de război și nu fusese deci conta-minat de anti-sovietizarea din străinătate; era dintre „ai noștri”, era un sovietic, dar se îndopase cu lecturi în tinerețe și trăsese concluzia că Stalin desfigurase leninismul. Nerjin nu apucase să scrie pe hârtie această deducție și fusese deja arestat. Foarte zdruncinat de prizonieratul din lagăr, era totuși dintre „ai noștri”, așa că Rubin asculta cu indulgență reflecțiile futile, confuze și efemere ale prietenului său.

Scrutară un moment întunericul de afară.

Rubin plescăi din buze.

— Există totuși în tine o anumită sărăcie intelectuală. Asta mă neliniștește.

— Nu am nici o pretenție în domeniul acesta; lumii noastre nu îi lipsește inteligența, ci binele.

— Ia cartea asta, e bună.

— Încă o poveste despre sărmanii tauri chinuiți?

— Nu.

— Sau despre leii urmăriți?

— Nici asta!

— Nu mă descurc cu oamenii, ce vrei să fac cu taurii?

— Trebuie să citești cartea asta.

— Nu trebuie să fac nimic și nu datorez nimic nimănui, să-ți intre bine în cap. În privința datoriilor, sunt în regulă, cum spunea Spiridon.

— Mi-e milă de tine! E una din cele mai frumoase cărți din secolul XX!

— Și asta o să-mi reveleze cu adevărat ceea ce trebuie să știe toată lumea? Punctul din care au început să se rătăcească oamenii?

— Scriitorul este inteligent, e bun, de o onestitate fără limite, soldat, vânător, păcătos, bețivan, destrăbălat, disprețuitor în liniște, deschis față de tot ce înseamnă minciună, iubind tot ce este simplu, cu naivitatea geniului...

— Du-te și te spânzură! spuse Nerjin râzând. Ne prostești cu vorbăria ta. Am reușit să trăiesc treizeci de ani fără Hemingway, o să reușesc să mă lipsesc de el și de acum înainte. Viața mea a fost destul de sfârtecată. Lasă-mă să mă limitez! Să-mi aleg direcția...

Și se întoarse spre masa lui. Rubin suspină. Niciodată nu avea chef să lucreze.

Privi harta Chinei, agățată pe un raft al biroului. O decupase dintr-un ziar, apoi o lipise pe un carton. Pe toată durata anului care se sfârșea acum însemnase cu un creion roșu înaintarea trupelor comuniste. După obținerea victoriei păstrase harta la vedere, ca să-i ridice moralul în momentele de delăsare și descurajare.

Astăzi, totuși, o tristețe pătrunzătoare străpungea inima lui Rubin și marea masă roșie a Chinei triumfătoare nu putea să-i vină de hac.

Din când în când, Nerjin mușca gânditor vârful ascuțit al stiloului, apoi, cu un scris asemănător piciorușelor de păianjen, trasat mai degrabă cu acul decât cu stiloul, lua note pe un carnețel minuscul, invizibil sub camuflajul de hârțoage inutile:

„Pentru un matematician, istoria anului 1917 nu oferă nimic surprinzător. La 90 de grade, tangenta se îndreaptă spre infinit, scufundându-se într-un infinit negativ. La fel face și Rusia, înghițită spre înălțimi de o libertate nemaipomenită, ca să se scufunde apoi în cea mai neagră tiranie. De altfel, nimeni n-a reușit de la prima încercare”.

Sala încăpătoare a laboratorului de acustică își trăia liniștită viața de zi cu zi. Generatorul bâzâia. Se auziră ordine: „Contact!”, „Debranșează!”.

Radioul își derula pălăvrăgeala. O voce puternică ceru o lampă radio 6K7.

Profitând de momentele în care nu era văzută de nimeni, Serafina Vitalievna arunca priviri atente spre Nerjin, care continuă să-și acopere foile cu zgârieturi de ac.

Primise de la maiorul Șikin, „responsabilul operațional”, misiunea de a-l supraveghea pe acest deținut.

CAPITOLUL VII

Serafina Vitalievna era mică, atât de mică încât erai negreșit tentat să-i spui Simotșka. Locotenent în MGB, ea era acolo, purtând cămașa portocalie, strânsă sub șalul de lână.

Tot personalul „extern" al casei era constituit din ofițeri ai MGB-ului. În termeni constituționali, acest personal se bucura de drepturi diverse, și mai ales de dreptul la muncă. Acest ultim drept se exercita totuși în limita zilei de lucru de opt ore și nu consta în a produce ceva, ci în a supraveghea activitatea deținuților. Aceștia, lipsiți de orice alt drept, își exercitau în schimb prerogativa unei munci zilnice de douăsprezece ore. Angajații „externi" utilizau această diferență de orar — de la șase până la unsprezece seara, cu pauza de masă — pentru a supraveghea munca *zekilor*.

Astăzi era rândul Simotșkăi. În laboratoarele de acustică, această fată mărunțică întrupa singură puterea și autoritatea.

Instrucțiunile îi spuneau să aibă grijă ca deținuții să muncească fără să-și piardă timpul, fără să utilizeze locul de muncă pentru a fabrica arme sau a săpa tranșee, fără să abuzeze de abundența de piese radio pentru a confecționa emițătoare de unde scurte. La unsprezece fără un sfert, ea trebuia să strângă toate documentele confidențiale și să le așeze într-un seif, apoi să sigileze ușa laboratorului.

Trecuseră șase luni de când Simotșka, inginer cu diplomă în transmisiuni, reușise prin puritatea cristalină a „chestionarului confidențial" să se vadă trimisă la această instituție de cercetare, prescurtată, codată, secretă, pe care deținuții o numeau *șarașka*, afișând o familiaritate nerușinată. De la intrarea în funcție, angajații liberi erau numiți ofițeri și primeau o soldă de două ori mai mare decât cea a unui inginer obișnuit (fiind ofițeri, aveau dreptul la cheltuieli de echipament) și nu se cereau de la ei decât devotament și vigilență, cunoștințele și capacitatea putând fi lăsate pe mai târziu.

Așa se întâmpla și cu Simotșka. Nu era singura care ieșea de pe băncile Școlii Superioare fără să știe mare lucru. Din mai multe motive. Fetițele acestea veneau de la liceu fără să aibă habar de matematică sau fizică (în timpul ultimelor clase avuseseră noroc că directorul, după anumite consilii pedagogice, le trăsese o săpuneală profesorilor prea severi și le dăduse „atestatul" chiar dacă credeau că n-o vor mai scoate la capăt). Chiar și la Școala Superioară, când aveau timp și se puneau pe treabă, se încurcau în matematică sau în tehnica radio, în jungla aceasta de nepătruns, care depășea puterile lor. Dar, cel mai adesea, nu aveau timp. În fiecare toamnă, timp de o lună sau mai bine, studenții erau duși la colhozuri ca să strângă cartofii, lucru care le răpea opt sau zece ore

din cursurile zilnice și nu mai aveau timp să-și citească notele. Lunea era informarea politică; o dată pe săptămână, o reuniune oarecare; și trebuia să muncești în folosul comunității, să editezi „ziare murale”, să organizezi serate de patronaj; apoi să ajuți puțin la gospodărie, să faci cumpărăturile, să te speli, să te îmbraci. Și cinematograful? Și teatrul? Cluburile pentru tineri? Dacă nu te distrezi și nu dansezi în studenție, când o s-o mai faci? Astfel, înaintea examenelor, Simotșka și colegele ei pregăteau o mulțime de hârtiuțe, le strecurau în colțurile cele mai intime ale hainelor, cel mai puțin accesibile bărbaților, le scoteau înainte de examinare, le netezeau și spuneau că sunt ciorne. Dacă ar fi pus întrebări complementare, supraveghetorii ar fi putut demasca insuficiența candidatelor lor, dar erau și ei încărcați de comisii, reuniuni, corvezi planificate, rapoarte de prezentat decanului și rectorului și le era greu să repete examenele, fără să mai punem la socoteală că li se reproșa mediocritatea rezultatelor, de parcă ar fi fost vorba de deșeuri în producția industrială, și aceasta în virtutea unui citat din Krupskaia, dacă nu mă înșel, care afirmă că nu există elevi nepregătiți, există doar profesori incapabili. Astfel, examinatorii nu se oboseau să le prindă pe candidate pe picior greșit și expediau lucrările fără bătaie de cap, la repezeală.

Spre sfârșitul studiilor, Simotșka și tovarășele ei descoperiseră demoralizate că nu le plăcea specialitatea lor, că se simțeau nelalocul lor, dar era prea târziu. Și Simotșka fremăta imaginându-și intrarea în viața activă.

Eșuă la Marfino. Fu cucerită de la început: nu era nevoie de nici o inițiativă personală. Oameni mai duri decât această pustoaică s-ar fi cutremurat dacă ar fi trebuit să treacă prin acel *no man's land* care înconjura această fortăreață din împrejurimile Moscovei, cu garda ei militară și cu personalul special care supraveghea criminalii de stat cu cea mai mare condamnare.

Cele zece tinere recrutate dintre licențiații Școlii Superioare de Transmisiuni primiseră instrucțiunile lor de conservare. Li se explicase că era mai rău decât în război, că se aflau într-o groapă cu șerpi și că cea mai neînsemnată neatenție putea să le piardă. Li se spusese că aveau să stea printre gunoaiele neamului omenesc, ființe nedemne de limba rusă, pe care o cunoșteau din nefericire. Fuseseră prevenite că erau cu atât mai periculoși, cu cât nu își arătau niciodată dinții de carnasiere și purtau mereu o mască de amabilitate și bună educație; că, dacă erau întrebați despre crimele lor (lucru strict interzis), rosteau minciunile cele mai sfruntate și se pretindeau a fi victime inocente. Aceste domnișoare erau învățate să aibă grijă să nu își manifeste ura față de aceste reptile și să le trateze cu o amabilitate de suprafață, fără să schimbe nici o vorbă în afara serviciului și fără să accepte cel mai neînsemnat comision pentru *afară*. La cea mai mică infracțiune, la cea mai ușoară bănuială de infracțiune, trebuiau să alerge la maiorul Șikin, responsabilul operațional.

Acesta din urmă, un omuleț grav și negricios, cu părul cenușiu tuns periuță și cu picioruşele încălțate cu șosete pentru copii, își dezvăluise toate gândurile: oamenii cu experiență, ca el, vedeau limpede cele mai tenebroase uneltiri ale acestor reptile, dar, printre domnișoarele ignorante care erau trimise acolo, putea să existe una prea miloasă, care să cedeze și să se lase condusă la o infracțiune oarecare, cum ar fi faptul de a procura o carte dintr-o bibliotecă de „afară" pentru un deținut. Inutil să mai vorbim despre scrisori, fiindcă nu există scrisoare pe care să nu scrie Maria Ivanovna ori alt nume de felul acesta și care să nu fie adresată unui centru de spionaj american. Maiorul Șikin le ruga stăruitor pe toate cele care asistau la căderea unei tovarășe să *o* ajute venind la maior și raportându-i totul cu inima sinceră.

Ca din întâmplare, maiorul crezu de cuviință să nu le ascundă faptul că orice legătură cu un deținut era o faptă penală, iar Codul Penal era elastic și prevedea pedepse care ajungeau până la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică.

Așa că nu puteau să nu se înfioare gândindu-se la viitorul negru care le aștepta. Câteva plânseră. Dar neîncrederea fusese deja semănată în inimile lor. Ieșind de la întâlnire, vorbiră despre toate, în afară de lucrurile pe care le auziseră.

Simotșka, mai mult moartă decât vie, pătrunse în Laboratorul de acustică în urma maiorului Reutmann și fu ispitită să închidă ochii de groază la început.

Apoi trecuseră șase luni și ea simțea o schimbare ciudată. Nu că i s-ar fi clătinat convingerile referitoare la scopurile tenebroase ale imperialismului. Recunoștea de bunăvoie că deținuți din alte locuri puteau fi niște sceleraţi sângeroși. Dar ea stătea în fiecare zi cu o duzină de oameni care lucrau în Laboratorul de acustică și dovedeau o indiferență lugubră față de libertate, față de soarta lor, față de pedeapsa de zece ani sau de un sfert de secol; acești doctori în științe, acești ingineri, acești montatori erau ocupați mereu cu o muncă ce nu le spunea nimic, nu le slujea la nimic, nu le aducea nici un bănuț și nici o fărâmă de glorie, și degeaba încerca ea să descopere în ei bandiții recunoscuți, de talie internațională, pe care spectatorii din cinematografele noastre îi identifică fără greutate și pe care serviciul nostru de contraspionaj îi prinde cu iscusința pe care o cunoaștem.

Nu îi inspirau nici o teamă. Nu putea să descopere nici un strop de ură în inima ei. Îi trezeau doar un respect fără margini prin amploarea cunoștințelor lor și prin fermitatea de care dădeau dovadă în nenorocire. Datoria de comsomolistă îi demonstra mereu că o dragoste adevărată față de patrie ar fi trebuit să o împingă să denunțe mereu faptele și gesturile deținuților, și totuși — de ce? — se gândea că așa ceva ar fi fost o infamie.

Infamie și mai mârșavă atunci când era vorba de vecinul și colaboratorul ei cel mai apropiat, Gleb Nerjin, al cărui chip era la distanță de două mese.

În ultimul timp, Simotșka lucrase sub ordinele lui realizând tot felul de experimente referitoare la *Articulare. Şaraşka* Marfino trebuia să evalueze mereu coeficientul de audibilitate al diverselor canale telefonice. În ciuda perfecțiunii echipamentului, nu existau aparate care să indice această calitate cu ajutorul unui ac. Numai vocea care debita silabele sau frazele și auzul ascultătorilor de la celălalt capăt al liniei puteau să avanseze o estimare, temperată de un coeficient de eroare. Aceste încercări fuseseră calificate ca articulatorii.

Nerjin lucra — sau cel puțin primise înalta însărcinare de a lucra — la o formulare matematică optimală a acestor experiențe. Experiențele se derulau în mod satisfăcător și Nerjin consacrase chiar metodologiei lor o monografie în trei volume. Când se aduna prea mult material pe mesele lor, Nerjin vedea limpede că era vorba de o urgență, așa că lua inițiative viguroase, fața lui întinerea și Simotșka, care nu își imagina războiul decât în funcție de filme, și-l închipuia atunci în tunică de căpitan, în fumul exploziilor, cu părul șaten fluturând în vânt și strigând „Foc!” artileriștilor (secvență foarte onorabilă, de altfel).

Or, promptitudinea aceasta era prețioasă pentru Nerjin numai fiindcă îi îngăduia să expedieze lucrul pe mai târziu și să petreacă mult timp în ataraxie. Îi mărturisise de altfel Simotșkăi: „Sunt eficace numai fiindcă urăsc acțiunea”. „Ce iubiți, atunci?” întrebase ea cu timiditate. „Meditația.” Și, de fapt, atunci când uraganul muncii se liniștea, petrecea ore întregi fără să se miște aproape, tenul îi devenea plumburiu și fața îmbătrânită se acoperea de riduri. Ce se întâmplase cu spiritul lui de decizie? Acum era lent, nehotărât. Reflecta mult timp înainte de a nota câteva fraze cu un scris indescifrabil pe foițele pe care Simotșka le vedea azi, în ciuda vrafului de manuale și articole tehnice. Remarcase chiar că le ascundea în compartimentul stâng al biroului, fără să le pună într-un sertar. Simotșka ardea de curiozitatea de a ști ce scria și pentru cine. Nerjin, cu trupul lui interzis, absorbea toată mila și admirația tinerei fete.

Ca fată, Simotșka nu avea deloc noroc. Nu era drăguță: fața ei era stricată de nasul lung, părul era rar din naștere, fără vigoare, strâns la ceafa într-un coc jalnic. Era mică, prea mică, și silueta ei te făcea să te gândești mai degrabă la o fetiță decât la o femeie adultă. Grozav de înăcrită, nu era predispusă să glumească și să se amuze de orice nimic, iar acest lucru nu atrăgea băieții, așa că, deși avea douăzeci și trei de ani, nu se găsise nimeni care să-i facă curte, să o ia în brațe sau să o sărute.

Cu o lună înainte, Nerjin o rugase să vină să-l ajute să depaneze microfonul dintr-o cabină. Ea intră acolo, cu turnesolul în mână. În tăcerea fără aer din această cabină, în care încăpeau cu greu două persoane, ea se aplecă spre microfonul pe care îl examina Nerjin și, fără să se fi gândit la ceva rău, obrajii lor se atinseră. Acest contact îi îngheță sângele în vene. Ce avea să se întâmple? Ar fi trebuit să se ridice dintr-o mișcare. Dar ea continua să contemple microfonul ca o idioată. Minutul acesta, cel mai teribil pe care îl trăise, nu se mai sfârșea. Obrajii lor lipiți ardeau și el nu se mișca. Apoi îi prinsese capul între mâini și o sărutase

pe gură. Tot trupul Simotșkăi fusese cuprins de o slăbiciune delicioasă. Nu invocase nici comsomolul, nici patria, ci remarcase numai:

— Ușa nu e închisă!...

O perdea mișcătoare dintr-o țesătură albastră îi izola de ziua zgomotoasă, de oamenii care umblau și vorbeau, care puteau să tragă perdeaua și să intre. Prizonierul Nerjin nu risca decât zece zile de carceră, micuța risca să-și păteze trecutul, să-și ruineze cariera, să-și piardă poate libertatea, dar nu avea putere să se smulgă din mâinile care îi țineau capul prizonier.

Primul sărut al unui bărbat!

Lanțul de oțel, forjat de cel mai viclean șarpe, ceda la veriga șlefuită într-o inimă de femeie.

CAPITOLUL VIII

— Ce-i cu craniul acesta șlefuit care se freacă de fruntea mea?

— Feciorule, sunt într-o dispoziție lirică. Ce-ar fi să vorbim puțin?

— Adevărul e că sunt ocupat.

— Ocupat! Cu altele... Sincer, sunt puțin cam demoralizat, bătrânul meu Gleb. Când am stat cu germanii în fața bradului de Crăciun am ajuns să vorbesc despre adăpostul meu blindat, știi, cel din capul podului, la nord de Pultusk și, dintr-odată, m-am scufundat în viața de pe front. Am fost înghițit de val! M-a prins cu atâta forță, cu atâta dulceață... Spune, războiul are multe părți bune, nu?

— Înainte să-mi spui asta, am citit ceva asemănător în revistele pentru trupele germane, care ne-au căzut uneori în mână: purificarea sufletului, *Soldatentreue*...

— Nemernicule. Dar, în orice caz, există în el un germen rațional...

— Nu avem dreptul să ne lăsăm influențați. Morala taoistă o spune și ea: „Arma este un instrument al nefericirii și nu al generozității. Înțeleptul triumfă cu inima îndoită".

— Ce să înțeleg din asta? Scepticul de ieri a devenit taoist?

— Nu s-a hotărât încă nimic.

— M-am gândit iar și iar la nemții cei mai simpatici. Înjghebam împreună viniete pentru manifestele noastre: o mamă care își îmbrățișează copii, o Gretchen blondă și înlăcrimată... Era fărâma noastră de bravură, cu un text în versuri.

— Îmi amintesc, am adunat câteva exemplare.

— Și apoi, torentul amintirilor... Nu ți-am vorbit niciodată de Milka. Făcuse Institutul de Limbi Străine, ieșise în '41 și fusese trimisă la secția noastră ca traducător. Un năsuc cu vârful în sus și mișcări rapide.

— Stai puțin, era cu tine atunci când germanii v-au luat cheile de la Graudenz?

— Chiar așa. Era o fată teribil de vanitoasă, căreia îi plăcea să primească complimente pentru munca desfășurată (dar să vezi ce păteai dacă o mustrai!) și care fusese propusă de multe ori pentru decorare. Îți amintești, era pe frontul de nord-vest, pe partea asta a Lovatului, pe drumul spre Rașlici, la Nowo Swinuchowo, puțin mai la sud de Podcepocie, era o pădure acolo...

— E plin de păduri pe acolo. Pe ce mal al Redjei?

— Pe partea noastră.

— Aha, înțeleg.

— Bun, ei bine, am petrecut acolo o zi întreagă plimbându-ne. Era primăvara... În martie, de fapt; ne bălăceam prin noroaie, cu cizmele din

imitație, eram deja uzi pe cap, chiar dacă aveam șepci, și apoi mirosul acela de câmp deschis, știi. O plimbare de îndrăgostiți, ca aceea a primei iubiri sau a tinerilor căsătoriți. De ce trebuie să iei totul de la zero la fiecare femeie și să simți că ești dilatat, că te întorci la adolescență și că...? Pădurea nu se mai sfârșea. Din când în când se vedea fumul unui adăpost sau o baterie de 76 într-un luminiș. Încercam să le evităm. Am hoinărit așa până seara, era o seară umedă. Pierdusem toată ziua din cauza ei. Și uite că un Rama a început să se învârtă pe deasupra pozițiilor noastre, iar ea a făcut o mărturisire: „N-aș vrea să coboare, nu am nici un strop de ură față de el. Dacă scapă teafăr, vreau să petrec noaptea în pădure...”.

— Nu avea cum să nu se împlinească! Ai văzut vreodată un DCA doborând un Rama?

— Tu ai zis-o... Toate DCA-urile de pe cele două maluri ale Lovatului au tras asupra lui o oră întreagă. Degeaba. Și... am găsit un adăpost liber...

— Un adăpost de suprafață?

— E bine, îți amintești? Într-un an s-au construit o grămadă, ca niște vizuini de iepuri.

— Pământul e atât de plin de apă pe acolo, că nu poți săpa.

— Chiar așa. Înăuntru era plin de ace de pin, grinzile miroseau a rășină, se mai simțea fumul vechilor focuri: nu exista vatră, am aprins focul direct pe pământ. Era o gaură în acoperiș. Nici cea mai mică lumină, bineînțeles... Când ardea, lemnul arunca umbre pe grinzi... Ah, bătrânul meu Gleb, era viață adevărată, nu-i așa?

— În toate povestirile din închisoare în care este vorba despre o fată am remarcat că toți ascultătorii, și eu printre ei, își doresc arzător ca, la finalul povestirii, ea să nu mai fie virgină. Pentru *zeki*, asta e cheia povestirii. E ceva ca o căutare a dreptății universale, nu crezi? Orbul trebuie să afle de la cei care văd că cerul e încă albastru și iarba verde. *Zekul* trebuie să creadă că mai există, teoretic, femei reale, fermecătoare, care se dăruiesc celor mai norocoși... Ce seară ai găsit! Cu o iubită, într-un adăpost îmbălsămat cu rășină, fără gloanțe. Ți-ai refabricat un război bun!... În seara aceea, soția ta primea rația de zahăr, o bucățică de zahăr lipicios, cleios, amestecat cu hârtie, și îl împărțea mintal în porții pentru fetele tale, ca să ajungă treizeci de zile...

— Poți să-mi faci întruna reproșuri... Un bărbat nu poate cunoaște o singură femeie. Ar însemna să nu cunoască deloc femeile. E o mutilare a spiritului.

— Nimic mai mult? Cineva a zis, totuși, că dacă cunoști bine o singură femeie...

— Mofturi.

— Dar două?

— Nici două, nu e destul. Trebuie să faci mai mult de o comparație ca să-ți dai seama. Nu e viciu, nici păcat. E însăși dorința naturii.

— Ca să revenim la război: la Butîrki, sala 73...

-...La primul etaj, un hol îngust...

-...Exact. Acolo era un tânăr istoric, un băiat din Moscova, profesorul Razvodovski, pe care îl prinseseră de curând, fără să pășească pe front, și care încerca să demonstreze, cu mult spirit, căldură și convingere, prin tot felul de argumente sociale, istorice și morale, că războiul are părțile lui bune. În cameră cu el erau vreo zece băieți de pe front, tipi din armata noastră, ca scumpul nostru Vlasov, băieți cu mintea înfierbântată, care nu pierduseră nici un angajament, și puțin a lipsit să nu-l lichideze pe scumpul nostru profesor. Erau ca niște fiare. Părți bune, pe naiba! Eu ascultam în tăcere. Razvodovski avea argumente solide și uneori îi dădeam dreptate, memoria îmi furniza câteva amintiri plăcute, dar nu am avut tupeul să discut cu soldații. Ceea ce mă făcea să mă asemăn cu acest profesor, cu acest civil, era tocmai însușirea care deosebea un artilerist ca mine de un simplu infanterist. Înțelege-mă bine, Lev, tu ai cunoscut frontul, dar, în afară de cucerirea acelei redute, erai ascuns la loc sigur, fiindcă nu trebuia să te agăți de teren, și să nu te miști de acolo de teama pedepsei cu moartea. Și eu am fost puțin cam adăpostit, fiindcă nu am condus asalturi și nu a trebuit să-mi trimit băieții acolo. Memoria trișează, ea ascunde tot ce a fost atroce.

— Eu nu am spus...

-...Nu rămân decât momentele bune. Dar din ziua în care scumpii noștri Junkeri, în picaj, au fost cât pe ce să mă facă bucățele lângă Oriol, nu mai pot evoca nici un moment fericit. Nu, bătrâne, războiul e frumos, dar de departe.

— Nu pretind că e frumos, dar îți amintești cu plăcere de el.

— O să vină o zi în care ne vom aminti cu plăcere de lagăre. Și de închisorile de tranzit.

— Închisorile de tranzit? Gorki? Kirov? Ț̣ț̣, ț̣ț̣....

— E din cauză că ocnașii ți-au furat valiza și nu vrei să fii obiectiv. Dar erau și acolo adevărați guvernatori, furieri, administratorii băilor, care trăiau în mariaj cu curvele și spuneau cui voia să-i asculte că nimic nu e mai bun ca o închisoare de tranzit. De altfel, însuși conceptul de fericire e o convenție, un vis.

— În înțelepciunea ei, etimologia a imprimat cuvântului însuși o nuanță de ireal și fugitiv. Cuvântul rus *stș̣asti* vine de la *sî-tṣasi*, altfel spus: ora aceasta, momentul acesta!

— Mii de scuze, domnule profesor! Consultați-l pe Vladimir Dahl. Cuvântul vine de la *so-tṣasti*, adică: fiecăruia ce i se cuvine, fiecăruia partea lui, fiecăruia bucata pe care o poate smulge din viață. În înțelepciunea ei, etimologia ne dă o interpretare foarte realistă a fericirii.

— Așteaptă, am și eu explicația mea din Dahl.

— Eu nu mă răzgândesc.

— Trebuie să studiezi problema în toate limbile. O să-mi notez!

— Obsedatule!

— Obsedat ești tu! Să facem puțină lingvistică comparată!

— Totul ar deriva din cuvântul mână? Teza lui Marr?

— Du-te și te spânzură. Spune-mi, ai citit al doilea Faust?

— Întreabă-mă mai bine dacă l-am citit pe primul. Toată lumea afirmă că e genial, dar nimeni nu l-a citit. Sau când vorbește, se gândește la Gounod.

— Nu trebuie să exagerezi, prima parte e accesibilă!

Nu am nimic a spune de sori și despre lumi
Văd doar durerea omului...

— Asta înțeleg!

— Sau:

Ce ne trebuie, nu cunoaștem,
Ceea ce cunoaștem, nu ne folosește.

— Perfect!

— A doua parte e cu adevărat indigestă. Dar ce profunzime de gândire! Știi pactul dintre Faust și Mefistofel: Mefistol nu poate lua în stăpânire sufletul lui Faust decât atunci când acesta strigă: „Clipă, oprește-te, ești prea frumoasă!" Chiar dacă Mefistofel etalează în fața lui Faust tinerețea regăsită, și dragostea Margaretei, și o victorie ușoară asupra rivalului său, și bogății inepuizabile, și cunoașterea secretelor universului, nimic nu îi poate smulge lui Faust acest strigăt sincer. Trec ani mulți, Mefistofel nu se mai poate nici el târî pe urmele acestui om nesătul, vede că nu îl poate face fericit și e gata să renunțe la această încercare zadarnică. Redevenit bătrân, orb, Faust îi ordonă lui Mefistofel să adune mii de oameni care să sape canale, pentru a drena terenurile mlăștinoase. În creierul acesta de două ori îmbătrânit, în care cinicul Mefistofel vede numai tenebre și nebunie, se naște o idee măreață: să aducă fericire omenirii. Un gest al lui Mefistofel aduce din infern sufletele rătăcitoare, servitorii lui, care încep să sape mormântul lui Faust. Dorindu-i cu disperare sufletul, Mefistofel se gândește să-l îngroape și să scape de el. Faust aude zgomotul cazmalelor. Ce se întâmplă? Mefistofel rămâne fidel pornirilor lui zeflemitoare. Îi descrie lui Faust tabloul mincinos al mlaștinilor desecate. Criticul nostru interpretează acest pasaj în termenii optimismului social: și bineînțeles, în momentul în care se simte util omenirii, Faust cunoaște bucuria supremă și exclamă: „Clipă, oprește-te!"

Dacă ne gândim mai bine, oare Goethe nu-și bate joc de fericirea omenească? Fiindcă, în cele din urmă, nu există nici un profit în asta, nici un beneficiu pentru oameni. Faust pronunță fraza sacramentală, atât de mult așteptată, la un pas de mormânt, înșelat și poate chiar nebun de-a binelea. Și sufletele rătăcitoare se grăbesc să-l arunce în mormânt. Atunci ce e? Imn în onoarea fericirii sau sarcasm?

— Uite așa îmi placi, bătrâne Lev! Când raționezi cu inima, când vorbești cu toată înțelepciunea, nu când împărți etichete injurioase.

— Sectant mizerabil al lui Pirrhon! Știam că o să-ți facă plăcere. Ascultă mai bine continuarea. Înainte de război am ținut un curs din fragmentul acesta din Faust — și pentru epoca aceea era o îndrăzneală nebună — și am dezvoltat ideea elegiacă că fericirea nu există, că este dincolo de puterile noastre sau că este iluzorie... Atunci, cineva mi-a dat

o foaie cu pătrățele, smulsă dintr-un blocnotes minuscul: „Eu sunt îndrăgostită și sunt fericită. Ce puteți să spuneți?”

— Ce ai spus?

— Ce voiai să spun?

CAPITOLUL IX

Erau atât de absorbiți încât nu mai auzeau vuietul din sală, nici refrenele radioului din celălalt capăt. Nerjin, învârtindu-se cu fotoliul lui mobil, întorsese spatele laboratorului și Rubin se legăna, cu mâinile încrucișate pe spătarul fotoliului și cu barba deasupra lui.

Nerjin vorbea ca un om care își exprimă gândurile pe care le-a cântărit mult timp:

— Altădată, atunci când eram în libertate, nu înțelegeam de ce filozofii din toate cărțile își pun întrebări referitoare la sensul vieții sau la natura fericirii. Fiecăruia ce i se cuvine, bine-înțeles, și datoria înțelepților este să cugete. Dar sensul vieții? Trăiești, acesta este sensul vieții. Fericirea? Când te simți bine în pielea ta, atunci ești fericit, și toată lumea o știe... Binecuvântată fie închisoarea! Ea mi-a dăruit posibilitatea de a reflecta. Ca să înțelegi natura fericirii, n-o să ți se pară nepotrivit, sper, să studiem mai întâi natura sațietății. Amintește-ți de Lubianka sau de celulele de contraspionaj. De terciul acela nenorocit de orz sau secară, lichid, aproape apos, fără un ochi de grăsime! Poți să vorbești despre *hrană*, despre *alimentare* în condițiile acestea? Nu, era ca pâinea consacrată de la comuniune! Gustai din sfintele taine, de parcă ar fi fost vorba de Prana yoghinilor. Încet, cu vârful lingurii de lemn, mâncam lăsându-ne absorbiți în totalitate de însuși faptul de a mânca, de ideea hranei, și era un nectar care strălucea în tot trupul nostru, tremuram de fericirea de a descoperi acești fulgi de cereale înmuiați, plutind într-un lichid tulbure. Și așa, fără să mâncăm *nimic*, am trăit șase luni, douăsprezece luni! Poți să compari asta cu ingerarea grosolană a unor cotlete oarecare?

Rubin nu știa și nici nu îi plăcea să asculte mult timp. În orice conversație aspira și reușea cel mai adesea să ocupe rolul principal, împărțind cu amândouă mâinile prietenilor săi prada unui spirit viu și suplu. Ar fi vrut să-l întrerupă pe Nerjin, dar acesta își înfipse toate cele cinci degete în salopeta prietenului său, scuturându-i pieptul, interzicându-i să vorbească:

— Deci înțelegem ce înseamnă sațietatea pe pielea noastră, prin nefericirea prietenilor noștri. Ea nu depinde de cantitatea ingerată, ci de modul în care mâncăm. Fericirea, ei bine, fericirea este asemănătoare, bătrâne, ea nu depinde de volumul de bunăstare materială pe care îl smulgem existenței. Ea depinde de modalitatea noastră de a reacționa față de această bunăstare! Moraliștii taoiști au spus-o deja: „Cel care știe să se mulțumească va fi întotdeauna mulțumit”.

Rubin îl ironiza:

— Practici eclectismul și, ca să ieși bine, iei o pană strălucitoare de ici, alta de colo.

Nerjin clătină energic capul și brațele. Părul îi căzu pe frunte. Se vedea că intrase în joc: un băiat de optsprezece ani.

— Să nu confundăm, Lev, nu, nu e așa! Nu mi-am împrumutat argumentația de la filozofii pe care i-am citit, ci din biografiile povestite în închisoare. Fiindcă trebuie să-mi formulez și eu argumentele, nu am pentru ce să redescopăr America. Filozofia este o planetă ale cărei continente au fost descoperite demult! Și răsfoind înțelepții antici, îmi regăsesc gândurile cele mai recente. Nu mă întrerupe! Voiam să-ți dau un exemplu: în lagăr și mai ales aici, în *șaraşka*, miracolul se produce uneori și este o duminică fără corvezi, liniștită, în care sufletul are timp să se dezgheațe, să-și revină. Chiar dacă nu se schimbă nimic în condiția noastră, e de ajuns să simțim mai puțin jugul închisorii, să putem vorbi cu inima deschisă sau să citim o pagină care nu minte, ca să ne trezim pe vârful valului. De mult nu am mai văzut așa ceva, dar să nu ne mai gândim! Era o stare de imponderabilitate, de zbor, în care descoperi că ești imaterial! Atunci rămâi pe pat, cu ochii ațintiți în plafonul apropiat, atât de prost tencuit, și tremuri de fericirea de a exista, de o fericire fără margini! Nici președintele, nici prim-ministrul nu pot să adoarmă atât de fericiți ca mine, în duminica în care mă simt astfel.

Rubin își arătă dinții într-un zâmbet binevoitor. Rictusul lui avea o nuanță de recunoaștere, dar și o nuanță de condescendență față de rătăcirile prietenului său, mezinul.

— Ce ne spun marile cărți ale Vedelor? Întrebă el, cu o mutră batjocoritoare.

— Vedele, nu știu, ripostă Nerjin cu fermitate, dar cărțile Samkhya ne învață că „fericirea omului este o nefericire pentru cei care nu știu să deosebească”.

— Uite ce școală frumoasă! mormăi Rubin în barbă.

— Idealism? Metafizică? De ce nu recurgi la etichetările tale?

— Mitiai te-a făcut să deraiezi?

— Nu, Mitiai e pe alt drum. Un bărbos bătrân! Ascultă! Fericirea de a învinge mereu, de a-ți realiza triumfător toate dorințele, fericirea sațietății depline este o nefericire! Este moartea sufletului, e ca o arsură internă, o acrire morală. Nu filozofii Vedantei, nici cei din școala Samkhya, ci eu, eu personal, Gleb Nerjin, cu cinci ani de temniță la activ, eu m-am ridicat la nivelul conștiinței în care răul poate fi considerat bine. Și eu am adoptat opinia care spune că oamenii sunt primii care nu cunosc direcția în care trebuie să meargă. Ei se încăpățânează să ciocănească viața pentru un pumn de bunuri materiale și mor fără să fi cunoscut bogăția din sufletul lor. Atunci când Lev Tolstoi visa să fie aruncat într-o închisoare, gândea ca un om lucid, cu viață spirituală sănătoasă.

Rubin izbucni într-un râs zgomotos. Acest lucru se producea în timpul discuțiilor în care respingea fără rezerve opinia adversarului (și acest lucru i se întâmpla adesea în închisoare).

— Alertă, copile! Se simte la tine fluxul unei conștiințe juvenile. Preferi realizările tale realizărilor colective ale umanității. Ești intoxicat de

mirosul de hârdău al închisorii și te încăpățânezi să vezi lumea prin efluviile lui! Având în vedere eșecul nostru personal, grimasa destinului nostru, ar trebui să ne schimbăm convingerile și să ne răzgândim?

— Fiindcă tu te mândrești cu perseverența ta?

— Da! Hier stehe Ich und kann nicht anders...

— Ce catâr! Tu ești metafizician! În loc să profiți de închisoare, să te naști la o viață nouă...

— Despre ce viață vorbești? Te gândești la bila veninoasă a tuturor rataților?

-...Tu ai închis ochii în fața dorinței, ți-ai astupat urechile, ai adoptat o poziție o dată pentru totdeauna — și ți se pare ceva inteligent? Inteligența înseamnă refuzul de a evolua? Te străduiești din toate puterile să ne faci să credem în triumful comunismului tău blestemat, dar tu nu crezi în el!

— Nu este vorba despre credință, ci despre cunoștință științifică, deșteptule. Și despre imparțialitate!

— Tu? Imparțial?

— Ab-so-lut! răspunse Rubin cu demnitate.

— Dar nu am găsit nimic mai pasional ca tine!

— Trebuie să știi să privești mai sus de mușuroiul tău de cârtiță! Să împrumuți o perspectivă istorică! *Legea istorică*! Legea: inevitabilă, constrângătoare! Totul merge unde trebuie să meargă! Materialismul istoric nu are cum să nege adevărul faptului că suntem amândoi în închisoare. Inutil să mai scormonești cu râtul ca să dezgropi un scepticism viermănos!

— Lev, înțelege-mă! Nu am renunțat bucuros la această doctrină, am făcut-o cu sfâșiere de inimă! M-a durut inima pentru tinerețea mea ca un clopot de sărbătoare, pentru rațiunea mea de a fi, pentru cele pe care le-am uitat, și am blestemat restul! Sunt doar un fir de iarbă, cresc în gaura săpată de o bombă, acolo unde creștea altădată arborele credinței. Dar, din epoca în care mă luptam în toate discuțiile dintre prizonieri...

— Fiindcă erai prea nerod!

-...E o problemă de onestitate intelectuală, a trebuit să trimit la dracu' toate construcțiile voastre fragile. Și să caut în altă parte. Nu e atât de simplu. Pentru mine, scepticismul reprezintă un hambar la marginea câmpului, în care aștept să se întoarcă vremea bună.

— Crezi că dorințele tale sunt realitate. Sceptic! Nu ești în poziția de a profesa un scepticism convenabil! Scepticul trebuie să se abțină de la orice judecată, iar tu te grăbești să condamni mereu! Scepticul practică ataraxia, sufletul lui este neclintit. Tu, tu muști zăbala pentru un da sau pentru un nu!

— Este adevărat! Ai dreptate! Gleb își prinse capul între mâini. Visez la disciplină, aș vrea să cultiv în mine numai gândurile cele mai... eterate, dar uite, circumstanțele mă poartă în vârtejul lor și încep să mă învârt și eu, să mușc, să fac spume...

— Gânduri eterate! Dar ai fi în stare să mă muști de beregată cu pretextul că la Djezkazgan nu exista apă potabilă!

— Mișelule! O scurtă ședere acolo nu ți-ar strica! Dintre noi toți, ești singurul care consideră că metodele KGB-ului sunt necesare...

— Exact! Nici un stat nu poate exista fără un sistem penitenciar organizat!

— De asta ar trebui să fii trimis la Djezkazgan! Mi-ar plăcea să te aud cum mai cânți atunci!

— Ești prost de ragi! Ai face mai bine să citești ceea ce au spus marile spirite despre scepticism. Un Lenin...

— Să vedem! Ce a spus Lenin? Nerjin se calmase.

— Lenin a spus: „La cavalerii logoreei liberale ruse, scepticismul este forma de tranziție între democrație și zgura liberalismului slugarnic".

— Cum, cum? Nu deformezi nimic?

— Chiar aceștia sunt termenii. E citat din *In memoriam Herzen* și este vorba despre...

Nerjin își prinse capul în mâini, arătându-și parcă în-frângerea.

— Ei? făcu Rubin, mai puțin sever. Te-a atins?

— Da, răspunse Nerjin, balansându-și tot corpul. Nu aș fi putut s-o spun mai bine. Și era un zeu pentru mine!

— De ce...

— Cum adică, de ce? Acesta este limbajul unui mare filozof? Să treci la insulte când nu mai ai argumente? „Cavalerii logoreei"! Numai când spui asta te cuprinde greața. Liberalismul este dragostea pentru libertate, de ce ar fi jegos și slugarnic? În timp ce oamenii care aplaudă cu amândouă mâinile atunci când primesc un ordin fac pași gigantici în domeniul libertății, nu-i așa?

În focul discuției, cei doi prieteni uitaseră de orice prudență și acum exclamațiile lor ajungeau până la Simotșka. De ceva timp, ea îl privea pe Nerjin dezaprobator. Era ofensată văzând cum i se termina garda fără să fi profitat de un moment propice și fără ca el să se fi întors spre ea. Rubin era disperat:

— Nu, trebuie să mărturisesc că ai creierul pe dos. Încearcă să precizezi.

— Bunul-simț ne cere poate să spunem că scepticismul este o atenuare a fanatismului. E o formă de eliberare pentru spiritele care cad victimă dogmatismului.

— Ce este dogmatic aici? Eu, nu-i așa? Cum poți să gândești astfel? Ochii mari și înflăcărați ai lui Rubin exprimau doar reprosul. Sunt și eu un deținut din clasa 45. Cei patru ani de front mi-au lăsat o strălucire de obuz și am și eu cinci ani de temniță. Așa că nu sunt mai avantajat decât tine. Dacă aș ajunge la convingerea că totul este putred până la măduvă, aș fi primul care ar cere să se editeze un nou *Kolokol*. Și să sune clopotul de alarmă! Și să bată darabana! Nu m-aș refugia în absența oricărei judecăți, așa cum te adăpostești într-un colț! Nu m-aș împopoțona cu frunza de viță a scepticismului!... Dar știu că putreziciunea e doar aparentă, exterioară, și că rădăcina este sănătoasă, iar trunchiul la fel, așa că trebuie păstrat, nu doborât!

Telefonul interior începu să țârâie pe masa pustie a inginerului-șef Reutmann, director al Laboratorului de acustică. Simotșka se apropie și ridică receptorul.

— Înțelege bine, asimilează cum trebuie legea de fier a secolului nostru. Există *două lumi — două sisteme*. Și nu mai există al treilea termen! Fără nici un *Kolokol* care să răsune în văzduh! Fiindcă alegerea este inevitabilă: dintre două forțe planetare care se înfruntă, pe care ai ales-o?

— Du-te și te culcă! Numai Marele Stăpân este interesat de un asemenea raționament! Datorită acestor „două lumi" a zdrobit totul.

— Gleb Vikentievici!

— Ascultă-mă! Acum Rubin era cel care îl apucase pe Nerjin de salopetă cu un gest autoritar.

— E un om mare!

— Un abrutizat, cu un orizont de mistreț!

— O să înțelegi într-o zi! E în același timp Robespierre și Napoleon al revoluției noastre. E un înțelept! Privirea lui ajunge mai departe decât ochii noștri de cârtiță...

— Și îndrăznește, pe deasupra, să ne considere niște cretini! Și să ne facă să înghițim paiele pe care le rumegă...

— Gleb Vikentievici!

— Cum? Nerjin își veni în fire și se întoarse de la Rubin.

— Nu ați auzit? A sunat telefonul! declară Simotșka, severă, cu sprâncenele încruntate, la această a doua chemare. Era în picioare în spatele mesei ei, cu brațele încrucișate deasupra șalului de angora. Anton Nikolaevici v-a cerut să îl vedeți în biroul său.

— Într-adevăr! Pe fața lui Nerjin, flacăra discuției se stinsese și ridurile, care dispăruseră un timp, își reluau locul. Bine, vă mulțumesc, Serafina Vitalievna. Ai auzit, Lev? E Anton. Oare ce naiba vrea?

O convocare la ora zece în biroul directorului nu era un eveniment banal. Deși Simotșka se străduia să păstreze răceala relațiilor de serviciu, Nerjin vedea că privirea ei exprima neliniște.

Și mânia care îi stăpânise pe cei doi bărbați dispăru fără urmă! Rubin își privea prietenul cu solicitudine. Atunci când nu erau desfigurați de pasiunea partizană, ochii lui aveau o blândețe aproape feminină.

— Nu îmi place ca șefii să se intereseze de noi, spuse el.

— Oare ce l-a apucat? întrebă Nerjin ridicând din umeri. Munca noastră e atât de accesorie, sincer să fiu, și povestea asta cu vocile...

— Anton o să ne scuture de o să ne sară fulgii. O să plătim scump amintirile de la Stanislavski și pledoariile luminoase din barou, spuse Rubin râzând. Poate că este vorba despre lucrările referitoare la articulare de la Nr. 7?

— Concluziile poartă semnătura noastră, nu ai cum să dai înapoi. În orice caz, dacă nu mă întorc...

— Haide, haide!

— Cum așa? Sunt lucruri care se întâmplă într-o viață ca a noastră. Arde... știi tu ce și unde e.

Gleb închise sertarele, puse discret cheile în mâna lui Rubin și se îndepărtă cu mersul lui flegmatic de prizonier — cinci ani de gherlă! — care nu se grăbește niciodată, fiindcă se așteaptă întotdeauna la ce e mai rău.

CAPITOLUL X

Păşind pe covorul roşu de pe scara spaţioasă şi pustie la ora aceasta, cu lămpile ei de bronz şi plafonul înalt şi sculptat, cu un mers prefăcut nepăsător, Nerjin ajunse la etajul doi, trecu prin faţa plantonului „extern" care făcea de gardă în faţa telefonului urban şi bătu la uşa directorului institutului, colonelul de la Siguranţa Statului Anton Nikolaevici Iakonov.

Camera, largă şi înaltă, acoperită de covoare, mobilată cu fotolii şi canapele, strălucea de un albastru viu în mijloc, unde o faţă de masă azurie acoperea masa însărcinaţilor. Spre fund îşi etala galbenul cafeniu al biroului şi fotoliului în care stătea Iakonov. Nerjin nu văzuse atâta splendoare decât arareori, la reuniuni cel mai adesea, când nu era singur.

Trecut de cincizeci de ani, colonelul inginer Iakonov era încă înfloritor, silueta îl avantaja, probabil că îşi pudra uşor faţa după bărbierit şi purta un lornion cu montură de aur. Pe lângă asta, mai prezenta o uşoară tendinţă de îngrăşare care nu ar fi urâţit un Obolenski sau un Dolgorukov, gesturi de o siguranţă intimidantă, pe scurt, se deosebea de toţi demnitarii din ministerul său.

Cu un gest larg, îl invită pe Nerjin să se aşeze, umflându-şi imperceptibil pieptul în fotoliul prea mare şi plimbându-şi creionul cu mină gros pe deasupra oglinzii brune a biroului.

— Luaţi loc, Gleb Vikentievici.

Acest mod de a folosi prenumele şi numele patronimic era un semn de amabilitate şi bunăvoinţă care nu îl costa nimic pe colonelul inginer, fiindcă păstra sub placa de sticlă a biroului o listă cu toţi deţinuţii, cu prenumele şi numele lor patronimic, iar cei care nu cunoşteau acest lucru se extaziau în faţa memoriei lui.

Nerjin se înclină în tăcere, fără să ducă mâna la cusătura pantalonului şi fără să-şi balanseze braţele, şi se aşează atent în faţa unei elegante măsuţe lăcuite.

Vocea lui Iakonov gângurea cu amabilitate. Erai mirat să vezi că acest porumbel nu era afectat de viciul acela de pronunţare, diferit de toate, care este graseierea.

— Ştiţi, Gleb Vikentievici, o conversaţie întâmplătoare de acum jumătate de oră m-a făcut să mă întreb de ce vânt bun aţi fost împins spre laboratorul de acustică, sub ordinele unui... Reutmann.

Iakonov pronunţă numele acesta cu marcată dezinvoltură, fără să menţioneze măcar gradul de major — şi asta în prezenţa unui subaltern al lui Reutmann. Relaţiile dintre directorul institutului şi adjunctul său se deterioraseră atât de mult, încât nu mai avea rost să se ascundă.

Nerjin se crispa. Simţea că întrevederea avea să ia o turnură supărătoare. Cu câteva zile mai înainte, cu aceeaşi grimasă dezinvoltă a buzelor lui nici prea subţiri, nici prea cărnoase, Iakonov îi spusese lui

Nerjin că fusese poate obiectiv în concluziile despre articulare, dar că nu tratase echipa de la Nr. 7 ca pe un prieten drag dispărut, ci ca pe cadavrul unui beţiv mort în pârâul de la Marfino. Numărul 7 era mânzul favorit al lui Iakonov, dar şchiopăta de un picior.

-...Apreciez, evident, meritele dumneavoastră personale în ceea ce priveşte ştiinţa articulării...

(Îşi permite, ce naiba!)

...deplâng nespus faptul că originala dumneavoastră monografie este un document secret şi că nu are dreptul decât la un tiraj confidenţial, ceea ce vă interzice gloria de a fi un George Fletcher rus...

(Îşi bate joc de mine pe faţă!)

...cu toate acestea, aş fi dorit ca activităţile dumneavoastră să ne fi adus puţin mai mult *profit*, cum spun anglo-saxonii. Îmi scot pălăria în faţa cercetării fundamentale, dar sunt un om practic.

Colonelul inginer Iakonov ajunsese la o poziţie înaltă, dar încă destul de îndepărtată de Conducătorul Poporului, aşa că nu-şi permitea luxul de a-şi ascunde inteligenţa şi de a nu rosti judecăţi personale.

— În fine, să vedem, dacă v-aş întreba pe şleau ce faceţi în momentul acesta la Acustică?

Nu puteai să-ţi imaginezi o întrebare mai crudă! Iakonov nu putea fi pretutindeni în acelaşi timp, altfel ar fi descoperit deja vaza cu trandafiri.

— Cum naiba puteţi să vă distraţi cu jocul acesta de papagali, cu deosebirea aceasta între *sti* şi *smir*? Sunteţi matematician? Întoarceţi-vă.

Nerjin întoarse capul şi se ridică: nu erau doi în birou, ci trei! Văzu cum se ridică de pe un divan şi vine spre el un om cu înfăţişare modestă, îmbrăcat cu un costum civil negru. Ochelarii rotunzi, limpezi, străluciră şi, la lumina generoasă a lustrei, Nerjin îl recunoscu pe Piotr Trofimovici Vereniov, care preda cursuri la universitatea lui înainte de război. Totuşi, în virtutea unui obicei cultivat în închisoare, Nerjin nu spuse nimic, nu schiţă nici un gest, presupunând că avea de-a face cu un deţinut şi nedorind să-i facă un rău cu o recunoaştere prea promptă. Vereniov zâmbi, dar păru şi el jenat. Vocea lui Iakonov gânguri, liniştitoare:

— Trebuie să recunosc, secta matematicienilor dă dovadă de o rezervă care are ceva ritual. Am văzut întotdeauna în matematicieni nişte cavaleri rozacrucieni şi am regretat întotdeauna că nu sunt iniţiat în misterele lor. Nu vă jenaţi. Strângeţi-vă mâna şi aşezaţi-vă fără fasoane. Vă las jumătate de oră: aveţi timp să evocaţi amintiri preţioase şi să primiţi de la profesorul Vereniov informaţii despre misiunea pe care am propus-o pentru Biroul 6.

Iakonov ridică deasupra fotoliului un trup greu şi impozant, împodobit cu galoane albastre şi argintii, şi îl purtă spre ieşire cu o anumită agilitate. Când îşi strânseră mâinile, Vereniov şi Nerjin rămăseseră singuri.

Acest bărbat palid cu ochelari îi trezi unui prizonier inveterat ca Nerjin impresia unei adevărate fantome, a unui intrus întors dintr-o lume uitată. Între lumea aceasta şi prezent erau pădurile lacului Ilmen,

colinele și ravenele din ținutul Oriol, nisipurile și heleștieiele din Bielorusia, fermele mari din Polonia, țiglele târgușoarelor nemțești. În această „zonă interzisă” se inserau și boxele goale, și celulele din Marea Lubianka. Pestilenta închisorilor cenușii de tranzit. Coliviile sufocante ale „wagon-zekilor”. Vântul tăios al stepei care lovea prizonierii înfometați și înghețați. Toate acestea îl împiedicau pe Nerjin să retrăiască sentimentul pe care îl simțea odinioară înșiruind cu litere mărunte funcțiile unei variabile pe negrul docil al tablei.

Își aprinseră câte o țigară, Nerjin cu o anumită emoție, și se așezară de o parte și de cealaltă a măsuței lăcuite.

Vereniov nu se întâlnea pentru prima dată cu foști studenți din universitățile din Moscova sau din Rostov, unde fusese trimis înainte de război, după cearta dintre școlile matematice pentru impunerea unei doctrine corecte. Dar era la fel de descumpănit ca și Nerjin de această întâlnire, de izolarea acestui centru din suburbii, învăluit în ceața celui mai riguros secret și înconjurat de mai multe rânduri de sârmă ghimpată, de această ciudată salopetă albastră în locul hainelor obișnuite.

O prerogativă insesizabilă hotărî ca mezinul, ghinionistul, să pună întrebările, cu gura încadrată de riduri greu de suportat, în timp ce bărbatul mai în vârstă răspundea, timorat și parcă rușinat de viața lui de savant fără bătăi de cap: exodul, apoi întoarcerea, lucrase trei ani cu K., susținuse o teză în topologie... Distrat până la impolitețe, Nerjin nu îl întrebă nimic despre subiectul acestei teze, în disciplina aceasta aridă care îl făcea să se gândească la lucrările din vremea studenției. Îi fu dintr-odată milă de Vereniov... Ansambluri ordonate, ansambluri bine ordonate, ansambluri închise... topologia! Stratosfera gândirii umane! În secolul XXI avea să-și găsească poate utilitatea... dar până atunci... în așteptare,

„Nu am nimic a spune de sori și despre lumi,
Văd doar durerea omului...”

Cum intrase în acest serviciu? De ce părăsise Universitatea? O decizie impusă... Și nu putea fi refuzată... Adică s-ar fi putut, dar... Tratament dublu... Copii? Patru...

Enumerară studenții din promoția lui Nerjin, al căror ultim examen avusese loc în ziua declarării războiului. Cei mai străluciți fuseseră uciși sau răniți. Genul de băieți care se aruncă cu capul înainte, fără se menajeze. Cei de la care se aștepta mai puțin își terminaseră tezele de „preparatori” sau se treziseră asistenți. Ah! Și mândria noastră, Dmitri Dmitrievici al nostru? Goriainov-Șakhovskoi?

Goriainov-Șakhovskoi! Un bătrânel șubred, puțin cam lacom, care își pudra cu cretă vesta de catifea neagră sau băga în buzunar, ca pe o batistă, cârpa cu care se ștergea tabla. O antologie ambulantă a tuturor poveștilor despre profesori. Fusese gloria Universității Imperiale din Varșovia, dar în 1915, cu moartea în suflet, se instalase în acest orășel negustoresc care este Rostovul. O jumătate de secol de lucrări științifice,

un platou plin cu telegrame de felicitare: Milwaukee, Le Cap, Yokohama. În 1930, când Universitatea, garnisită cu un sos nou, se transformă în Școală Normală Industrială, el fu *epurat* de comisia proletară respectivă, ca fiind burghez și dușman de clasă. Ar fi fost pierdut dacă nu l-ar fi cunoscut personal pe Kalinin — al cărui tată fusese iobag pe moșia tatălui său, după cum se povestea. Oricum ar fi fost, profesorul făcuse un salt la Moscova, ducând cu el un mandat de imunitate: „Să nu vă atingeți de un fir de păr al acestui om!".

Și nimeni nu se atinse. Chiar dacă se temeau pentru el: scria lucrări de științe naturale în care demonstra, matematic, existența lui Dumnezeu. Sau mormăia pe sub mustața îngălbenită, cu ocazia unui curs public despre Newton, idolul său:

— Am primit un bilet: „Marx a spus că Newton era materialist, iar dumneavoastră susțineți că a fost idealist". La asta răspund că Marx a luat ce i-a convenit. Newton credea în Dumnezeu, ca toți savanții de anvergură.

Era un chin să iei note la cursurile lui. Stenografele erau disperate. Cum nu se putea ține pe picioarele lui slabe, se așeza în fața tablei și scria cu mâna dreaptă, iar cu stânga ștergea, într-un solilocviu bolborosit. Nu aveai cum să-i reții ideile în timpul cursului. Dar atunci când Nerjin reușea să împartă treaba cu un coleg ca să poată nota totul și petreceau apoi o seară întreagă pentru a pune notele în ordine, simțeau în inima lor strălucirea cerului înstelat.

Ce se întâmplase cu el? Bătrânul fusese șocat de bombardamentul din Rostov și transportat în Kirghizia pe jumătate mort. Vereniov nu știa prea multe despre fiii lui, asistenți în timpul războiului, dar se povesteau niște istorii jenante despre trădare. Cel mai mic, Stivka, ar fi ajuns docher la New York.

Nerjin îl privea țintă pe Vereniov. Capete mari și savante, atât de pline de spații multidimensionale, de ce trebuie să vă lipiți de viață, și numai de ea, pereții subțiri? Atunci când mâncăii îndobitociți își băteau joc de un gânditor, îi reproșau lipsa de maturitate și excesele care nu priveau viitorul: dar dacă fiii își aminteau de umilințele suferite de tatăl lor, atunci era vorba despre o trădare mârșavă. Și apoi, erau siguri că Stivka devenise docher? La noi, „responsabilii operaționali" dirijează opinia publică...

Dar de ce era Nerjin *acolo*?

Și Nerjin răspunse printr-un zâmbet slab.

Nu, chiar așa, de ce?

— Din cauza modului meu de a gândi, Piotr Trofîmovici. În Japonia există o lege care îți permite să aduci un om în fața tribunalului din pricina gândurilor lui ascunse.

— În Japonia o fi, dar noi nu avem nimic de felul acesta.

— Vă înșelați: există și la noi legea aceasta, este *articolul cincizeci și opt, alineatul zece.*

De atunci încolo, Nerjin ascultă distrat motivația acestei întrevederi cu Vereniov, înlesnită de Iakonov. Biroul 6 îl trimisese pe Vereniov ca să aprofundeze și să sistematizeze căutările criptografice ale institutului. Era nevoie de matematicieni, de mulți matematicieni, și Vereniov fusese încântat să descopere numele unui fost student care promitea mult, la vremea lui.

Pe jumătate absent, Nerjin preciza anumite puncte și Piotr Trofimovici, prins de jocul exaltării profesionale, descrise experiențele care urmau, formulele cu care avea să se lucreze. Nerjin se gândea la foițele pe care le scrisese cu piciorușe de păianjen în liniște, sub privirea atent îndrăgostită a Simotșkăi, cu urechea legănată de mormăiala binevoitoare a lui Lev. Foițele acestea cuprindeau toată maturitatea lui de bărbat de treizeci de ani.

Este o soartă de invidiat să fii considerat maestru în disciplina ta, bineînțeles. De ce se crezuse capabil să riște să arunce o privire asupra prăpastiei de care istoricii de meserie fugeau mâncând pământul, preferând liniștea secolelor deja trecute? De ce se simțise atras de misterul acestei bășici gigantice și macabre care putea să-i reteze capul cu o clipire? Cum se spune: *de ce vrei să faci ceva mai bine decât alții*? Da, de ce să nu-ți scoți dinții în cazul acesta?

Trebuia să se abandoneze tentaculelor criptografiei? Paisprezece ore pe zi, fără pauză, ar fi avut capul plin de teoria probabilității, de teoria numerelor, de teoria erorilor... Creierul înțepenit, inima seacă. Cât i-ar mai fi rămas pentru meditație? Cât pentru a învăța să cunoască viața?

Da, dar cu prețul acesta rămânea în *șaraşka*. Fără lagăr. Carne la masă. Unt dimineața. Mâini fine, fără degerături. Fără degete înghețate. În loc să se lase să cadă ca un lemn pe patul din scândură, fără să-și scoată măcar cizmele pline de noroi, se strecura cu plăcere sub cearșafuri curate.

Dar la ce bun să trăiești atunci o viață? Să trăiești ca să trăiești? Să trăiești numai ca să-ți păstrezi bunăstarea corporală?

Apreciabilă bunăstare! Ce rămâne când nu mai ești decât tu?

Rațiunea întreagă argumentează în favoarea acceptării: „Sunt de acord, cetățene-șef!”

Inima vorbea altfel: „Înapoia mea, Satano!”

— Piotr Trofimovici! Știți să faceți cizme?

— Cum?

— V-am întrebat dacă m-ați putea învăța să croiesc niște cizme.

— Scuzați-mă, nu înțeleg...

— Piotr Trofimovici! Trăiți în cochilia dumneavoastră! Când o să mi se termine timpul, o să trebuiască să merg în fundul taigalei, în exil pe viață. Dacă nu știu să fac nimic cu mâinile, cum pot să trăiesc? E țara ursilor bruni. Timp de multe ere secundare, funcțiile lui Eiler nu-mi vor fi de nici un folos.

— Ce tot spui acolo, Nerjin? Dacă lucrul merge bine, o să ai dreptul la o eliberare anticipată, fiind o persoană care calculează, cazierul dumitale

judiciar o să se îmbunătățească, o să primești un apartament la Moscova...

— Ah! Piotr Trofîmovici, trebuie să îți repet dictonul pe care l-am auzit de la un tovarăș din lagăr, un ucrainean cumsecade: „Ori le oferi un pește, ori un rac, mulțumita e la fel". Nu aștept nimic de la recunoștința lor, nu le cer iertare și nu o să le prind nici un pește.

Ușa se deschise în fața prestanței impozante a preaînaltului demnitar, cu nasul acoperit cu un lornion de aur:

— Ei bine, rozacrucienilor? V-ați pus de acord?

— Dumneavoastră trebuie să hotărâți, Anton Nikolaievici, dar eu consider că nu mi-am terminat treaba în Laboratorul de acustică.

Iakonov era acum în fața biroului, iar degetele mâinilor lui pufoase se odihneau pe sticlă. Trebuia să-l cunoști bine ca să simți furia din cuvintele lui:

— Matematica pe de o parte, problemele de articulare pe de altă parte... Asta înseamnă să vinzi mâncarea zeilor pe o ciorbă de linte. Faceți cum vreți.

Și cu creionul lui cu mina în două culori scrise în agendă: „Nerjin — mutat".

CAPITOLUL XI

De ani de zile, în timpul războiului și după război, Iakonov ocupa în liniște postul de inginer-șef al Echipamentelor Speciale de la MGB. El onora galoanele de argint tivite cu albastru pe care i le aduseseră cunoștințele sale și cele trei stele mari de colonel inginer. Postul acesta îi îngăduia să își exercite autoritatea de la distanță și în linii mari, să prezinte uneori un raport erudit în fața unui public format din înalți funcționari sau să împartă unui inginer remarci fine și înflorite referitoare la un model realizat recent; în orice caz, putea să fie considerat un om foarte abil, care nu avea nici un cont de reglat și primea în fiecare lună o cantitate rezonabilă de bancnote de o mie de ruble. Funcția îi permitea lui Iakonov să se aplece încă din leagăn asupra tuturor programelor tehnice din Secția de Echipamente Speciale; se îndepărta de ele când atingeau vârsta ingrată sau erau lovite de bolile creșterii, dar revenea să onoreze cu prezența sa așezarea lor în sicrie negre sau încununarea cu lauri a eroilor lor.

Anton Nikolaievici nu era nici destul de tânăr, nici destul de închipuit ca să alerge după strălucirile înșelătoare ale Stelei de Aur sau după insigna de laureat al Premiului Stalin și nici ca să accepte cu ochii închiși o misiune de la minister sau de la Patron în persoană. Anton Nikolaievici era destul de experimentat, destul de matur ca să se ferească de o asemenea încurcătură de emoții, de grandoare și de moarte.

Fidel principiilor sale, nu cunoscuse nici o tulburare până în luna ianuarie a anului 1948. În această lună ianuarie, Părintele Popoarelor din Orient și Occident se lăsase ispitit de ideea unui telefon special, secret, care ar fi slujit scopurilor lui, insensibil la orice interceptare, și care i-ar fi permis să-l sune pe Molotov la New York din reședința sa de la Kunțevo și să se întrețină cu el. Cu indexul lui augustisim pătat cu nicotină la rădăcina unghiei, generalisimul arătase pe hartă centrul de la Marfino, alocat până atunci realizării unor emițătoare-receptoare portative pentru uzul poliției. Gestul acesta fusese însoțit de următoarele cuvinte istorice:

— Ce o să fac eu cu emițătoarele astea? O să vânez spărgătorii sau ce?

Fixă luna ianuarie a anului 1949 ca dată-limită. Apoi reflectă și reluă:

— E bine. O să ajungă pân' la 1 Mai.

Misiune de încredere, misiune excepțională, având în vedere amânările cerute. După multă cugetare, ministerul îl însărcina pe Iakonov în persoană să meargă și să recicleze Marfino. Iakonov încercă zadarnic să demonstreze că era prea ocupat și că nu putea prinde doi iepuri odată. Directorul Secției, Foma Gurianovici Oskolupov, îl privi cu ochii lui verzi de pisică, Iakonov își aduse aminte de petele care murdăreau cazierul lui judiciar — șase ani de închisoare — și alese tăcerea.

Trecuseră aproape doi ani de când biroul inginerului-șef din incinta augustă a ministerului rămăsese pustiu. Inginerul-șef își petrecea zilele și nopțile între zidurile unui vechi seminar, al cărui naos dezafectat era încununat de un turn hexagonal.

La început se jucă de-a marele șef, trântind portiera Pobedei cu un gest excedat, lăsându-se legănat până la Marfino, trecând pe poarta împodobită cu sârmă ghimpată prin fața unei santinele care prezenta onorul, plimbându-se pe sub teii seculari din pădurea Marfino cu o escortă întreagă de maiori și căpitani. Până atunci, superiorii nu cereau decât planuri, planuri, planificări și „angajamente socialiste". În timp ce cornul abundenței de la minister se revărsa peste Marfino: echipamente cumpărate în Anglia și SUA sau furate din Germania, cei mai buni *zeki* greblați din lagăre, o bibliotecă specializată cu douăzeci de mii de titluri noi, floarea brigăzii de intervenție și a arhivarilor și, în fine, un serviciu de securitate admirabil educat la Lubianka. A trebuit restaurată clădirea centrală a seminarului, au trebuit ridicate alte clădiri pentru personalul închisorii speciale și pentru atelierele de experimente și, atunci când florile aurii ale teilor uriași au început să-și răspândească parfumul, umbrarele răsunau de discuțiile apatice ale prizonierilor germani în tunici verde șopârlă șterse, care erau răsplătiți înainte de a-și începe treaba. Acești fasciști indolenți, care nu petrecuseră decât patru ani de captivitate de la sfârșitul războiului, nu aveau focul sacru. Un ochi rusesc nu putea privi fără groază cum descărcau camioanele de cărămizi: încet, cu mii de precauții, de parcă ar fi mânuit cristale, și trecând fiecare cărămidă din mână în mână înainte de a o așeza în grămadă. Ca să instaleze calorifere sub ferestre sau ca să refacă dușumeaua putredă, germanii aceștia își târau cizmele în locuri arhi-interzise, descifrau cu coada ochiului inscripții în engleză sau în germană de pe aparate a căror destinație ar fi fost cunoscută de orice școlar de la ei. Toate acestea făcuseră obiectul unui raport pe care deținutul Rubin îl adresase colonelului inginer, dar care nu plăcuse „operilor" Șikin și Mișin, botezați în mod familiar Șișkin-Mișkin de către deținuți — fiindcă aceștia nu mai știau cum să procedeze: puteau oare să ia în seamă această greșeală grosolană pe cale ierarhică? Momentul trecuse: prizonierii trebuiau repatriați pe loc, iar cei care ajungeau în Germania de Vest puteau descrie celor în drept amplasarea institutului și a fiecărui laborator. În schimb, atunci când oficialii altor birouri din MGB voiau să-l contacteze pe inginerul-șef, trebuiau să vorbească în Lubianka, pentru ca nimeni să nu știe secretul.

După trimiterea germanilor, s-au adus *zeki* asemănători cu cei din *șaraşka* pentru șantierele de restaurare și construire, numai că aceștia aveau hainele murdare și zdrențăroase și nu aveau dreptul la pâine albă. Acum, teii auzeau în orice ocazii înjurături cumsecade din lagăr, ca să le amintească parcă *zekilor* din *șaraşka* faptul că aceasta era adevărata lor patrie și că destinul lor avea ceva inevitabil; cărămizile zburau din camioane mânate parcă de suflul unui uragan și nu mai scăpau decât

cioburile. Unu, doi, trei! *Zekii* răsturnau pe platforma camionului o colivie mare de placaj sub care se strecurau pentru a facilita munca escortei și pentru a tachina fetele care strigau înjurături ordinare, apoi colivia era bine închisă și prizonierii erau duși să petreacă noaptea în lagăr, traversând străzile Moscovei.

În acest castel fermecat, izolat de capitală și de locuitorii ei profani printr-un grilaj de foc, sufletele rătăcitoare în halate negre erau martore la metamorfoze feerice: apă curentă, încălzire centrală, canale de scurgere și răzoare cu flori.

Totuși, instituția fondată sub asemenea auspicii nu înceta să crească și să se înfrumusețeze. Centrul de la Marfino înglobă până la urmă un alt centru de cercetări, destinat înainte acestui gen de lucrări. Institutul acesta se mutase cu mesele, scaunele, dulapurile, dosarele-clasoare, echipamentul tot mai învechit și șeful său, maiorul inginer Reutmann, care devenise adjunctul lui Iakonov. Fondatorul institutului integrat recent la Marfino, geniul său tutelar, colonelul Iakov Ivanovici Mamurin, șef al Transmisiunilor Speciale Secrete ale MVD, una dintre podoabele statului nostru, dispăruse în împrejurări tragice.

Șeful întregii Omeniri Progresiste, discutând într-o zi cu provincia Ienan, nu aprecie deloc cârâielile care bruiau recepția. Îl sună pe Beria și îi spuse în georgiană:

— Lavrenti! Cine e imbecilul însărcinat cu transmisiunile? Saltă-l!

Și Mamurin fu săltat, adică închis la Lubianka. Îl retrăseseră din circuit, dar nu mai știau ce să facă cu el. Directivele obișnuite erau defectuoase. Trebuia judecat? Sub ce acuzație? Trebuia condamnat, dar pentru ce delict? Un om obișnuit ar fi scos apă din bărci *douăzeci și cinci* de ani și ar fi fost expediat la Norilsk. Dar „azi e rândul tău, mâine e rândul meu" era o axiomă bine cunoscută grangurilor din MVD care îl prinseseră de pulpane pe Mamurin. Când primiră încredințarea că Stalin îl uitase, îl trimiseră fără anchetă și fără condamnare într-o reședință câmpenească.

Într-o seară din vara anului 1948, într-adevăr, la *șaraşka* din Marfino sosi un nou deținut. Sosirea aceasta fu total insolită. Omul nu ieșea din „corb", ci dintr-un autoturism. Nu era însoțit de *gardianul* vulgar, ci de șeful Secției pentru penitenciare de la MGB. Prima lui cină fu servită sub un tifon antiseptic, în biroul directorului închisorii speciale.

Se auzise — *zekii* nu au voie să audă nimic, dar aud întotdeauna totul — că nou-venitul declarase că „nu dorea cârnați"(?!), iar directorul îl îndemnase „să rontăie ceva". Cuvintele acestea trecuseră prin ușă și ajunseseră la urechile unui *zek* care venise la doctor după un medicament. După ce discutaseră vestea extravagantă, naturalizații *şaraşkăi* ajunseră la concluzia că nou-venitul era totuși un prizonier și se duseră la culcare foarte satisfăcuți.

Cronicarii *şaraşkăi* nu putuseră elucida misterul culcușului în care își petrecuse noaptea nou-venitul. A doua zi dimineața, aproape de peronul

de marmură care era interzis prizonierilor, un *zek* puțin frustrat și necioplit, instalator de felul lui, se întâlni nas în nas cu nou-venitul.

— Ei, feciorule? spuse el, dându-i un ghiont, de unde ai ieșit? De ce te-au săltat? Așază-te, haide, să pălăvrăgim puțin.

Necunoscutul, plin de oroare și dezgust, făcu un salt înapoi. Fața lui galbenă ca lămâia era desfigurată. Instalatorul se uită la ochii lui albicioși, la craniul dezgolit și declară țâfnos:

— Ia uitați-vă la tenia asta ieșită din borcanul ei! Nu te amărî, păsărică, după extincție o să te închidă cu noi și atunci va trebui să ciripești!

Dar tenia ieșită din borcan nu fu închisă în temnița comună, îi găsiră la etajul al doilea, pe holul laboratoarelor, o cămăruță rezervată cândva developării fotografiilor și îngrămădiră acolo un pat, o masă, un dulap, un vas cu flori, un radiator electric, smulgând cartonul care masca fereastra cu grilaj ce privea spre palierul unei scări de serviciu orientate spre nord, și nu spre cer, așa că lumina zilei nu pătrundea aproape niciodată în celula prizonierului special. Ar fi putut scoate gratiile de la fereastră, dar autoritățile penitenciarului hotărâră să le lase, după câteva ezitări. Nu reușeau nici ele să înțeleagă enigma și nu știau ce conduită să adopte.

Atunci nou-venitul primi porecla Masca de Fier. Mult timp nu i-au știut numele. Nimeni nu putea să-i spună o vorbă măcar: îl vedeau pe fereastră, așezat, posomorât, singur în celulă, iar uneori rătăcea ca o umbră translucidă pe sub tei, la orele în care plimbarea le era interzisă deținuților ordinari. Masca de Fier avea un aspect pământiu și descărnat ca un *zek* în pragul morții după doi ani de instrucție special de „îngrijită”, dar refuzul nesocotit al cârnaților dezmințea această interpretare.

Mai târziu, atunci când Masca de Fier frecventa echipa Nr. 7 pentru a munci acolo, *zekii* aflară de la „externi” că nu era altul decât celebrul colonel Mamurin, care, în secția lui specială, interzicea mersul pe călcâie. Nu autoriza decât vârfurile picioarelor. La cel mai mic zgomot, traversa biroul secretarelor, ieșea pe coridor furios și striga:

— Știi al cui este biroul prin fața căruia îți trânțești picioarele, derbedeule? Cum te numești?

Încă și mai târziu se află că rădăcina suferințelor lui Mamurin era morală. Lumea „normală” îl îndepărtase și societatea celor condamnați îi repugna. La începutul recluziunii citea fără oprire *Lupta pentru pace, Cavalerul stelei de aur, Înainte, copii ai Rusiei!)*, apoi au urmat versurile lui Prokofiev, ale lui Gribatșov și, minune!, a început să scrie și el versuri. Se știe că poeții datorează totul nefericirii și chinurilor sufletești, iar suferințele lui Mamurin aveau o acuitate necunoscută altor *zeki*. După doi ani de detenție fără instrucție sau judecată, nu avea altă rațiune de a fi în afara ultimelor directive ale Partidului și continua să-l idolatrizeze pe Conducător, cel mai înțelept dintre înțelepți. Mamurin îi mărturisi lui Rubin că nu era chinuit de lăturile din închisoare — la urma urmelor, i

se pregătea o mâncare specială — nici de faptul că nu-și vedea familia — o dată pe lună era dus noaptea în apartamentul său, în mare taină — pe scurt, nu era tulburat de nevoile acestea primitive, animale, ci de faptul că pierduse încrederea lui Iosif Visarionovici. Suferea știind că nu mai este colonel, că era destituit, descalificat. Și de aceea comuniștii ca Rubin și ca el sufereau mai mult decât lepădăturile fără căpătâi și fără lege care îi înconjurau.

Rubin era comunist. Cu toate acestea, atunci când primi confidențele acestui confrate spiritual, în loc să se bucure de chilipir, îl evită pe Mamurin cu oroare, se ascunse de el și își petrecu tot timpul cu oamenii care îl condamnau pe nedrept, dar care aveau același destin ca și el.

Mamurin era chinuit de dorința, arzătoare ca o durere de dinți, de a se disculpa în ochii Partidului și ai guvernului. Vai! Cunoștințele acestui șef de transmisiuni în domeniul telefoniei se limitau la ținerea unui receptor în mână. Așa că nu putea să lucreze, în sensul propriu al cuvântului, doar să comande. Și mai mult: conducerea unei acțiuni vizibil destinate eșecului nu putea să-l ajute să recâștige stima Celui mai bun Prieten al Transmisioniștilor. Trebuia să preia conducerea unei afaceri sigure.

În timpul acesta, Institutul Marfino avea două proiecte promițătoare: Vocoderul și programul de la Nr. 7.

Printr-un impuls profund, ignorând toate barierele logicii, oamenii se înțeleg sau nu de la prima privire. Iakonov și adjunctul său Reutmann nu făcură casă bună. Se suportau tot mai greu cu trecerea fiecărei luni și, fiindcă o mână puternică îi înhămase la aceeași căruță, fiecare trăgea în partea lui, fără să poată scăpa de frâu. Atunci când telefonul secret luase avânt, după o suită de experiențe paralele în ateliere, Reutmann îi angaja pe cei mai buni specialiști din raza lui de acțiune pentru realizarea programului său Vocoder — din termenul englez *voice coder* — botezat în limba noastră „Aparatură pentru vocile artificiale”, dar această traducere nu reușise să se impună niciodată. Ripostând, Iakonov luă crema celorlalte grupuri: își împăna laboratorul Nr. 7 cu inginerii cei mai isteți, cu echipamentele străine cele mai costisitoare. Lăstarii piperniciți ai altor programe pieriră într-o luptă prea inegală.

Mamurin renunțase la Nr. 7, care i se cuvenea, fiindcă nu se putea așeza sub comanda unui fost subordonat ca Reutmann, dar și din cauză că ministerul considera oportun ca un ochi vigilent, un ochi de foc să fie mereu ațintit asupra lui Iakonov, care nu făcea parte din Partid și avea un trecut îndoielnic.

De atunci, Iakonov putea să doarmă printre străini după pofta inimii. Colonelul în dizgrație al MVD-ului, înăbușind pasiunea rimei pentru gloria progresului tehnic al patriei, prizonierul cu ochi albicioși și febrili, cu obraji hidos scobiți, neglijând mâncarea și somnul, se consuma în responsabilități supreme. Impusese la Nr. 7 o muncă zilnică de cincisprezece ore. Un asemenea orar nu putea exista decât la Nr. 7, fiindcă un Mamurin nu putea fi supravegheat de angajați civili, nici supus controlului gărzilor de noapte.

La Nr. 7 se dusese Iakonov atunci când îi lăsase singuri pe Nerjin și Vereniov.

CAPITOLUL XII

Soldații de rând știu întotdeauna când participă la un atac decisiv, chiar dacă nu li se comunică niciodată dispozițiile GQG. În același fel, cele trei sute de deținuți din Marfino înțeleseră intuitiv că Nr. 7 va fi vârful de lance al *șaraşkăi*.

Fiecare om din institut cunoștea apelativul oficial al acestui „Laborator de limbaj clippat", dar se considera că nu știa nimeni nimic. Cuvântul *clippat*, împrumutat din limba engleză, însemna „tuns". Limbaj tuns. Toți inginerii și toți traducătorii institutului, toți montatorii, strungarii și frezorii și, fără îndoială, chiar și tâmplarul, care era tare de ureche și puțin cam redus, știau că programul acestui laborator se inspira din modelele americane, deși se stăruia, în mod constant, că întreprinderea nu datora nimic străinătății. Astfel, programele de radio americane, cu schițele lor și cu articolele despre teoria „clippajului", care erau etalate pe toate tarabele cu ziare din New York, erau aici numerotate, legate, ștampilate ca niște documente secrete și închise în seifuri inaccesibile spionilor americani.

Acest „clippaj", acest „damping", aceste compresii de amplitudine, această diferențiere și apoi această integrare erau o păcăleală răutăcioasă impusă de ingineri limbajului uman liber: ar fi fost același lucru să debitezi Novi Alfonul sau Gurzuful în cuburi mici de materie pe care să o împachetezi în mii de cutiuțe de chibrituri, să le pui una peste alta, să le transporți la Nertșinsk, să le clasezi și să le remontezi la locul de sosire, în speranța de a reconstrui peisajul — atât de bine, încât să te înșeli — cu climatul lui subtropical, zgomotul resacului, boarea sudului și clarul de lună.

Așa trebuia să se întâmple aici cu limbajul: debitat în porții minuscule de impulsograf, trebuia să fie apoi reconstituit și identificat din nou, pentru ca Patronul să știe cu cine vorbea.

Şaraşka, stabiliment pufos unde nu se mai auzea scrâșnetul deportaților dornici să supraviețuiască, era, încă de la începuturi, gestionată printr-o dispoziție înțeleaptă a comandamentului: în caz de reușită a programului, *zekii* care avuseseră partea cea mai activă câștigau totul: libertatea, un „pașaport" fără pată, un apartament la Moscova. Ceilalți nu aveau nimic: nici o zi de reducere a pedepsei, nici măcar un pahar de votcă pentru a sărbători victoria.

Nimic intermediar.

Așa că prizonierii care căpătaseră această vitalitate cu gheare, proprie deportaților, și care le permite să se agate și de o oglindă verticală, făceau imposibilul pentru a intra la Nr. 7, de unde puteau să „țâșnească" spre libertate.

Astfel că laboratorul îl primise, printre alții, pe redutabilul inginer Markușev, a cărui față plină de coșuri respira hotărârea fermă de a muri pentru ideile colonelului inginer Iakonov.

Dar istețul Iakonov recruta pentru Nr. 7 și colaboratori care nu ceruseră nimic. De exemplu, pe inginerul Amantai Bulatov, tătar din Kazan cu ochelari de baga, băiat sincer, cu râs tunător, care fusese condamnat la zece ani de captivitate pentru raporturi cu dușmanul poporului Mussa Djalil (glumeții vedeau în el decanul de vârstă al Firmei, fiindcă, după ce terminase studiile de radio în iunie 1941, fusese trimis în frământarea de la Smolensk înainte de atacul german, luat prizonier, scos din lagăr fiindcă era tătar și trimis ca tehnician în atelierele susnumitei case Lorenz într-un timp în care administratorii ei semnau încă „Heil Hitler!"). Sau Andrei Andreievici Potapov, specialist în înaltă tensiune și în instalarea barajelor, nu în curent mediu. Eșuase în *șaraşka* fiindcă un conțopist se înșelase triind fișele Gulagului. Inginer cu vocație și muncitor încrâncenat, se trezise în curând la Marfino și se dovedise de neînlocuit în mânuirea celor mai delicate și mai complexe aparate de măsură.

Echipa se mai baza și pe un anume Horobrov, inginer și mare expert în radio. Fusese trimis la Nr. 7 atunci când era vorba de un simplu grup de lucru. În ultimul timp, Nr. 7 îl depășea, nu mai reușea să țină un ritm atât de frenetic, și Mamurin vedea în el o greutate moartă.

Puterea scormonitoare și promptă a unei „Escorte excepționale" îi căutase și pe Salekhard, pentru a-l instala la Marfino și la Nr. 7, și pe Alexandr Bobînin, prizonier lugubru și inginer de geniu, care fusese pus în curând în fruntea echipei. Fusese smuls din ghearele morții. În cazul succesului, era candidatul numărul unu la eliberare. Așa că muncea din greu, uneori mai târziu de miezul nopții, dar dădea pe față o demnitate atât de disprețuitoare încât Mamurin se temea de el și făcea haz de mustrările lui, în mod miraculos.

Nr. 7 ocupa o încăpere asemănătoare cu Acustica, situată tot la etajul superior. Era și ea plină de instrumente și mobile desperecheate, dar nici unul din colțurile ei nu adăpostea un catafalc asemănător cu camera surdă.

Iakonov vizita Nr. 7 de mai multe ori pe zi, astfel că venirea lui nu avea nimic dintr-o inspecție generală. Când intră în seara aceasta, Markușev și alți câțiva trepăduși se prezentară în față, manifestând o grabă bucuroasă, în timp ce Potapov instala un indicator de frecvență în singura breșă deschisă printre instrumentele care acopereau stelajul și îl izolau de restul laboratorului, ca să diminueze vizibilitatea. Își făcea treaba fără grabă, crezându-se achitat de orice obligație posibilă. În momentul acela executa cu răbdare și migală un portțigaret din plastic roșu, pe care trebuia să-l dăruiască a doua zi dimineața unui prieten.

Mamurin se ridicase ca să-l salute pe Iakonov de la egal la egal. În locul salopetei albastre a deținuților obișnuiți purta un costum gros din

lână, dar eleganța aceasta nu reușea să însuflețească fața lui emaciată, nici silueta osoasă.

Expresia frunții lui galbene ca lămâia și a buzelor livide de condamnat cu amânare putea să arate un fel de bucurie, dar Iakonov cunoștea sensul acestei mimici.

— Anton Nikolaievici! Am optat pentru intervalul regulat de 16 impulsuri și e infinit mai bine. Ascultați mai bine, eu o să citesc.

„Lectura" și „audiția" erau testul obișnuit care arăta calitatea unui canal telefonic; aceasta se modifica de mai multe ori în fiecare zi, prin adăugarea, suprimarea sau înlocuirea unui anume segment și, la fiecare fază a lucrului, „reconstrucția articulatorie" stârnea conflicte, fiindcă realizarea ei se îndepărta din cauza inițiativelor inovatoare ale inginerilor. Și apoi, nu puteai scoate mare lucru din datele aritmetice grosolane ale acestei „articulări", disciplină științifică suspectă din care Nerjin, mânzul lui Reutmann, făcuse domeniul său.

Obsedați amândoi de aceeași preocupare unică, nu schimbară nici întrebări, nici explicații: Mamurin ocupă un colț îndepărtat al încăperii, se întoarse, duse receptorul la obrazul lui osos și începu să citească ziarul, în timp ce Iakonov, aproape de un pupitru, lua căștile și asculta. Casca debita o cacofonie atroce: sunetele erau sfâșiate de trosnete, tunete, scheunături. Dar orice mamă contemplă cu dragoste tarele unui copil iubit și Iakonov, departe de a îndepărta receptorul de urechile lui chinuite, asculta cu toată atenție și credea că această oroare era mai bună decât cea de dimineață. Cuvintele lui Mamurin nu aveau nimic din limbajul obișnuit. Lectura lui era deliberat spectaculară, netă, și cum mai citea și un articol despre nerușinarea grănicerilor iugoslavi și nesimțirea lui Rankovic, călău sângeros care transformase în temniță o țară îndrăgostită de libertate, Iakonov ghicea fără bătaie de cap ceea ce nu înțelegea. Își dădea seama de asta, dar, uitând ce datora împrejurărilor, se convingea singur că audibilitatea era mai bună decât dimineață.

Avea chef să schimbe impresii cu Bobînin, instalat în împrejurimi. Masiv, cu umerii pătrați, cu capul ras, deși *șaraşka* autoriza orice fel de tunsoare, acesta nu se întorsese la intrarea lui Iakonov. Aplecat asupra panglicii lungi a unei oscilograme, trecea pe ea rezultatele măsurării.

Acest Bobînin era o arahnidă în univers, un deținut infim, un reprezentant al ultimei caste, mai dezarmat în fața legii decât un colhoznic. Iakonov era cineva mare în lumea aceasta. Or, Iakonov, în ciuda acestui fapt, nu îndrăznea să-l întrerupă pe Bobînin.

Ar fi putut urca pe Empire State Building. Ar fi putut să pună pe picioare armata prusacă. Să înalțe ierarhia statului totalitar mai sus decât tronul Celui Prea înalt.

Este imposibil să învingi superioritatea spirituală a anumitor persoane.

Există căpitani care se tem de soldații lor. Muncitori care își intimidează maiștrii. Inculpați care fac să tremure magistrații din prezidiu.

Bobînin știa și își alesese în mod conștient atitudinea față de șefi. Cu fiecare ocazie în care îi vorbea, Iakonov descoperea în el dorința temătoare de a fi pe placul acestui deținut, de a nu-l indispune, își reproșa furios acest sentiment, dar remarcase că toată lumea se purta la fel cu Bobînin.

Ridicându-și căștile, Iakonov îl întrerupse pe Mamurin.

— Merge mai bine, Ivan Ivanovici, zău! Mi-ar plăcea să asculte și Rubin, el are ureche.

Nu se știa cine, nici când luase notă de o reacție a lui Rubin și decretase că „avea ureche". Judecata fusese preluată mașinal și crezută. Rubin datora întâmplării sosirea în *șaraşka*, unde se menținea cum putea cu ajutorul traducerilor. Ca toată lumea, avea o ureche proastă, iar cea bună fusese deranjată de un șoc de pe front, dar, complimentat datorită auzului, preferase să nu spună nimic. Reputația bună a urechii lui îi asigurase un loc liniștit în *șaraşka*, înainte de a-și asigura spatele definitiv prin lucrarea lui fundamentală despre *Analiza audio-sintetică și electroacustică în rusa vorbită*.

Se telefonă la Acustică după Rubin. Așteptându-l, ascultară pentru a zecea oară. Markușev, cu sprâncenele încruntate, privirea fixă, lipi urechea de receptor și declară categoric că audiția era mai bună, mult mai bună (ideea de un interval de șaisprezece impulsuri îi aparținea și, chiar dacă nu spunea, era convins de avantajele procedeului său). Bulatov urla prin întreg laboratorul că trebuia să se înțeleagă cu persoanele care calculau și să refacă totul la treizeci și două de impulsuri. Doi montatori electronici amabili, Liubimicev și Siromakha, își disputau căștile, lipiră câte una de ureche și, strălucitori de bucurie, proclamară că audiția era într-adevăr mai clară.

Bobînin continua să raporteze măsurile pe oscilogramă.

Acul negru al pendulei electrice uriașe făcu un salt: ora zece treizeci. În toate celelalte laboratoare munca se termina, rapoartele confidențiale erau așezate în seifuri, *zekii* mergeau la culcare și „externii" alergau spre stația prin care autobuzele treceau mai rar la ora asta.

În fundul laboratorului, departe de ochiul șefilor, Iha Terentievici Horobrov se strecură cu greu în spatele stelajelor care îl adăposteau pe Potapov. Horobrov era originar din Viatka, sau mai exact din Kai, paradisul urșilor, frontiera Imperiului Gulag, de câteva ori mai mare decât Franța, care își desfășoară pădurile și mlaștinile pe mii de kilometri. Văzuse și înțelesese mai multe lucruri decât alții și simțea uneori o caldă nerăbdare care îl făcea să se trântească cu fruntea de difuzoarele de pe stradă. Obligația de a-și ascunde mereu gândurile și de a-și reprima instinctul de dreptate îi încovoiase spatele, îi făcuse privirea răutăcioasă și îi înconjurase buzele cu șanțuri aspre. În cele din urmă, cu ocazia alegerilor care urmaseră după război, mânia lui izbucni și tăie de pe buletin numele candidatului, înlocuindu-l cu un cuvânt vulgar. În epoca aceea nu era mână de lucru pentru construirea caselor sau pentru

însămânțarea câmpurilor. Cu toate acestea, câțiva denunțători nemernici petrecură o lună studiind scrisul întregului canton și Horobrov fu arestat. Plecă spre lagăr cu bucuria naivă a omului care crede că va vorbi în sfârșit pe față. Dar lagărul nu era republica libertății! Denunțat și acolo de niște creduli, Horobrov trebui să tacă.

Bunul-simț îl silea acum să se amestece în înghesuiala laborioasă de la Nr. 7 și să-și asigure, în lipsa unei eliberări anticipate, o existență fără furtuni. Dar nedreptatea, chiar și atunci când nu îl atingea, îi trezea o greață grozavă care îi răpea bucuria de a trăi.

Se strecură în ascunzătoarea lui Potapov, se aplecă spre masă și îi propuse să plece.

— Haide, Andreici, să ne cărăm, e sâmbătă.

Potapov era pe cale de a pune o închizătoare trandafirie la portțigaretul lui roz.

— Merge culoarea?

Fiindcă nu primea nici aprobări, nici critici, Potapov îi aruncă lui Horobrov o privire de bunică pe deasupra ochelarilor cu rame de metal:

— De ce să tachinezi dragonul? Citește editorialele din *Pravda*: timpul lucrează în favoarea noastră. După plecarea lui Anton, zburăm și noi, la fel de re-pe-de!

Avea obiceiul de a împărți cuvintele în silabe și de a sublinia prin mimică cuvintele importante.

Sus venise Rubin. Se apropia ora unsprezece și Rubin, care nu prea avea chef de treabă, se grăbea să ajungă la locurile disciplinare pentru a-l devora pe Hemingway. Arătă totuși un prefăcut interes pentru calitatea noului test propus de Nr. 7 și ceru textul pe care îl citea Markușev, cu vocea lui ascuțită, ajungând la 160 de hertzi. Exigența aceasta indica artistul. Cu receptorul la ureche, Rubin îi ceru lui Markușev să citească de mai multe ori, mai tare, mai încet: *Jirniesazani ușii podpalubu*, apoi *Vopomnil, spriniul, pobedi*, fraze familiare în toată *șaraș*ka, fabricate pentru studiul anumitor grupuri fonetice. Apoi emise verdictul: o tendință netă de ameliorare, vocalele erau perfecte, consoanele surde lăsau de dorit, fonemul „j” îl îngrijora, grupul „vsp”, atât de slav, nu îi spunea nimic valoros, trebuiau deci să se pună pe treabă.

Urmă un cor de exclamații vesele: secvența se ameliora. Bobînin ridică ochii de pe oscilograma lui și comentă ironic cu vocea lui groasă de bas:

— Prostii! Un pas la dreapta, unul la stânga. Nu trebuie să mergi așa, pe dibuite, trebuie să cauți o metodă.

Tăcură cu toții sub privirea aceasta care nu clipea.

În spatele stelajului, Potapov trăgea fermoarul la portțigaretul lui în formă de pară. Petrecuse trei ani de prizonierat într-un lagăr de concentrare german. Scăpase datorită îndemânării de a transforma deșeurile în brichete, cutii de țigări, portțigarete ispititoare, și asta fără nici o unealtă.

Nimeni nu se grăbea să părăsească lucrul. În ajunul unei duminici care urma să le fie furată!

Horobrov se ridică. Punând dosarele confidențiale pe masa lui Potapov, de unde aveau să ajungă în seif, ieși din ascunzătoare, se apropie fără grabă de ușă, evitând mulțimea adunată în jurul pupitrului de „clippaj”.

În spatele lui, Mamurin roși de furie. Îl interpelă:

— Ilia Terentievici! De ce nu veniți să ascultați? Și unde mergeți, de altfel?

Horobrov se întoarse, la fel de lent, cu zâmbetul lui strâmb, și articula:

— Aș fi preferat să nu strig unde. Dar dacă insistați, poftim: mă duc la toaletă, la closet, vreau să zic. Și dacă totul se petrece după planul meu, o să mă îndrept apoi spre locurile disciplinare ca să mă bag în pat.

Urmă o tăcere mormântală și Bobînin, care nu fusese auzit niciodată râzând, izbucni într-un râs cavernos.

O răscoală la bordul unui vas de luptă! De parcă ar fi vrut să-l lovească pe Horobrov, Mamurin făcu un pas spre el și latră:

— Cum așa, să dormi? Toată lumea lucrează aici și dumneata vrei să dormi?

— *Să dorm*, pur și simplu. Am lucrat douăsprezece ore, sunt în regulă cu Constituția — e de ajuns!

Pe punctul de a exploda, avea să adauge un cuvânt ireparabil, când ușa de deschise larg și plantonul institutului strigă:

— Anton Nikolaievici! Telefon din exterior! Urgență!

Iakonov se ridică repede și ieși înaintea lui Horobrov.

Potapov stinse la rândul lui lampa de birou, puse dosarele sale și pe cele ale lui Horobrov pe masa lui Bulatov și, cu un pas măsurat de șchiop, indiferent față de toți, se îndreptă spre ușă. Târa un picior din cauza unui accident de motocicletă avut înainte de război.

Iakonov fusese sunat de ministru, de Selivanovski în persoană, care îi dădu întâlnire la miezul nopții la Lubianka.

Asta era viață?

Iakonov se întoarse în birou la Vereniov și Nerjin, îl concedie pe cel din urmă, se oferi să-l însoțească pe primul cu mașina, își luă paltonul și, cu mănușile pe mâini, se întoarse la masă și, sub nota „Nerjin — mutat”, adăugă:

„Horobrov — *id*”

CAPITOLUL XIII

Conștient de ireparabil, dar fără să-și dea seama încă de toată gravitatea, Nerjin se întoarse la Acustică. Rubin dispăruse. Ceilalți erau tot acolo. Valentin se agita în fața unui panou înțesat cu lămpi radio. Ridică spre Nerjin ochii lui strălucitori de viață:

— Încet, băiete! și îl opri pe Nerjin cu mâna întinsă deschisă, de parcă ar fi vrut să oprească o mașină. De ce nu se încălzește cea de-a treia cascadă a mea, nu știți? Apoi, revenind la un trecut apropiat: Apropo, de ce ați fost convocat? *Qu'est-ce qu'est passé?*

— Fără grosolănii gratuite, Valentin, răspunse Nerjin, evaziv și morocănos. Nu putea să-i mărturisească acestui pupil al matematicii că renunțase la știință.

— Dacă aveți necazuri, urmați sfatul meu și puneți muzică de dans! De ce să vă enervați? L-ați citit pe cutare... cum îl cheamă acum? Știți, cel cu țigara în gură, care fumează un sfert, aruncă restul, fără să-și murdărească mâinile cu lopata, dar îndemnându-i pe alții să lucreze... În fine, să vedem:

„Poliție iubită
Veghează asupra mea!
În zona interzisă
Doar regii pot intra!”

Solicitat imediat de un nou gând, Valentin lansă un ordin:

— Vadim! Leagă oscilograful!

Nerjin ajunse la masa lui și rămase un moment în picioare, își dădu seama că Simotșka era tulburată. Îl privea pe Gleb drept în față și genele ei fine tremurau.

— Unde e Bărbosul, Serafina Vitalievna?

— Anton Nikolaievici l-a convocat și pe el, dar la Nr. 7, răspunse Simotșka cu voce tare. Apoi, apropiindu-se de standard, îi spuse încă și mai tare, ca în culise: Gleb Vikentievici! Trebuie să mă examinați la citirea tabloului. Avem jumătate de oră la dispoziție.

Simotșka îndeplinea, printre altele, slujba de lector pentru experiențele de articulare. Lectorii aceștia trebuiau mereu supravegheați ca să aibă o dicție clară.

— Cum să fac controlul acesta într-un asemenea vacarm?

— În cazul acesta, eu... ar fi bine să mergem în cabină. Îl privi pe Nerjin cu un aer complice, luă tabelele trasate cu cerneală chinezească pe hârtie Whatman și trecu în cabină.

Nerjin o urmă. Închise mai întâi după el ușa crăpată, se strecură cum putu pe o altă ușă mai îngustă și nu apucă să tragă perdeaua bine fiindcă Simotșka se agăță de gâtul lui, înălțată pe vârfuri, și îl sărută pe gură.

El o luă în brațe cu ușurință — spațiul era atât de strâmt încât ea atingea peretele cu vârful pantofilor — se așeză pe unicul scaun din fața unui microfon pentru spectacole de varieteu și o lăsă pe genunchii lui.

— De ce te-a convocat Anton? Ce nu merge?

— Amplificatorul nu e branșat! Nu o să ne punem niciodată de acord în privința acestei probleme de transmisiune electrodinamică?

-...Ce nu merge?

— Dar cine ți-a zis că nu merge ceva?

— Am simțit imediat, de când te-au chemat la telefon. Și o văd și în ochii dumitale.

— Când o să mă tutuiești oare?

— Pentru moment, e mai bine să n-o fac... Ce nu mergea? Căldura acestui trup necunoscut îi cuprindea genunchii, brațele, îl invada. Trup necunoscut, enigmă totală: fiindcă, pentru un soldat închis, totul era mister după atâția ani. Și nu toată lumea are amintiri bogate din tinerețe.

Simotșka era uimitor de ușoară. Oare oasele ei erau oxidate? Era făcută din ceară? Părea imponderabilă: o pasăre cu penele ciufulite.

— Da, prepeliță mică... Cred că o să plec în curând.

Ea se ghemui în brațele lui, lăsă șalul să-i cadă de pe umeri și îl strânse cât de tare putea.

— Unde? Unde? Unde?

— Cum unde? Suntem copiii abisului. Ne întoarcem în prăpastia de unde am ieșit: lagărul, explică Nerjin sentențios.

— Dar de ce?

Era mai mult un geamăt decât o întrebare ce îi scăpase.

Gleb privi de aproape, cu un fel de jenă, ochii acestei fete urâte pe care o cucerise atât de ușor, fără să încerce și cu puține eforturi. Ea se legase mai serios decât el de destinul său de prizonier.

— Aș fi putut rămâne, dar în alt laborator. Am fi fost despărțiți oricum.

(Rostise aceste cuvinte de parcă în ele s-ar fi aflat adevăratul motiv al refuzului său din biroul lui Anton. Sunetele acestea erau mașinale, de parcă ar fi fost înregistrate de Vocoder. De fapt, prizonierii ajunseseră la o asemenea stare încât, dacă ar fi schimbat laboratorul, Nerjin ar fi făcut totul ca s-o termine cu femeia care ar fi lucrat alături de el, sau ar fi rămas la Acustică cu orice altă femeie, drăguță sau nu, care ar fi înlocuit-o pe Simotșka la masa vecină.)

Tot trupul ei mic se strânse lângă el, îl sărută.

În timpul ultimelor săptămâni, după primul sărut, nu găsise nici un motiv pentru care s-o menajeze pe Simotșka sau să se înduioșeze de spectrul fericirii pe care o aștepta. Nu se știa dacă avea să-și găsească vreodată un logodnic și, până la urmă, avea să se dăruiască primului venit. Așa că ea luase inițiativa, iar inimile lor băteau atât de repede... Nu o să mai găsească el o asemenea șansă înainte de a se întoarce în lagăr...

— Îmi pare rău că plec așa... Mi-ar fi plăcut să iau cu mine amintirea ta... a... în fine, să-ți las... un copil.

Cu un gest violent, ea lăsă în jos fața marcată de rușine și rezistă degetelor care încercau să-i ridice fruntea.

— Prepelița mea... nu te ascunde... Ridică fruntea. De ce taci? Vrei și tu?

Ea ridică fruntea și răspunse cu o voce care venea din inimă:

— O să te aștept! Mai ai încă cinci ani? O să te aștept cinci ani. După ce vei fi dumneata eliberat, o să vii să mă vezi?

El nu îi promisese niciodată nimic. Ea se prefăcea că nu știe că el avea o soție. Sărmana fetiță cu nas lung, care voia un soț cu orice preț!

Soția lui Gleb trăia acolo, aproape, în Moscova. Într-o casă din Moscova, dar putea să trăiască la fel de bine pe Marte.

El o avea pe Simotșka pe genunchi, avea o soție pe Marte și apoi mai avea, ascunse în birou, eseurile despre Revoluția rusă. Prima încercare formulată. Din *șarașka* nu putea ieși nici un capăt de hârtie. Dacă îl percheziționau în închisoarea de tranzit, risca o nouă pedeapsă.

Trebuia deci să mintă! Să mintă și să promită, cum se face întotdeauna. Cu prețul acesta putea să-i lase fără riscuri Simotșkăi scrierile lui, în momentul plecării.

Dar gândul acesta nu îi inspira destulă forță ca să mintă ochii aceia care îl priveau cu nădejde. Fugind de privirea aceea, fugind de cerere, începu să sărute umerii slabi, fără nici o rotunjime, eliberați din cămașă de mâinile lui.

— M-ai întrebat într-o zi ce scriu mereu, spuse el, încurajându-se singur.

— E adevărat! Ce scrii? Întrebă ea curioasă.

Dacă nu l-ar fi întrerupt cu această întrebare avidă, ar fi vorbit poate. Dar era prea multă grabă în această interogație și el se păzi. Petrecuse atâția ani într-o lume cusută cu fire invizibile, perfide: fire-capcană, detonatoare.

Ochii aceștia încrezători, iubitori puteau să fie în solda operului.

Cum începuse? Nu luase el inițiativa, ci ea. Poate că era ceva pus la cale...

— Gânduri despre istorie, spuse el. În mare, este vorba despre istorie, da, despre epoca lui Petru... Dar țin la ele. Atât de mult, încât, dacă nu m-ar fi trimis de aici, aș fi continuat să scriu. Unde aș putea să ascunde toate astea la plecare?

Și ochii lui, bănuitori, sondară ochii micuței. Simotșka zâmbi liniștită.

— Cum așa? La mine. Eu o să păstrez totul. Continuă să scrii, dragostea mea. Apoi, pândindu-i expresia: Spune-mi, soția ta e foarte frumoasă?

Telefonul militar cu inducție, care lega cabina de laborator, țârâi. Sima luă receptorul, apăsă pe clapeta care lăsa să i se audă vocea la celălalt capăt al firului, dar ținu aparatul la distanță de gură și, stacojie și cu hainele în dezordine, rosti cu o voce regulată, impasibilă, tabelul de grupuri articulatorii:

-...dier...fskop...ștap... Da, ascult... Spuneți, Valentin Martinovici. O dublă diodă-triodă... Nu avem 6G7, dar cred că avem 6G3. Termin cu tabelul și vin... gven... jan...

Și apăsă înapoi clapeta. Își frecă din nou fruntea de pieptul lui Gleb.

— Trebuie să plecăm, o să observe. Lasă-mă să ies... Vocea ei era lipsită de fermitate.

El își strânse îmbrățișarea și o lipi cu putere de el, de la picioare la frunte.

— Nu! Am greșit când te-am lăsat să pleci până acum. Acum o să te țin!

— Sunteți nebun, sunt așteptată! Trebuie să închid laboratorul!

— Acum! Aici! ceru el. Și o sărută.

— Nu astăzi! replică ea, resemnată deja.

— Atunci când?

— Luni... Tot eu o să fac tura Lirei... Vino în pauza de prânz... O să avem o oră întreagă... Dacă nu vine nebunul ăsta de Valentin...

În timp ce Gleb deschise o ușă, apoi pe cealaltă, ea era îmbrăcată, pieptănată. Ieși prima, rece, inabordabilă.

CAPITOLUL XIV

— Într-o zi o să trântesc un picior în becul ăsta albastru; așa nu o să ne mai plictisească.

— O să-l ratezi.

— De la cinci metri? Ar trebui s-o fac anume. Pariem pe compotul de fructe uscate de mâine?

— Fiindcă te descalți pe patul de jos, va trebui să mai adaugi un metru.

— Să zicem șase metri. Uită-te la ei, nemernicii, ce au mai putut să inventeze numai pentru plăcerea de a ne otrăvi. Toată noaptea lasă aprinsă chestia asta care ne bate în ochi.

— Lumina albastră?

— Bineînțeles. E „presiunea luminoasă". O descoperire a lui Lebedev. Aristip Ivanovici, nu dormiți? Fiți amabil și dați-mi o cizmă.

— Aș putea să vă fac acest serviciu, Viaceslav Petrovici, dar spuneți-mi mai întâi ce aveți împotriva luminii albastre.

— Nimic în afară de faptul că presupune unde scurte și, astfel, cuantele devin importante. Iar cuantele ne distrug ochii.

— Lumina e plăcută și îmi amintește de veioza albastră pe care o aprindea mama noaptea.

— Mama noastră de aici are galoane albastre. Iată un exemplu tipic. Oare democrația este într-adevăr un dar oferit oamenilor? Am avut ocazia să observ acest lucru în toate celulele, și îndeosebi atunci când este vorba despre frecarea gamelelor sau măturat: se văd manifestându-se toate nuanțele de opinie posibile. Libertatea ar fi fatală. Numai gardianul le poate arăta oamenilor unde se află adevărul.

— Remarcați că o veioză nu ar constitui nimic șocant aici. Altădată, camera aceasta era naosul unei biserici.

— Nu chiar naosul, cupola care îl încununa. La jumătatea înălțimii s-a construit un etaj.

-...Dmitri Alexandrovici! Ce faceți? Deschideți fereastra la mijlocul lui decembrie? Ar fi cazul să renunțați la această manie.

— Domnilor, *zekul* este nemuritor datorită oxigenului. Sunt douăzeci și cinci de oameni în cameră, nu a înghețat, nu e vânt. Deschid de un Ehrenburg.

— Las-o de un Ehrenburg și jumătate! Ne sufocăm aici sus!

— După părerea dumneavoastră, ce lățime are un Ehrenburg?

— Nu, domnilor, trebuie luat în sensul lungimii, ceea ce ne duce până la stâlp.

— Cred că visez! Unde e scurta mea de ocnaș?

— Eu i-aș trimite pe toți oxigeniștii ăștia la Oimiakon, la muncă silnică. La 60 de grade sub zero, după o zi de trudă, ar fi foarte fericiți să se

târască în patru labe până la culcușul unei capre, numai să se încălzească!

— În principiu, nu am nimic împotriva oxigenului, dar de ce trebuie să fie frig întruna? Eu aș fi pentru oxigen încălzit.

-...Ce se mai întâmplă? De ce e întuneric? De ce au stins atât de devreme lumina normală?

— Tânărul meu Valentin, sunteți un neghiob! Ați fi în stare să vă plimbați așa până la ora unu! Cum să lase aprinsă lumina normală după miezul nopții?

— Și dumneavoastră, dumneavoastră sunteți un caraghios...

Îmbrăcat în roz,
E un caraghios.
Pe un câmp întins
E mereu frumos!

Și fumul acesta! De ce trebuie să fumați toți? E o porcărie... Ah! Și ceainicul s-a răcit.

— Tinere Valentin, unde e Lev?

— De ce, nu e în patul lui?

— Are o grămadă de cărți sus, dar el nu e acolo.

— Cred că e lângă toaletă.

— De ce lângă?

— Fiindcă acolo este un bec alb și peretele e încălzit de la bucătărie. Cred că citește. Eu mă duc să mă spăl. Ce să-i transmit?

-...Păi... ei bine, să-mi facă patul jos și ea să doarmă noaptea asta în patul ei. O adevărată bomboană, femeia asta!

— Prieteni, vă rog, vorbiți despre orice în afară de femei. În *șaraș*ka, cu toată carnea pe care o mâncăm, e un subiect de conversație periculos pentru colectivitate.

— Ah, ajunge, copii! S-a dat stingerea.

— De mult. Mi se pare că aud în depărtare imnul sovietic.

— Dacă ți-e somn cu adevărat, o să adormi până la urmă, nu te teme.

— Nu au nici un simț al umorului: deapănă imnul de câteva minute bune. Mi se întoarce stomacul pe dos. Mai au mult? Nu se puteau mulțumi cu o strofă?

— Și indicativul? Pentru o țară ca Rusia! Ce mentalitate de portar!

-...Eu eram în Africa, la Rommel. Ce infect era! Căldura, lipsa de apă.

— În Oceanul înghețat există o insulă care se numește Mahotkin. Un aviator, pionier al Arcticii, a fost băgat la zdup pentru propagandă antisovietică...

— Mihail Kuzmici, ce aveți de vă întoarceți întruna?

— Pot să mai schimb poziția, nu?

— Sigur că da, dar amintiți-vă că cea mai neînsemnată mișcare capătă o amplitudine colosală la înălțimea la care mă aflu eu.

— Nu ați cunoscut lagărele, Ivan Ivanovici, cu paturile cu patru etaje. Când se mișcă un om, ceilalți trei au rău de mare. Uneori, pe patul de

jos, un tip își face un paravan din cârpe colorate, își instalează acolo păstorița și își face treaba. Forța 12! Nu mai faceți, dormim totuși!

-...Grigori Borisovici, când ați ajuns aici prima dată?

— Eu aș spune că o pentodă și un reostat nu înseamnă nimic.

-...Era un băiat independent, îngrijit. Noaptea nu își lăsa cizmele pe dușumea, le punea sub cap.

-...Eu eram la Auschwitz! Cel mai îngrozitor era că acolo te duceau cu muzică de la gară la cuptor!

-...Pescuitul e minunat acolo, și nu e totul: mai este și vânătoarea. Toamna, după o oră de mers, te întorci încărcat de fazani. Dacă te înfunzi în stufăriș, dai peste mistreți, iar pe câmp sunt iepuri...

-...Instituția *șaraşkăi* datează din 1930, când au început să împartă inginerii în pachete de doisprezece. Prima era pe strada Furkasovski, se pregătea viitorul canal de la Marea Albă. Apoi a urmat cea a lui Ramzin. Experiența le-a plăcut, în viața normală e imposibil să așezi în același birou de studii doi ingineri, doi mari savanți. Se luptă pentru prestigiu, pentru glorie, pentru Premiul Stalin. Inevitabil, unul îl sapă pe celălalt. Tot așa, în viața normală, toate birourile de studii sunt niște adunături de cretini în jurul unei minți luminate. În timp ce aici e altfel! Nimeni nu se va zbate pentru bani sau glorie. Nikolai Nikolaevici își va primi jumătatea de pahar de smântână proaspătă, nici mai multă, nici mai puțină decât cea primită de Piotr Petrovici. O duzină de urși pot trăi liniștiți într-un bârlog, dacă nu au alt adăpost. Joacă șah — fie! Fumează — bine! Dar până la urmă se plictisesc. Așa că s-a inventat un procedeu. Zgârcenia! Multe din creațiile noastre i se datorează! Iată marea rațiune de a fi a *șaraşkăi*!

-...Prieteni! O noutate! L-au trimis pe Bobînin, destinație necunoscută!

— Valia, nu mai țipa, sau îți arunc o pernă peste gură!

— Unde, Valentin?

— Cum s-a întâmplat?

— A venit sublocotenentul, i-a spus să-și ia paltonul și șapca.

— Și pachetul?

— Nu.

— Cred că l-au dus la niște granguri mari.

— Foma?

— Foma s-ar fi deranjat să vină. Nu, cred că e ceva mai de sus!

— Ceaiul e rece, culmea prostului gust!...

— Valentin, trebuie să ciocniți mereu lingurița de pahar după stingere? Știți cât mă deranjează.

— Calmați-vă. Altfel, cum să topesc zahărul?

— În tăcere.

— Așa ceva e posibil doar în catastrofele cosmice, fiindcă sunetul nu traversează vidul interstelar. Dacă o nova ne-ar trage vânturi în spate, nu am auzi nimic. Ruska, cuvertura ta o să se strice, de ce o lași să atârne așa? Nu dormi? Știi că soarele nostru e o nova și că Pământul e condamnat la o viață scurtă?

— Nu reușesc să cred. Sunt tânăr, țin la viață.

— Ha-ha! Un adevărat primat... E gheață ceaiul acesta... *C'est le mot!* Ține la viață!

— Valia! Unde l-au dus pe Bobînin?

— De unde să știu? Poate că la Stalin.

— Ce ați face, Valentin, dacă ați fi convocat la Stalin?

— Eu? Ho-ho-ho, motănelule! I-aș înșira un protest rapid și corect, punct cu punct.

— Despre ce, de exemplu?

— Despre tot ce se petrece aici, tot, tot, tot. *Par exemple*: de ce trebuie să trăim fără femei? E o piedică pentru facultățile noastre creatoare.

— Priantcikov! Gura! Toată lumea doarme de mult, ce mai ai de zbierat?

— Și dacă n-am somn?

— Ei, fumătorii de acolo, stingeți țigările, vine sublocotenentul.

— Ce l-a înțepat pe gunoi?... Aveți grijă, cetățene sublocotenent, ați putea să vă împiedicați. E foarte ușor să-ți rupi nasul.

— Priantcikov!

— Ha?

— Unde sunteți? Nu dormiți încă?

— Tocmai mă prindea somnul.

— Haideți repede, grăbiți-vă. Paltonul, șapca.

— Pachetul?

— Nu. Vă așteaptă o mașină. Repede.

— Ce se întâmplă? Plec cu Bobînin?

— El a plecat. Nu, a venit o altă mașină după dumneavoastră.

— Ce fel, locotenente? Celulară?

— Haideți, repede, o Pobeda.

— Cine m-a convocat?

— Vedeți, Priantcikov, nu vă pot oferi explicații detaliate. Eu nu știu nimic. Repede.

— Valentin, scoate-le pachetul jos!

— Spune-le despre vizite! De ce avem voie numai la o vizită pe an, conform articolului 58?

— Și plimbările?

— Și scrisorile?

— Și hainele?

— *RotFront*, băieți! Ha-ha! *Adieu!*

— Dar bine, locotenente, unde este acest Priantcikov?

— Imediat, tovarășe maior! Vine!

— Spune-le tot, Valia, nu te jena!...

— Ah, nemernicii, panica asta în toiul nopții!

— Ce s-a întâmplat?

— Nu am văzut niciodată așa ceva!...

— Poate că e război și o să-i împuște?

— Hai, hai, cretinule! Crezi că ar veni să ne ia câte unul pe rând? Dacă izbucnește războiul, ne omoară la grămadă sau, mai degrabă, ne pun un microb în mâncare, cum făceau germanii în lagăre în '45...

— Bun, hai să facem nani, copii! Mâine vom ști totul.

-...așa se întâmpla în '30 și în '40, când Beria îl chema pe Boris Sergheievici Stețșkin din *șaraşka* lui. Și el nu se întorcea cu mâinile goale: uneori îl trimitea la plimbare pe directorul închisorii, alteori li se prelungea timpul de plimbare... Stețșkin nu putea suporta sistemul acesta corupt, diferențele dintre rațiile alimentare, smântână proaspătă și ouă pentru academicieni, patruzeci de grame de unt pentru profesori și numai douăzeci pentru mârțoage... Un tip bine, acest Boris Sergheievici, odihnească-se în pace...

— De ce, a murit?

— Nu, l-au eliberat. A câștigat Premiul Stalin.

CAPITOLUL XV

Vocea măsurată și obosită a lui Abramson — recidivist care frecventase *șaraşka* de la prima condamnare — tăcu la rândul ei. Confidențele se sfârșiră în murmur. Un sforăit, puternic și iritant, atingea uneori paroxismul unei explozii.

Palida veioză albastră, deasupra panourilor montate în pervazul rotunjit, lumina șase paturi supraetajate dispuse în evantai în camera vastă sub formă de semilună. Camera aceasta, fără îndoială unică în toată Moscova, avea doisprezece pași buni în diametru. Era încununată de o cupolă mare, ale cărei arcuri se sudau la baza unui turn octogonal. Rotundul ei era împestrițat cu grațioase ferestre boltite. Ziua dădeau spre un parc virgin ca o pădure, noaptea lăsau să treacă cântecele obsedante ale fetelor nemăritate din acest cartier moscovit.

Întins pe patul de sus, aproape de fereastra centrală, Nerjin nu dormea și nu încerca să adoarmă. Inginerul Potapov dormea jos, cu somnul liniștit al omului terminat de truda zilei. Sus, la stânga, vecinul lui Nerjin, „benzinarul" Zemelia, un voinic cu fața ca o lună plină, respira zgomotos, lăfaindu-se într-o poziție încrezătoare. Sub el, patul lui Priantcikov era gol. La dreapta, pe un pat lipit de căpătâiul lui, Ruska Doronin se agita, căutând zadarnic somnul. Era unul din cei mai tineri deținuți din *șaraşka*.

Gândindu-se din nou la întrevederea cu Iakonov, Nerjin înțelegea din ce în ce mai clar că refuzul lui de a intra în grupa de criptografie nu era un simplu incident de lucru, ci o decizie care îi afecta toată viața. Refuzul acesta avea să-l ducă poate pe drumul lung și greu al Siberiei sau spre Marele Nord. Avea să-l ducă la moarte sau la victoria asupra morții.

Voia să reflecteze la această ruptură din viața lui. Ce făcuse în anii aceștia de răgaz din *șaraşka*? Era destul de călit moral ca să înfrunte gaura?

Hazardul voise ca evenimentul să aibă loc chiar înainte de a împlini treizeci și unu de ani. Bineînțeles, nu avusese chef să le amintească data prietenilor săi. Era jumătatea vieții? Aproape sfârșitul? Sau doar începutul?

Dar gândurile lui se încurcară. Nu reușea să dobândească o perspectivă veșnică. Uneori era pe punctul de a ceda: mai avea încă timp să se răzgândească, să accepte această muncă de cifrare. Alteori rumega umilirea pe care o simțise atunci când îi refuzaseră unsprezece luni la rând o întâlnire cu soția lui, iar acum se îndoia că îi vor acorda una înainte de plecare.

În fine, ca un resort care se derulează, un alt om se trezea în el, nu Nerjin, ci altul, egoist, brutal și profitor, moștenitor legitim al băiatului timorat, pierdut la cozile din fața brutăriilor în primul cincinal, acest alt el însuși care își urmase drumul și se înăsprise în contact cu viața, mai

ales în atmosfera lagărelor. Această parte ascunsă și tenace din ființa lui își imagina deja cu un fel de acreală percheziţiile care îl aşteptau la ieșirea din Marfino, la piulița din Butîrki sau Krasnaia Presnia; ascunzătoarea din căptușeala vestei de molton, în care ascundea capete de creioane de ardezie; mijlocul de a scoate din *şaraşka* o salopetă veche de lucru (fiindcă în lagăr nimeni nu disprețuiește o coajă suplimentară); argumentele pe care avea să le folosească pentru a dovedi că linguriţa de aluminiu de care nu se despărțise de la condamnare era a lui, că nu o furase din *şaraşka*, chiar dacă semăna foarte bine cu linguriţele de acolo.

Și era ros de ispita de a se ridica în lumina veiozei albastre, ca să înceapă să pregătească totul, să ascundă totul, să înghită totul.

În timpul acesta, Ruska Doronin își schimba poziția la fiecare mișcare: se arunca pe burtă, se înfunda până la umeri în pernă, trăgea cuvertura pe cap și își descoperea picioarele, apoi se arunca din nou pe spate, descoperind cearșaful alb de deasupra, cearșaful înnegrit de dedesubt (la fiecare baie se schimba un cearșaf, dar erau în decembrie, închisoarea specială consumase rația anuală de săpun și băile întârziau). Dintr-odată se așeză pe pat, sprijini perna de cadrul metalic și deschise, pe un colț de saltea, un tom obez din Istoria Romei Antice de Mommsen. Observând că Nerjin era treaz, cu ochii ațintiți asupra veiozei, îi șopti răgușit:

— Gleb, dă-mi o țigară dacă ai la îndemână!

De obicei, Ruska nu fuma. Nerjin întinse mâna spre buzunarul salopetei agățate în dosul patului și scoase două țigări pe care le aprinse.

Ruska fuma cu un aer absorbit, fără să se întoarcă spre Nerjin. Avea o față mobilă, care trecea de la candoarea copilărească la șiretenia inspirată și care, sub meșa enormă și unică a părului lui blond împrăștiat, rămânea seducătoare în ciuda luminii livide a veiozei albastre.

— Servește-te dacă vrei, îi spuse Nerjin întinzându-i un pachet gol de Belomor în loc de scrumieră.

Scuturară cenușa acolo.

Ruska era în *şaraşka* din vară. De la prima privire îi plăcuse lui Nerjin și trezise în el nevoia de a-l proteja.

Se dovedi însă că Ruska, care nu avea decât douăzeci și trei de ani (și douăzeci și cinci de petrecut în lagăr), nu avea nevoie să fie protejat: caracterul și filozofia lui se maturizaseră în timpul unei vieți scurte și tumultuoase, carusel de impresii și evenimente. Două săptămâni de studii la Universitatea din Moscova și alte două la Universitatea Leningrad îl învățaseră mai puțin decât cei doi ani de clandestinitate și acte false, cu Controlul Criminal al Uniunii pe urmele lui (mărturisire făcută lui Gleb sub semnul secretului absolut), și decât cei doi ani de detenție. Cu o adaptabilitate uimitoare și genială, adoptase pe loc morala de lup a Gulagului, rămânând mereu în gardă, deschizându-și inima față de foarte puțini și rezervându-le celorlalți o spontaneitate copilărească de fațadă. Clocotitor și acum, se silea să facă cele mai multe lucruri posibile în timpul cel mai scurt și lectura era una dintre ocupațiile lui devorante.

Gleb își regreta gândurile meschine și confuze, simțea că nu are chef de somn și ghicea că Ruska avea încă și mai puțin. Murmură în camera mută:

— Ei, ce e cu teoria ciclurilor?

Dezbătuseră recent această teorie și Ruska se străduia să găsească o confirmare la Mommsen.

Auzind această șoaptă, Ruska se întoarse și îi aruncă o privire uimită lui Nerjin. Pielea feței lui, mai ales cea de pe frunte, se încrețea, trădând efortul de a-și imagina întrebarea pusă.

— Te întreb ce înseamnă de fapt această teorie a întoarcerilor ciclice.

Ruska suspină și, odată cu suspinul, tensiunea și neliniștea dispărură de pe fața lui. Cu pieptul aplecat, sprijinit pe cot, aruncă țigara stinsă în pachetul gol pe care i-l întindea prietenul lui și mormăi:

— Totul mă plictisește, și cărțile, și teoriile.

Tăcură. Nerjin voia să se întoarcă, dar Ruska, cu un zâmbet în colțul gurii, începu să murmure și vocea lui se lăsă purtată de pasiune, iar debitul se precipită:

— Istoria este atât de monotonă, că mă îngrețoșează lecturarea ei. E ca *Pravda*. Cu cât ești mai pur și mai nobil, cu atât ești mai persecutat de nemernicii lui contemporani. Spurius Cassius voia să găsească pământuri pentru oamenii de rând, și acești oameni de rând l-au ucis. Spurius Melius voia să dea pâine celor flămânzi, și l-au trimis la moarte cu pretextul că dorea puterea. Marcus Manlius, care s-a trezit alertat de țipetele gâștelor — amintește-ți de „fragmentele alese” — și care a salvat Capitoliul, a fost trimis la moarte pentru înaltă trădare. Ei?

— Haide, haide!

— Dacă citești istoria, devii și tu un nemernic, fiindcă e cea mai avantajoasă soluție! Marele Hannibal, fără de care nu ar fi existat Cartagina pentru noi, a fost izgonit din patria lui derizorie, care i-a confiscat bunurile și i-a dărâmat casa! Totul s-a întâmplat deja... Gneius Naevius a fost pus în fiare ca să fie vindecat de dorința de a scrie piese prea îndrăznețe. Cu mult înaintea noastră, etolienii au promulgat o amnistie fictivă pentru a-i aduna pe emigranți și a-i trimite la moarte. Romanii actualizaseră deja acest mare adevăr, ignorat de Gulag, și anume că nu este rentabil să înfometezi un sclav, e mai convenabil să-l hrănești. Istoria întreagă este o... fagie! O luptă îndârjită. Nici adevăr, nici erori, nici evoluție. Și nu se știe prea bine la ce ar putea fi invitați oamenii.

În lumina lugubră, expresia sceptică de pe buzele acestea atât de tinere era o rană căscată, provocatoare.

Pe de o parte, reflecțiile acestea fuseseră sprijinite de Nerjin, dar, formulate de Ruska, trezeau în el un val de proteste. Printre tovarășii mai în vârstă, Nerjin deprinsese obiceiul să conteste totul, dar se simțea responsabil în prezența unui prizonier atât de tânăr.

— Aș vrea să te pun în gardă, rosti el foarte blând, aproape aplecat spre urechea vecinului său. Oricât de inteligente și riguroase ar fi

sistemele sceptice sau agnostice, sistemele pesimiste, ei bine, spune-ți că sunt consacrate pasivității. Nu știu să inspire activitatea omenească, fiindcă oamenii nu pot să se oprească și nu pot deci să reziste sistemelor pozitive, care le propun ceva...

— Cu prețul unei scufundări în mocirlă? Esențialul fiind să te scufunzi? ricană celălalt, țâfnos.

— Poate că da... Se știe vreodată? ezită Gleb. Înțelege-mă bine, sunt primul care crede că scepticismul ne aduce cel mai mare bine. El are meritul de a face să explodeze căpățânile noastre de piatră, de a se opune înghițiturilor noastre fanatice. Și mai ales la noi în Rusia, chiar dacă s-a înrădăcinat destul de greu. Dar nu ne poate oferi și fundația, terenul ferm de sub picioare. Or, noi trebuie să fim cu picioarele pe pământ.

— Mai dă-mi o țigară, ceru Ruska. O aprinse nervos. Ascultă, e o fericire că MGB-ul m-a împiedicat să-mi fac studiile. Bun, aș fi avut în spatele meu anii de universitate, aș fi fost poate asistent, ceea ce nu dovedește mare lucru. Să admitem că aș fi devenit Un mare savant și chiar că aș fi rămas curat, ipoteză cam hazardată. Aș fi scris deci un cărțoi gros. Aș fi propus punctul de vedere opt sute treizeci asupra organizării de tip *piatinîi* din Novgorod sau asupra războiului lui Cesar împotriva helveților. Sunt atâtea civilizații pe pământul nostru, atâtea limbi, atâtea popoare! Și inteligențe în fiecare țară, și mai ales cărți bune! Ce amețit ar putea să țină minte toate astea? Cum spuneai tu? „Lucrurile pe care le descoperă artiștii cu mari eforturi ar părea inutile altora, mai experți decât ei.” E bine așa?

— Vezi bine, spuse Nerjin mustrător, așa pierzi orice punct de sprijin, orice scop. Putem, trebuie să ne îndoim. Dar nu trebuie să și iubim?

— Bineînțeles, să iubim! reluă Ruska, triumfător, într-o șoaptă răgușită. Să iubești! Dar nu istoria, nu teoriile, să iubești o fată!

Se aplecă spre patul lui Nerjin și îl prinse de cot:

— Ce crezi că ne-au răpit? Dreptul de a merge la reuniuni? La cursurile de informare politică? La contractarea unui împrumut? Singura modalitate a Patronului de a ne face rău era să ne lipsească de femei. Și a făcut-o. Pentru douăzeci și cinci de ani. Câinele! Cine poate să-și imagineze ce înseamnă femeia pentru un prizonier? spuse el bătându-se cu pumnul în piept.

— Nu... împinge totul până la nebunie! îi răspunse Nerjin pentru a se apăra, dar un val arzător îi aduse aminte de Simotşka, de promisiunea de luni seara... Debarasează-te de gândul acesta! Altfel o să se transforme în naufragiul inteligenței. (Da, dar luni! Oamenii căsătoriți nu cunosc prețul acestei furii animalice, cutremurătoare, care pune stăpânire pe prizonierul torturat!) Complex freudian sau simplex, nu știu mai mult, reluă el cu o voce tulburată, înduplecată, pe scurt, trebuie să sublimezi! Deviază-ți energia spre alte domenii! Fă filozofie, care se lipsește de pâine, de apă și de mângâierile unei femei.

(Or, el ardea imaginându-și cu precizie ceea ce trebuia să se întâmple peste două zile, și gândul acesta, dulce până la oroare, îi oprea cuvintele și ar fi vrut să încheie discuția.)

— Inteligența mea nu a naufragiat de-a binelea! Nu o să adorm de acum înainte. O fată! Fiecare bărbat trebuie să aibă fata lui! S-o ia în brațe și ea...pentru ca... Ah, și apoi nu!...

Nerjin prinse din zbor țigara care era gata să cadă pe patul lui Potapov și o stinse.

Îi indicase lui Ruska refugiul filozofiei, dar el urla de moarte, de mult, în acest refugiu. Ruska fusese urmărit de Controlul Criminal, închisoarea îl jupuise de viu. Dar de ce s-ar fi putut agăța Gleb când avea șaptesprezece sau nouăsprezece ani și suporta vijeliile acestea calde, orbitoare, care îi răvășeau rațiunea? Se înăsprea, respingea ispita, mergea să caute cu râtul lui de purceluș prea vestita dialectică, o mirosea mormăind, temându-se mereu să nu piardă timpul. În celulele închisorii, amintirea cea mai amară era amintirea anilor dinaintea căsătoriei, amintirea tinereții lui pierdute pentru totdeauna, irosite. În adolescență fusese dezarmat înaintea ofensivelor nopții: nu cunoștea cuvintele care fac să cadă barierele, nu știa să folosească tonul care aduce cedarea. Era chinuit de frica anacronică de a întina o fecioară. Nu găsise o femeie mai experimentată și mai înțeleaptă ca să-i pună mâna pe umăr cu blândețe. O femeie îi făcuse totuși avansuri și el nu înțelesese nimic! Trebuise să simtă dușumeaua închisorii sub tălpi ca să rumege toate aceste amintiri și să le înțeleagă. Ocazia aceasta pierdută, toți anii aceștia irosiți, această lume întreagă dispărută, toate erau niște cuie incandescente.

Puțin conta: peste mai puțin de două zile avea să sosească seara de luni.

Gleb se aplecă spre urechea vecinului său:

— Ruska, ai ceva? Vreau să zic pe cineva?

— Da! murmură dureros Rostislav, înțepenit, crispat pe pernă. Sufla pe fața de pernă și aceasta îi întorcea căldura, cu toată ardoarea tinereții amenințate de ofilirea sterilă, crudă a închisorii. Totul făcea să ardă acest trup tânăr, prins în capcană, care încerca să evadeze, dar cum? Răspunsese „da”. Ar fi vrut să creadă că avea o fată. Dar totul rămânea improbabil: nu tu sărutări, nici măcar promisiuni, doar o fată care îl ascultase cu o privire admirativă și compătimitoare, în timp ce el vorbea despre sine. În privirea aceasta, pentru prima dată, Ruska se descoperise eroic, îmbogățit cu o viață extraordinară. Nu se petrecuse încă nimic între ei, și totuși se produsese un eveniment care îl autoriza să spună că în viața lui exista cineva. Gleb insistă:

— Cine?

Ridicând puțin cuvertura, Rostislav răspunse în întuneric:

— Șșșttt!... Clara...

— Clara? Fiica procurorului?!

CAPITOLUL XVI

Șeful Secției Morților termina raportul adresat ministrului Abakumov. Era vorba despre calendarul suprimărilor fizice pentru anul 1950; în principiu, planul asasinatelor politice fusese aprobat de Stalin în persoană înainte de plecarea în vacanță.

Înalt, înălțat și mai mult de tocuri, cu părul negru lipit de cap, arborând galoanele de comisar general de clasa a doua, Abakumov stătea triumfător cu coatele pe biroul lui considerabil. Era robust, fără să fie greoi, aprecia suplețea și, în anumite ocazii, juca tenis. Ochii lui nu erau goi și mobilitatea lor trăda un spirit bănuitor și agil. La nevoie, îl corecta pe Șeful Secției Morților și acesta nota în grabă corecturile.

Biroul lui Abakumov nu era chiar o sală de gală, dar nici o cameră ordinară. Nu lipseau șemineul de marmură nefolosit, cu oglinda lui mare, nici plafonul înalt, sculptat, cu lustra și fresca cu cupidoni și nimfe care se jucau de-a v-ați ascunselea. Ministrul ordonase să nu se atingă nimic, în afară de pereții care fuseseră zugrăviți, fiindcă detesta verdele. Ușa de sticlă care dădea spre balcon era la fel de condamnată vara și iarna, cele două ferestre mari nu se deschideau niciodată. Camera găzduia un orologiu care se recomanda prin cutia lui, o pendulă de șemineu care bătea ceasurile și o pendulă de gară, electrică, fixată pe perete. Cadranele acestea indicau ore diferite, e adevărat, dar Abakumov purta și el două ceasuri de aur, ca să fie sigur: unul la încheietura lui păroasă, celălalt, în fundul buzunarului de la vestă.

În clădirea aceasta, birourile se măreau în funcție de ierarhie. Așa cum cresc mesele de lucru. Și mesele celor cu funcții, acoperite cu stofa albastră, stacojie sau zmeurie. Dar lucrurile care creșteau cel mai tare erau portretele Inspiratorului și Organizatorului Victoriilor. În birourile simplilor magistrați instructori era deja mai mare decât de obicei. În biroul lui Abakumov, portretul Călăuzei Omenirii atingea înălțimea de cinci metri. Un kremlinograf meticulos îl reprezentase în picioare, de la ghete la cascheta de mareșal, încărcat cu toate decorațiile pe care nu le purta niciodată și pe care și le distribuise singur în mare parte, celelalte fiindu-i oferite de suverani sau președinți. Crucile iugoslave fuseseră acoperite cu vopsea și se confundau acum cu materialul tunicii.

De parcă această imagine colosală nu ar fi fost de ajuns și ar fi simțit nevoia să contemple chipul inspirator al Celui Mai Bun Prieten al Agenților de Contraspionaj atunci când privea ceva de pe masă, Abakumov așezase pe aceasta un basorelief vertical al lui Stalin din rodonit.

Unul dintre pereți era și el împodobit cu un portret vast și pătrat al unui bărbat cu lornion, cu trăsături suave, care era superiorul imediat al lui Abakumov.

După ce plecă șeful Secției Morților, ușa se deschise și, pe centrul înflorit al covorului, unul după altul, intrară secretarul de stat Selivanovski, generalul de divizie Oskolupov, șeful Secției de Echipamente Speciale și Iakonov, inginer-șef al aceluiași serviciu. Respectând ierarhia și mai ales pe bărbatul care ocupa acest cabinet, mergeau în linie dreaptă, fără să părăsească motivul floral central al covorului, după obiceiul gâștelor sau al indienilor, pășind cu atâta grijă încât numai Selivanovski făcea un oarecare zgomot deschizând coloana.

Acesta, un bătrân slab cu părul sare și piper tuns periuță, îmbrăcat cu un costum albastru cu croială puțin marțială, ocupa o poziție specială între cei zece secretari de stat. Statutul lui era excepțional: nu prezida instrucția, nu conducea grupele de intervenție CEKA, ci era însărcinat cu transmisiunile și administra un echipament tehnic delicat. Astfel că, atunci când aveau loc reuniunile comisiilor sau ordinele de zi, el nu era atât de amenințat de furiile ministrului și poziția lui era mai puțin rigidă: se așeză imediat într-un fotoliu mare în fața mesei lui Abakumov.

Când el se așeză, Oskolupov se trezi în frunte, urmat de Iakonov, care părea să se ascundă în fața siluetei lui puhave. Abakumov se uită la Oskolupov, care se oferea privirilor lui. Se întâlniseră în trei ocazii, nimic mai mult. I se păru simpatic. Oskolupov avea o tendință spre îngrășare. Ceafa se revărsa peste gulerul tunicii și bărbia, minuțios rasă, se odihnea pe o ușoară gușă. Fața aceasta de lemn, încă și mai ciupită de vărsat decât fața Șefului, respira onestitatea simplă a execu-tantului, fără umbră de pretenții sau ambiții intelectuale.

Clipind, Abakumov îl întrebă pe Iakonov, pe deasupra umărului lui Oskolupov:

— Tu cine ești?

— Eu? Întrebă Oskolupov aplecându-se, întristat că nu fusese recunoscut.

— Eu? facu Iakonov, degajându-se imperceptibil. Își trase din toate puterile abdomenul moale, provocator, care se rotunjea în ciuda eforturilor lui, și se prezentă interzicând orice expresie ochilor lui albaștri.

— Da, tu, confirmă ministrul, trăgându-și nasul cu zgomot. Centrul Marfino, tu ești? Bun, stați jos.

Se așezară.

Ministrul luă un cuțitaș de tăiat hârtie din plexiglas rubiniu, se scarpină în dosul urechii și continuă:

— Bun, a trecut mult timp de când mă duceți cu zăhărelul? Doi ani? Și planul prevedea cincisprezece luni? Când vor fi gata aparatele astea?

Apoi, amenințător:

— Și fără minciuni, nu-mi place așa ceva.

Aflând că fuseseră convocați, cei trei înalți mincinoși se pregătiseră pentru această întrebare. Oskolupov debită răspunsul pe care îl elaborase. Cu umerii trași spre spate, arzând parcă de dorința de a ieși din pielea lui, cu o privire extatică ațintită în ochii puternicului ministru, el rosti, rosti:

— Tovarășe ministru! Tovarășe general al armatei! (Abakumov prefera acest titlu celui de comisar general.) Permiteți-mi să vă asigur că personalul Secției nu va da niciodată înapoi în fața efortului...

Fața lui Abakumov arăta uimire:

— Unde vă credeți? La o reuniune politică? Ce mă doare pe mine de eforturile voastre? Mă ajută să opresc trenul sau ce? V-am cerut o dată.

Luă stiloul cu peniță de aur și se apropie de calendarul săptămânal.

Atunci, ca printr-o convenție, luă cuvântul Iakonov. Tonul lui și chiar registrul discret al vocii arătau că nu vorbea administratorul, ci specialistul.

— Tovarășe ministru! Pentru o zonă de frecvență care ajunge până la 2400 de hertzi, având în vedere nivelul mediu de transmisie de 0,9 neper...

— Hertzi! Hertzi! Zero virgulă curul meu! Numai asta poți discuta cu voi! Ce naiba am eu cu zero virgulă al tău? Îmi trebuie aparatul, întreg, fără virgulă! Când o să fie gata, ei?

Și îi privi pe toți trei. Acum era rândul lui Selivanovski. Încet, mângâindu-și periuța sare și piper:

— Am putea ști ce doriți de fapt, Victor Semionovici? Convorbirile telefonice bilaterale nu au încă un cifraj absolut ermetic.

— Îți bați joc de mine? Cum adică, cifraj? Îl întrebă ministrul, cu o privire brusc străpungătoare.

Cu cincisprezece ani mai devreme, Abakumov nu era încă ministru și nimic nu indica viitoarea lui ascensiune. Curier în NKVD, așa cum îi stă bine unui băiat robust și avid, cu picioare lungi și mâini prompte, era mulțumit cu cei patru ani de școală primară. Nu îi păsa că nu era la înălțime în domeniul jiu-jitsului și nu cunoștea alt antrenament în afară de cel din sălile Clubului Dinamo.

Sosi momentul în care cadrele de instrucție judiciară trebuiau completate și reînnoite. Era limpede că Abakumov știa să conducă o anchetă, mâinile lui știau să administreze upercuturi strălucite în plină figură. Acesta fu începutul carierei sale: în șapte ani deveni șef al Smerșului, serviciul de contraspionaj, și în cele din urmă ministru, dar în timpul acestei îndelungate ascensiuni nu trebui să-și reproșeze niciodată instruirea prea rudimentară. Chiar și în postul înalt pe care îl ocupa, poseda destule cunoștințe pentru a nu fi ridiculizat de subalterni.

În momentul acesta, Abakumov vedea roșu, bătuse în masă cu pumnul lui tare ca piatra; atunci se deschise o ușă fără nici un cioc-cioc și intră Mihail Dmitrievici Riumin, îngeraș îndesat și rotunjor, cu obrajii frumos colorați, pe care tot ministerul îl numea Mimin, dar pe la spate.

Mergea cu pasul silențios al unui motan. Se apropie, măsură adunarea cu o privire albastră și candidă, strânse mâna lui Selivanovski (care se ridică), se apropie de biroul ministrului, aplecă fruntea și, mângâind cu palmele lui grăsuțe marginea oblică a mesei, toarse visător:

— Vedeți dumneavoastră, Victor Semionovici, după părerea mea, afacerea e de domeniul lui Selivanovski. Secția de Echipamente Speciale

ar trebui să ne dea ceva pentru banii noștri. Chiar nu reușesc să identifice o voce pe o bandă magnetică? Atunci trebuie concediați.

Însoți aceste cuvinte cu un zâmbet suav, de parcă ar fi oferit o ciocolată unei fetițe. Privirea lui tandră îi îmbrățișa pe cei trei reprezentanți ai Departamentului.

Ani de zile, neștiut de nimeni, Riumin administrase contabilitatea unei cooperative de consum dintr-un canton al provinciei Arhanghelsk, trandafiriu, umflat, cu o mutră ofensată, își exaspera toți contabilii prin reflecții perfide, se întindea, sugea bomboane, le dădea cadou șefului de expediții, se arăta diplomat cu șoferii, disprețuitor cu căruțașii și depunea cu scrupulozitate bilanțurile pe masa președintelui.

În timpul războiului fu mobilizat în marină și, fiindcă era versat, ajunse anchetator la Secția Specială. Atunci își începu drumul. (Pentru saltul acesta stătuse toată viața cu ochii pe jumătate închiși?) Acum deprinse arta de a monta un proces cu succes și zel. Zel excesiv, uneori: folosi sfori atât de groase pentru a pune sub acuzare un corespondent de război din Flota de Nord, încât procuratura, devotată totuși organelor de siguranță, socoti că depășea măsura, refuză să claseze dosarul și îndrăzni să-l raporteze lui Abakumov. Micul anchetator al Smerșului din Flota de Nord fu trimis la ministru, care avea să se îndrăgostească de el de la prima vedere. Intră temător în birou, fiindcă mergea de capul lui. Ușa se închise. Când se deschise din nou, după o oră, Riumin ieșea cu un aer important: instructor titular însărcinat cu afacerile speciale din aparatul central al Smerșului. De atunci, steaua lui încetase să se înalțe (avea să-i fie funestă lui Abakumov, dar nici unul dintre ei nu știa încă nimic).

— O să-i scot pe toți afară, Mihail Dmitrici, poți să mă crezi. Și o să-și lase și penele! răspunse Abakumov, biciuindu-i pe toți trei cu privirea.

Aceștia, prinși pe picior greșit, plecară ochii.

— Dar nu văd unde vrei să ajungi. Cum să recunoști o voce la telefon, ei? Dacă e un necunoscut? Cum să-ți dai seama? Cum s-o prinzi?

— O să le dau banda cu o comunicare înregistrată. N-au decât s-o asculte și să compare.

— Dar ai arestat pe cineva?

— Cred că da, răspunse Riumin cu zâmbetul lui suav. Am săltat patru, la stația de metrou Sokolniki.

O umbră trecu peste trăsăturile sale. În forul lui interior își spunea că îi arestaseră prea târziu ca să fie adevărații vinovați. Dar erau prinși și nu se putea gândi la eliberarea lor. Poate că o să-l poată implica pe unul din cei patru în această afacere, ca să îi deschidă un dosar. Agasarea strecură un scrâșnet în vocea lui șireată:

— Pot să le înregistrez jumătate din minister pe bandă magnetică, dacă ține de asta. Dar la ce bun? Rămân cinci sau șapte persoane care ar fi putut să fie la curent, în tot ministerul.

— Arestează-i pe toți nemernicii ăștia, ce să-ți mai bați capul! exclamă Abakumov indignat. Șapte oameni! Țara e mare, poate să-și permită așa ceva!

— Imposibil, Victor Semionovici, reluă Riumin cu un ton ponderat. Dacă ar fi vorba numai despre Ministerul Industriei Alimentare! Dar riscăm să pierdem toate pistele și să vedem cum rămân în străinătate angajații serviciilor consulare. Trebuie să găsim vinovatul. Cât mai repede.

— Hmm... Abakumov era gânditor. Ce trebuie comparat, nu am înțeles...

— Două benzi.

— Două benzi?... Da, trebuie să stăpânim până la urmă această problemă tehnică. Selivanovski, puteți să preluați această sarcină?

— Nu știu încă despre ce este vorba, Victor Semionovici.

— Nu e cine știe ce, e simplu: un gunoi, un bălegar, sigur un diplomat, fiindcă, de altfel, nu ar fi fost la curent, a sunat într-o seară dintr-o cabină publică la ambasada americană și l-a „turnat" pe agentul nostru de acolo. Este vorba despre bomba atomică. Dacă îl descoperi, ești un băiat bun.

Fără să se uite la Oskolupov, Selivanovski se întoarse spre Iakonov. Acesta îi simți privirea și înălță imperceptibil sprâncenele, rotunjindu-le. Era un gest care voia să spună că i se vorbea despre un domeniu necunoscut, ale cărui metode nu le cunoștea, în care nu avea nici o experiență, atunci când avea deja destule griji. Inutil, deci, să se înhame la această afacere. Selivanovski era destul de fin ca să interpreteze această înălțare a sprâncenelor și să înțeleagă situația. Și se pregătea să îl năucească.

În timpul acesta, Foma Gurianovici Oskolupov își chinuia meningele în felul său. Nu voia să-și joace la zaruri postul de șef al Departamentului. De când fusese numit în această funcție se îmbătase cu demnitatea lui, convins că toate dificultățile erau o joacă pentru el, și apoi nu l-ar fi numit dacă n-ar fi avut calitățile necesare. Și, chiar dacă nu terminase cei șapte ani de studii, nu admitea ca un subordonat să se pretindă mai competent decât el, în afară de detaliile de intendență sau de proiectele concrete. Cu puțin timp înainte, petrecând un timp în calitate de civil într-o casă de odihnă de prima mâna, se prezentase ca profesor de electronică. Făcuse cunoștință cu un scriitor faimos. Acesta nu îl pierduse din ochi, umpluse carnețelul cu însemnări și îi spusese că se inspiră pentru portretul savantului contemporan. În urma acestui sejur, Foma simțea că avea stofa de om de știință.

Sondă problema dintr-o privire și spuse cu fruntea plecată:

— Tovarășe ministru! O să ne ocupăm noi de asta! Selivanovski, surprins, se întoarse spre el.

— Unde? În ce centru? În ce laborator?

— În Centrul de Cercetări Telefonice Marfino. Este vorba doar despre o conversație telefonică.

— Dar Marfino se ocupă deja cu o misiune mai importantă!

— Nu-i nimic! O să găsim personal și pentru asta! Din trei sute de oameni, o să fie ușor!

Și lansă o privire arzătoare de zel în direcția ministrului.

Fără să zâmbească cu adevărat, Abakumov exprimă o oarecare simpatie față de general. La începuturile propriei cariere fusese și el de aceeași teapă: ar fi tăiat în bucățele victima desemnată. Întotdeauna simți o oarecare tandrețe față de cadeții în care te recunoști.

— Bravo! aprobă el. Uite un lucru gândit. Mai întâi interesele statului, apoi mai vedem. Nu-i așa?

— Perfect, tovarășe ministru! Perfect, tovarășe general!

Riumin nu arătă nici o surpriză și nu păru să aprecieze deloc zelul dezinteresat al generalului. Îi adresă o privire distrată lui Selivanovski:

— O să vă trimit mâine cele necesare.

Schimbă o privire rapidă cu Abakumov și se îndepărtă cu pasul lui silențios.

Ministrul își plimbă degetul printre dinți, unde îi rămăseseră rămășițe de carne de la cină.

— Bun, atunci când? Mi-ați irosit vremea: mai întâi trebuia să fie la 1 august, apoi la sărbătoarea din octombrie, apoi la Anul Nou; până la urmă, când o să fie?

Se uită fix la Iakonov, silindu-l să răspundă.

Iakonov părea să sufere de torticolis. Întinse gâtul la stânga, apoi la dreapta, ridică spre ministru ochii lui albaștri și reci, îi plecă.

Iakonov știa că are talente superioare mediei. Știa însă că existau și oameni mai talentați, absorbiți în totalitate de munca intelectuală, petrecând paisprezece ore pe zi cu programul acesta blestemat, fără nici o zi de concediu pe an. Americanii, risipitori și puțin bănuitori, colaborau și ei publicând descoperirile lor în reviste accesibile tuturor. Iakonov știa câte dificultăți fuseseră rezolvate, câte apăruseră și cum le manevrau inginerii pe toate. Da, în două săptămâni avea să se termine ultima amânare pe care o putuseră smulge de la această bucată de carne cusută într-o tunică. Trebuise să cerșească și să impună aceste amânări grotești fiindcă la început Corifeul Științelor prescrisese un termen de un an pentru o lucrare care necesita zece ani.

În biroul lui Selivanovski conveniseră toți trei să ceară o prelungire de zece zile. Și să promită telefonul experimental pentru data de 10 ianuarie. Era intenția fermă a secretarului de stat. Și cea a lui Oskolupov. Dorea să prezinte aparatul neterminat, dar zugrăvit proaspăt. Nimeni, sub nici o formă, nu avea să verifice dacă cifrajul era sau nu ermetic. Pentru moment se experimenta calitatea globală. Înainte de a se ajunge la producerea în serie și expedierea lor la ambasadele din străinătate vor trece încă șase luni și în timpul acesta se puteau ameliora codajul și sonoritatea.

Dar Iakonov știa că lucrurile neînsuflețite nu înțeleg amânările fixate de oameni și că, pe 10 ianuarie, aparatele nu aveau să producă decât un talmeș-balmeș. Destinul lui Mamurin lovea și el în Iakonov, inflexibil. Patronul avea să-l convoace pe Beria și să-l întrebe cine era cretinul care

fabricase o asemenea mașină. Scăpați de el! În cel mai bun caz, Iakonov avea să joace rolul Măștii de Fier, dacă nu avea să devină simplu deținut.

Sub ochii ministrului simți că este legat de gât cu un ștreang care nu se putea desface, dar își dădu seama de teama lui mizerabilă; fără să conștientizeze ceea ce vorbea, spuse:

— Încă o lună! Încă o lună! Până la 1 februarie!

Și îl privi pe Abakumov cu ochi rugători, de parcă ar fi fost un câine.

Oamenii dotați sunt uneori nedrepți cu cei mediocri. Abakumov era mai inteligent decât credea Iakonov, dar inteligența ministrului devenise până la urmă inutilă, din cauză că nu fusese folosită. Toată cariera sa se desfășurase în așa fel, încât gândirea ii dăunase întotdeauna, în timp ce zelul administrativ îl ajutase. Și Abakumov își cruța creierul.

Era în stare să înțeleagă intuitiv că, acolo unde nu fuseseră de ajuns doi ani, o lună nu avea cum să ajute. În ochii lui, vina aparținea acestui trio de impostori. Lui Selivanovski, Oskolupov și Iakonov. Dacă sarcina era atât de grea, de ce acceptaseră termenul de un an, în urmă cu douăzeci și trei de luni? De ce nu ceruseră trei? (Uita că la vremea respectivă îi presase să termine, cu o rigoare inflexibilă.) Dacă s-ar fi ținut tari în fața lui, s-ar fi ținut și el în fața lui Stalin: negociind, ar fi putut câștiga doi ani, apoi un al treilea, din mers.

Atât de mare era frica insuflată de anii de supunere, că nici unul din ei nu avusese curajul să înfrunte un superior, nici atunci, și nici acum.

Estimând, cu bunul-simț al țăranului, că e mai bine să fii prea îmbrăcat decât să rămâi cu fundul gol, Abakumov își asigura întotdeauna o marjă de două luni în prezența lui Stalin. Acum cazul era următorul: îi promisese lui Iosif Visarionovici că va avea aparatul la 1 martie. Într-un caz extrem, Abakumov le putea acorda o întârziere de o lună — cu condiția să fie într-adevăr o lună. Luând din nou stiloul, întrebă pe un ton cu totul neutru:

— O lună, ne-am înțeles: e serios sau e tot o păcăleală?

— E serios și sigur! E serios și sigur!

Oskolupov strălucea, încântat de o schimbare de umor atât de promițătoare. Ai fi jurat că avea să iasă din birou și să se ducă la Marfino, pentru a se apuca, nerăbdător, de lucru.

Cu o cerneală uleioasă, Abakumov însemnă calendarul său de birou.

— Fie. O să fie pentru aniversarea morții lui Lenin. O să fiți cu toții laureații Premiului Stalin. Selivanovski, putem conta pe dumneata?

— Desigur.

— Oskolupov! Răspunzi cu capul dumitale dacă... E bine?

— Nu se va întâmpla nimic, tovarășe ministru, dacă mai avem încă...

Rămânând curajos pe poziție, Iakonov insistă:

— O lună. Pe 1 februarie.

— Și dacă nu e gata pe 1? Colonele, cântărește-ți bine cuvintele, ești pe cale să-mi spui povești.

Iakonov mințea prea vizibil. Ar fi trebuit să ceară două luni, natural. Dar cărțile erau împărțite.

— O să fie, tovarășe ministru, răspunse el pe un ton amărât.

-Atenție, da? Eu nu v-am forțat mâna. Iert orice, în afară de înșelare! Sunteți liberi.

Ușurați, tot în șir indian și măsurându-și pașii, ieșiră plecând ochii în fața efigiei auguste a lui Stalin.

Bucuria lor era prematură. Nu știau că ministrul le întinsese o capcană. De-abia îi concediase, că o voce anunță:

— Inginerul Priantcikov!

CAPITOLUL XVII

În noaptea aceea, Abakumov îi ordonase întâi lui Selivanovski să-l aducă pe Iakonov, apoi, fără știrea celui din urmă, expediase două telegrame la centrul din Marfino, la un interval de un sfert de oră, convocându-l la minister pe deținutul Bobînin și apoi pe deținutul Priantcikov. Conduși la destinație în mașini diferite, fură instalați în săli de așteptare separate și nu putură deci să se consulte.

Nici un acord prealabil nu ar fi putut, de altfel, să-l aducă la tăcere pe Priantcikov, a cărui spontaneitate fără margini era o anomalie în ochii multor copii ai secolului nostru. Se evocau în scopul acesta, în toată *șaraşka*, „defazările tânărului Valentin".

La ora aceasta era cel mai puțin înclinat spre complot sau premeditare. Avea sufletul întors spre viziunile luminoase ale Moscovei care pâlpâiau în geamurile „Pobedei". Întunecata țară a nimănui care înconjura Marfino făcea și mai strălucitoare drumul larg și luminat, dezordinea veselă din Piața celor trei gări, neoanele din Sretenka. Pentru Priantcikov, șoferul și civilii care îl escortau nu existau, aerul care intra și ieșea din plămânii lui se transformase în flacără. Nu-și putea lua ochii de la geam. Nu avusese niciodată șansa de a fi escortat ziua de-a lungul Moscovei și, de când exista *șaraşka*, nici un deținut nu fusese ospătat cu o vedere nocturnă a Moscovei.

La Poarta Vizitelor, mașina încetini, oprită de mulțimea care ieșea de la un cinematograf, apoi de un semafor roșu.

Erau milioane de prizonieri, milioane care credeau că viața se oprise, că nu mai existau bărbați sub cerul liber și că femeile tânjeau, copleșite de povara unei iubiri pe care n-o puteau împărtăși, cu care nu aveau ce să facă. Or, el vedea trecând mulțimea din capitală, bine hrănită, însuflețită, vedea pălăriuțele, voaletele, blănurile de vulpe. Simțurile lui, exasperate, erau biciuite de parfumurile acestor trecătoare, pe care le simțea prin geamurile închise ermetic, ca printr-un strat de gheață. Auzea râsete, vorbe confuze, frânturi de frază, era ispitit să spargă peretele acesta de plastic transparent și rigid, ca să strige acestor femei că era tânăr, că murea de tristețe, că îl închiseseră pe nedrept. După izolarea monahală a *șaraşkăi*, era o feerie, un fragment din viața aceea frumoasă pe care n-o trăise niciodată: în studenție, din cauză că nu avea resurse, și apoi, fiindcă fusese prizonier la dușman, pe urmă prizonier în propria lui țară.

Puțin mai târziu, într-o sală oarecare de așteptare, nu re-marcă mesele și scaunele care o mobilau: sentimentele și impresiile care îl copleșiseră nu se mai sfârșeau.

Un locotenent-colonel tânăr și spilcuit veni să-l caute. Priantcikov, cu gâtul lui delicat, cu încheieturile fragile, cu umerii drepți, cu picioarele

subțiri, păru încă și mai fragil atunci când intră în biroul vast. Călăuza lui se eclipsase la ușă.

Camera era atât de mare încât Priantcikov nu-și dădu seama că era un birou și nici nu-l identifică pe stăpânul locului în perechea de epoleți auriți din fundul încăperii. Nu observă portretul lui Stalin, care ocupa cinci metri de perete în spatele lui. Ochii lui erau încă plini de femeile care defilau în noaptea moscovită. Era amețit. Nu putea să înțeleagă cu adevărat unde se afla, nici de ce. Nu ar fi fost surprins să vadă intrând femei pe care să le invite la dans. Își amintea, ca un vis absurd, camera în semilună, luminată de o veioză — albastră, deși războiul se terminase de cinci ani -, în care tândăleau bărbați în cămașă și în care îl aștepta un pahar cu ceai rece.

Picioarele lui pășeau pe covorul risipit pe toată dușumeaua. Covor suplu, de lână groasă, pe care ți-ar fi plăcut să te tăvălești. La dreapta lui se înșirau ferestre înalte. La stânga, o oglindă uriașă se înălța de la pervaz la plafon.

„Civilii" nu știu cât sunt de fericiți! Ce sărbătoare pentru un *zek* să se vadă în picioare, atunci când o simplă oglinjoară de buzunar e un lux!

Fascinat, se opri în fața oglinzii. Se apropie, își contemplă fața netedă și proaspătă. Își aranjă cravata și gulerul cămășii albastre. Apoi se îndepărtă, privindu-se mereu, din față, din spate, din profil. Făcu o piruetă, schiță un pas de dans. Reveni la oglindă ca să se examineze mai bine. Văzând că avea talia subțire, alura distinsă în ciuda salopetei albastre, își reluă drumul cu cea mai bună dispoziție, nu ca să înfrunte o discuție serioasă, ci ca să continue examinarea încăperii.

Omul care putea să închidă după bunul lui plac toți oamenii dintr-o jumătate de lume și să asasineze pe cine voia din cealaltă jumătate, ministrul atotputernic în fața căruia păleau generali și mareșali, se uita cu o privire curioasă la prizonierul fragil îmbrăcat în albastru. Deși ordonase arestarea și întemnițarea a milioane de oameni, nu văzuse de mult un deținut de aproape.

Cu pasul dezinvolt al unui elegant la promenadă, Priantcikov se apropie de ministru și îi aruncă o privire întrebătoare, de parcă ar fi fost surprins să-l vadă acolo.

— Sunteți inginerul — Abakumov își consultă repertoriul -... Priantcikov?

— Da, confirmă distrat Valentin. Da.

— Sunteți inginerul-șef al echipei — o altă privire în repertoriu — de Cercetări asupra Limbajului Artificial?

— Nu este vorba despre Limbajul Artificial! spuse Priantcikov cu un gest disprețuitor. Asta e de suprafață. La noi, nimeni nu folosește acest nume. Programul a fost botezat astfel pe când se lupta împotriva admirării stupide a străinătății. De fapt, este vorba despre Vo-co-der. *Voice coder*.

— Dar dumneavoastră sunteți inginerul-șef?

— Ca să spun așa, da. Dar ce legătură are? Întrebă Priant-cikov atent.

— Luați loc.

Și Priantcikov se așeză bine dispus, având grijă să nu-și strice dunga impecabilă a salopetei.

— Vă cer să-mi vorbiți cu sinceritate, fără să vă temeți de cea mai neînsemnată pedeapsă din partea superiorilor dumneavoastră. Când o să terminați Vocoderul acesta? Nu trișați, într-o lună? Vorbiți fără teamă. Sau e nevoie de două luni?

— Să terminăm! Vocoderul? Ha, ha, ha! Era primul râs proaspăt de adolescent care răsuna sub bolțile acestea. Priantcikov se lăsă pe spătarul moale din piele și își uni mâinile. Ce spuneți? Despre ce vorbiți?! Nu înțelegeți ce înseamnă Vocoderul. O să vă explic.

Dintr-un salt de pisică, se ridică suplu de pe scaun și se apropie de masa lui Abakumov.

— Nu aveți o foaie? Ba da! Smulse o foaie dintr-un blocnotes intact, luă stiloul roșu purpuriu al ministrului și începu să traseze grăbit un nod tremurător de sinusoide.

Abakumov nu se temu. Simțea o asemenea sinceritate copilărească, o asemenea spontaneitate în vocea și gesturile acestui tehnician ciudat, încât îi trecu cu vederea acest capriciu și îl observă pe Priantcikov cu o privire atentă, ascultându-l în același timp.

— Trebuie să vă spun că vocea umană este compusă din mai multe armonice.

Priantcikov se sufoca aproape, ros de dorința de a spune totul în cel mai scurt timp:

— Principiul Vocoderului este reconstituirea artificială a vocii omenești... La naiba! Cum ați face ca să scrieți așa ceva cu stiloul?... O reproducere deci, prin adăugare, nu a totalității, ci a armonicelor esențiale fiecare putând fi produsă de un emițător de impulsuri distinct. Cunoașteți bineînțeles coordonatele ortogonale ale lui Descartes, orice școlar le știe, ca și seriile lui Fourier...

— Așteptați, spuse Abakumov, ca trezit dintr-un vis. Spuneți-mi doar când o să fie gata. Pe când finalul?

— Finalul? Hmm... Nu mi-am pus încă întrebarea.

Sub obsesia impresiilor culese din Moscova, entropia muncii la care se gândea întruna era mai puternică și Priantcikov nu se mai putea opri:

— E curios faptul că lucrarea e ușurată de sărăcirea timbrului, în cazul acesta, numărul componentelor...

— Înțeleg, dar, una peste alta, când o să fie gata? La 1 martie? La 1 aprilie?

— Gândiți-vă! În aprilie?... Fără să ținem cont de cifraj, am termina în cinci sau șase luni cel mai devreme. Nu știm ce ne rezervă cifrajul și descifrarea impulsurilor. Calitatea nu are decât de suferit. La ce bun să faci planuri? Întrebă el convingător, trăgându-l pe Abakumov de mânecă... O să vă explic totul. Sunteți primul care o să înțeleagă, care o să recunoască faptul că, în interesul lucrării, nu este bine să ne grăbim!...

În timpul acesta, Abakumov, cu ochii ațintiți asupra curbelor indescifrabile ale schiței, apăsase deja pe un buton invizibil...

Spilcuitul locotenent-colonel reapăru și îl rugă pe inginer să-l urmeze.

Priantcikov se supuse, descumpănit, cu gura deschisă. Era furios fiindcă nu putuse să-și exprime toate gândurile. Apoi, în timp ce se îndrepta spre ușă, se crispa gândindu-se la omul cu care vorbise. Era aproape pe prag când își aminti că prietenii îl însărcinaseră cu doleanțele lor, cu revendicările lor... Se învârti și făcu cale întoarsă.

— E adevărat! Ascultați! Uitasem cu totul... Locotenent-colonelul îi bară drumul și îl întoarse spre ușă.

Marele Manitu din spatele biroului nu mai asculta. Și în clipa aceasta atât de scurtă și deconcertantă, memoria lui Priantcikov, ocupată de mult de diagrame tehnice, lăsase la o parte, intenționat parcă, toate nedreptățile și dezordinile din viața penitenciară. O singură amintire îi smulse un strigăt în timp ce părăsea încăperea:

— Apa caldă, știți! Ne întoarcem târziu de la lucru și nu mai este apă caldă! Nu avem cu ce să ne bem ceaiul!

— Apă caldă? repetă oficialul cu alură de general. Fie. O să iau notă.

CAPITOLUL XVIII

Bobînin își făcu intrarea, masiv, robust, cu capul ras de ocnaș și îmbrăcat și el în salopetă albastră.

Nu dădu pe față nici o curiozitate față de decor, de parcă ar fi avut ocazia să intre de o sută de ori pe zi în acest birou, înainta fără nici o pauză și luă loc fără să schițeze nici un salut. Instalat într-un fotoliu confortabil aproape de masa ministerială, își suflă nasul liniștit în batista îndoielnică pe care o spălase cu mâinile lui cu ocazia ultimelor băi.

Abakumov, puțin deconcertat de Priantcikov, dar fără să ia deloc în serios năuceala lui tinerească, se uită cu satisfacție la statura impozantă a lui Bobînin. Nu îi spuse să se ridice. Presupunând că oaspetele lui nu era expert în galoane, că era încă amețit de toate holurile și că nu știa unde se află, îl întrebă, aproape împăciuitor:

— De ce v-ați așezat fără să fiți invitat?

Bobînin îi aruncă o privire scurtă ministrului terminându-și de suflat nasul și răspunse cu simplitate:

— Vedeți, dacă dăm crezare proverbului chinezesc, e mai bine să stai în picioare decât să mergi, mai bine să stai jos decât să stai în picioare și mai bine să fii culcat decât să stai jos.

— Vă imaginați *cine* aș putea fi eu?

Instalat confortabil în fotoliul pe care îl alesese, Bobînin îl contemplă pe Abakumov și formă indolent o ipoteză:

— Pe legea mea, cineva în genul mareșalului Göring.

— Al *cui*?

— Al mareșalului Göring. Într-o zi a venit să viziteze uzina de aviație de lângă Halle, acolo unde eram obligat să lucrez în calitate de constructor la un birou de studii. Generalii uzinei mergeau pe vârful picioarelor, dar eu nici n-am întors capul ca să-l privesc. M-a examinat îndelung, apoi a trecut în camera vecină.

Fața lui Abakumov fu străbătută de un rictus asemănător unui zâmbet ușor, dar ochii lui se întunecară privindu-l pe prizonierul nemișcat. Cu pleoapele tremurând, încordat, îl întrebă:

— Cum așa? Nu faceți diferență între noi?

— Între *voi*? Sau între *noi* doi? Vocea lui Bobînin răsuna ca un perete de fontă care vibrează. Între *noi* doi văd o diferență de înălțime: dumneata ai nevoie de mine, eu nu am nevoie de dumneata.

Abakumov avea și el vocea lui mânioasă, de care se slujea atunci când voia să înspăimânte. Dar simțea că strigătele ar fi fost inutile și l-ar fi făcut să-și piardă demnitatea. Înțelese că acest prizonier era încăpățânat. Se limită la o avertizare:

— Ascultă, deținut. Mă port frumos cu dumneata, dar acesta nu e un motiv pentru care să uiți...

— Dacă ați fi grosolan cu mine, nu v-aș adresa nici un cuvânt. Puteți să urlați cât vreți la colonei și generali, ei au ce pierde.

— La nevoie, am putea să vă punem la punct.

— Aici vă înșelați, cetățene ministru! — Privirea fermă a lui Bobînin strălucі de o ură neascunsă. — Eu nu am nimic, înțelegeți, *nimic*. Soția și copiii mei sunt dincolo de puterile voastre. I-a luat o bombă. Părinții mei sunt morți. Tot ce am pe pământul acesta aparține de fapt statului: o batistă, o salopetă și lenjeria asta care nu mai are nasturi (însoțindu-și cuvintele de gesturi, își descoperi pieptul). Mi-ați răpit demult libertatea și nu stă în puterea dumneavoastră să mi-o dați înapoi, fiindcă nu sunteți nici dumneavoastră liber. Am patruzeci și doi de ani, m-ați pricopsit cu douăzeci și cinci de ani de temniță, am cunoscut ocna, numărul matricol, cătușele, câinii polițiști, brigada disciplinară... de ce m-ați mai putea lipsi? De munca mea de inginer? Dumneavoastră ați pierde. Vreau să fumez.

Abakumov deschise un pachet de Troika — de prima mână, rezervat Kremlinului — și îl împinse spre Bobînin.

— Serviți-vă.

— Mulțumesc, rămân la aceeași marcă. Din cauza tusei. Scoase o Belomor dintr-un portțigaret pe care și-l făcuse singur. Ar trebui să înțelegeți și să transmiteți celor în drept de sus că nu sunteți puternici decât în cazurile în care nu luați *totul*. Omul căruia i-ați luat *totul* nu mai este sub stăpânirea voastră, e liber.

Bobînin fuma cu plăcere. Exista o anume voluptate în sâcâirea unui ministru, răsturnat fiind într-un fotoliu confortabil. Regreta numai că trebuise să renunțe la niște țigări de lux de dragul gloriei mărunte.

Ministrul consultă foaia:

— Inginer Bobînin! Sunteți răspunzător de „Limbajul clippat”.

— Da.

— Vă rog să-mi spuneți cu cea mai mare precizie când va intra în funcțiune acest program.

Bobînin își ridică sprâncenele întunecate.

— Ce-i cu poveștile astea? Nu există nimeni mai sus decât mine, în mod ierarhic, care să răspundă la această întrebare?

— Răspunsul dumneavoastră mă interesează. O să fie gata în februarie?

— Februarie? Mă faceți să râd! Dacă este vorba despre trucarea hârtiilor, despre o muncă de mântuială, chit că după aceea o să vă mușcați degetele, am putea înjgheba ceva de azi în șase luni. Dar cifrajul absolut? Nu am nici o idee. Poate un an.

Abakumov era aiurit. Își aminti freamătul nerăbdător și mânios care mișca mustățile Patronului și fu consternat văzând că făcuse promisiuni bazându-se pe cuvântul unui Selivanovski. Simți că i se prăbușea

întreaga ființă: avea simțămintele unui bolnav care merge la doctor cu o răceală și află că este bolnav de cancer în ultima fază.

Ministrul își prinse capul între mâini și zise cu o voce albă:

— Bobînin, vă rog, cântăriți-vă cuvintele și spuneți-mi ce aș putea face ca să se termine mai repede.

— Mai repede? Degeaba încercați.

— Dar motivele? Care sunt motivele? Cine este responsabil? Vorbiți fără frică. Numiți-l pe vinovat, fără să vă uitați la galoane. O să-l destitui.

Bobînin întoarse capul și privi nimfele care se zbenguiau pe plafonul fostei companii de asigurări Rusia.

— Trebuia să fie gata în doi ani și au trecut trei ani și jumătate! spuse ministrul indignat. Și aveți o întârziere de un an.

Bobînin izbucni:

— Ce înseamnă asta, o întârziere de un an? Ce credeți dumneavoastră despre știință? Sesam, deschide-te! Îmi trebuie un palat mâine și a doua zi palatul e acolo? Și dacă nu s-a pus bine problema? Și dacă se produc fenomene imprevizibile? O întârziere! Nu v-ați spus niciodată că nu e de ajuns să dai ordine? Că oamenii trebuie să mănânce cât trebuie, să fie liniștiți, liberi? Nu vă cufundați în bănuieli! De exemplu, a trebuit să mutăm un strung și s-a fisurat, nu-mi aduc aminte dacă în timpul transportului sau după aceea. Să-mi spuneți dumneavoastră de ce! Ca să-l sudăm a fost nevoie de o oră de lucru. Și vorbim de un rahat de strung vechi de o sută cincizeci de ani, un strung de mână. Cu o roată acționată de o curea aparentă! Bun, ei bine, din cauza acestei fisuri, maiorul Șikin, responsabilul operațional, pisează pe toată lumea timp de două săptămâni și să vezi interogatorii și anchete ca să-i mărească pedeapsa vinovatului, sub acuzație de sabotaj. Treaba e că avem un *oper* la locul de muncă ce își bagă nasul și altul la locurile disciplinare, la fel de inutil, în stare să te înnebunească cu toate procesele lui verbale și cu prinsul muștelor. Cu ce ne ajută toată această... *operă*? Toată lumea spune că se pune la punct un sistem de telefonie secretă pentru uzul lui Stalin. Dumneavoastră îl aveți pe Stalin în spate și, în ciuda importanței proiectului, nu v-ați gândit să procurați echipamentul tehnic indispensabil. Acum lipsesc condensatorii, acum nu sunt bune lămpile radio, acum rămânem în pană de oscilografe electronice. Ce sărăcie! E o rușine! „A cui e vina?” V-ați gândit pur și simplu la oameni? Muncesc douăsprezece ore, atunci când norma este de șase ore zilnic, și nu dați carne decât inginerilor-șefi, ceilalți trebuie să se mulțumească cu oasele! De ce nu avem niciodată dreptul la vizite familiale, conform articolului 58? Regulamentul prevede o vizită pe lună și ne acordați una pe an. Credeți că e bine pentru moral? Cei care escortează prizonierii sunt lipsiți de coșurile cu salată? Sau se economisește din prima supraveghetorilor, atunci când fac ore suplimentare? Regimul penitenciar! Nu vă gândiți decât la asta! O să vă pierdeți mințile până la urmă! Altădată ne plimbam în fiecare duminică. Gata. De ce? Ca să ameliorați randamentul? Vreți să transformați rahatul în frișca?

Dacă nu ai aer și crăpi, nu o să muncești niciodată mai repede. Și apoi gândiți-vă: de ce m-ați chemat aici la mijlocul nopții? Nu e de ajuns ziua? Am nevoie de somn.

Bobînin se ridică cu toată înălțimea, cu toată furia lui.

Abakumov sufla ca o focă, trântit pe colțul mesei.

Era ora unu și douăzeci și cinci după miezul nopții. La două și jumătate trebuia să-i prezinte raportul lui Stalin în rezidența lui de la Kuntsevo.

Dacă inginerul acesta spunea adevărul, pe unde o să scoată mâneca Abakumov?

Și Stalin nu ierta...

Concediindu-l pe Bobînin, își aminti de trioul de impostori din Departamentul de Echipamente Speciale. O mânie neagră îi întunecă ochii.

Sună și îi chemă înapoi.

CAPITOLUL XIX

Nici mare, nici înaltă, camera avea două uși și poate și o fereastră, dar atât de ermetic ascunsă de un stor, încât se confunda cu peretele. Aerul era totuși împrospătat mereu (exista un specialist însărcinat cu circulația și salubrizarea).

Mobilierul cel mai important era o canapea cu perne înflorate străjuită de o aplică dublă, a cărei lumină era filtrată de două abajururi.

Pe canapea zăcea un bărbat a cărui efigie a fost reprodusă de atâtea ori în piatră, ulei, acuarele, guașe, sepia, desenată în creion, în cretă, în cărămidă pisată, reprodusă pe prăjituri, pe cochilii, pe obiecte din ceramică, folosindu-se grăunțe de grâu sau de soia, sculptată în fildeș, modelată în gazon, înscrisă în țesătura covoarelor sau pe cer cu escadrile de avioane, gravată pe peliculele cinematografice, mai mult decât orice altă imagine în timpul celor trei miliarde de ani de când durează scoarța terestră.

Era întins de-a binelea, cu genunchii puțin îndoiți, cu picioarele în cizme caucaziene suple, mulate ca niște ciorapi. Purta o tunică cu patru buzunare, două pe piept și două în lateral, haină veche și familiară, după modelul tunicilor cenușii de camuflaj, negre sau albe, urmând puțin modelul lui Napoleon, pe care le purta din timpul războiului civil și pe care nu le schimbase pentru uniforma de mareșal decât după Stalingrad.

Numele acestui om era scris în toate ziarele de pe glob, murmurat de mii de crainici în sute de limbi, strigat de reporteri în documentare, cântat de vocea subțire a pionierilor, citat de episcopi la Memento-ul supraviețuitorilor. Acest nume umplea gura amorțită a prizonierilor de război și gingiile umflate ale prizonierilor politici. Numele acesta slujise la botezarea a mii de orașe, locuri, străzi, bulevarde, palate, universități, școli, case de odihnă, lanțuri muntoase, canale de la o mare la alta, uzine, mine, sovhozuri, colhozuri, cuirasate, spărgătoare de gheață, traulere, ateliere de cizmărie, creșe, și un grup de jurnaliști moscoviți propusese să fie rebotezate astfel Volga și Luna.

Era doar un bătrânel, cu ochii galbeni, cu părul roșcat și rar — dar vopsit și de un negru de jais în portrete -, a cărui față cenușie era brăzdată de mici depresiuni cauzate de vărsat și al cărui gât era împodobit de o pungă de piele ridată — detalii neglijate în reproducerile imaginii sale. Dinții lui, inegali și înnegriți, erau puțin înclinați spre interiorul gurii, care mirosea a tutun de cea mai bună calitate. Degetele lui, grase și umede, își lăsau amprenta pe hârtii și cărți.

Mai mult, în seara asta nu era în apele lui: obosit, cu stomacul greu după toate festivitățile jubiliare, își simțea măruntaiele grele ca o piatră, trimițând miresme de ou putred, nepăsătoare la salolul și beladona pe care le lua pe post de laxativ. Nu dejunase deloc și se întinsese destul de

târziu, spre miezul nopții, în ciuda aerului călduț, îi era frig la spate și la umeri și se învelise cu o cuvertură din păr de cămilă.

O tăcere surdomută impregna locuința, curtea, lumea.

Tăcerea aceasta acoperea aproape imperceptibil alunecarea înfiorătoare a timpului, a timpului care trebuie considerat o boală, o slăbiciune, care trebuie combătută în fiecare noapte, inventând o ocupație sau o distracție. E ușor să te retragi din lume, să stai liniștit deoparte. Dar nu poți scăpa de timp.

Răsfoia o cărțulie cafenie, cartonată. Îi plăcea să privească pozele, uneori recitea textul pe care îl știa aproape pe dinafară, apoi întorcea din nou foile. Comodă, cartea putea fi strecurată în buzunarul unei haine, însoțindu-te o viață întreagă. Două sute cincizeci de pagini, cu caractere groase, rare, care nu oboseau nici ochiul puțin obișnuit cu cititul, nici pe cel al bătrânului. Coperta purta un titlu în cruce, aurit: *Iosif Visarionovici Stalin. Scurtă biografie.*

Pure și lipsite de afectare, cuvintele cărții se imprimau în inimi cu fermitatea liniștită a lucrurilor de neuitat. Strateg de geniu, înțelepciune și perspicacitate. Voință puternică. Din 1919 fusese *de facto* brațul drept al lui Lenin. (E bine așa.) Acest șef suprem al Revoluției a găsit frontul dezorganizat și demoralizat. Directivele lui Stalin au dictat planul de operație al lui Frunze (exact). A fost șansa noastră să avem în frunte, în anii grei ai Marelui Război patriotic, atâta înțelepciune și experiență în persoana marelui Stalin. (Da, poporul a avut mult noroc.) Toți cunoaștem puterea fulgerătoare a logicii staliniste, limpezimea cristalină a acestei mari inteligențe. (Fără falsă modestie, toate astea sunt adevărate.) Dragostea lui față de popor. Simțul uman. Refuzul de laude și onoruri. Modestia sa uimitoare. (Ah, da.)

O infailibilă cunoaștere a inimii omenești îi îngăduise fericitului septuagenar să aleagă o echipă de scriitori excelenți pentru redactarea biografiei sale. Dar, oricât de zeloși și gata de orice ar fi fost, nici unul din ei nu putea evoca atât de fin, tandru și veridic operele, maniera sa de a conduce și virtuțile lui cum o făcuse el însuși. Așa că trebuise să convoace pe câte unul dintre acești scriitori, să discute îndelung cu el, să-i examineze manuscrisul, să arate cu un deget indulgent un pasaj care lăsa de dorit, să-i sugereze o formulă.

Cartea se bucura acum de un mare succes. A doua ediție numărase cinci milioane de exemplare. Pentru o țară de o asemenea anvergură era puțin. Trebuia să pregătească un al treilea tiraj de zece sau douăzeci de milioane. Să pună cartea în vânzare în uzine, școli, colhozuri. Să o împartă controlând listele personalului.

Nimeni nu știa mai bine decât Stalin câtă nevoie avea poporul de această carte. Poporul acesta nu poate fi lipsit de reguli constante și exacte. Se simte rău dacă e abandonat în nesiguranță. Revoluția 1-a transformat într-un orfan, lipsit de Dumnezeu, ceea ce e periculos. Stalin încerca să remedieze această situație de douăzeci de ani, cu toate puterile lui. De aici porneau miile de portrete care inundaseră țara (și cu

care Stalin nu are nimic de-a face, fiindcă e modest). De aici repetarea cu voce tare a numelui său glorios. De aici menționarea numelui său în cele mai neînsemnate articole din ziare. Toate acestea nu contau prea mult pentru Maestru, care era atât de blazat, că nu mai simțea nici o bucurie, dar erau necesare pentru popor, pentru omul sovietic de pe stradă. Cât mai multe portrete și cât mai multe menționări ale acestui nume, dar persoana sa trebuia să se arate rareori și să vorbească puțin, de parcă nu ar fi locuit pe pământ, cu mulțimea, ci într-o altă reședință misterioasă. Admirație și venerație fără limite, deci.

Nu era greață, ci o hulă apăsătoare în stomacul lui. Luă o feijoa dintr-o cupă plină de fructe curățate.

Cu trei zile în urmă se stinseseră tunetele solemne ale celor șaptezeci de ani aniversați.

Șaptezeci de ani, în Caucaz, e vârsta la care nu ți se mai refuză nici muntele, nici caii, nici femeile. El se poartă încă foarte bine și trebuie să mai trăiască încă douăzeci de ani: vrea, opera lui o cere. Este adevărat că un doctor i-a dat de înțeles... (dar a fost imediat împușcat). Nimic grav. Fără injecții, fără tratament. El cunoaște medicamentele și le alege pe cele care îi convin. „Multe fructe!" Nici un caucazian nu trebuie să primească lecții asupra acestui punct.

Cu pleoapele puțin strânse, sugea pulpa și o savoare iodată i se răspândea pe limbă.

Se simțea bine, dar anii, în ciuda oricărui lucru, își făceau lucrarea. Masa nu-i mai aducea bucuriile din tinerețe: senzațiile sunt mai puțin vii, cerul gurii s-a blazat. Nu mai simțea aceeași plăcere asortând sau amestecând vinuri. Și beția se transforma în migrenă. Dacă i se întâmpla să petreacă jumătate de noapte mâncând în compania curții lui restrânse, nu însemna că era gurmand, ci că voia să omoare timpul, gol, interminabil...

Chiar și femeile, cu care se delectase atât de mult după moartea Nadiei, îl ispiteau prea puțin, rareori, nu-l mai făceau să tremure de dorință, îi lăsau un sentiment de indispoziție. Somnul nu mai era reparator ca în tinerețe, se trezea cu o ușoară slăbiciune, capul îi era strâns ca într-o menghină, nu mai avea chef să se scoale.

Încăpățânându-se să trăiască până la nouăzeci de ani, Stalin se gândea cu amărăciune că anii aceștia nu-i mai aduceau nici o bucurie, trebuia să târască ghiuleaua până la capăt ca să instaureze armonia între oameni.

Aniversarea se derulase astfel: la ora 20.00, Traițso Kostov murise. Atunci când ochii acestui câine deveniseră sticloși, putură începe să sărbătorească de-a binelea. La 21.00 avusese loc ceremonia oficială de la Teatrul Balșoi, cu discursul lui Mao, cel al lui Dolores Ibarruri și al altor tovarăși. Apoi urmase marele banchet. După aceea, un alt chef mai restrâns. Băuseră vinuri vechi din Spania, din care spaniolii trimiseseră pivnițe întregi în schimbul armelor. Apoi, cot la cot cu Beria, băuse vin de Kaheti și cântase cântece georgiene. La 22.00, marea recepție a

corpului diplomatic. La 23.00 proiectaseră filme în care el era eroul principal: al doilea episod din *Bătălia de la Stalingrad* și *Neuitatul an 19*.

Operele acestea i se părură greu de suportat, dar frumoase. Văzuse desenat cu adevăr și rigoare nu doar rolul său din ultimul război, ci și pe cel din timpul Războiului Civil. Se arăta ce om mare era deja. Ecranul și scena evidențiau mustrările serioase pe care le adresase, de atunci înainte, acelui smintit, ace-lui câine nebun de Lenin. Vișnievski îi atribuise această maximă nobilă: „Orice muncitor are dreptul să-și exprime gândurile". Virta fusese inspirat pregătindu-i această întâlnire nocturnă cu Prietenul. Prieten măreț, prieten devotat, așa cum Stalin nu găsise, fiindcă oamenii sunt falși și vicleni — așa cum nu avusese toată viața, oricare ar fi fost cauza — și, în fața ecranului, simți o înduioșare în fundul gâtlejului (ce înseamnă arta, totuși!). I-ar fi plăcut să aibă un Prieten, dezinteresat, sincer, căruia să îi mărturisească cu voce tare toate gândurile din timpul nopții.

Prieten imposibil, fiindcă ar fi trebuit să fie și el un om mare. Unde ar fi putut să trăiască? Cu ce și-ar fi petrecut timpul?

Ceilalți, Viaceslav-fund-de-plumb și Nikita-saltimbancul, erau cu adevărat oameni? Plictisitori de moarte, la masă, nici unul nu propunea o farsă cât de cât amuzantă, aprobau tot ce li se spunea. Îi plăcuse mult cândva de Voroșilov, în amintirea Țarinei, a Poloniei, a peșterii din Kislodovsk (el denunțase conferința celor trei trădători, Kamenev, Zinoviev și Frunze). Dar el nu era om. Ceva mai mult decât un manechin: o caschetă, decorații.

Memoria nu-i aducea nici un prieten. Nimeni de care să fi gândit mai mult bine decât rău.

Fără prieteni; nu putea să-i aibă. În schimb, oamenii de rând își iubeau șeful și îi erau devotați cu trup și suflet. O dovedeau și ziarele, și cinematograful, și expoziția aceasta de cadouri oferite. Aniversarea Șefului devenise sărbătoarea întregului popor, și acesta era un gând dulce. Câte felicitări! Instituții, organizații, uzine și persoane particulare îi trimiseseră urările lor. *Pravda* solicitase autorizația de a le publica în mai multe numere, câte două coloane în fiecare. Acest lucru însemna câțiva ani, pe legea mea, și nu era chiar rău.

La Muzeul Revoluției, cadourile strânse umpleau zece săli. Ca să nu îi deranjeze pe moscoviți în pelerinajul lor zilnic, Stalin vizitase muzeul noaptea. În fața ochilor lui se înălța sau se etala munca miilor de meșteri, cele mai bogate daruri de pe pământ. Dar simțise și acolo aceeași indiferență, aceeași lipsă de curiozitate. La ce bun atâtea cadouri? Se săturase repede. O amintire neplăcută îi tulburase conștiința în timp ce se afla la muzeu, dar — asta se producea adesea în ultimul timp — gândul acesta nu ajunsese la o claritate deplină și se risipise, lăsându-i un gust amar. Stalin parcursese trei săli, nu alesese nici un obiect și se oprise puțin în fața unui televizor gigantic, exemplar unic fabricat la Marfino, purtând o placă gravată: „Marelui Stalin, Cekiștii", apoi se întorsese pe călcâie și plecase.

În ansamblu, aniversarea aceasta fusese un eveniment frumos. Câtă mândrie! Câte victorii! Câte succese, cu care nu s-ar fi putut lăuda nici un om politic din lume! Ceva lipsise totuși triumfului.

Inima lui era străpunsă de pironul înroșit al ciudei.

Mușcă dintr-un fruct, supse pulpa.

Poporul îl iubea, desigur, dar era un popor plin de defecte, care nu valora mare lucru. Trebuia să te gândești doar la panica din 1941: cine o declanșase, dacă nu poporul?

Nu era timpul de festivități, nici de răgaz. Trebuia să se pună pe treabă. Să gândească.

Gândirea era datoria lui. Și fatalitatea lui. Și chinul lui. Gândirea. Trebuia să mai gândească încă două secole, ca un ocnaș înhămat la ghiuleaua de la gleznă, trebuia să trăiască fără a dormi mai mult de opt ore pe zi, ceea ce e destul de rezonabil. În restul timpului trebuia să târască de-a lungul orelor un trup îmbătrânit și vulnerabil, peste niște pietre ascuțite.

Cel mai greu de suportat era dimineața, miezul zilei. Cât timp urca soarele spre zenit, strălucind, Stalin dormea în întuneric, orbit de storurile trase, închis, zăvorât. Se trezea când începea să coboare soarele, când își modera ardoarea și își sfârșea scurta lui viață de zi. Stalin lua micul dejun la ora trei și nu se însufleția decât la crepuscul. În timpul acestor ore lungi de trezie, creierul lui era neîncrezător și mohorât și toate deciziile sale erau de refuz sau interdicție. După ora zece lua dejunul, acolo unde îl chemau intimii din Politbirou sau din partidele comuniste străine. Succesiunea de feluri, de pahare, de povești picante, de vorbărie îl ajuta să omoare cu ușurință patru sau cinci ore și, în intervale, cu porția, îi furniza elanul care se desfășura în concepții creatoare și în legi în timpul celei de-a doua jumătăți din noapte. Mărețele ucazuri care conduseseră până acum enormul stat înfloriseră toate în mintea lui Stalin între ora două dimineața și revărsatul zorilor.

Se apropia ora. Ucazul care lipsise până acum ajunsese aproape la maturitate. În țara aceasta aproape orice lucru fusese fixat pentru eternitate, toate mișcările fuseseră frânate, toate torentele îndiguite și cele două sute de milioane de oameni își cunoșteau locul. Dar tinerii plecau din colhozuri. Era cu atât mai ciudat, cu cât colhozurile mergeau foarte bine, așa cum se vedea din filme și romane, și Stalin se convinsese de acest lucru tăifăsuind cu colhoznicii care prezidau adunările sau congresele. Cu toate acestea, omul de stat perspicace și înclinat mereu spre critică se silea să depășească aparențele. Un secretar al Comitetului Regional (împușcat imediat, după cât se părea) riscase să-i dezvăluie un aspect puțin flatant al vieții de colhoz: singurii care munceau fără mofturi erau bătrânii și bătrânele, înmatriculați în colhoz înainte de 1930; o parte a tineretului, lipsită de maturitate politică, făcea tot ce putea ca să părăsească școala, să pună mâna pe un pașaport și s-o șteargă la oraș. În urma acestor cuvinte, o eroziune interioară începuse să lucreze în Stalin.

Învățătura! Ce porcărie, cu cei șapte ani, apoi zece de învățământ obligatoriu, iar copiii aceștia de bucătărese invadau toate școlile mari! Lenin stricase totul, smintitul! Iată unul care nu se zgârcise cu promisiunile și acestea apăsau acum spatele lui Stalin ca o diformitate incurabilă, ca o cocoașă. Ultima bucătăreasă trebuie să poată guverna statul! Concret, cum își imagina acest lucru? Concedii în fiecare vineri, pentru a asedia Comitetul Executiv Regional? Bucătăreasa trăiește pentru a găti. Conducerea oamenilor este o mare artă, care nu poate fi încredințată decât cadrelor speciale, trecute prin ciur și prin dârmon, călite, disciplinate. Și conducerea acestor cadre trebuia să se afle în pumnul unic și înțelept al Șefului.

Trebuia prevăzută deci o lege pentru atelierele agricole. După cum pământul este dăruit colhozurilor, pentru un uz veșnic, fiecare cetățean trebuia înmatriculat în satul natal. Acest lucru trebuia prezentat ca pe un privilegiu onorific. Trebuia lansată fără întârziere o campanie de propagandă: „încă un pas spre comunism!”... „Viitorii moștenitori ai grâului colhoznic!” — scriitorii se vor strădui să găsească formula cea mai potrivită.

Da, dar simpatizanții din vest?

Și până la urmă, cine trebuia să muncească pământul?

Nu. În seara aceasta, gândirea lui nu înainta. Nu era în apele lui.

Auzi patru bătăi discrete sau, mai degrabă, patru zgârieturi amicale, asemănătoare cu cele ale unui câine care zgreapță la ușă.

Stalin acționa maneta de la capul patului care îi permitea să deschidă zăvorul de la distanță: siguranța cedă, ușa se întredeschise. Nu era mascată de nimic, fiindcă Stalin detesta perdelele, cutele, pe scurt, tot ce putea însemna o ascunzătoare. Canatul gol se deschise cam ca pentru un câine și se arătă un cap, la înălțime, e adevărat, un cap încă tânăr, dar plesuv, scăldat în devotament candid și zel perfect. Era Poskriobîșev.

Îngrijorat pentru stăpânul lui, îl privi cum stătea culcat, înfășurat pe jumătate într-un pled, dar nu îl întrebă de sănătate, fiindcă lui Stalin nu îi plăcea să vorbească despre asta, și șopti:

— Iosarionîci! L-ați chemat pe Abakumov la ora două și jumătate. O să-l primiți? Nu?

Iosif Visarionovici scotoci într-un buzunar de la piept, scoase un ceas cu lanț (fiindcă, născut în vremurile bune, nu voia să știe nimic despre ceasurile cu brățară).

Nu era încă două.

Avea un ghem în stomac. Nu simțea nici un chef să se ridice, să se schimbe. Dar nu trebuia să simtă ceilalți. Dacă slăbești puțin frâul, calul își dă seama.

— O să vedem, răspunse el cu un aer obosit, clipind din ochi. Nu știu.

— Poate totuși să vină și poate să aștepte, încuviință Poskriobîșev, aplecându-și capul de cel puțin trei ori. Apoi înțepeni, privind atent spre Patron: Sunt și alte indicații, Iosarionîci?

Stalin se uită la Poskriobîșev cu o privire melancolică, absentă, golită de orice poruncă. Dar întrebarea aprinse o scânteie în memoria lui. Avea pe limbă o întrebare pe care uita mereu să o pună:

— Spune-mi, chiparoșii din Crimeea sunt tăiați?

— Cred și eu! răspunse Poskriobîșev, cu o mișcare energică a capului. Ai fi crezut că se aștepta la aceste cuvinte sau că tocmai telefonase în Crimeea ca să se informeze: Pe lângă Massandra și Livadia au tăiat deja destui, Iosarionîci.

— Cere-le totuși precizie. Cifre. Ca să vezi dacă nu sabotează. Ochii galbeni și bolnavi ai Atotputernicului erau îngrijorați. În anul acela, un medic îi spusese că chiparoșii erau nefești pentru el, că îi trebuia un aer saturat de eucalipt. Stalin ordonase să fie tăiați chiparoșii din Crimeea și comandase eucalipți din Australia.

Poskriobîșev promise entuziasm și se angaja să întrebe cum le mergea eucalipților.

— Bun, rosti Stalin satisfăcut. Poți să pleci, Sașa. Poskriobîșev încuviință cu fruntea, se îndepărtă de-a-ndoaselea și, cu o ultimă clătinare, își trase îndărăt capul și închise ușa. Iosif Visarionovici trase maneta și, cu pledul pe umeri, se culcă pe cealaltă parte.

Începu să-și frunzărească din nou Biografia.

Abătut din cauza poziției, a frisoanelor, a indigestiei, cedă în curând fără să vrea unei dispoziții mohorâte. Nu mai vedea triumful strălucitor al politicii sale. Nu. Doar ghinionul, mulțimea capcanelor, mulțimea de dușmani pe care destinul îi aruncase pe nedrept în calea lui.

CAPITOLUL XX

Două treimi de secol, albăstrii și îndepărtate: dincolo de bruma aceasta, visele cele mai îndrăznețe nu mai aveau limite. Văzut de aici, trecutul nu știa să renască, nu mai putea nici să creadă.

Nici o speranță la începutul acestei vieți. Un bastard al cărui presupus tată e un cizmar alcoolic, fără nici un sfanț. O mamă analfabetă. Micul Sosso se mânjea cu mâlul din băltoace, toată ziua, sub colina reginei Tamara. Lăsând la o parte conducerea lumii, cum ar fi reușit acest copil să se smulgă din cea mai josnică și mai joasă condiție?

Cu insistențe, autorul zilelor sale obținu o dispensă unică de la autoritățile ecleziastice: copilul, chiar dacă era de familie laică, intră într-o școală religioasă, apoi la seminar.

Din înaltul iconostasului înnegrit, Dumnezeul îngerilor adresă un apel riguros novicelui care zăcea pe dalele reci. Cu ce zel îi sluji copilul! Ce credință avea în El! În șase ani de studii rumegă *Vechiul și Noul Testament, Viețile Sfinților*, istoria bisericească, și luă parte conștiincios la împărtășanie.

Putem să vedem în *Biografie* o fotografie a lui Djugașvili la ieșirea din școala religioasă: o bluză cenușie cu guler rotund, o față de adolescent ovală, ștearsă, epuizată parcă de rugăciuni; părul, prea lung pentru preoție, împărțit în două de o cărare austeră, netezit cu ulei de lampă și ascunzând urechile. Sub ochi, numai încruntarea sprâncenelor lăsa să se vadă că acest novice avea stofa de mitropolit.

Dumnezeu îl înșelă... Orașul odios, ațipit între dealurile verzi și meandrele Medjudei și Liakvei, rămăsese în urma secolului, în hărmălaia din Tiflis, spiritele puternice își băteau joc demult de bunul Dumnezeu. Scara de care se agățase Sosso nu ducea la Dumnezeu, ci în pod.

Vârsta clocotitoare a încăierărilor hotărî că el trebuia să acționeze! Or, timpul trecea și el nu făcuse nimic. Nu avea bani ca să intre la universitate sau în serviciul statului, nici ca să se lanseze în comerț. Dar exista socialismul, deschis tuturor, mare angajator al seminariștilor. Nu avea o aplecare particulară spre vreo artă, vreo știință, nici talent pentru o meserie anume, nici chiar cea de hoț, voia cu disperare să devină amantul unei femei bogate... dar, cu brațele deschise, adresându-se tuturor, primindu-i pe toți și promițându-le un loc, sosea Revoluția.

Sugerase să i se pună în *Biografie* o fotografie din epoca aceea, clișeul său preferat: aproape din profil. Nici un strop de barbă, de mustăți sau de favoriți, nu se hotărâse încă. Prost bărbierit, cu fața virilă, de artist, umbrită de un păr rebel. E plin de elan, dar elanul acesta nu fusese încă dirijat. Simpatic băiat! O față deschisă, inteligentă, energică, nimic din novicele sectar. Spălat de ulei, părul și-a revenit, buclele lui flatează chipul, ascunzând unica imperfecțiune: fruntea îngustă și disimulată. E

un tânăr sărac, poartă un veston mizerabil cumpărat de ocazie, o eșarfa în carouri înnodată în jurul gâtului cu dezinvoltură boemă, ascunzând pieptul osos de bolnav, fără cămașă. Acest plebeu din Tiflis nu e oare atins de tuberculoză?

Atunci când se uită la această fotografie, Stalin își simte inima plină de milă, fiindcă sufletul lui nu a uitat cu totul compasiunea. Ce dură este viața, ostilă acestui adolescent minunat care zace, fără să plătească, într-o cămăruță înghețată a Observatorului și care a fost alungat din seminar! (Nu mai voia să-și pună ouăle în același coș și, timp de patru ani, frecventase cercurile social-democrate, fără să înceteze să se roage sau să se gândească la legea divină. Nu trebuiau să-l alunge.)

Unsprezece ani de prosternări și rugăciuni pierduți cu totul... se angajă cu toată ardoarea în slujba Revoluției!

Îl înșelă și ea... să vorbim despre această revoluție! Tiflisul, cu licitațiile lui de vanitate și fanfaronadă în debitele de vin subterane! Mușuroi de mediocrități! Nici o avansare progresivă și legitimă, nici o considerație pentru serviciile aduse sau pentru bătrânețe, doar o supralicitare triumfală de sindrofii. Vechiul seminarist îi ura pe toți fanfaronii aceștia, mai răi decât guvernanții sau politicienii. (Pe aceștia nu puteai să-i urăști: își îndeplineau cinstit meseria pentru care se pregătiseră, trebuiau să se apere. Dar ariviștii nu aveau nici o scuză.) Revoluția? Printre acești prăvăliași georgieni? Nu o să reușească niciodată. Dar el părăsise seminarul și viața lui era debusolată.

Și apoi, ce-i păsa lui de revoluție, de toți acești sărăntoci desculți, de muncitorii care își beau leafa, de bătrânele vlăguite, de revendicările lor de doi bani? De ce i-ar fi iubit pe acești oameni mai mult decât pe el însuși, tânăr, inteligent, frumos, care nu primise ce i se cuvenea?

La Batumi, târând în urma lui o mulțime de două sute de persoane, printre care mulți gură-cască, Koba — ultimul lui nume de război — începu să simtă germinația și fascinația puterii. Oamenii îl urmaseră! Cunoscuse o senzație de neuitat. Aceasta era viața care îi plăcea, viața pe care o aprecia: un cuvânt, și alții îl execută; un gest, și alții pornesc. Nu există nimic mai înălțător. E mai presus de bogăție.

După o lună de tergiversări, poliția se hotărî să-l aresteze. Arestările de atunci nu aveau nimic redutabil. O lună de închisoare. Odată eliberat, erai considerat martir. În celula lui, Koba dădu dovadă de demnitate și îi încuraja pe tovarășii săi să îi trateze cu dispreț pe călăi.

Totuși, îi căutară nod în papură. Atunci când tovarășii lui lăsaseră locul altor prizonieri, el era încă în temniță. Dar ce făcuse? Nu fuseseră niciodată atât de severi cu organizatorul unei neînsemnate manifestații.

Trecu un an. Fu transferat la închisoarea din Kutaisi, închis în taină într-o celulă umedă. Își pierdu curajul. Timpul fugea. Departe de a se ridica, Koba se scufunda din ce în ce mai mult. Umiditatea celulei îi aduse o tuse sfâșietoare. Ajunse să urască din ce în ce mai mult urlătorii de meserie, copiii răsfățați ai vieții: de ce le reușea revoluția atât de bine? De ce îi țineau atât de puțin în închisoare?

Închisoarea din Kutaisi primi de mai multe ori vizita unui ofițer de jandarmerie pe care Koba îl cunoștea de la Batumi... Ați avut timp să meditați, Djugașvili?... Nu e decât începutul, Djugașvili. O să vă ținem aici până o să vă devoreze tuberculoza sau până o să vă schimbați atitudinea. Vrem să vă salvăm, să vă salvăm sufletul. Ar fi trebuit să deveniți preot, părinte Iosif! De ce v-ați compromis cu haita asta? Sunteți un intrus printre ei. Spuneți că vă pare rău.

De fapt, regreta. A doua primăvară în închisoare se apropie de sfârșit, apoi a doua vară. Seriozitatea, ponderația, soliditatea, ordinea erau stâlpii de bază ai Imperiului Rus. Trebuiau zguduiți?

Ofițerul cu mustață de culoarea spicelor se întoarse. Impecabila tunică de jandarm, epoleții frumoși, nasturii lucioși, vi-pușca, buclele, toată această eleganță strictă îi plăcea lui Iosif.

— Vă propun, în final, să intrați în slujba statului.

Iosif era dispus să-și consacre toată viața statului, dar era compromis, la Tiflis și la Batumi.

— Noi o să vă plătim. La început, o să ne *aduceți servicii* în mijlocul revoluționarilor. Veți opta pentru tendința cea mai extremistă. O să vă croiți drum. O să fim foarte prudenți în raporturile cu dumneavoastră. O să ne comunicați informațiile într-un mod care să vă ferească de orice bănuială. Ce nume de război să alegem?... Ca să nu vă pierdeți prestigiul de conspirator, o să vă trimitem sub pază bună în exil, foarte departe. De acolo o să evadați fără întârziere, ca toată lumea.

Și Djugașvili se hotărî. A treia alegere din viața lui privea poliția secretă.

În noiembrie fii trimis în provincia Irkuțk. Într-un cerc de exilați citi scrisoarea unui anume Lenin, al cărui nume era legat de *Iskra*. Acest Lenin o rupsese cu centrul, ocupa pozițiile cele mai avansate și își multiplica scrisorile circulare, în speranța de a-și face partizani. Era evident că trebuia să i se alăture.

De Crăciun, Iosif părăsi gerurile teribile din Irkuțk și, înainte să izbucnească războiul cu Japonia, regăsise soarele din Caucaz.

Atunci începu o perioadă îndelungată de impunitate. Întâlnea persoane clandestine, redacta broșuri, prezida mitinguri: alții erau arestați, mai ales cei pe care nu-i putea suporta, dar el nu era recunoscut, nici urmărit. Scăpă de mobilizare.

Și dintr-odată, în ciuda oricărei așteptări, fără prevederi și organizări, *Ea* fu acolo!... Mulțimile străbătură Petersburgul cu petiții politice, marii duci și prinții fură uciși, Ivanovo-Vosnessensk fu cuprins de grevă, Lodzul revoltat, o răscoală la bordul *Potemkinului*. Țarul, cu șireangul la gât, își scuipase repede manifestul, dar continua să se tragă asupra Presniei și căile ferate erau paralizate.

Koba era ametit și abătut. Trebuia oare să se ascundă în continuare? De ce nu prevedea niciodată nimic?

Ohranka îl înșelase și ea!... A treia alegere era pierdută. Ah! Dacă i-ar fi înapoiat măcar sufletul liber de revoluționar! Cercul teribil se închidea.

Scuturase Rusia până la producerea unei revoluții, ca să vadă arhivele secrete ale Ohrankăi deschise și să se răspândească în vânt rapoartele semnate Koba!

Voința lui nu era încă de *oțel* și se dedublase cu totul. Își pierduse identitatea și nu știa unde să găsească o ieșire.

Acestea fiind spuse, după câteva împușcături, puțin zgomot, câteva spânzurări, Revoluția dispăru ca prin minune, fără să lase cea mai mică urmă.

În epoca aceea, bolșevicii puneau la punct celebra tehnică revoluționară „ex", adică tehnica exproprierilor. Nu exista nici un negustor armean bogat care să nu aducă zece, cincisprezece sau douăzeci de mii de ruble într-un loc stabilit, în urma unei scrisori anonime. Bogatul plătea ca să nu-și vadă copiii masacrați sau dugheana în flăcări. Asta îi convenea lui Koba! Așa da! Nu mai era literatură, nu mai erau broșuri, nici manifestații, ci o adevărată acțiune revoluționară! Menșevicii, ca niște fetițe model, bodogăneau: jaful și teroarea sunt contrare spiritului marxist. Cum mai râdea Koba de ei! Îi hăituia cum sunt hăituiți turnătorii în război și Lenin îl numi „minunatul georgian". „Ex"-urile, jaf? Nu e oare și Revoluția jaf? Neghiobii, cu mănuși albe! De unde să ia banii pentru Partid? Și pentru revoluționari? Vrabia din mână face mai mult decât cioara din par...

Pentru Koba, exproprierile fură cel mai bun lucru din timpul Revoluției. Nu avea seamăn când era vorba de recrutarea unor adjuncți siguri, în genul lui Kamo, capabili să-l asculte, să se joace cu pistolul, să jefuiască un sac de aur și să i-l aducă fără mofturi pe o stradă vecină. Agresiunea armată prin care scoaseră 340 000 de ruble în aur dintr-o bancă din Tiflis era, la scară mică, o adevărată revoluție proletară. Numai imbecilii mai puteau aștepta Marea Revoluție.

Activitățile acestea ale lui Koba nu fuseseră observate de poliție, furnizându-i un agreabil teren neutru, la jumătatea drumului dintre revoluționari și paznicii ocnașilor. Și nu ducea niciodată lipsă de bani.

Revoluția îi oferi ocazia de a parcurge Europa cu trenul, iar mările, cu vase cu aburi, făcu să treacă prin fața lui insule, canale, castele din Evul Mediu. Era departe de celula pestilențială din Kutaisi. La Stockholm, la Tammerfors, la Londra, Koba avu plăcerea de a-i observa pe bolșevici, alături de înverșunatul Lenin. Prin urmare, la Baku împodobi duhoarea lichidului întemnițat sub pământ cu furia aceasta neagră și clocotitoare.

Autoritatea îl menaja. Cu cât urca mai sus în ierarhia Partidului și se făcea mai cunoscut, cu atât mai apropiate îi erau locurile de exil. Solvîțșegodoskul urmă Baikalului, doi ani în loc de trei. Între mutări îl lăsau să se joace de-a revoluția. În fine, după trei evadări din Siberia și Urali, acest rebel îndârjit, neîmblânzit, fu expediat la Vologda, unde fu cazat la un polițist și de unde putea să ajungă la Petersburg într-o noapte, cu trenul.

Într-o seară de februarie din 1912 primi la Vologda vizita unui fost camarad din Baku, Ordjonikidze. Acesta se întorcea din Praga. Își

scutură prietenul de umeri: „Sosso! Numele tău a fost propus pentru Comitetul Central!”

În noaptea aceea cu lună, sub spiralele unei brume înghețate, Koba, înfofolit în paltonul lui îmblănit și lung, măsură îndelung curtea. Avea treizeci și doi de ani. Era din nou la răscruce. Membru al Comitetului Central! Un tip, numit Malinovski, era în același timp membru al Comitetului Central și deputat al Dumei. Era unul dintre favoriții lui Lenin, ce mai. Dar suntem în regimul țarist. Odată terminată Revoluția, toți membrii Comitetului Central aveau să devină miniștri. Este adevărat că nu avea să se întâmple a doua zi, că poate nu o s-o vedem cu ochii noștri. Dar și fără revoluție, un membru al Comitetului Central reprezintă o formă de putere. Ce câștigă dacă rămâne în continuare în slujba Serviciilor Secrete? Va rămâne mereu un biet hăitaș. Trebuie să părăsească jandarmeria. Fantoma colosală a lui Azef plana asupra fiecărei nopți și zile din viața lui.

Dimineața se îndreptară spre gară ca să ia trenul de Petersburg și fură opriți. Nătărăul de Ordjonikidze fu condamnat la trei ani în fortăreața din Schlusselbourg, urmați de deportare. Stalin fu condamnat doar la trei ani de exil, după cum era drept. Este adevărat că l-au expediat destul de departe, la Narîmski Krai. Era un avertisment. Dar comunicațiile cu restul imperiului erau bune și, spre sfârșitul verii, Stalin se întorcea la Petersburg cu cea mai mare ușurință.

Își consacră toată energia muncii din interiorul Partidului. Se duse să-l viziteze pe Lenin, care stătea pe atunci la Cracovia, fiindcă un exilat politic nu putea trece frontiera. Apoi urmă o tipografie, apoi un 1 Mai clandestin și, în cele din urmă, fu prins în timpul unei reuniuni secrete la Bursa din Kalașnikov. Malinovski vânduse informația, dar află mult mai târziu. Serviciile Secrete văzură roșu și, de data aceasta, îl exilară de-a binelea: dincolo de Cercul Polar, la postul Kureika. Și cum regimul țarist nu se juca, Stalin mai scoase apa din barcă încă patru ani. Teribil!

Se cercetă din nou. Pentru cine, pentru ce întorsese el spatele unei vieți modeste, dar liniștite, protecției autorităților, de ce eșuase în gaura aceea pierdută? „Membru al Comitetului Central!” Titlu bun de înșelat imbecilii. La Kureika erau sute de exilați, de toate nuanțele politice. Un tur de orizont fu de ajuns pentru Stalin. Nu îi putea suporta: soiuri proaste și de neam rău, revoluționarii aceștia de meserie, aruncători de petarde, cârtitori, atât de puțin originali, inconsistenți. Caucazianului nu îi era groază de Cercul Polar, ci de tovărășia acestor ființe futile, inconstante, iresponsabile, nerealiste. Ar fi preferat societatea ursșilor și, ca să se despartă de ei și să taie orice legătură, se căsători cu o indigenă piuitoare, cu o talie de mamut. Prefera râsetele ei ascuțite și mâncarea grasă și grețoasă reuniunilor politice, controverselor, încăierărilor verbale, tribunalelor tovărășești. Stalin le dădu de înțeles că nu însemnau nimic pentru el și tăie cu securea legătura dintre el și ei, dar și dintre el și Revoluție. Destul! La treizeci și cinci de ani avea încă timp să-și corecteze

purtarea, să termine cu viața aceasta de rătăciri, de buzunare goale. Și se disprețuia, fiindcă pierduse atâția ani în tovărășia acelor farsori.

Trăia deoparte, trimițându-i la dracu' pe bolșevici și anarhiști. Nu mai visa evadări, voia să-și ispășească vina cât mai scrupulos. Și apoi începuse războiul și numai exilul putea să-l scape de moarte. Stătea la cald, lângă femeia lui. Avură un copil. Războiul nu se mai termina. Trebuia să facă tot ce se putea ca să obțină încă patru ani de exil. Sărmanul țar, sărmanul bătrânel care nu știa să împartă pedepse demne de acest nume!

Nu, războiul nu se mai termina. Conducerea poliției, care îl cunoștea bine, trimise dosarul și povara sufletului său unui ofițer care nu îi cunoștea pe social-democrați și Comitetul lor Central, astfel că Djugașvili Iosif, născut în 1879, se trezi înrolat: din momentul acela era soldat de clasa a doua în armata imperială rusă. Așa își începu cariera militară viitorul mare mareșal. Slujise trei cauze. Acum sosise timpul s-o cunoască pe a patra.

O sanie leneșă îl coborî pe Enisei până la Krasnoiarsk, de unde porni spre încazarmările din Atșinsk. La treizeci și șapte de ani împliniți nu era nimic: un georgian mobilizat, ghemuit în manta, înghețat de gerul siberian, dus pe front ca să sfârșească în fața tunurilor. Viața aceasta grandioasă avea să se sfârșească în fața unei ferme din Bielorusia sau într-un târgușor evreiesc din Vest.

Nu învățase încă să se înfășoare bine în manta sau să încarce o pușcă — practici pe care viitorul comisar al armatei și viitorul mareșal avea să le ignore toată viața, dar despre care nu putea cere lămuriri, dintr-o pudoare înnăscută — când sosiră niște telegrame lungi din Petrograd. Oameni care nu se cunoșteau se îmbrățișau în plină stradă, în noroiul înghețat, strigând: „Hristos a înviat!" Țarul abdicase. Imperiul nu mai era.

Cum? De ce? Nu mai număra, pierduse până și speranța. Nu degeaba îl învățaseră pe micul Iosif că toate căile Domnului sunt necunoscute.

Niciodată nu mai cunoscuse poporul ms o sărbătoare atât de unanimă, atât de lipsită de orice nuanță politică.

După două zile sosea o depeșă: documentele secrete fuseseră puse în saci și arse, arhiva Securității era nimicită.

Revoluționarii știau cel mai bine ce trebuia ars imediat și Stalin bănuia că erau mulți în situația lui...

(Chiar dacă nu mai existau documente secrete, Stalin trebui să privească mereu bănuitor, cu capul întors. Jefui cu mâinile lui mii de foi de arhivă, aruncă în foc legături întregi, fără să le fi atins. Dar ceva îi scăpă, după cum avea să se vadă în 1937. Stalin acuza pe fiecare comunist adus în fața tribunalului că jucase un joc dublu: știa că trupul e neputincios și nu putea să admită că alții nu luaseră măsurile lui de precauție.)

Prin urmare, Stalin refuză revoluției din februarie epitetul „mare". Uitase entuziasmul lui, cântecele, plecarea din Atșinsk, în zbor — ar fi

putut dezerta, dacă ar fi vrut — zburdălnicia și ghișeul unei poște pierdute, de unde telegrafiase în Elveția, unde se afla Lenin.

Ajuns la Petrograd, se alătură fără ezitare lui Kamenev. Visul lor de fărădelege se realiza. Revoluția avusese loc, trebuia consolidată realizarea. Era ceasul realismului (mai ales dacă erai membru al Comitetului Central). Trebuia să faci totul pentru a susține guvernul provizoriu!

Totul fusese foarte clar până la sosirea acelui aventurier, care nu știa nimic despre Rusia, care nu avea nici o experiență pozitivă și coerentă și care, îmbătându-se cu vorbe, agitat, graseind, trebuia să impună până la urmă tezele lui din aprilie și să întoarcă totul cu susul în jos! Și care reuși să vrăjească Partidul și să-l conducă spre lovitura din iulie. Aventura avea să se sfârșească rău, Stalin o prevăzuse, și Partidul fu cât pe ce să-și dea duhul. Ce se întâmplase cu eroul fanfaron? Ca să-și scape pielea, se ascunsese la Razliv, târându-i pe bolșevici în noroi. Libertatea lui Lenin era deci mai prețioasă decât libertatea Partidului? Stalin avea să prezinte aceste dureri la al VI-lea Congres, fără a reuși însă să cucerească majoritatea.

Anul 1917 fu destul de neplăcut. Unul după altul, mitingurile nu se mai terminau. Mincinoșii cei mai iscusiți erau purtați în triumf și Troțki era marea vedetă a acestui circ. De unde ieșeau toți vorbitorii aceștia frumoși, strânși ca o haită la măruntaiele vânatului? Nu fuseseră văzuți în exil, nici lucrând în timpul exproprierilor, se ascunseseră în străinătate și veniseră acum, ca să țipe și să se împăuneze în fața scenei. Și apoi farsorii, tăind totul, febrili ca niște purici. Înainte ca realitatea să formuleze întrebările, aceștia cunoșteau deja răspunsurile. Și râdeau cu răutate de el, fără cea mai mică rușine. Desigur, nu se amesteca în discuțiile lor, nu urca la tribună, prefera pentru moment tăcerea. Nu cunoștea și nu prețuia cursa aceasta a vorbelor mari. Asta nu era revoluția lui. Pentru el, revoluția însemna să ocupi posturile-cheie și să nu rămâi acolo cu brațele încrucișate.

Toți bărboșii aceștia care râdeau de el se înțeleseseră să-i dea sarcinile cele mai grele, cele mai ingrate. Râdeau de el, dar fuseseră cuprinși toți de colici la palatul Kșesinskaia. Nu el fusese trimis la Sfinții Petru și Pavel, ca să-i convingă pe marinari că trebuiau să predea citadela lui Kerenski fără luptă, apoi să se întoarcă la baza de la Kronstadt? Un Grișka Zinoviev ar fi fost jupuit de marinari! Trebuie să știi să vorbești poporului rus.

Lovitura de stat din octombrie fu o nouă aventură. Care se sfârși cu bine, trebuia s-o recunoască. Fie. A mers. 20 la 20 pentru Lenin. Nu se știa ce vor face mâine. Pentru moment, era bine. Comisar național al poporului? Fie. Să redacteze o Constituție? De acord. Stalin se obișnuia.

Lucru ciudat, după un an, Revoluția părea să fi reușit. Reușită nesperată. Și clovnul de Troțki, inspirat de Revoluția mondială, care nu voia pacea de la Brest-Litovsk! Și Lenin, care credea în aceleași himere! Ah! Pedagogii ăștia, cu imaginația lor galopantă! Trebuia să ai o minte de

măgar ca să crezi în revoluția europeană! Și totuși trăiseră în Europa! Dar nu, nu înțeleseră nimic. Stalin a avut nevoie de o singură călătorie ca să vadă totul. Dacă Revoluția rusă a mers bine, trebuiau să-i mulțumească bunului Dumnezeu. Să stea liniștiți. Și să reflecteze.

Stalin arunca în jurul lui priviri lucide, lipsite de prejudecăți. Se gândea. Înțelegea limpede că toți declamatorii aceia aveau să omoare revoluția, care nu era totuși un eveniment neînsemnat. Numai Stalin putea s-o așeze pe drumul cel bun.

Cu toată onoarea, cu toată conștiința, fără prejudecăți, era singurul șef. Comparându-se cu toți bufonii și funambulii aceia, nu putea să nu vadă superioritatea lui reală, inconsistența lor și soliditatea lui. Se deosebea de ei fiindcă el *cunoștea oamenii*. Cunoștea punctul lor de legătură cu pământul, baza, contactul cu solul, fără de care nu s-ar fi ținut în picioare și nu ar fi rezistat. Ceea ce se află deasupra, ceea ce simulăm și etalăm cochet e *suprastructura*, nu esențialul.

E adevărat, Lenin avea anvergura unei acvile, era uneori stupefiant. O noapte îi fusese de ajuns: „Pământul țăranilor!", apoi îi înștiințase. Într-o zi rezolvase pacea de la Brest-Litovsk. Fără să mai vorbim de ruși, chiar și un georgian ar fi avut scrupule să vândă cu jumătate de preț jumătate din Imperiu. El? Gândiți-vă numai! Ca să nu mai vorbim de NEP, cea mai fină reușită, o tactică vicleană pe care trebuia s-o mai repete, fără jenă.

La Lenin, cea mai mare forță, miracolul admirabil era puterea lui reală, energia din mâinile lui. Cuvintele de ordine se schimbau după subiectul discuțiilor teoretice, după aliați și adversari, dar puterea rămânea acolo, în mâinile lui și numai ale lui.

Acestui om îi lipsea însă stabilitatea. Prin natura lui, se expunea multor probleme de gestiune, celor mai mari încurcături. Stalin ghicise fragilitatea lui, schimbările lui și, ca să punem capăt, mediocra cunoaștere a oamenilor. O experimentase: Lenin vedea numai fața pe care voia să i-o arate Stalin. Pentru sumbra luptă corp la corp care e viața politică, acest om nu valora nimic. Stalin se simțea mai solid și mai ferm decât el, în măsura exactă în care cele 66 de grade de latitudine ale Turukhanskului sunt ceva mai serios decât cele 54 de grade ale Șușenskoiului. Ce știa despre viață acest teoretician, acest livresc? Nu știa ce însemna ultima treaptă a scării sociale, ignora umilințele, mizeria, adevărata foame. Un nobil, chiar dacă la scară mică. Nu evadase niciodată din locurile de exil. Ce copil cuminte! Nici nu pășise într-o închisoare adevărată.

Nu știa nimic despre Rusia reală, fiindcă petrecuse patruzeci de ani în străinătate, în mai multe locuri. Stalin nu citise nici jumătate din scrierile lui, fiindcă se îndoia că ar fi fost pline de sfaturi funcționale. (Folosea totuși unele formule fericite. Cum era definiția dictaturii: „O guvernare nelimitată care nu este restrânsă de nici o lege", pe marginea căreia Stalin notase: „Bine!".) Dacă ar fi fost înzestrat cu o adevărată luciditate, Lenin și-ar fi asigurat de la început colaborarea strânsă a lui Stalin. I-ar fi spus: „Vino să mă ajuți! Eu mă pricep la politică, la clasele

sociale, dar nu știu nimic despre oameni". Or el nu găsise nimic mai bun de făcut decât să-l trimită pe Stalin, înarmat cu puteri depline, într-un colț pierdut al Rusiei, ca să inspecteze grâul. Trimisese la Țaritîn omul care i-ar fi putut fi cel mai util în Moscova.

În timpul Războiului Civil, Lenin se descurcase să rămână la Kremlin, se menajase. Stalin trebuise să umble trei ani de-a lungul țării, săltând pe iapa lui frumoasă sau pe capota „tatșankăi", înghețat de frig, încălzindu-se la focuri de tabără. Îl iubea totuși pe tânărul de atunci: un tânăr general, sau cel puțin echivalentul unui general, îmbrăcat într-o uniformă elegantă. O caschetă de piele cu o stea, o manta de ofițer, suplă, de croială cavalerească, mereu descheiată, cizme din înlocuitor de piele, pe măsură, o față inteligentă, tinerească, rasă proaspăt, mustăți de oțel negru, ce femeie i-ar fi putut rezista? (Era la a treia soție, o frumusețe.)

Bineînțeles, nu se juca de-a spadasinul, nu alerga în fața gloanțelor, nu era un bădăran ca Budionîi și se menaja de dragul revoluției. Pe unde trecea — Țaritîn, Perm, Petrograd — rămânea mai întâi tăcut, apoi punea întrebări, netezindu-și mustața. O listă? Fie. „Împușcați." O altă listă? „Împușcați." Cu prețul acesta cucerea respectul.

Adevărul ne obligă să spunem că se dovedea un mare soldat și organizator al victoriei.

Clica aceea! Toți cei care voiau să urce, care îl lingușeau pe Lenin, care se băteau pentru putere și se credeau foarte diabolici, fin, complecși. Complexitatea aceasta era mândria lor.

Când doi și cu doi fac patru, ei trebuiau să adauge o virgulă și o zecimală. Cel mai rău, mai respingător, era Troțki. Stalin nu întâlnise persoană mai dezgustătoare în viața lui. O vanitate isterică, pretenții de elocvență, incapabil de loialitate în discuții, niciodată un „da" sau un „nu" tranșant, întotdeauna „și una, și alta" sau „nici una, nici alta". Nu făcea pace, dar nici război. Ce om de bun-simț l-ar fi putut suporta? Și puturos! Străbătea frontul în trenuri speciale, de parcă ar fi fost țarul în persoană. De ce să te joci de-a comandantul-șef dacă nu ai fibră de strateg?

Acest Troțki îl enerva atât de tare, încât, în lupta împotriva lui, Stalin începu să se trădeze, necunoscând această măreață regulă a oricărei politici: să ascunzi ura față de dușmani și să nu-ți arăți niciodată proasta dispoziție. Îl înfruntă pe față, îl insultă în scrisori și cu voce tare, nu scăpă nici o ocazie pentru a se plânge lui Lenin de el. De îndată ce afla despre o idee sau o decizie a lui Troțki, milita pentru ipoteza contrară. Așa nu se poate învinge. Și Troțki îi tăie craca de sub picioare, trimițându-l de la Țaritîn în Ucraina. Într-o zi, Stalin primi o lecție crudă și învățâ cu amar că nu toate loviturile sunt bune. Se plânsese Politburoului de execuțiile arbitrare ale lui Troțki, împreună cu Zinoviev. Iar Lenin, în prezența lor, luase câteva formulare în alb, scrisese dedesubt „aprobat dinainte" și le încredințase lui Troțki în prezența lor, ca să le completeze.

Era o mișcare bună! Aveai motive să roșești! De ce se plânseseră? Rivalitatea cea mai înverșunată nu putea scuza un asemenea apel la clemență. Lenin avea dreptate. Și chiar și Troțki, de data aceea. Dacă nu împușți fără proces, trebuie să renunți la schimbarea Istoriei.

Suntem cu toții oameni, împinși de sentimente, mai mult decât de rațiune. Fiecare om are pentru noi mirosul lui și acționăm mânați de instinct, înainte de a cere sfatul rațiunii. Bineînțeles, Stalin greșise aruncând prea devreme masca în fața lui Troțki și nu trebuia să mai comită o asemenea eroare. Sentimentele trebuiau să-i fie călăuza cea mai sigură în tactica față de Lenin. Dacă ar fi cerut sfatul rațiunii, ar fi încercat să-i facă pe plac lui Lenin și ar fi exclamat: „Cât este de adevărat! Și eu sunt *pentru*!" Flerul infailibil al lui Stalin îi dicta un alt drum: să manifeste brutalitatea cea mai aspră și încăpățânarea unui măgar... Sunt incult, necioplit, un sălbatic dacă trebuie, dar iau sau las... Uneori era grosolan, cel mai nesimțit dintre oameni. („Pot să mai rezist două săptămâni pe front, după aceea, treceți-mă la odihnă!" Oare Lenin putea să suporte asemenea fraze?) Or, tocmai omul acesta intratabil și inflexibil trebuia să cucerească până la urma stima lui Lenin. Lenin înțelese că minunatul georgian era cineva, un om cum trebuie, așa cum trebuia pentru viitor. Lenin îl asculta și pe Troțki, dar nu-l neglija nici pe Stalin. Dacă îl jignea pe unul, îl jignea și pe celălalt. Unul greșise la Țarițîn, altul la Astrahan. Le cerea să colaboreze, dar lua o hotărâre din dezacordurile lor. Troțki veni să se plângă lui Lenin că Stalin golea la Kremlin vechea pivniță a împăratului, în timp ce toată Republica Rusă era supusă prohibiției. Dacă ar fi aflat soldații de pe front... Stalin îi răspunse printr-o glumă, Lenin râse în hohote și Troțki plecă cu barba în piept. Exclus din Ucraina, Stalin se trezi în fruntea unui nou comisariat al poporului, RKI.

Era în martie 1919. Stalin se apropia de patruzeci de ani. Altul ar fi făcut din RKI un inspectorat meschin, Stalin îl ridică la gradul de „Comisariat" de cea mai mare importanță (asta voia și Lenin, fiindcă știa că Stalin era ferm, inflexibil, incoruptibil). Lui Stalin îi încredința puteri depline asupra justiției din toată republica, pe el îl însărcina cu supravegherea integrității membrilor de partid, fără a-i excepta pe cei din pozițiile înalte. Lucrarea aceasta, bine organizată, executată de un om devotat cu trup și suflet, trebuia să-i permită lui Stalin să reunească în felul acesta, în modul cel mai legal, documente compromițătoare pentru toți responsabilii din Partid, să-și grăbească controlorii pretutindeni și să colaționeze denunțurile care apăreau pe neașteptate, pentru a realiza *epurarea politică*. În scopul acesta trebuia să pună la punct un „aparat", să recruteze ajutoare devotate din toată țara, inflexibile — după chipul și asemănarea sa — care să fie în stare să lucreze în umbră, fără o remunerație palpabilă. Operă îndelungată, minuțioasă, răbdătoare, pe măsura unui Stalin.

Au dreptate cei care spun că nu ești matur înainte de patruzeci de ani. La vârsta aceasta înveți să trăiești, să te porți. La vârsta aceasta înțelese

Stalin unde se afla puterea lui: el măsura forța unei decizii pe care o păstrezi pentru tine însuți. Lua hotărârea în minte, dar, oricine ar fi fost persoana vizată, nu trebuia să știe nimic înainte de vreme (când se va rostogoli pe pământ, va avea timp să afle). Alt atu: să nu crezi pe nimeni pe cuvânt, niciodată, și să nu acorzi nici o importanță lucrurilor pe care le spune despre sine însuși. Nu trebuie să spui ce ai de gând să faci (fiindcă s-ar putea să nu știi încă, o să-ți dai seama pe parcurs), ci lucrurile care l-ar putea liniști pe interlocutorul tău. În al treilea rând: să nu ierți niciodată trădarea; să nu lași niciodată să-ți scape prada din dinți, chiar dacă soarele s-ar întoarce și cerul ar fi plin de minuni. Ultimul atu: să nu-ți bați capul cu teoriile, care nu au slujit niciodată la nimic (o să ai întotdeauna timp să formulezi una), ci să te gândești mereu ce persoană vei alege ca să-ți fie tovarăș de drum și până la ce răscruce.

Astfel, puțin câte puțin, redresă situația și îl învinse pe Troțki, sprijinindu-se mai întâi pe Zinoviev, apoi pe Kamenev. (Întreținu relații cordiale cu acești doi oameni.) Stalin văzu limpede până la urmă: nu trebuia să se îngrijoreze din cauza lui Troțki. Era inutil să împingi spre groapă oamenii de felul acesta. Sărind în dreapta și în stânga, cad singuri în cele din urmă. Stalin știa ce are de făcut și lucră fără zgomot. Își alese cadrele încet, puse lumea la încercare, păstră în memorie numele celor care promiteau siguranță, așteptând ocazia de a-i muta sau promova. Ora sosi și, într-adevăr, Troțki căzu singur, cu ocazia unei dezbateri asupra sindicatelor. Balivernele și piruetele lui îl înfuriară pe Lenin — omul acesta nu are deci nici un respect pentru Partid! Și Stalin avea pregătită o echipă întreagă care să înlocuiască echipa lui Troțki. Zinoviev îl înlocui pe Krestinski, Molotov pe Preobrajenski, Iaroslavski pe Serebriakov. În aceeași șarjă, Comitetul Central îi absorbi pe Voroșilov și Ordjonikidze, amândoi oameni siguri. Și ilustrul comandant-șef se clătină pe picioroangele lui de struț. Lenin își spuse atunci că numai Stalin putea să apere ca o stâncă unitatea Partidului, fără să vrea nimic și fără să ceară ceva pentru el însuși.

Georgian simpatic și candid, reușea să se împace cu toate inteligențele Partidului. Nu se grăbea niciodată să se cațere la tribună, nu alerga nici după popularitate, nici după publicitatea care îi fascina pe ceilalți șefi. Nu se lăuda că îl cunoaște pe Marx în totalitate, nu semăna în toate părțile citate sforăitoare, ci lucra cu modestie, recrutând cadrele aparatului. Era izolat acest tovarăș, ferm, cinstit, devotat, sârguincios, puțin cam necioplit, e adevărat, și brutal, și încăpățânat... Când se îmbolnăvi Lenin, Stalin fu ales secretar general, așa cum Mihail Romanov primise cândva coroana: fiindcă nu înspăimânta pe nimeni.

Era în mai 1922. Altul s-ar fi considerat fericit, s-ar fi bucurat. Dar nu Stalin. Altul ar fi citit Capitalul, ar fi luat note. Stalin, cu nările fremătătoare, mirosea aerul timpului: era o epocă critică, cuceririle Revoluției erau în primejdie, nu mai era nici un minut de pierdut. Lenin nu mai putea păstra puterea, nici n-o mai putea ține în siguranță. Sănătatea lui era pierdută, și era poate un lucru bun. Dacă mai stătea la

bară, nimic n-ar fi fost sigur, nici o mizã. Ultrasensibil, iritabil, bolnav, devenea din ce în ce mai nervos, îi împiedica pe alții să lucreze. Deranja pe toată lumea. Te jignea pentru nimicuri, te chema la ordine, îți lua postul atunci când ți se cuvenea de drept.

Prima idee a lui Stalin fu să-l trimită pe Lenin să se refacă într-o stațiune din Caucaz, unde aerul era salubru, unde se află colțuri pierdute, fără legătură telefonică cu Moscova și unde telegramele ajung cu întârziere. Nervii omului de stat se vor odihni acolo, departe de probleme. Siguranța bolnavului putea fi încredințată unui tovarăș sigur, precum talentatul Kamo, vechi specialist în exproprieri. Lenin fu de acord, începu negocierile cu Tiflisul, dar lucrurile se îndelungau. În timpul acesta, Kamo, care flecărea cu prea mare ușurință despre șmecheriile lui cu mână armată, fu omorât de un automobil.

Îngrijorat de sănătatea șefului, Stalin făcu atunci presiuni asupra Comisariatului Popular al Sănătății, și marii șefi din chirurgie sugerară o nouă operație: glonțul care îl rănise continua să otrăvească organismul lui Lenin, trebuia scos. Reuși să-i convingă pe medici. Toată lumea repeta că trebuia să se hotărască. Lenin însuși era hotărât, dar se pierdu mult timp și cu asta. Și Lenin se duse să se odihnească la Gorki.

„Trebuie să fii ferm în toate lucrurile care îl privesc pe Lenin” îi scrise Stalin lui Kamenev. Acesta și Zinoviev — marii prieteni ai momentului — se aliară părerii lui fără rezerve. Fermitate, da, fermitate, atât în privința tratamentului, cât și a regimului, și atenție permanentă, pentru ca Lenin să fie ținut departe de probleme, în interesul prețioasei sale sănătăți. Ținut departe de Troțki, cu cea mai mare fermitate. Și apoi trebuia ținută în frâu și Krupskaia, care nu era decât o tovarășă printre altele, o simplă membră de partid. Stalin fu numit responsabil cu sănătatea lui Lenin și nu scuipă pe corvoada aceasta ingrată. Trebuia să păstreze mereu legătura cu medicii care îl tratau și chiar cu infirmierele, să sugereze regimul cel mai potrivit: să-i interzică totul! Totul! Chiar dacă bolnavul s-ar înfuria. Aceeași tactică și în politică. Lenin era ostil proiectului Armatei Roșii, trebuia deci să se aprobe această lege. La fel în privința VTSIK. Să nu cedeze cu nici un preț. Bolnavul nu putea să știe care era cea mai bună soluție. Dacă insista să fie luată cutare sau cutare măsură, trebuia studiat proiectul în tihnă și amânată execuția. În unele împrejurări puteai să-ți permiți să-i răspunzi cu asprime și chiar brutalitate: era sinceritate pură din partea lui Stalin. Nu abuzai.

Cu toate acestea, în ciuda eforturilor lui Stalin, Lenin nu reușea să se restabilească și se simți rău până în toamnă. Cearta iscată de transformarea TSIK în VTSIK luă amploare și scumpul Ilici nu putu să-și părăsească patul decât pentru o perioadă scurtă. Nu se ridică, în decembrie 1922, decât pentru a reînnoi înțelegerea cordială cu Troțki: Stalin, bineînțeles, făcea onorurile: o să mănânce grișul cu lapte cu mare poftă! Scumpul Ilici se încăpățâna să redacteze un testament politic în spatele și în detrimentul secretarului general. Dispunea de cinci minute pe zi pentru a-și dicta, hotărârile. I se interzisese să consacre mai mult

timp (consemn inspirat de Stalin). Secretarul general zâmbea pe sub mustață când stenografa, alergând cu pași mărunți pe tocuri, venea să-i recomande severitate dublă. Atunci trebui chemată la ordine și Krupskaia, care nu îl păcălise. Scumpul Ilici se înfurie la culme și avu al treilea atac! Toate eforturile de a-i salva viața erau deci sortite eșecului!

Muri în cel mai bun moment: Troțki era în Caucaz, Stalin îi trimise o informație eronată asupra datei înmormântării, fiindcă nu ținea deloc să-l vadă. Era preferabil, era esențial ca jurământul de fidelitate să fie pregătit de secretarul general!

Rămânea testamentul. Putea să dea loc la discuții sau neînțelegeri între comuniști. S-ar fi pus chiar problema de a-i retrage lui Stalin postul de secretar general. Atunci acesta se apropie și mai mult de Zinoviev, căruia îi propuse conducerea Partidului, ca o posibilitate serioasă. Zinoviev trebuia doar să prezinte raportul Comitetului Central la cel de-al XIII-lea Congres în calitate de posibil șef, iar Stalin avea să rămână, cu modestie, secretar general. Nu cerea mai mult. Zinoviev se împăuna în tribună, prezentă raportul său (al cărui punct esențial era funcția pentru care ar fi putut să fie ales, fiindcă postul de „șef de partid" era inexistent). Acest raport obținu adeziunea Comitetului Central: inutil deci să se mai citească în Congres testamentul lui Lenin și să-l revoce pe Stalin, care se reformase singur.

Toți membrii Biroului Politic erau pe atunci uniți și foarte ostili lui Troțki: ei respinseră cu toată puterea propunerile lui și îi destituiră partizanii. Un alt secretar general fu trimis acolo. Neobositul și vigilentul Stalin știa că nu era încă momentul să-l deshame.

Oare Kamenev trebuia să-i ia locul lui Lenin în fruntea Consiliului Comisarilor Poporului? (După ce îl vizitase pe Lenin în compania lui Kamenev, Stalin crezuse de cuviință să-și asigure spatele în *Pravda*, declarând că se dusese singur la Șef. În orice caz, Kamenev nu era veșnic.) Rikov ar fi putut lua oare locul lui? Kamenev fu primul care adoptă această părere, urmat în curând de Zinoviev. Ce bine era să te înțelegi!

Prietenia aceasta avea să sufere în curând o lovitură dureroasă. Se pare că perechea Zinoviev-Kamenev juca un joc dublu înșelător, aspirând la putere și neținând cont de ideile lui Lenin. Trebuiau degomați. Ei constituiră deci „noua opoziție", în rândurile căreia intră și papagalița de Krupskaia, iar Troțki, învins pe toate planurile, li se alătură. Conjunctura era foarte favorabilă. Atunci, Stalin simți în mod miraculos o mare prietenie pentru generalul Bukharin, mare teoretician al partidului. Scumpul nostru băiat făcea declarații, producea toate argumentele teoretice necesare (după cum alții pun în față „ofensiva contra chiaburilor", eu și Bukharin vom patrona „alianța orașelor și satelor"). Stalin nu dorea nici onoruri, nici putere, se mulțumea să controleze voturile și numirile. Numeroși tovarăși politici siguri ocupau deja posturile convenabile. Zinoviev fu radiat din Komintern și Leningradul scăpă de acești domni.

Ar fi putut să se liniștească, dar nu: se alăturară lui Troțki. Intrigantul acesta își adună ultimele puteri și lansă cuvântul „industrializare”. Eu și Bukharin suntem pentru „unitatea partidului”. Toți trebuie să se încline în fața acestei unități. Și Troțki fu izgonit, iar Zinoviev și Kamenev, aduși la tăcere.

Stalin datora un mare serviciu noului val, *tineretului leninist*; majoritatea partidului va fi formată de acum înainte din oameni lipsiți de orice pedanterie, care nu cunoșteau vechile șmecherii ale clandestinității și emigrației, oameni care nu se gândeau decât la atitudinea prezentă a liderilor, fără a fi interesați de fostul lor prestigiu din sânul partidului. Baza secreta oameni siguri, devotați, care ocupau locurile. Stalin știuse dintotdeauna că va pune mâna pe asemenea oameni și că va menține în felul acesta cuceririle revoluției.

Surpriză fatală: Bukharin, Tomski și Rîkov erau și ei niște comedianți, care amenințau unitatea partidului! Departe de a fi teoreticianul crezut, Bukharin era un învățător seducător. Subtilele sale cuvinte de ordine referitoare la „alianța dintre orașe și sate” ascundeau un gând termidorian, o retragere din fața chiaburilor, o lovitură sub centură la adresa industrializării!... Adevăratele cuvinte de ordine se impuseră până la urmă, așa cum le formulă Stalin: jos cu chiaburimea! Industrializarea are prioritate! Cu unitatea partidului, la naiba! Fură măturate dintr-o lovitură comenzile respingătoarei facțiuni „de dreapta”.

În îngâmfarea lui, politicosul Bukharin citase într-o zi un filozof care pretindea că spiritele inferioare sunt cele mai apte pentru conducere. Ți-ai băgat degetul în ochi, Nikolai Ivanovici! La fel a făcut și filozoful tău: nu este vorba de inferioritate, ci de *sănătate* intelectuală. De bun-simț.

Ți-ai arătat anvergura intelectuală în timpul procesului... Stalin stătea într-o tribună ascunsă și te privea printr-o pânză metalică, frecându-și mâinile: cei care de-a lungul timpului, au avut o gură atât de mare! Cei pe care îi credeam atât de puternici! Ce mai rămăsese din ei? Se înmuiaseră frumos.

Marele atu al lui Stalin l-au reprezentat întotdeauna cunoașterea naturii umane, luciditatea lui. Înțelegea oamenii văzându-i cum acționează. Și pe cei pe care nu îi vedea. În timpul marii crize din 1931-1932 — nimic cu care să te acoperi, nimic de mâncare, un bobârnac te putea doborî — Partidul ceru o intervenție străină. Impulsuri de luptă! Stalin nu crezu o secundă în ele. Își imagina dinainte cum ar reacționa lăudăroșii de occidentali.

Cine o să știe vreodată câtă forță, sănătate și răbdare a pus în joc pentru a reuși să curețe partidul de dușmani, să limpezească țara, să purifice leninismul, doctrină infailibilă pe care nu o trădase niciodată! Realizase punct cu punct proiectele lui Lenin, cu mai multă îndemânare, simplu și fără grabă.

Câte eforturi! Cu toate acestea, niciodată nu a avut timp să se odihnească cu adevărat. Întotdeauna se ivea cineva care să-i pună bețe în roate. Acum era mucosul de Tukatșevski, cu gura lui de hemiplegie,

care venea să povestească cum l-a împiedicat Stalin să cucerească Varșovia. Acum era afacerea Frunze, care produse o impresie foarte proastă, acum îl reprezentau pe Stalin ca pe un cadavru cocoțat pe un munte și imbecilii de cenzori lăsau așa ceva să treacă! Sau Ucraina, care lăsa să-i putrezească grâul, sau Kubanul, cu partizanii înarmați cu puști de vânătoare, sau Ivanovo, cu grevele lui.

Stalin nu repetă totuși greșeala pe care o făcuse cu Troțki și își păstră mereu mintea limpede. Știa că morile istoriei macină încet, dar că nu se întorc niciodată. Rău intenționații, invidioșii dispăreau fără surle și trâmbițe, piereau, transformați în gunoaie. Oricâte bobârnace i-ar fi dat un Pilniak sau un Platonov, nu se răzbuna pe ei în ocazia respectivă, ar fi fost un mod de acțiune neînțelept. Aștepta ceasul lui, ocazia care nu lipsea niciodată.

Și, de fapt, toți ofițerii care, în timpul Războiului Civil, comandaseră un batalion sau o companie în unitățile nesupuse lui dispărură. La fel dispărură și delegații de la congresele XII, XIII, XIV, XV, XVI și XVII, care se pierdură cu listele într-un loc în care nu se mai vota și nu se mai țineau discursuri. Leningrad, oraș răuvoitor și periculos, fu epurat de două ori. Trebui chiar să sacrifice vechi prieteni, precum Sergo Ordjonikidze. Sau ajutoare credincioase precum Iagoda și Iejov, retrase din circulație după îndeplinirea misiunii. Până la urmă, puseră mâna pe Troțki și îi găuriră scalpul.

Cel mai înverșunat dușman al său părăsise lumea, Stalin ar fi trebuit să se bucure de un repaus meritat! Dar acum îl otrăvea Finlanda. Locul acesta infam din istmul Careliei îl făcea să se rușineze în fața lui Hitler, care se plimbase prin Franța cu o nuielușă în mână. Ce sarcină grea pentru geniul lui de strateg! Ah! Finlandezii aceștia, sămânță de burghezi, dușmani înnăscuți, ar fi trebuit expediați cu toții în deșertul Karakum, cu tot cu copii. Stalin ar fi indicat cu plăcere, la telefon: câți au fost împușcați, câți îngropați și câți au mai rămas?

O ploaie de calamități. Hitler îl atacă asemenea unui trădător, făcând să se destrame alianța visată. Atunci, cu buzele tremurătoare, Stalin lăsă să cadă în microfon faimosul „Frați și surori!”, care nu mai poate fi șters din istorie. Frații și surorile fugeau ca iepurii, nimeni nu voia să reziste până la moarte, așa cum fusese ordonat. De ce nu ascultaseră? Măcar la început?... Ce umilire!

Apoi fuga lui Kuibîșev, în fundul adăposturilor aeriene pustii! El, care cucerise atâtea poziții adverse fără să se fi dat bătut vreodată, trebuia să cedeze panicii, fără motiv? Petrecu o săptămână întreagă măsurând noua lui locuință și telefonând. Moscova se predase? Era gata? Nu, orașul se ținea bine! Părea incredibil că îi oprise pe germani, dar totuși o făcu! Bravo, băieți, bineînțeles! Bravo, băieți. Trebuia totuși să pună un nume la bătaie: victoria nu ar fi fost completă dacă s-ar fi răspândit zvonul că Moscova fusese părăsită o vreme de comandantul-șef. Din motivul acesta, o fotografie imortaliza întrevederea-fulger de pe 7 noiembrie.

Și Radio Berlin, care scotea la lumină toate rufele murdare, asasinarea lui Lenin, Frunze, Djerzinski, Kuibîșev, Gorki, scuzați-ne puțin! Și grăsanul de Churchill, dușmanul dintotdeauna, care alergase cu un avion la Moscova ca să-și frece mâinile de bucurie răutăcioasă și să fumeze una sau două țigări la Kremlin! Și ucrainenii care îl trădaseră! (În 1944, Stalin se gândea la deportări masive în Siberia, dar erau prea numeroși și nu puteau fi înlocuiți.) Trădători și lituanienii, estonii, tătarii, cazacii, calmucii, cecenii, ingușii, letonii. Chiar și letonii, fierul de lance al revoluției! Și frații lui, georgienii, așteptau probabil sosirea lui Hitler, fiindcă evitaseră orice mobilizare! Singurii rămași fideli fură evreii și rușii.

Până la problema națională, care îi făcu zile fripte în anii aceia teribili...

Slavă Domnului, nenorocirile acestea nu țînură mult. Stalin cârpise multe lucruri învingându-i pe grăsanul de Churchill și pe fățarnicul de Roosevelt. Din anii '20, Stalin nu mai repurtase o asemenea victorie. Râdea pe față de ei, răspunzând la scrisorile lor sau întorcându-se în camera lui de la Ialta. Oamenii aceștia de stat, atât de convinși de inteligența lor, nu aveau mai multă minte decât niște marmote. Nu se interesau decât de ceea ce avea să se petreacă după război. Trimiteți deci, până atunci, avioanele și conservele voastre, vom vedea... Era de ajuns să spună un cuvânt, o banalitate, pentru ca ceilalți, extaziați, să ia notă. Să afecteze înduioșarea, pentru ca ei să dubleze slăbiciunea. Îi făcu să-i ofere — fără să dea nimic în schimb — Polonia, Saxonia, Turingia, oamenii din Vlasov, Krasnov, insulele Kurile, Sahalinul, Port-Arthur, jumătate din Coreea și îi fermeca și în privința Dunării și a Balcanilor. Învingători la alegeri, liderii „agrari" fură imediați trecuți în umbră. Mikolajczyk fu terminat, Benes, ca și Masaryk, avu probleme cardiace, cardinalul Mindszenty își mărturisi nelegiuirile și Dimitrov, la clinica de cardiologie din Kremlin, renunță la fantezia Federației Balcanice.

Lagărele de concentrare se deschiseră pentru toți sovieticii care încercaseră viața europeană. Așa cum se deschiseră, după zece ani, ca să-i primească pe toți cei care făcuseră un prim sejur.

Lucrurile mergeau bine și așa au mers mult timp!

Taigaua nu mai risca să șoptească faptul că ar putea exista un alt tip de socialism când balaurul funinginos de Tito veni să se etaleze pe toate drumurile, desfășurându-și aripile.

Erou de legendă, Stalin se epuiza tăind capetele nemuritoare ale hidrei!...

Cum se putuse înșela în privința acelui suflet de scorpion? El, care cunoștea atât de bine inima omenească! Și când te gândești că îl avusese în mână din '36 pe Tito și că-l lăsase să scape! O la la!

Stalin, cu un geamăt, lăsă picioarele jos de pe canapea și își prinse între mâini tâmplele dezgolite deja. Simțea cum îl săgetează o ciudă iremediabilă, el, care cucerise munți, se împiedicase în grămăjoara aceea de bălegar.

Un Iosif trebuise să se împiedice de alt Iosif...

Kerenski, care își sfârșea existența cine știe unde, nu îl umbrea pe Stalin. Chiar dacă Nicolae al II-lea și Kolceak ar fi ieșit din mormânt, Stalin nu i-ar fi urât. Erau dușmani declarați, care nu și-ar fi bătut capul pentru a oferi un socialism dur, nou, mai bun.

Un alt socialism, preferabil socialismului său! Diferit de cel al lui Stalin! Mucosul! Socialismul fără Stalin era fascism în toată regula!

Nu că Tito ar fi putut face mare lucru. Nu, și-ar fi rupt gâtul, fatal. Stalin se uita la el cum se uită un bătrân măcelar, sătul de jupuit și tăiat cai în poieți afumate, la o studentă în medicină, foarte cochetă.

Da, dar Tito agita jucărioare uitate, atât de seducătoare pentru imbecili: „autosugestia", „pământul țăranilor", toate bulele scânteietoare din primii ani ai revoluției.

Se editau a treia oară operele complete ale lui Lenin, a doua oară operele părinților materialismului științific. Dormeau de mult oamenii care avuseseră ideile, care figurau la index și care visaseră să clădească un alt socialism. Cu toate acestea, era evident că nu exista alt drum și că socialismul și poate chiar comunismul ar fi trebuit clădite demult, fiindcă nu erau...

...bonzi umflați de orgoliu; statistici mincinoase și birocrați-robot; lipsă de interes pentru lucrurile publice; deficiențe în organizarea și informarea maselor; inerția din formațiunile politice; ritmul lent de construire;

...nu erau nepăsare și dezinteres în economie, calitate mediocră a produselor fabricate, planificare proastă, indiferență față de orice tehnică nouă, neglijare a institutelor de cercetare științifică, pregătire insuficientă a tinerilor specialiști, refuzul tinerilor de a lucra în cătune pierdute, sabotajul deținuților, risipă de cereale la locurile de cultivare, deturnare de fonduri din partea contabililor, prădarea antrepozitelor, furturile administratorilor și directorilor de magazine, cupiditatea animalică a șoferilor...

...graba autorităților locale de a decerna calificative satisfăcătoare; liberalismul și corupția „miliției"! abuzurile în atribuirea locuințelor! speculațiile nerușinate! proprietăresele vorace! copiii stricați! pălăvrăgeala din tramvai! spiritul alterat al oamenilor de litere! bufoneriile cineaștilor!

...pe scurt, atunci când se vedea limpede că o luaseră pe un drum bun și că vor vedea în curând comunismul instaurat, Tito își arătase vârful nasului, cu talmudistul de Kardelj, și declarase că socialismul trebuia instaurat în alt fel!

Stalin își dădu seama că vorbea cu voce tare, mișcându-și mâinile, că inima lui bătea prea repede, că vedea tulbure, că toate membrele îi erau scuturate de neplăcute furnicături nervoase.

Își trase răsuflarea. Își trecu mâna peste față, peste mustață. Respiră mai rar. Nu trebuia să-și pună mintea.

Da, trebuia să-l primească pe Abakumov.

Era gata să se ridice, când ochii lui, limpeziți acum, văzură pe măsuța telefonului o cărțulie neagră cu roșu, care se vânduse bine, în tiraj mare.

Întinse mâna cu plăcere ca s-o ia, își făcu un căpătâi din perne și se culcă pentru câteva minute.

Era prima încercare a unei ediții de câteva milioane de exemplare care urma să apară în zece limbi europene. *Internaționala trădătorilor* de Renaud de Jouvenel (din fericire, autorul era străin de problemă, un francez fără prejudecăți și bogat pe deasupra, ceea ce nu strica). Stalin citise lucrarea cu câteva zile în urmă. (Și ajutase cu sfaturile lui la redactare.) Câte milioane de oameni nu îl vor vedea în adevărata lumină pe tipul acesta vanitos, amabil, sadic, laș, demn de dispreț, ipocrit și nesimțit! Pe trădătorul acesta respingător! Pe cretinul acesta incurabil! Fiindcă în Vest comuniștii erau dezorientați, prinși între două focuri. Prostul acela bătrân de André Marti! Trebuise exclus și el din partid, fiindcă se declarase în favoarea lui Tito.

Răsfoi cartea. Ah! Uite! Să nu ne grăbim prea tare să încununăm eroul cu lauri! De două ori, lașul fu cât pe ce să se predea germanilor și numai șeful său de Stat Major, Arso Jovanovic, îl silise să păstreze comanda. Nobilul Arso. Ucis! Și Petrisevic? „Ucis pentru simplul fapt că îl iubea pe Stalin." Nobilul Petrisevic! Se găsește întotdeauna cineva care să omoare oamenii buni, așa că Stalin nu are decât să-i lichideze pe cei răi.

Totul este spus în această carte, totul: că Tito a lucrat sigur pentru Intelligence Service, că s-a lăudat că are chiloți împodobiți cu o coroană regală, că era hidos din punct de vedere fizic, că semăna cu Göring, că avea degetele scurte împodobite cu inele cu diamant, că era încărcat de medalii și decorații. Ce glorie de doi bani pentru o ființă lipsită de orice geniu strategic!

Carte obiectivă, carte morală. Tito nu suferea oare de vreo perversiune sexuală? Ar fi bine să strecurăm o aluzie.

„Partidul Comunist Iugoslav la mila ucigașilor și spionilor." „Tito nu poate să preia comanda fiindcă are garanția lui Bela Kun și Traițso Kostov."

Kostov. Stalin simți o arsură. Furia i se urca la cap și lovi cu cizma în gura lui Traițso, în gura lui însângerată! Pleoapele lui fremătară de satisfacție: se făcuse dreptate.

Blestematul de Kostov! Nemernic nenorocit!

Surprinzător cum se descoperă după aceea loviturile perfide puse la cale de acești ticăloși! Fuseseră toți troțkiști, dar își ascunseseră bine jocul! Kun, cel puțin, fusese prins din '37, dar Kostov abia de zece zile, târât prin noroiul unui tribunal socialist. Câte procese bune nu dusese la capăt Stalin? Câți dușmani nu fuseseră siliți să se mânjească singuri! Ca să se ajungă la mârșăvia de la procesul lui Kostov! Un scandal internațional! Ce versatilitate infamă! Să înșeli judecătorii de instrucție, să te târăști la picioarele lor și să dezminți totul în ședința publică! În fața ziariștilor străini! Unde era ținuta? Și conștiința comunistă? Și solidaritatea proletară? Să ajungi să te plângi imperialiștilor! Nu ești vinovat, nu zic nu, dar încearcă măcar să mori pentru binele cauzei comunismului!

Stalin aruncă volumul. Nu, nu putea să rămână pe pat! Lupta îl chema.

Se ridică. Își îndreptă șira spinării. Deschise și închise în spatele lui o altă ușă, nu cea pe care intrase Poskriobîșev. Târându-și ușor cizmele pe un hol cu tavanul jos, îngust și sinuos, depăși o trapă care ducea la un drum subteran, printr-un pasaj secret, și se opri în fața oglinzii fără cositor care îi permitea să se uite în anticameră. Se uită.

Abakumov era deja acolo, așezat, cu un blocnotes mare în mână, în expectativă.

Cu un pas din ce în ce mai ferm, fără să târască picioarele, Stalin ajunse în camera de culcare, cu tavanul jos, strâmtă, fără nici o deschizătură, cu aerul care circula printr-un dispozitiv special. Lambriurile de stejar de pe pereți erau dublate de plăci blindate care îmbrăcau zidăria.

Cu ajutorul unei cheițe pe care o purta la brâu deschise dopul metalic al unei carafe, își turnă un pahar din tonicul lui favorit, îl înghiți, închise din nou carafa.

Se apropie de oglindă. Ochii lui aveau severitatea aceea intransigentă, claritatea care îi intimida pe prim-miniștrii occidentali. Alura era austeră și simplă, alură de soldat.

Își sună ordonanța — un georgian — să vină să-l îmbrace.

Chiar și pentru un cunoscut, se punea la punct de parcă ar fi înfruntat Istoria.

Voință de fier... Inflexibilă voință.

Să fii mereu, dar mereu, vulturul munților.

CAPITOLUL XXI

Chiar și în spatele lui, chiar și în cel mai secret monolog, puțini oameni s-ar fi riscat să-i spună familiar Sașa. Omul acesta nu putea fi numit decât Alexandr Nikolaievici. „A sunat Poskriobîșev'' se traducea cu „A sunat *el*”. Poskriobîșev se menținea în fruntea secretariatului personal al lui Stalin de mai mult de cincisprezece ani. Era mult timp și cei care îl cunoșteau superficial se mirau că mai avea capul pe umeri. Secretul lui lipsit de răutate: avea un suflet de ordonanță, de aceea avea un loc atât de stabil. Degeaba îl numiră general de divizie, membru al Comitetului Central, șef al Secției Speciale însărcinate cu supravegherea celorlalți membri ai Comitetului Central, el rămase convins că este un nimic în fața Patronului. În compania acestuia, ciocnea cu plăcere, cu un zâmbet avantajos, în cinstea satului său natal, Sopliaki. Nările infailibile ale lui Stalin nu detectaseră niciodată în Poskriobîșev cea mai mică nuanță de îndoială sau protest. Își merita numele: nu fusese destul aluat pentru frământarea acestui om, care nu avea decât rămășițe de caracter și inteligență.

Atunci când se întorcea spre subordonații lui, curteanul plesuv afecta o importanță nemăsurată. Când telefona inferiorilor, de-abia vorbea, iar interlocutorul trebuia să-și lipească urechea de telefon ca să audă ceva. În unele ocazii puteai să glumești cu el, vorbind despre lucruri lipsite de importanță, dar nimeni nu avea tupeul să-l întrebe ceva despre dispoziția sau starea de sănătate a unei anumite persoane.

Poskriobîșev îi spuse lui Abakumov:

— Iosif Visarionovici lucrează. S-ar putea să nu vă primească. Trebuie să așteptați.

Îi luă servieta — orice vizitator trebuia să renunțe la ea înainte de a intra la El — îl introduse într-o anticameră și se îndepărtă.

Abakumov nu putu să afle nimic despre cea mai mare preocupare a sa: dispoziția Patronului. Rămase în anticameră, singur, cu inima bătându-i surd.

Acest om masiv, puternic, energic simțea de fiecare dată aceeași groază paralizantă, ca un om care aude pași pe scară, în toiul arestărilor, într-o noapte. Sub efectul fricii, urechile lui înghețară, apoi se încălziră, de parcă ar fi fost puse pe jar. La toate spaimele lui Abakumov se adăuga teroarea de a nu trezi suspiciunea Patronului din cauza acestor încăpățânate urechi stacojii. Spiritul bănuitor al lui Stalin se lega de cel mai mic fleac. Astfel, nu-i plăcea ca interlocutorii lui să caute ceva într-un buzunar interior. Abakumov avea deci grijă să poarte în buzunarul de la piept două stilouri destinate notelor.

Din zi în zi, Beria punea tot mai mult stăpânire pe Siguranța Statului, și el îi transmitea cele mai multe directive lui Abakumov. O dată pe lună,

totuși, Autocratul voia să-l întâlnească personal pe cel care avea grijă de cea mai evoluată ordine publică din lume.

Aceste întrevederi de o oră erau prețul redutabil pe care trebuia să-l plătească Abakumov pentru toată puterea și influența lui. Nu se bucura de ele, nu trăia cu adevărat decât în răstimpul dintre vizite. Când sosea ceasul, toată ființa lui amorțea, urechile îi înghețau. Își preda servieta întrebându-se dacă avea s-o mai vadă vreodată și își înclina ceafa de taur la ușa acestui Cabinet, fără să știe dacă avea să se mai îndrepte vreodată.

Stalin teroriza fiindcă primul pas fals făcut sub ochii lui avea greutatea ireparabilă a singurei greșeli înfăptuite de un om care manipulează un detonator. El nu pleca urechea la justificări, nu se obosea să acuze. Un vârf de mustață fremătă, dădea verdictul în forul lui interior și condamnatul, care nu știa nimic, pleca liniștit: noaptea era arestat, iar dimineața primea un glonț în cap.

Cele mai rele erau tăcerea lui Stalin și conjuncturile torturante care rezultau din ea. Dacă îți arunca în față un obiect greu și ascuțit, dacă îți zdrobea piciorul sub cizmă, dacă te scuipa între ochi sau îți sufla în față cenușa pipei însemna că era o supărare fără urmări! Atunci când era brutal și grosolan, chiar obscen, Abakumov se bucura: Stalin își considera ministrul capabil de a se perfecționa, păstrându-l în continuare și colaborând.

Abakumov înțelegea acum că zelul lui îl dusese prea sus: mai jos era mai în siguranță. Stalin avea numai cuvinte amabile pentru cei care *se îndepărtaseră* de el. Dar din societatea *apropiaților* lui nu mai puteai ieși.

Pentru Abakumov, unica ieșire era moartea. Moartea lui. Sau moartea... dar cuvântul nu putea fi pronunțat, încă.

Lucrurile se aranjau întotdeauna în așa fel, încât Abakumov se temea să nu fie descoperit vreunul din secretele lui.

Tremura deja la gândul că ar fi putut fi descoperită calea prin care se îmbogățise în Germania.

...La sfârșitul războiului, Abakumov comanda Șmerșul pe teritoriul Uniunii Sovietice și serviciile de contraspionaj de pe toate fronturile și din toată armata activă. Fusese un timp fără seamăn, chiar dacă scurt, în care puteai face avere fără să dai vreo socoteală. Ca să dea Germaniei ultima lovitură, Stalin împrumutase de la Hitler principiul coletelor expediate de pe front în spate: onoarea patriei e ceva frumos, la fel și gloria lui Stalin, dar ca să angajezi un soldat care să se furișeze în spatele sârmelor ghimpate în cel mai prost moment, atunci când războiul se termina, nu trebuia oare să-l faci să se intereseze personal de victorie, îngăduindu-i să expedieze în fiecare lună cinci kilograme din pradă? Și zece când era vorba de un ofițer? Și șaisprezece pentru un general? (Deosebire echitabilă, fiindcă traista unui soldat nu trebuie să-i îngreuneze drumul, în timp ce un general are întotdeauna o mașină la dispoziție.) Serviciile de contraspionaj ale Smerșului aveau un statut mult mai înalt decât statutul pedestrimii. Feriți de obuzele dușmanului și de bombardamente, își așezaseră cartierul general în zona marginală a

frontului, care nu era sub foc deschis și unde inspectorii Tezaurului nu sosiseră încă. Ofițerii lui era înconjurați de mister. Nimeni nu se aventura să controleze vagoanele sigilate de ei, nici convoaiele care goleau proprietățile puse sub sechestru, nici locurile înconjurate de santinelele lor. Camioane, trenuri, avioane duceau averea ofițerilor Smerșului. Locotenenții numărau rublele cu miile, coloneii cu sutele de mii, Abakumov cu milioanele.

Adevărul e că nu își imagina care ar fi fost curiosul concurs de împrejurări care să-l deposedeze de minister, să răstoarne orânduirea al cărei înger păzitor era și să-i ofere ocazia să-și salveze pielea datorită aurului, presupunând că acesta ar fi fost în siguranță într-o bancă elvețiană. Era prea evident că nici o comoară nu i-ar fi putut salva capul dacă ar fi ajuns sub secure. Dar tentația era mai puternică. Să-i vezi pe subordonați cum se îmbogățesc, iar tu să nu iei nimic! O asemenea ispită depășea puterile unui om din carne și sânge. Nu se oprise decât atunci când fuseseră trimise alte comandouri în căutare de pradă. Pusese mâna chiar și pe două valize pline de curele de armă. Jefuia cu năucirea unui hipnotizat.

Totuși, această comoară a Nibelungilor nu îi aduse libertatea bogăției, ci teama perpetuă de a nu fi demascat. Nici un inițiat nu ar fi îndrăznit să-l denunțe pe atotputernicul ministru, dar o simplă întâmplare putea descoperi un singur detaliu și să-i ia capul. Prada nu-i slujea la nimic — dar nu mai avea timp să meargă la ministrul Finanțelor și s-o declare!...

...Ajunsese la două și jumătate. La ora trei și zece se plimba încă prin anticameră, cu blocnotesul voluminos în mână, copleșit, golit interior de teamă, așa că urechile i se coloraseră într-un stacojiu trădător. S-ar fi bucurat dacă Stalin nu l-ar fi primit, absorbit de munca lui: se temea că avea să fie pedepsit cu brutalitate pentru eșecul telefoniei secrete. Și nu știa ce minciuni să inventeze.

Ușa grea se întredeschise și un Poskriobîșev mut, care nu articula nici un sunet și păși pe vârfuri, îl invită printr-un gest. Abakumov înainta, evitând să atingă dușumeaua cu toată talpa lui grosolană. Își împinse masa cărnoasă prin deschizătura următoarei uși, având grijă să n-o deschidă mai tare, ținând-o chiar de mânerul de bronz. Pe prag, spuse:

— Bună seara, tovarășe Stalin! Permiteți?

Nu avusese grijă să-și dreagă vocea la timp și acum era răgușit, lipsit de vocea loială necesară.

Stalin purta o tunică cu nasturi aurii, mai multe rânduri de decorații, fără epoleți. Scria la biroul său. Numai după ce termină fraza înălță spre musafirul lui o privire sinistră de pasăre de noapte.

Nici un cuvânt.

Un semn foarte rău! Nu spusese nici un cuvânt... Se puse din nou pe scris.

Abakumov închise ușa, dar nu îndrăzni să înainteze fără a fi fost invitat printr-un semn din cap sau printr-un gest.

Rămase acolo, cu brațele lungi lipite de șolduri, ușor aplecat, cu buzele cărnoase schițând un zâmbet de felicitare devotată, cu urechile în flăcări.

Ministrul Securității cunoștea, în mod evident, printr-o practică îndelungată, regula de bază a instrucției judiciare care constă în a primi inculpatul printr-o tăcere rău prevestitoare. În ciuda meseriei lui, Abakumov era cuprins de o teroare nespusă văzându-se tratat în felul acesta.

În acest mic cabinet nocturn adăpostit de soare nu existau nici un tablou, nici un ornament: ferestrele erau mici, pereții lambrisați cu stejar sculptat, unul din ei garnisit cu o mică bibliotecă. La mică distanță de perete, masa de lucru. Într-un colț se afla un radio și alături un pick-up: noaptea Stalin asculta cu plăcere vechile lui discuri înregistrate.

Abakumov se înclină mai mult, milogindu-se, și aștepta.

Da, era în întregime în mâinile Șefului, dar avea și el putere asupra Lui. Așa cum se întâmplă pe front când unul dintre adversari avansează prea mult, când liniile sunt dislocate și nu se mai știe cine pe cine încercuiește, Stalin se închisese, împreună cu tot Comitetul Central, în sistemul MGB-ului. Tot ce îmbrăca, tot ce mânca și bea, scaunele și așternuturile îi erau furnizate de oamenii MGB-ului, care constituiau corpul de gardă exclusiv, însărcinat cu supravegherea ansamblului, așa că, printr-o răsturnare ironică, Stalin era prizonierul lui Abakumov. Dar nu se știa dacă cel din urmă avea să găsească o ocazie în care să-și exercite puterea asupra primului.

Cu spatele plecat, tot în picioare, corpolentul ministru aștepta. Stalin scria. Întotdeauna stătea jos, întotdeauna scria, la fiecare vizită a lui Abakumov. S-ar fi crezut că nu dormea, că nu-și părăsea niciodată scaunul, că își petrecea tot timpul scriind cu gravitatea intimidantă a unui om care știe că fiecare cuvânt, de-abia ieșit de sub pana lui, se va înscrie în Istorie. Lampa de birou lumina hârtiile lui și plafoniere invizibile străluceau cu zgârcenie. Nu, Stalin nu își petrecea tot timpul zgâriind cu pana, își acorda uneori un răgaz, privind cu coada ochiului la dușumea sau la Abakumov, cu urechile la pândă, deși nu se auzea nici un zgomot.

De unde proveneau stilul acesta de comandă, gravitatea aceasta întipărită în cea mai mică mișcare? Tânărul Koba nu avusese oare aceleași gesturi ale mâinilor, același joc al degetelor, al sprâncenelor? Aceleași priviri? Nimeni nu se temea pe atunci, nici nu vedea sensul neliniștitor al acestor gesturi. Trebuise să taie un anumit număr de gâturi pentru ca oamenii să ghicească în cea mai mică clipire o aluzie, un avertisment, o amenințare, un ordin. Sensibil la reacția publicului, Stalin avea grijă de gesturile lui, așa că descoperise și cultivase cu un succes din ce în ce mai mare o întreagă mimică, ce acționase din ce în ce mai eficace asupra anturajului său.

În cele din urmă, Stalin îi aruncă lui Abakumov o privire foarte severă și, arătând cu pipa în aer, îi indică scaunul din seara aceea.

Abakumov fu scuturat de un fior de bucurie, înaintă cu ușurință și se așeză, dar numai cu un colț al fundului. Atitudine incomodă, dar care îi îngăduia să se ridice cu ușurință, la nevoie.

— Deci? mormăi Stalin, cu ochii la hârtii.

Sosise momentul! Să nu piardă avantajul! Abakumov tuși și, cu o voce limpezită, cu un ton extatic și grăbit, vorbi. (După aceea își reproșa întotdeauna vorbăria, amabilitatea în prezența lui Stalin, ușurința promisiunilor, dar acest lucru se repeta de fiecare dată, de parcă ar fi făcut anumit: cu cât era mai răuvoitor Stalin, cu atât mai amabil era Abakumov, lăsându-se purtat de la o promisiune la alta.)

Ornamentul cel mai asiduu al raporturilor lui nocturne, prețuit la maxim de Stalin, era descoperirea necurmată a unei facțiuni ostile, foarte substanțiale, foarte ramificate. Ministrul nu știa să prezinte un raport în care să nu menționeze vreun nou complot necinstit, pe care îl dejucase. Pentru seara aceea, imaginase o conspirație înfășurată în Academia Frunze și putea debita cu precizie detalii nesfârșite.

Începu mai întâi să expună pregătirile lăudabile ale unui atentat îndreptat împotriva lui Tito, despre care nu mai știa nici el dacă era real sau închipuit. Asigura că o bombă cu detonator avea să fie depusă la bordul iahtului lui Tito, înainte de plecarea la Brioni.

Stalin ridică fruntea, luă pipa stinsă, suflă de două ori în ea. Nici un gest, nici un semn de interes, dar Abakumov, care citea gândurile Patronului, simți că era pe drumul cel bun.

— Și... Rankovici? Îl întrebă Stalin.

Da, da! Trebuiau să aștepte momentul potrivit, pentru ca Rankovici, Kardelj, Moșe Piad și toată clica să sară în aer! Previziunile indicau primăvara sau cel târziu vara. (Explozia trebuia să omoare tot echipajul, dar ministrul nu aborda acest detaliu și interlocutorul lui nu-i ceru nici o precizare.)

La ce se gândea deci, suflând în pipa stinsă și privindu-și ministrul cu ochi goi, pe deasupra nasului subțire?

Cu siguranță nu la originile partidului pe care îl conducea și care condamnase la început terorismul individual. Nici la faptul că teroarea fusese calul lui de bătaie. Curățându-și pipa și uitându-se la voinicul ghiftuit, cu fălci rubiconde, cu urechi stacojii, rumega gândurile care îl asaltau întotdeauna la vederea subordonaților săi, atât de zeloși, de grăbiți, de servili. Nu era vorba atât de mult de o gândire, ci de un sentiment: în ce măsură se putea încrede astăzi în acest om? Împreună cu imediata consecință sentimentală: sosise oare timpul să-l sacrifice?

Stalin știa totuși că Abakumov se îmbogățise în mod scandalos în '45, dar nu se grăbea să-l pedepsească. Îi plăcea ca acest ministru să rămână așa cum era. Manevrezi mai ușor oamenii de felul acesta. Stalin nu crezuse niciodată în oamenii cu idei, în stilul lui Bukharin. Aceștia sunt cei mai iscusiți simulatori, cel mai greu de observat.

Dar nu putea să se încreadă în transparentul Abakumov, așa cum nu se încredea în nimeni pe lume.

Nu crezuse în mama lui. Nici în Dumnezeu. Nici în țărani, fiindcă se îndoia că ar fi semănat și recoltat dacă nu ar fi fost constrânși. Nici în muncitori, incapabili să lucreze dacă nu li se trasau „norme”. Încă și mai puțin în ingineri. Nu crezuse în soldați și generali, care nu știau să se bată fără batalioane disciplinare și detașamente de baraj. Nu crezuse în apropiații lui. În soții și amante. În copii. Și avusese dreptate!

Crezuse într-un singur om, cu o încredere neclintită. Omul acesta, despre care toată lumea știa că era credincios în prietenie și ură, se răzgândise dintr-odată: dușman în ajun, îi întinsese amical mâna. Nu era un palavragiu, era un om de acțiune.

Și Stalin crezuse în el.

Acest om era Adolf Hitler.

Cu un ochi aprobator, sarcastic, Stalin privise cum răsturna Polonia, Franța și Belgia, apoi cum acoperea cu avioane cerul englez. Molotov se întorsese îngrozit de la Berlin. Informatorii lui îl asigurau că Hitler își deplasa trupele spre est. Hess ajunsese în Anglia. Churchill îl avertizase pe Stalin că avea să fie atacat. Pe toți plopii tremurători ai Rusiei Albe, pe toți plopii Galiției, ciorile strigau război. În toate piețele Rusiei, cumetrele prevedeau un război iminent. Stalin rămânea imperturbabil. Expedia în Germania convoaie întregi de materie primă, fără să-și întărească granițele, ca să nu-și supere prietenul.

Credea în Hitler!...

Încrederea aceasta fusese cât pe ce să-l coste capul.

Așa că acum nu mai credea în nimeni, niciodată.

Abakumov ar fi putut să răspundă acestei neîncrederi zdrobitoare cu reproșuri amare, pe care nu le putea totuși formula. Stalin nu ar fi trebuit să se amuze cu fleacuri, nici să-l convoace pe nătărăul de Popivod ca să gândească în prezența lui memoriile împotriva lui Tito. Nici să respingă, la vederea unui livret confidențial îndoielnic, băieții de aur care fuseseră însărcinați de Abakumov să ucidă bestia, care cunoșteau limba și obiceiurile țării (dar, din moment ce trăiseră în străinătate, nu mai erau *de-ai noștri*). Ar fi trebuit să-i lase să acționeze, să creadă în ei. Acum nu se mai știa ce rezultat avea să aibă atentatul, bineînțeles. Abakumov era primul care să se indigneze în fața unor asemenea mojicii.

Dar își cunoștea Maestrul! Trebuia servit, dar cu o singură mână, fără să te angajezi niciodată în întregime. Stalin nu putea tolera o abatere deschisă de la disciplină, dar detesta misiunile prea bine îndeplinite: vedea în ele o manevră ascunsă, îndreptată împotriva unicității sale. Numai el trebuia să știe, să cunoască, să acționeze fără posibilitate de eroare!

Și Abakumov — ca și ceilalți patruzeci și patru de miniștri — se prefăcea că slujește ministerul cu toate puterile, dar trăgea numai cu un umăr, făcând tot ce se putea mai bine.

După exemplul regelui Midas, care transforma în aur tot ce atingea, Stalin schimba în mediocritate tot ce se apropia de el.

În seara aceea, totuși, fața lui Stalin se lumina pe măsură ce Abakumov înainta în raportul lui. După ce expusese detaliat atentatul proiectat, ministrul anunță noi arestări în sânul Școlii de Teologie, insistând în mod deosebit asupra Academiei Frunze, apoi asupra informațiilor referitoare la porturile din Coreea de Sud, apoi...

Datoria și bunul-simț ar fi trebuit să-l îndemne să raporteze apelul telefonic adresat după-amiază Ambasadei Statelor Unite. Dar ar fi putut la fel de bine să nu spună nimic: era logic să te gândești că Beria și Vișinski își făcuseră deja raportul. Stalin, în neîncrederea lui universală, instalase compartimentări paralele, așa că animalele lui de povară nu puteau să tragă decât pe jumătate. Era mai bine să-și tempereze zelul, pentru moment, și să nu se angajeze să pună mâna pe criminal mobilizând perfecționări tehnice speciale. Orice menționare a *telefonului* era de temut din două cauze, fiindcă nu trebuia ca Patronul să-și aducă aminte de telefonia secretă. Așa că Abakumov evita să privească receptorul, ca să nu trezească memoria Ghidului.

Or, Stalin își interoga memoria chiar atunci! Nu era vorba despre telefonia secretă! Fruntea lui se acoperise de riduri profunde, cartilagiul nasului său gros se rotunjise. Aruncă o privire insistentă spre chipul ministrului (care afecta toată nevinovăția sinceră de care era în stare), dar nu-și aminti nimic! Gândul, de-abia schițat, se pierduse într-o groapă din memoria sa. Ridurile se destinseră, lamentabil, pe fruntea cenușie.

Stalin suspină, își înfundă pipa, o aprinse:

— A, da! odată cu primul cerc de fum albastru îi revenise o amintire accidentală, accesorie. Și Gomulka, a fost arestat?

Gomulka fusese destituit din toate funcțiile și acum se îndrepta vertiginos spre prăpastie.

— Cred și eu! răspunse Abakumov, ușurat, ridicând-se ușor de pe scaun. (Stalin fusese deja informat.)

Stalin apăsă pe un buton ascuns în masa de lucru și lumina, trecând de la plafonieră la lămpile de pe pereți, inundă încăperea. Se ridică, începu să se plimbe trăgând din pipă, fără un cuvânt, de parcă ar fi uitat de Abakumov. Fața lui subțiată, pământie, era chinuită de un dureros efort de memorie. Atunci când trecea prin fața lui Abakumov, ministrul vedea umerii deja plecați, șira spinării curbată care îl micșora mai mult. Abakumov parie în sinea lui (de obicei, își interzicea gândurile de felul acesta în acel loc, temându-se să nu fie ghicite de Suprem) că Tătucul nu avea mai mult de zece ani înainte și că s-ar fi putut să crape mai repede. Dorința lui, poate irațională, era ca acest lucru să se producă cât mai repede: toți apropiații Șefului ar fi văzut atunci cum se deschidea în fața lor o viață de comodități și libertate.

Stalin era în mod dureros obsedat de o nouă gaură din memoria lui: mintea refuza să funcționeze! Întorcându-se din camera de culcare, se gândea mai ales la o anumită întrebare pe care trebuia să i-o pună lui Abakumov, pe care o uitase. Descumpănit, se întrebă ce parte a epidermei trebuia frecată pentru a aduce înapoi amintirea.

Dintr-odată, întorcând capul, privi în sus spre peretele opus și o imagine reveni: nu era amintirea pe care o căuta, ci alta, care se strecurase în el cu două nopți înainte, la Muzeul Revoluției, lăsându-i o impresie oribilă.

...1937. Pentru a douăzecea aniversare din octombrie 1917 — a cărei interpretare avansase simțitor — hotărâse să viziteze expoziția organizată de muzeu și consacrată Revoluției, ca să se asigure că nu făcuseră nimic extravagant. La intrarea uneia din săli, în care trona acum televizorul gigantic, descoperise cu o luciditate nouă portretul uriaș al lui Jeliabov și pe cel al Perovskaiei, agățate de peretele din față.

Fețele lor erau deschise, întreprinzătoare, privirile neîmblânzite strigau fiecărui vizitator: „Moarte tiranului!"

Străpuns în beregată de săgeata dublă din aceste priviri teroriste, făcuse un pas înapoi și, cutremurat de o tuse răgușită, își clătinase degetul în direcția portretelor.

Dispărură pe loc.

Cum dispăru, la muzeul din Leningrad, cea mai veche relicvă a Revoluției: trăsura sfărâmată a lui Alexandru al II-lea.

Din ziua aceea, Stalin începu să-și construiască adăposturi peste tot, din cartierele retrase în munți, așa cum s-a întâmplat la Kholodnaia Retșka. Fiindcă nu mai simțea nici o plăcere trăind într-un oraș supraaglomerat, se hotărî asupra acestei reședințe din suburbii, asupra acestui cabinet cu tavanul jos, în care stătea în fiecare noapte, dincolo de sala în care vegheau gărzile lui de corp.

Cu cât ucidea mai mult, cu atât mai tare se agăța de viață, chinuit de neliniște. Creierul lui imagina ameliorări multiple și prețioase în funcționarea serviciului de securitate care veghea asupra lui: astfel, numele următoarelor gărzi de corp nu era cunoscut decât cu o oră înainte de primirea consemnelor, fiecare unitate fiind constituită din soldați care veneau din cazărmi diferite, departe unele de altele. Păzind împreună, oamenii aceștia erau străini, se vedeau pentru prima dată pentru o misiune care nu depășea douăzeci și patru de ore și nu aveau nici o posibilitate de a complota. Rezidența lui avea ceva dintr-o cursă de șoareci și dintr-un labirint, cu triplul rând de încuietori și cu ușile în zigzag. Își amenajase mai multe camere de culcare și desemna în ultimul moment camera în care dorea să-și facă patul pentru noapte.

Precauțiile acestea nu veneau din lașitate, ci din rațiune. Persoana lui era neprețuită pentru istoria omenirii. Oricine se poate înșela. Pentru a nu fi identificat, ordonă celor mai neînsemnați satrapi să-l imite, în capitală și în provincie: le interzise să își facă nevoile fără escortă și le ordonă să aibă pe lângă mașina personală alte două mașini, riguros identice.

...În seara aceea, puternic impresionat de portretele teroriștilor, se opri în mijlocul camerei, se întoarse spre Abakumov și scutură ușor pipa în aer:

— Ce măsuri de securitate ai de gând să iei în interiorul partidului?

Privirea lui se făcu imediat sinistră, răutăcioasă și își aplecă fruntea într-o parte.

La chemarea Ghidului, Abakumov își dezlipi posteriorul de scaun (fără a se ridica de-a binelea, fiindcă știa că Stalin prefera interlocutorii imobili) și, pe scurt (Patronul mirosea necinstea în explicațiile prea lungi), dar cu cel mai mare zel, debită fraze pe care nu le pregătise (o grabă fără oprire era prima calitate certă, Stalin interpretând cea mai mică ezitare ca pe indiciul inexorabil al unei premeditări criminale).

— Tovarășe Stalin! Vocea lui Abakumov fremăta de amor propriu rănit. Ar fi vrut din toată inima să-i spună, mai cordial, Iosif Visarionovici, dar nu era convenabil, i-ar fi trădat dorința de a se apropia de Șef, de a se așeza pe picior de egalitate. Ce altă rațiune de a fi am putea avea noi, organele, și tot ministerul nostru, dacă nu i-am îngădui Tovarășului Stalin să lucreze și să gândească liniștit, să călăuzească țara!

(Stalin vorbise despre „cadrele de partid", dar se înțelegea că vorbea despre el însuși, iar Abakumov nu se lăsase înșelat!)

— Nu trece nici o zi în care să nu fac controale, în care să nu declanșez arestări, în care să nu curăț dosare...

Cu capul tot plecat, ca un corb, Stalin îl scruta fără milă.

— Spune-mi, zise el cufundat în gânduri. Spune-mi ceva. Există *cazuri* de anchetare a delictelor legate de terorism? Chiar nu e nici o atenuare?

Abakumov suspină amar.

— Aș fi fericit să vă pot spune că nu mai sunt dosare în curs de investigare pentru acuzația de terorism. Dar sunt. Uneori ajungem să ne oprim la... În fine, la oamenii la care ne așteptăm cel mai puțin.

Stalin închise un ochi. Cel care rămăsese deschis îi trăda satisfacția.

— E bine! spuse el clătinând din cap. Asta dovedește că lucrați.

— Mai mult, tovarășe Stalin! Abakumov nu mai putea rămâne așezat în fața Șefului, care stătea în picioare, și se ridică fără să-și îndrepte cu totul genunchii (avusese grijă să nu-și ia pantofi cu talpă groasă). Nu lăsăm proiectele acestea să se maturizeze. Le înăbușim din fașă! De la intenție! Grație articolului 12!

— E bine, e bine! Cu un gest liniștitor, Stalin îl invită pe Abakumov să se așeze la loc (nu ținea să fie dominat de piramida aceea de carne!). Crezi deci că sunt încă nemulțumiri în popor?

Abakumov scoase un nou suspin:

— Da, tovarășe Stalin. Un anumit procent...

(Ar fi fost frumos să afirme contrariul. La ce ar fi slujit atunci prăvălia lui?)

— Spui cuvinte de aur, îi spuse Stalin cu un ton călduros. În vocea lui, sunetele răgușite și șuierătoare dominau timbrul mai clar. Asta dovedește că ești capabil să lucrezi în Securitate. Mi s-a spus că toată lumea este mulțumită, că toți votează *pentru*. Toți mulțumiți, nu? (Stalin avu un zâmbet răutăcios.) Orbire politică! Dușmanul stă pe aproape, votează *pentru*, dar e nemulțumit! Trebuie să-i cauți pe cei cinci la sută, nu? Dacă sunt opt la sută?

(Această ascuțime a minții, această lipsă de amabilitate față de sine, care nu putea fi înăbușită de laude, era calitatea pe care Stalin o prețuia cel mai mult la el însuși.)

— Da, tovarășe Stalin, confirmă Abakumov cu un aer convins. E bine așa. Cam cinci la sută. Să spunem șapte.

Stalin își reluă plimbarea în lungul cabinetului, făcu turul mesei de lucru.

— E marele meu defect, tovarășe Stalin, spuse Abakumov, care prinsese curaj și ale cărui urechi se răciseră. Nu mă pot legăna în iluzii.

Stalin își scutură pipa în scrumieră.

— Și starea de spirit a tinerilor?

Întrebările se succedau, tăioase ca niște lame, fiecare periculos de ascuțită. Dacă spuneai că erau într-o stare bună, dovedeai orbire politică. Dacă spuneai că erau într-o stare rea, aveai îndoieli în privința viitorului.

Abakumov își răschira degetele, ferindu-se să scoată vreun cuvânt.

Fără să aștepte răspunsul, Stalin declară cu un aer grav, lovindu-și ușurel pipa:

— Trebuie să ne ocupăm mai mult de tineret. Trebuie să ne arătăm mai severi în privința viciilor!

Abakumov se așeză mai bine și începu să ia notițe.

Stalin se lăsă îmbătat de propria lui gândire, cu privirea aprinsă ca aceea a tigrilor. Își umplu pipa, o aprinse, își reluă marșul cu un pas mult mai vioi.

— Trebuie să supraveghem de aproape mentalitatea studențească! Să extirpăm răul, și nu prin lovituri izolate, ci prin șarje complete! Și să recurgem la maximul de pedeapsă prevăzut de lege: douăzeci și cinci de ani, nu zece! Zece ani sunt buni pentru școală, nu pentru închisoare! Pentru școlari merge o pedeapsă de zece ani. Dar cei cu tuleie în barbă trebuie să primească douăzeci și cinci! La vârsta asta ai viața înainte!

Abakumov scria repede. Primele angrenaje ale unui lanț lung se puseseră în mișcare.

— Și să punem capăt vieții de castelan în închisorile politice.

— Așa va fi! O să luăm toate măsurile! exclamă Abakumov cu o voce plângăreață, fără să se oprească din scris. E vina noastră, tovarășe Stalin, scuzați-ne!

(Ce greșeală prostească, într-adevăr! Ar fi putut să-și dea seama singur!)

Stalin se opri în fața lui Abakumov, cu picioarele răschirate.

— De câte ori trebuie să vă spun? Trebuie să vă intre odată în cap...

Vorbea fără supărare. Ochii lui, mai puțin severi, spuneau că avea toată încrederea într-un Abakumov care știa să se actualizeze, care știa să înțeleagă. Ministrul nu-și amintea să-l fi auzit vreodată pe Stalin vorbindu-i cu atâta simplitate binevoitoare. Senzația de spaimă îl părăsise, lucra ca un om normal în condiții normale. Dar exista un punct

care îl deranja ca un nod în gât atunci când lucra și nu putea să se deschidă. Fața lui se animă:

— Înțelegem bine, tovarășe Stalin! înțelegem (vorbea în numele întregului minister): lupta de clasă se va agrava! În acest caz, tovarășe Stalin, puneți-vă în locul nostru și înțelegeți cât suntem de încurcați de abolirea pedepsei cu moartea! Au trecut doi ani și jumătate de când batem pasul pe loc: nu putem executa vinovații pe hârtie. Trebuie să redactăm verdictele în două părți. Apoi, mai sunt și executorii, ale căror prime nu le putem contabiliza, și asta ne încurcă în momentul bilanțului. Și apoi, în lagăre, e un mijloc de intimidare care lipsește. Câtă nevoie am avea de pedeapsa cu moartea! Tovarășe Stalin! *Redați-ne pedeapsa cu moartea!* se ruga Abakumov din toată inima, cu tot sufletul, cu laba groasă pe piept, cu ochii plini de speranță privind spre chipul întunecat al Șefului.

Stalin zâmbi vag. Freamătul mustății lui țepene avea ceva conciliant.

— Nu știu, nu știu, spuse el cu o voce joasă, cu un aer inteligent. M-am gândit.

Surprinzător! Știa totul! Se gândea la toate! Înainte să i se fi cerut. Plutind ca o divinitate, anticipa gândurile omenești.

— În zilele următoare o să vă redau pedeapsa cu moartea, spuse el gânditor, cu privirea pierdută în scurgerea anilor îndepărtați. Va fi o măsură de educație morală.

Se gândea la această măsură, și încă cum! Suferea mai mult decât toți de trei ani, de când cedase tentației de a-și da aere în fața Occidentului. Abuzase de el însuși, crezuse că oamenii nu erau întru totul răi.

Or, tocmai asta dăduse o notă foarte personală carierei sale de om de stat: nici destituirea, nici strigătele de vânătoare, nici azilurile de alienați, nici închisoarea pe viață, nici exilul nu erau măsuri suficiente pentru un dușman socotit periculos. Numai moartea era adevărata soluție.

Numai moartea perturbatorului poate să te asigure că te bucuri cu adevărat de putere.

Atunci când mustața îi fremăta de indignare, verdictul trebuia să fie mereu același: moartea.

Scara lui nu avea alte gradații.

Din trecutul luminos la care privea, Stalin îl privi din nou pe Abakumov. Încrețindu-și pleoapele inferioare, îl întrebă:

— Nu te temi deci să ajungi primul în fața plutonului? Înăbuși ultimul cuvânt, îl murmură într-un registru coborâtor, așa cum se face cu un final delicat, pe care îl poți ghici.

Cuvântul ajunse, înghețat, în inima lui Abakumov. Prietenul, Cel Iubit, la distanță de un braț de Abakumov, pândea prima reacție de pe fața ministrului.

Neîndrăznind să se ridice, dar nici să stea jos, Abakumov se ridică pe jumătate, cu șalele înțepenite, cu genunchii tremurători:

— Tovarășe Stalin!... Dacă merit... Dacă este necesar!

Privirea lui Stalin era clarvăzătoare și înțeleaptă. În momentul acela își rememora în tăcere a doua mare axiomă referitoare la cei apropiați. Vai! cunoștea prea bine această nevoie omenească de a se separa, după un timp, de cei mai zeloși colaboratori și de a-i ține la distanță, fiindcă s-au compromis.

— Exact! spuse Stalin cu un zâmbet indulgent, de parcă ar fi vrut să-l complimenteze pe ministru pentru spiritul lui drept. Când o să meriți, o să te împușcăm.

Cu un gest, îl invită pe Abakumov să se așeze, da, să se așeze. Și celălalt se așeză.

Stalin se cufundă în gânduri și reluă discursul cu o îngăduință pe care ministrul Securității nu o simțise niciodată în vocea lui.

— În curând o să aveți pâinea pe masă, Abakumov. O să reluăm măsurile articolului 37. Lumea întreagă e împotriva noastră. Războiul e de mult inevitabil. Din '44. Or, în ajunul unui mare război, ne trebuie o mare purificare.

— Dar, tovarășe Stalin, își permise să obiecteze Abakumov, asta vrea să însemne că nu mai arestăm pe nimeni în momentul acesta?

— E ceva serios?... ripostă Stalin cu un zâmbet placid. Când o să fie, să-mi transmiți vești! Pe durata acestui război, în timpul înaintării, trebuie să escrocăm Europa! Să întărim *organele*! Să întărim organele! Personal, eu nu o să-ți refuz nici un tratament.

Îl concedie cu aceste vorbe bune:

— Poți să te retragi pentru moment.

Abakumov simțea că zboară traversând anticamera ca să-și ia servieta din mâinile lui Poskriobîșev. Avea o lună de viață în fața lui și poate că se deschidea o nouă eră în relațiile lui cu Patronul.

Era adevărat, fusese amenințat cu plutonul de execuție. Dar în glumă.

CAPITOLUL XXII

În timpul acesta, potentatul, cu mintea plină de dorințe vaste, măsura cu pași largi cabinetul lui nocturn. O simfonie interioară se trezea în el, orchestră enormă care cântă cu toate alămurile o muzică marțială.

Nemulțumiți? Fie. Au fost întotdeauna, vor fi întotdeauna.

Stalin, care digerase istoria universală într-o formă destul de frugală, știa bine că oamenii iartă orice rău cu timpul, uitându-l și amintindu-și de el ca de un bine. Popoare întregi seamănă cu regina Anne din *Richard al III-lea* de Shakespeare: cu o furie fără urmări, cu voința oscilantă și memoria debilă, sunt întotdeauna fericiți să se dăruiască celui mai puternic.

Masele sunt materia Istoriei (Nota bene!). Iei dintr-un loc și pui în altul. Așa că e inutil să le menajezi.

Trebuie să trăiască până la optzeci de ani fiindcă lupta nu era gata, edificiul nu era terminat, timpurile erau nesigure și nu exista nimeni care să-l înlocuiască.

Să încerce deci să câștige ultimul său război mondial. Să extermine toți social-democrații din Occident ca pe niște șobolani și pe orice inamic care va supraviețui în lume. Apoi, bineînțeles, trebuia să ridice randamentul muncii. Să rezolve toate încurcăturile, toate problemele economice. Pe scurt, cum am spus, să construiască comunismul.

Opinia majorității legată de acest subiect era eronată. Stalin reflectase mult în ultimul timp și sfârșise prin a se lămuri. Naivii, miopii își imaginau comunismul ca pe o domnie a sațietății, lipsit de constrângerile necesității. Or, aceasta ar fi fost o societate imposibilă, ce ar fi generalizat conflictele legate de bunuri materiale, un asemenea comunism ar fi fost mai rău decât anarhia burgheză! Prima și principala caracteristică a unui comunism autentic trebuia să fie disciplina, supunerea strictă în fața șefilor, executarea tuturor directivelor lor. (Intelectualii trebuiau puși la punct cu o severitate specială.) Al doilea punct: sațietatea trebuia să fie moderată, incompletă chiar, fiindcă oamenii cu adevărat ghiftuiți se lasă prinși în disensiuni ideologice, așa cum se poate vedea în Occident. Omul care nu mai are grija hranei se ocupă de dinamica materială a Istoriei și existența nu mai determină conștiința, așa că totul e cu fundul în sus.

Astfel, dacă te gândeai mai bine, Stalin edificase *deja* comunismul autentic.

Nu avea totuși de ce să strige în gura mare, fiindcă atunci n-ar mai fi avut nimic de făcut. Sau ar fi avut? Timpul merge, totul merge aici jos. Să mergem și noi.

Nu trebuia să declare comunismul realizat, ar fi fost o mare eroare de metodică. Bonaparte a fost un băiat tare. Nu s-a temut de arțăgoșii de iacobini, s-a proclamat împărat și afacerea nu era încă sigură.

Nu există nimic nepotrivit în numele acesta de „împărat”, imperator, om care comandă, șef. Nu este în dezacord cu comunismul mondial.

Suna plăcut. Împăratul Planetei. Împăratul Terrei.

(Mărșăluia, mărșăluia în sunetul fanfarei.)

Poate că atunci ar fi găsit mijlocul, medicamentul care l-ar fi făcut nemuritor, pe el, personal... Nu, nu mai era timp pentru asta.

Cum să abandonezi omenirea? În mâinile cui? Ce păcat! Câte erori în perspectivă!

Și apoi, cu atât mai rău. Trebuia să ridice monumente. Tot mai multe, tot mai mari. Tehnica o să-l ajute până la urmă. O statuie pe Kazbek, alta pe Elbruz. Și capul trebuie să depășească întotdeauna norii. Atunci da, ar putea muri: sublim între toți cei mari, fără egal, inegalabil în istoria Terrei.

Se opri brusc.

Dar... și acolo sus? Nu avea rivali, sigur, dar acolo, dacă ridici ochii, ei?

Își reluă marșul cu pași lenți.

Întrebarea aceasta, singura nerezolvată, îl chinuia uneori fără milă.

Demult probase tot ce trebuia probat și refuzase tot ce putea să-l deranjeze.

Rămânea, totuși, o nesiguranță tulbure.

Mai ales pentru un om care și-a petrecut întreaga copilărie între zidurile unei biserici. Cu privirea îndreptată spre icoane. Cântând în cor și care era încă în stare să psalmodieze fără greșeală cântarea lui Simeon: *Nunc dimittis...*

În ultimul timp, amintirile acestea îl asaltau din ce în ce mai des pe Iosif.

Mama lui, murind, îi spusese: „Păcat că nu te-ai făcut preot”. El era șeful proletariatului mondial, reunitorul pământurilor slave, și mama lui vedea în el un fruct uscat...

În orice caz, Stalin nu se pronunțase niciodată împotriva lui Dumnezeu, avea destui palavragii care s-o facă. Lenin scuipa pe cruce, o călca în picioare, Bukharin și Troțki își băteau joc. Stalin îi lăsa să vorbească.

Abakadze, inspectorul diocezei care îl alungase pe Djugașvili din seminar, fusese cruțat la ordinul lui Stalin. Îl lăsaseră să moară de moarte bună.

Nu fusese o întâmplare faptul că pe 3 iulie, cu gâtul uscat, cu ochii înlăcrimați — nu de frică, ci fiindcă îi era foarte milă de el însuși — rostise cuvintele „frați și surori”. Nici Lenin, nici un altul nu ar fi lăsat să-i scape asemenea cuvinte.

Buzele lui se întorseseră la cuvintele familiare din tinerețe.

Nimeni nu îl surprinsese, nimeni nu știa nimic și el nu spusese nimic nimănui, dar, în zilele acelea, închis în cameră, se rugase, se rugase cu adevărat, întors spre un colț fără icoane, în genunchi, da, se rugase. Nimic nu îl apăsase mai tare, în toată viața.

Făcuse un jurământ în fața lui Dumnezeu: dacă se îndepărta pericolul, dacă își păstra postul, va restabili Biserica în Rusia, va interzice persecuțiile, întemnițările (de care ar fi trebuit să se ocupe demult, era o mișcare proastă începută în timpul lui Lenin). După Stalingrad, pericolul trecu și Stalin fu întru totul credincios jurământului.

Dacă există Dumnezeu, numai El știe.

Doar că nu e sigur că există. Ar fi o ființă prea puțin amabilă și cam apatică. O asemenea putere și să tolereze totul? Fără să se amestece niciodată în problemele terestre? Haide, haide, e improbabil!... Cu excepția acelui miracol salvator din '41, Stalin nu remarcase niciodată să fi luat altcineva o inițiativă, în afară de el. Nici cel mai mic ghiont, nici cea mai ușoară atingere.

Dar dacă Dumnezeu exista totuși, în ciuda tuturor, dacă El stăpânea sufletele, Stalin trebuia să se împace cu El cât mai era încă vreme. În ciuda măreției lui, poate chiar din cauza ei. Fiindcă e împresurat de vid, nimeni nu stă lângă el, nimeni aproape de el, toată umanitatea s-a dus mult prea departe. Cel mai aproape e poate Dumnezeu. Încă un mare singuratic.

De câțiva ani, Stalin simțea o plăcere sinceră auzindu-se proclamat de Biserică „Conducătorul ales de Dumnezeu". Astfel, reușise să pună mâna pe laurii Sfântului Sîrghie și pe cei ai Kremlinului. Nu rezervase niciodată unui prim-ministru străin o primire atât de flatantă ca aceea pe care o făcuse patriarhului docil și lipsit de strălucire: venise de departe în întâmpinarea lui și îl condusese la masă ținându-l de braț. Îl întrebase chiar dacă nu dorea un domeniu, o reședință pe care s-o dăruiască patriarhiei. Așa cum se făceau donații pioase în vremurile bune.

Stalin auzise că un scriitor ascundea faptul că era fiu de preot. „Ești ortodox?" îl întrebase el între patru ochi. Celălalt pălise, rușinat. „Știi să-ți faci cruce? Să văd." Scriitorul, crezând că sosise ultima lui clipă, își făcu semnul crucii. „Bravo" îi spuse Stalin, bătându-l pe umăr.

În același timp, în cursul luptei lui îndelungate și penibile, Stalin făcuse câteva excese. Ar fi vrut ca un cor, adunat în jurul mormântului, să-i cânte cântarea lui Simeon: „Coboară în pace pe robul Tău...".

Ortodoxia nu era singurul obiect al ciudatelor simpatii ale lui Stalin: în două sau în trei ocazii se simțise atras de vechea lume, din care ieșise și pe care se angajase s-o distrugă în timpul celor patruzeci de ani petrecuți în slujba bolșevismului.

În anii '30, din pură politică, relansa vechiul cuvânt patrie, nefolosit de mai bine de cincisprezece ani, cu un răsunet neplăcut. Cu timpul, simțise o adevărată plăcere pronunțând cuvintele patria, Rusia. Conferau puterii sale un fel de fermitate mai bine așezată. De sfințenie.

Altădată expedia afacerile partidului fără a se întreba câți inși își pierduseră capul din cauza aceasta. În mod progresiv, poporul rus se impuse atenției și afecțiunii lui — poporul acesta care nu îl trădase niciodată, care suferise foamea mai mult decât trebuia, care se lăsase ucis în războaie sau în lagăre, care înfruntase cele mai grele încercări,

fără să se răzvrătească vreodată. Devotat, fără mofturi. Ca Poskriobîșev. După victorie, Stalin fusese perfect sincer când declarase că poporul rus se recomanda prin spiritul său lucid, prin fermitatea caracterului și prin răbdare.

Veni timpul în care Stalin își dori să fie considerat rus.

Îi plăcea chiar să folosească cuvinte care evocau lumea veche: „provizorii" luară locul „directorilor instituțiilor de învățământ" și „ofițerii" înlocuiră „personalul de comandă", așa cum „Sovietul Suprem" înlocuise „Comitetul Executiv Central al Uniunii" (cuvântul acesta, Suprem, era chiar bine ales). Și apoi trebui ca ofițerii să aibă ordonanțe și ca liceenele, separate de liceeni, să poarte pelerină și să-și plătească studiile; fiecare administrație civilă avu uniforma ei și insignele proprii; cetățenii sovietici se odihniră duminica, la fel ca orice creștin, și nu în alte zile arbitrare, decolorate; nu fu recunoscută decât căsătoria legală — deși el însuși călcase strâmb pe vremea lui, orice ar fi gândit umbra lui Engels din abisuri; degeaba îl sfătuiră să-l împuște pe Bulgakov și să-i ardă *Turbina*, o forță misterioasă îl îndemnă să strige: „Spectacol autorizat pe una din scenele Moscovei".

În același birou, noaptea, încercase să vadă în fața oglinzii cum îi stătea cu epoleți după moda veche: efectul era plăcut.

În cele din urmă, coroana, semnul distinctiv suprem, nu mai avea nimic șocant. Lumea aceasta solidă, probată, care durase trei secole, nu putea oare să-i împrumute ce avea mai bun?

Deși în epoca în care capitulase Port Arthurul se bucuraseră cu toții de un Stalin revoluționar, exilat, evadat din provincia Irkuțk, va trebui să se forțeze să declare, cu ocazia nimicirii Japoniei, că această capitulare pătase timp de patruzeci de ani mândria lui și a altor ruși de demult.

Perfect, ruși de demult! Stalin se gândea câteodată că nu era întâmplător faptul că se impusese în țara acesta, câștigându-i inima, mai repede decât toți urlătorii iluștri, decât toți talmudiștii bărboși, fără neam, fără rădăcini, fără greutate.

Erau toți acolo, pe etajere, legați după moda din 1920 -spânzurații, împușcații, otrăviții, arșii sau cei morți în accidente auto și sinucigașii! Alungați din toate bibliotecile, excomunicați, apocrifi, erau acolo păstrați în ediție completă. În fiecare noapte îi întindeau paginile, scuturându-și barbișoanele, frângându-și mâinile, scuipându-l în față, strigând din înaltul rafturilor: „Am spus-o bine! Trebuia acționat altfel!" Dar consilierii nu plătesc. Stalin îi adunase astfel ca să-și biciuiască bila, noaptea, atunci când trebuia să ia o decizie (fatalitatea dori ca acești adversari exterminați să aibă întotdeauna dreptate, într-un punct sau în altul: Stalin întindea o ureche prudentă spre vocea acestor spectre rău intenționate și împrumuta uneori câte ceva de la ele).

Învingătorul în uniformă de generalisim, cu fruntea joasă și teșită de pitecantrop, își târa acum pașii nehotărâți de-a lungul rafturilor, iar degetele lui ascuțite apucau, înșfăcau, palpau dușmanii unul după altul.

Orchestra interioară care îi călăuzise marșul, dezacordat, tăcuse.

Picioarele lui îndurerate nu-l mai țineau. Valuri grele se spărgeau în capul lui, legătura dintre gânduri slăbea, se scămoșa, uitase de ce se apropiase de cărți, la ce se gândea cu o clipă mai repede.

Se lăsă să cadă pe un scaun de aproape, își acoperi fața cu mâinile.

Bătrânețe de câine... Fără prieteni. Fără dragoste. Fără credință. Fără dorințe.

Chiar și fiica lui, copilul preferat, era o străină de care se putea lipsi.

Simțindu-și memoria șchioapă, rațiunea slăbită, despărțit de restul lumii, fu cuprins de o groază fără leac. Cu o privire rătăcită, străbătu camera fără să-și dea seama dacă pereții erau aproape sau departe.

Pe o măsuță se afla o carafă închisă cu cheia. Stalin duse mâna la cheia pe care o purta legată de un cordon (atunci când îi era rău, putea s-o scape din mână și să piardă mult timp căutând-o), deschise carafa, își turnă un pahar de tonic și îl înghiți.

Rămase acolo, așezat, cu ochii închiși. Trupul lui se simțea mai bine, mult mai bine.

Ochii lui, despăienjeniți, căzură pe telefon și amintirea care fugise toată noaptea îl biciui memoria ca o coadă de șarpe.

Trebuia să-l întrebe pe Abakumov... dacă îl arestase pe Gomulka... Nu...

Ah, da! Se ridică, târî ușor picioarele pe covor, ajunse la birou, luă stiloul și notă în agendă: *telefonul secret*.

Toate rapoartele care adunau cele mai mari talente, cu o bază materială asigurată, de entuziasm, de angajamente solemne — de ce nu era încă terminat? Și Abakumov, care avusese nesimțirea să petreacă aici o oră întreagă, nemernicul, fără să spună un cuvânt!

Toți erau la fel, în toate domeniile — fiecare încerca să-l prostească pe Șef! Cum să te încrezi în ei? Cum să renunțe la munca din seara aceea?

Mai rămâneau încă zece ore până la micul dejun.

Sună, ceru să vină să-l schimbe, să-i dea haina de casă.

Țara, nepăsătoare, putea dormi, Tatăl ei nu avea dreptul!

CAPITOLUL XXIII

În aparență făcuse totul ca să fie nemuritor.

Contemporanii săi, chiar dacă îl numeau înțeleptul înțelepților, nu îl admirau totuși atât cât ar fi meritat. Entuziasmul lor era superficial, nu pătrunseseră vastitatea geniului său.

În ultimul timp era ros de o obsesie: era bine să câștigi al treilea război mondial, dar trebuia să realizeze și o performanță științifică, să aducă o contribuție strălucitoare în alte discipline decât istoria și filozofia.

Ar fi putut să găsească ceva în biologie, dar în domeniul acesta îi dăduse comanda lui Lisenko, om integru și voluntar, adevărat fiu al poporului. Matematica și fizica îl atrăgeau mai mult pe Stalin. Toți fondatorii materialismului științific se axaseră pe aceste domenii. Nu puteai să citești fără gelozie paginile minunate consacrate de Engels lui zero sau lui minus unu la pătrat. Stalin admira și aplombul lui Lenin, jurist de formație, care se aventurase în jungla fizicii pentru a-i mustra pe savanți și a stabili că materia nu se poate transforma în energie.

Stalin frunzărise de multe ori *Algebra* lui Kiseliov și *Fizica* lui Sokolov pentru clasele mari și nu reușise totuși să descopere declicul.

Îi veni în ajutor o intuiție fericită, e drept că în alt domeniu, cel al lingvisticii, cu ocazia recentei afaceri Cikobava. Stalin își amintea vag de asta, așa cum își amintea de toți compatrioții lui cât de cât remarcabili: frecventase cândva casa lui Igantoșvili junior, avocatul Tiflisului, menșevicul, un spirit de frondă cum nu se mai găsea decât în Georgia.

Acest Cikobava, care atinsese o vârstă respectabilă și căpătase destul scepticism ca să se poată detașa de contingențele terestre, publicase un articol în care se aventurase să expună păcătoasa doctrină conform căreia limba, în ciuda marxismului, nu era o *suprastructură*, ci limbă, pur și simplu, nici mai mult, nici mai puțin. Ea nu era deci nici burgheză, nici proletară, ci pur și simplu națională. Și îndrăznise să atenteze chiar la renumele lui Marr.

Acesta era și el caucazian, și răspunsul nu se lăsă așteptat: ripostă în Analele Universității din Tiflis și o broșură cenușie etala sub ochii lui Stalin arabescurile alfabetului georgian. Câțiva lingviști marro-marxiști se repeziră ca niște vulturi asupra nerușinatului, acuzându-l de asemenea nelegiuiri, încât s-ar fi putut aștepta oricând la o vizită nocturnă a MGB-ului. Dădură deja de înțeles că Cikobava era un agent al imperialismului american.

Nimic nu l-ar fi putut salva dacă Stalin nu ar fi pus mâna pe telefon și nu ar fi spus să fie cruțat. Îl grație și hotărî să expună ideile puțin cam fruste ale acestui provincial dezvoltându-le cu geniu, conferindu-le astfel nemurirea.

Făcu și mai mult zgomot combătând teoria contrarevoluționară a relativității sau mecanicii ondulatorii. Afacerile statului nu îi lăsau timp de distracție. Lingvistica, totuși, se apropie de gramatică, și aceasta rivaliza în ariditate cu matematica, în ochii lui Stalin.

Avea destul material pentru o operă strălucită și colorată (de atunci încolo stătu la masă, cu pana în mână): „Oricare ar fi limba națiunilor sovietice la care ne referim, rusă, ucraineană, bielorusă, uzbekă, georgiană, kazahă, armeană, estonă, letonă, lituaniană, moldovenească, tătară, azerbaidjeană, bahkiră, turkmenă (Dumnezeule mare, cu cât îmbătrânea mai mult, cu atât se oprea mai greu din enumerări. Oare trebuia să se oprească? Repetiția îi îngăduia cititorului să-și însușească mai bine ideile expuse și să nu mai aibă chef de obiecțiuni)... fiecare va înțelege în mod evident...” Aici trebuia adăugat ceva foarte evident.

Se înțelege în mod evident, dar ce? Nu era nimic limpede... Economia e baza, fenomenele sociale descoperă suprastructura. După bunul obicei al doctrinei marxiste, nu exista termen de mijloc.

Or, experiența de o viață întreagă îi demonstrase lui Stalin că nu se poate avansa fără termeni de mijloc. Așa că existau țări neutre (cu care o să ne reglăm conturile mai târziu) și partide neutre (nu la noi, bineînțeles). Orice om din epoca lui Lenin care ar fi spus „Cine nu este cu noi nu este neapărat împotriva noastră” ar fi fost „înlăturat” pe loc.

Or, treaba era că... Dialectică, ce mai.

Exemplul se reproducea. Stalin se aplecă asupra articolului lui Cikobava, lovit de un gând care nu-i venise niciodată: dacă limba e o suprastructură, de ce nu se schimbă în fiecare epocă? Și dacă *nu* e o suprastructură, atunci ce e? Bază? Mod de producere?

De fapt, modul de producere este un rezultat al forțelor și raporturilor de producere. Aparent, e imposibil să numești limba *raport*. Limba e deci o forță producătoare? Dar forțele producătoare țin de instrumente și mijloace de producere și oameni. Drace, nu mai ieși la capăt.

Cel mai cinstit ar fi să spui că limba este un instrument de producere, ca și mașinile-unelte, căile ferate, poșta. Ea slujește într-adevăr ca o legătură. Nu spusese oare Lenin: „Nu există socialism fără poștă”? Se pare că nici fără limbă...

Dar dacă optăm pentru principiul sec că limba este un instrument de producere, ar urma un concert de ricanări. Nu la noi, bineînțeles.

Și nu era nimeni care să-l sfătuiască: el era singurul filozof de pe pământ. Dacă mai exista unul, nu putea fi decât Kant...

Cel puțin, să procedăm cu blândețe: „Sub raportul acesta, limba, fundamental deosebită de suprastructură, nu se deosebește de instrumentele de producție, după cum mașinilor nu le pasă de existența claselor”.

„Nu le pasă de existența claselor.” Iată niște lucruri care nu trebuiau spuse, nu demult...

Puse punct frazei. Își încrucișă mâinile sub ceafă, căscă, se întinse. Nu medita de mult, dar se simțea deja obosit.

Stalin se ridică și făcu un tur al biroului. Se apropie de o ferestruică, ale cărei geamuri erau înlocuite de doi pereți blindați, translucizi, galbeni, între care o pompă menținea presiunea ridicată. Dincolo, închisă, o grădiniță prin care trecea în fiecare dimineață grădinarul, bine păzită, și unde nu intra nimeni, nici ziua, nici noaptea.

În spatele pereților incasabili, grădina era acoperită de ceață. Nu se vedea nimic din țară, din pământ sau din lume.

În timpul acestor ore nocturne, fără nici un zgomot, fără nici un suflet viu, nimic nu-l putea convinge pe Stalin că țara lui exista cu adevărat.

În timpul călătoriilor din sud de după război nu văzuse decât un spațiu pustiit, mort, nimic care să-ți amintească de o Rusie vie, deși parcursese mii de kilometri (nu își încredința persoana avioanelor). Când mergea în mașină, șoseaua se întindea goală, cu marginile pustii. Când mergea cu trenul, gările agonizau una după alta la vederea lui și la fiecare oprire se arătau numai suita lui personală și feroviari de toate felurile, cekiști, fără îndoială. Simțea din ce în ce mai tare că era singur nu doar în reședința de la Kuntsevo, ci în toată Rusia, care nu era decât un spectru. (Bizar, străinii credeau în existența ei.) Noroc că spațiul acesta mort producea fără răgaz tot grâul, legumele, laptele, cărbunele și fonta de care avea nevoie statul, și la termenele prescrise. Același spațiu furniza soldați buni și puternici. (Stalin nu văzuse niciodată regimentele, dar, judecând după orașele cucerite — nu le văzuse nici pe ele — trebuiau să existe.)

Stalin era atât de singuratic, că nimeni nu îi putea sluji drept etalon sau referință.

De altfel, jumătate din univers bătea în inima lui, în armonie și lumină. Cealaltă jumătate — realitatea obiectivă — se strâmba în ceața cosmică.

Dar aici, în acest cabinet întărit și protejat, Stalin nu se temea de această jumătate, o critica după placul lui. În schimb, atunci când trebuia să pună piciorul pe această faimoasă realitate obiectivă, ca să se ducă de exemplu la un mare banchet în Sala Coloanelor, să calce cu tălpile spațiul neliniștitor dintre portiera mașinii și intrare, să-și târască picioarele pe scară, să traverseze sala prea mare, trecând printre convivii extaziați, devotați, siguri, dar totuși prea numeroși, se simțea rău și nu știa ce să facă cu mâinile, cu care nu se mai putea apăra de mult. Le încrucișa pe burtă, zâmbind. Convivii vedeau un zâmbet de îngăduință pe fața Atotputernicului, dar era semnul confuziei.

El însuși calificase spațiul ca fiind o condiție *sine qua non* a materiei. Dar după ce fu sigur de cucerirea celui de-al șaselea pământ, se înspăimântase. Avantajul cabinetului său nocturn era faptul că acolo *spațiul* nu exista.

Stalin coborî storul metalic și se întoarse la masă, târându-și picioarele. Înghiți o pastilă, se așeză din nou.

Nu avusese niciodată noroc, dar trebuia totuși să lucreze. Posteritatea avea să-i fie recunoscătoare.

De ce era nevoie de o asemenea teroare militară în lingvistică? Nimeni nu îndrăznea să articuleze un cuvânt împotriva lui Marr. Oamenii sunt caraghioși! Timorați! Te omori învățându-i democrație, le mesteci tot, le dai tot, mură-n gură, degeaba!

Trebuia să se ocupe de toate. De lingvistică și de restul.

Intrând în joc, notă câteva fraze:

„Suprastructura este secretată de bază *în scopul...*"

„Limba *este creată pentru...*"

În concentrarea lui caligrafică, își apropie de foaie fața de un cenușiu șters și nasul gros de tapir.

Și Lafargue acela, ce teoretician prost! „Brusca revoluție lingvistică survenită între 1789 și 1794!" (Și dacă a fiert asta la foc mic, împreună cu socrul lui?)

Ce revoluție? Exista o limbă franceză și ea a rămas limba franceză.

Nu mai vorbiți de revoluții!

„În general, trebuie să atragem atenția tovarășilor noștri îndrăgostiți de rupturi că legea trecerii de la o calitate veche la o calitate nouă printr-o ruptură nu se poate aplica la evoluția limbii. Mai mult, se aplică destul de rar și în alte domenii ale vieții sociale."

Stalin depărta fața de hârtie, o citi din nou. O întorsese bine. Trebuia ca propagandiștii să explice cu grijă acest pasaj: dintr-un anumit moment, revoluțiile se sfârșesc și dezvoltarea este evolutivă. Și poate că nici cantitatea nu se mai transformă în calitate. Vom reveni mai târziu asupra acestui punct.

„Mai mult, se aplică destul de rar"... Nu, era încă prematur.

Stalin însemnă aceste cuvinte, le înlocui cu: „Nu este întotdeauna adevărat că..."

Un mic exemplu ar fi fost bine venit.

„Am trecut de la structura burgheză a proprietății țărănești individuale la colhozul socialist."

După ce puse punctul final, ca oricine, se mai gândi și corectă: „Am trecut... la o structură colhoznică socialistă". Acesta era stilul lui: să mai trântească o dată cu ciocanul în cuiul care intrase deja. Repetiția tuturor cuvintelor făcea fraza mai clară. În elanul său, continuă:

„Totuși, această schimbare radicală nu s-a întâmplat printr-o ruptură, adică prin inversarea puterii stabilite (pasaj de care comentatorii trebuiau să se ocupe în mod special), nici prin crearea unui nou tip de putere (nici să nu se gândească!)..."

Influențată de frivolul Lenin, știința istorică sovietică nu voia să audă vorbindu-se decât despre revoluții care porneau *de jos*, revoluția care venea *de sus* li se părea o jumătate de măsură, un hibrid de un gust îndoielnic. Totuși, trebuie să spună lucrurilor pe nume:

„O asemenea realizare a fost posibilă din cauză că era vorba despre o revoluție pornită *de sus*, iar această inversare a fost operată la inițiativa puterii programate..."

Stalin se aplecă asupra dosarului, căscă, pierdu firul gândirii și toate gândurile care urmau. Febra descoperirii, de-abia aprinsă în el, se stingea.

Cu umerii puternic încovoiați, cu picioarele învăluite în pulpanele lungi ale hainei de casă, stăpânul unei jumătăți de lume se târî până la a doua ușă, care se confunda cu peretele, apoi, prin labirintul strâmt și sinuos, ajunse în camera cu tavanul jos, camera oarbă cu pereți din beton armat.

Se așeză în pat gemând, încercă să se reconforteze desfășurând un raționament familiar: nici Napoleon, nici Hitler nu putuseră să cucerească Marea Britanie, din cauză că aveau un alt dușman pe continent.

El nu avea. De la Elba la Marea Mânecii, în linie dreaptă! Franța o să se prăbușească, mâncată de viermi (cu ajutorul comuniștilor francezi), o să trecem de Pirinei într-o mișcare. Blitzkriegul e ceva riscant, evident. Dar nu poți învinge decât printr-un război-fulger.

O să începem atunci când o să avem o provizie bună de bombe atomice, asigurându-ne bine spatele.

Cu obrazul îngropat în pernă, desfășură ultimele gânduri incoerente: război-fulger și în Coreea; cu tancurile, artileria și aviația noastră, o să ne putem lipsi de un octombrie planetar.

Calea cea mai simplă spre comunismul mondial trece prin al treilea război mondial: mai întâi unificarea lumii, apoi instalarea comunismului. Altfel ne-am complica prea mult.

Nu mai avem nevoie de revoluții! Sunt de domeniul trecutului! Nu va mai fi decât una singură, în viitor.

Și alunecă în brațele somnului.

CAPITOLUL XXIV

Colonelul inginer Iakonov ieși din minister pe intrarea de onoare laterală, din strada Dzerjinski, ocoli fațada de marmură neagră, se îndreptă spre coloanele din strada Furkasovski, nu-și recunoscu Pobeda, deschise portiera unei alte mașini și nu își dădu seama decât în momentul în care dori să se așeze.

Noaptea era cufundată într-o ceață deasă. Zăpada, care amenința de cu seară, căzuse, se topise și încetase. Se apropia dimineața, bruma se lipea de sol și apa din băltoace se acoperea cu o pojghiță de gheață.

Se făcuse mai frig.

Peste puțin timp avea să fie ora cinci. Pe cer, noaptea neagră a felinarelor. Trecu un student de anul întâi. Petrecuse toată noaptea la intrarea de onoare, cu iubita lui. Aruncă o privire invidioasă spre Iakonov, care se așeza în mașină, și se întrebă dacă el va avea vreodată una. Să plimbi o fată cu mașina? Nici vorbă: nu cunoscuse prea bine nici camioanele, numai platformele cu care mersese la practica agricolă din colhozuri.

Nu știa cine era obiectul invidiei lui...

Șoferul îl întrebă pe Iakonov:

— Vă întoarceți acasă? Iakonov îl privi rătăcit.

— Cum? Nu.

— La Marfino? spuse șoferul uimit. Așteptase acolo, ghemuit într-un palton scurt, învăluit în stofa groasă de lână, dar era pătruns de frig și somnoros.

— Nu, reluă colonelul inginer, cu mâna mai sus de inimă. Șoferul scrută fața șefului, în pata tulbure aruncată de felinare pe parbriz.

Nu mai era Iakonov. Buzele, altădată moi, și care se crispau uneori disprețuitor, tremurau acum, jalnice. Și stătea cu ceasul în mână și nu înțelegea.

Chiar dacă aștepta de la miezul nopții, furios pe colonel, mormăind înjurături în gulerul din blană de oaie și enumerând toate învinuirile adunate în ani de zile, șoferul nu-i puse altă întrebare și plecă la întâmplare. Indispoziția lui se topise.

Era atât de târziu, atât de devreme. Rareori vedeai un automobil pe străzile pustii. Nici poliție, nici trecători de ferit, nici hoți. Troleibuzele trebuiau să-și reia cursele.

Șoferul se uită de mai multe ori la colonel: trebuia să ia o decizie. Trecuse prin Poarta Miasnitski, urmărise bulevardele până în Piața Trubnaia, depășise Neglinka. Nu puteai să mergi așa până dimineața.

Iakonov privea fix în golul din fața lui, în neant.

Locuia pe Bolșaia Serpukovka. Presupunând că vederea locurilor familiare îl va face pe inginer să dorească să se întoarcă acasă, șoferul o

luă spre Zamoskvoreţsie. Întorcându-se cu spatele la Ohotni Riad, făcu o buclă şi se angaja în austerul spaţiu gol din Piaţa Roşie.

Crenelurile zidului de apărare şi vârfurile brazilor erau pline de promoroacă. Pavajul era foarte alunecos. Bruma se lăsa pe străzi, lipindu-se de pavaj.

La două sute de metri, dincolo de zidurile pe care poeţii le numesc întotdeauna sfinte, înconjurat de vestibuluri, de gărzi, de santinele, de cordoane de soldaţi, de patrule, de soldaţi gata de ambuscadă, locuia omul pe care aceiaşi poeţi îl celebrau ca fiind Cel care veghează întotdeauna şi care îşi încheia la ora aceea noaptea solitară.

Trecură fără să se gândească la el.

Când coborâră panta după Sfântul Vasile şi se întoarseră spre stânga, în direcţia podului, şoferul încetini şi întrebă din nou:

— Vă duc acasă, nu, tovarăşe colonel?

Asta ar fi trebuit să facă. Colonelul ar fi putut să numere pe degete nopţile pe care le petrecuse sub acoperişul lui. Dar, ca un câine care vrea să crape în singurătate, Iakonov voia să meargă în altă parte.

Ridicându-şi pulpanele hainei de piele, ieşi din Pobeda şi-i spuse şoferului:

— Du-te să te culci, bătrâne, eu mă duc pe jos.

Îi mai spusese şoferului *bătrâne*. Dar în vocea lui, astăzi, vibrase tristeţea unui adio.

Moscova, de la un mal la celălalt, se înfăşură într-un văl mişcător de ceaţă.

Fără să se încheie la haină, cu toca de colonel aplecată puţin pe ureche, Iakonov păşi pe chei cu un pas nesigur.

Şoferul vru să-l cheme, să-l urmeze, dar, gândindu-se că un gradat de talia lui nu se putea îneca, dădu înapoi şi plecă.

Iakonov mergea de-a lungul cheiului proeminent, netraversat de vreun drum: o palisadă joasă, interminabilă, pe stânga, fluviul în dreapta. Mergea pe mijlocul asfaltului şi fixa fără să clipească felinarele îndepărtate.

După câţiva paşi simţi că această plimbare funebră, în singurătate, îi aducea o plăcere naivă, uitată demult.

Ministrul îi chemase înapoi şi ireparabilul se produsese. Iakonov simţise că toate plafoanele care îi protejau tihna se prăbuşiseră. Un Abakumov spumegător. Năpustindu-se asupra lor, alungându-i dintr-un colţ al cabinetului în celălalt, înjurând ca un căruţaş, stropindu-i cu salivă. Din pură răutate se prefăcuse că vrea să lovească în aer cu pumnul ridicat ca un reproş, dar lovise nasul atât de alb al colonelului, şi îi cursese sânge.

Îl zdrobise pe Selivanovski, îl redusese la gradul de locotenent şi îl trimisese ca subaltern într-o misiune polară; Oskolupov redevenise simplu inspector al închisorii Butîrki, aşa cum fusese în 1925, la începutul carierei. Iakonov, acuzat de *sabotaj recidivant*, era arestat: i se

promisese salopeta albastră, trebuia să ajungă la Nr. 7 și, sub ordinele lui Bobînin, să lucreze în persoană la proiectului limbajului clippat.

Apoi, respirând din nou, le spusese că ultima dată de predare era aniversarea morții lui Lenin.

Vastul și pretențiosul birou se răsturna, dansa în fața ochilor lui Iakonov. Încerca să-și oprească sângele cu o batistă. Dezarmat în fața lui Abakumov, se gândea la cele cu care petrecea o singură oră pe zi, dar pe care le iubea și pentru care îi manevra pe alții, bătându-se cu ei și tiranizându-i: fiicele sale de opt și nouă ani, soția lui Variușa, pe care o iubea cu atât mai mult cu cât se căsătorise târziu, la treizeci și opt de ani, ieșind din locul în care îl trimitea din nou pumnul ministrului.

Apoi, Selivanovski îi condusese în biroul lui pe Oskolupov și Iakonov și îi spusese pe loc că el nu-și mai reproșează faptul că nu interpretase încercările de sabotaj ale inginerului colonel în lumina trecutul său criminal.

...Iakonov ajunse la podul de beton care traversează Moscova pe dreapta. Nu trecu pe el, ci prin pasajul boltit în care patrula un milițian.

Cu o privire lungă și bănuitoare, polițistul îl urmări pe bețivul acesta ciudat care avea lornion și calpac de colonel.

Trecu un capăt de râu pe un pod scurt. Era confluentul lăuzei și al Moscovei, dar el nu se obosea să identifice locurile.

Da, era ultima manșă a unei partide turbate. Adesea, alături de el și în el însuși, simțise cum trecea cursa nebună, înverșunată, care înghițea țara întreagă în norul ei de praf: ministerele, și comitetele regionale, și savanții, și inginerii, și contramaiștrii, și șefii de atelier, și conducătorii de lucrare, și muncitorii, și simplii colhoznici. Fiecare, oricare i-ar fi fost sarcina, era prins și zdrobit de o urgență ireală, imposibilă, mutilantă: mai mult! Și mai repede! Iar și iar! Să atingi norma fixată! Să o depășești! Să faci de trei ori mai mult! Și „gărzile de onoare”! Și angajamentele solemne! Să devansezi planul! Să-l supra-depășești! Casele nu se țineau în picioare, podurile cedau, construcțiile crăpau, recoltele putrezeau sau nu erau strânse, dar toți cei care cădeau în acest maelstrom — și fiecare cădea pe rând — nu puteau să facă altceva decât să profite de o boală, să se lase mutilați de această mașinărie, să înnebunească sau să fie dați deoparte. Numai cu prețul acesta puteai să răsufli, pe un pat de spital sau într-o casă de odihnă, să fii uitat, să respiri o gură de aer rășinos înainte de a te întoarce, pe coate, ca să-ți bagi gâtul înjug.

Numai bolnavii care își înfruntau boala — dar nu într-o clinică! — puteau scăpa de neliniștea națională.

Până acum, totuși, Iakonov reușise să părăsească acțiunile iremediabil compromise și să sară din zbor spre afacerile mai liniștite sau încă în gestație.

Era pentru prima dată când se simțea prins în capcană. Imposibil să termini atât de repede proiectul clippajului. Și nu avea alt punct de cădere.

Să se îmbolnăvească? Prea târziu.

În picioare în fața parapetului, privea în jos.

Ceața se aplatizase definitiv deasupra gheții și nu-i mai acoperea goliciunea. Chiar la picioarele lui Iakonov, stigmat negru al unei ierni putrede, se deschidea un ochi de apă.

Abisul negru al trecutului — închisoarea — se deschidea din nou în fața lui, îl chema.

Iakonov vedea o gaură neagră în cei șase ani petrecuți *acolo*: ciuma, oprobriul, marele eșec al vieții lui.

Fusese luat în '32, atunci când, tânăr inginer radio, efectuase deja două misiuni în străinătate (și asta îi adusese întemnițarea). Fusese printre primii *zeki* care formaseră o *șaraș*ka.

Cum ar fi vrut să uite trecutul acesta de prizonier! Și să-i facă și pe ceilalți să-l uite! Și destinul! Cum îi evita pe toți cei care îl cunoscuseră în detenție și îi aminteau de timpul acela nefericit!

Se desprinse repede de parapet, traversă cheiul, o luă pe o pantă rapidă. Ținându-se aproape de gardul unui nou șantier, șerpuia un drum, iar zăpada înghețată și călcată rămânea tare.

Numai fișierul central al MGB-ului știa că uniforma acestui minister îmbrăca uneori foști zeki.

În afară de Iakonov, Institutul Marfino mai adăpostea doi.

Unul din ei, profesor de chimie, avea șaptezeci de ani și se numea Kniajenetski. Fusese elevul preferat al lui Mendeleev. Ispășise zece ani, apoi, avându-se în vedere lunga listă de lucrări meritorii, fusese expediat la Marfino în calitate de angajat „liber” și lucrase acolo în primii trei ani de după război. Biciul tăios al Decretului pentru Consolidarea Trecutului îl lovi. Într-o zi fii convocat la minister și nimeni nu-l mai văzu. Iakonov nu uitase niciodată cum cobora scara cu covor roșu: capul lui cu păr argintiu tremura, nu cunoscuse motivul acestei convocări în urmă cu jumătate de oră, dar, în spatele lui, pe palierul superior al aceleiași scări, maiorul Șikin decupa cu briceagul fotografia profesorului lipită pe tabloul de onoare.

Altul, Altinov, nu era o celebritate științifică, era un om practic. Prima lui condamnare îl transformase într-un om închis și bănuitor, lucid prin neîncredere, care este apanajul clanului deținuților. Atunci când Decretul Consolidării începu să măture întreaga capitală, Altinov, intenționat, se adăposti într-o clinică de cardiologie. Dovedi o asemenea naturalețe, o asemenea perseverență, încât medicii nu mai știau ce să facă cu el și prietenii nu mai zâmbeau pe sub mustață, convinși că inima aceasta, epuizată de treizeci de ani consecutivi de ipocrizie, cedase până la urmă.

Iar Iakonov, condamnat cu un an în urmă fiindcă fusese deținut, se vedea condamnat din nou pentru sabotaj.

Abisul își chema copiii.

...Iakonov mergea de-a lungul unui teren viran, fără direcție și fără scop. Oboseala îl convinse până la urmă să se așeze. Picioarele lui, chinuite de pământul noduros, erau sleite.

Din poziția înaltă în care ajunsese, parcurse orizontul cu o privire în sfârșit lucidă și se strădui să se orienteze.

De o oră de când părăsise mașina, noaptea rece care se termina se schimbase total. Ceața dispăruse fără urmă. La picioarele lui, pământul era presărat cu cioburi de cărămidă, pietricele, sticlă; în depărtare se ghiceau o baracă sau o cabană din scânduri, strâmbă, ușor albită, și un gard inferior care în-conjura spațiul viitorului șantier: albit de zăpada învechită sau de promoroaca nopții.

Pe această colină, părăsită în mod paradoxal și atât de aproape de inima capitalei, se înălțau șapte trepte albe, care se întrerupeau și apoi continuau.

O amintire confuză se trezi în sufletul lui Iakonov la vederea acestor trepte albe, tăiate în colină. Ezitant, stânjenit, le urcă, ajunse la rambleul de fier vechi care le încununa, urmat de alte trepte. Edificiul înalt spre care se îndrepta scara se zărea prost și forma lui ciudată evoca în același timp o mină și o relicvă păstrată.

Ruinele acestea erau rezultatul unui bombardament? La Moscova, asemenea vestigii erau de obicei dărâmate. Ce putere putuse cauza o distingere atât de totală?

Un palier de piatră despărțea două grupuri. Treptele erau acum crăpate, urcușul era chinuitor și scara se termina cu o rampă care dădea într-o piață.

Aceasta dădea spre o ușă de fier, baricadată ermetic și barată, la înălțimea genunchilor, de o grămadă de rumeguș lipit.

Da! Iakonov fu străfulgerat de tăișul unei amintiri. Se întoarse. Străjuite de șirul felinarelor, departe, în jos, erau meandrele Moscovei. Una din buclele ei, straniu de familiară, se strecura pe sub un pod și se învârtea în jurul Kremlinului.

Și clopotnița? Nu mai era. Oare grămada aceasta de piatră nu era tot ce rămăsese din ea?

Iakonov simți că îl ard pleoapele. Închise ochii.

Se așeză încet pe pietrele care umpleau piața.

Cu douăzeci și doi de ani în urmă fusese în același loc în tovărășia unei fete care se numea Ania.

CAPITOLUL XXV

Pronunță numele acesta, Ania, și amintirea tuturor celorlalte senzații îi străbătu corpul ghiftuit de trai bun.

El avea douăzeci și șase, ea douăzeci și unu.

Fata aceea tânără nu era din lumea noastră. Spre nefericirea ei, avea prea multă exigență și rafinament pentru un muritor de rând. Atunci când vorbea, sprâncenele și nările fremătau ca niște aripi înainte de zbor. Nimeni, niciodată nu îi vorbise atât de dur lui Iakonov, nici nu-i reproșase fapte aparent neînsemnate în care, cu o pătrunzime surprinzătoare, ea vedea josnicie sau lipsă de generozitate. Și, ciudat, pe măsură ce fata îi găsea mai multe defecte, Anton se atașa mai tare de ea.

Trebuia să folosească mari precauții ca s-o poată contrazice. Cu sănătatea delicată, o oboseau urcușurile, o plimbare prea rapidă, o conversație animată. Orice fleac o rănea.

Avea totuși putere să se plimbe singură prin pădure, zile la rând, dar, contrar imaginii pe care o aveam despre o fată de la oraș rătăcită în pădure, nu lua niciodată cărți cu ea: lectura ar fi deranjat-o, i-ar fi ascuns copacii. Rătăcea, se așeza, cerceta enigmele pădurii doar cu resursele spiritului. La Turgheniev sărea peste descrierile naturii, i se păreau superficiale. Când o însoțea în plimbări, Anton era întotdeauna uimit de justețea observațiilor ei: un trunchi de mesteacăn, aplecat în memoria unei căderi de zăpadă, sau nuanța ierbii care se schimbă seara. El nu vedea lucrurile acelea: pădurea era mereu pădure, aer curat, multă verdeață...

Firicel de apă sub copaci, aceasta era porecla pe care i-o dăduse în vara lui '27, pe care o petrecuseră în case de țară vecine. Plecau, se întorceau împreună și, pentru toată lumea, erau logodiți.

De fapt, erau departe de a fi.

Ania nu era nici frumoasă, nici urâtă. Fața ei, adesea, se metamorfoza: un zâmbet fermecător sau o mină neplăcută. Era mai înaltă decât media, dar slăbuță, fragilă, și mersul ei era atât de ușor, că ai fi zis că doar atinge solul. Anton avea deja experiență cu femeile, aprecia ceea ce ofereau trupului, dar la Ania nu trupul îl atrăgea. Întâlnind-o adesea, se convinse până la urmă că îi plăcea și senzual și că avea să înflorească într-o zi.

Așa că petreceau împreună serile lungi de vară, iar ea îl conducea kilometri întregi, în inima unei lumi verzi, se întindea alături de el în iarbă și îl lăsa cu greu să-i mângâie mâna: „La ce bun?" încerca să scape. La întoarcere, înainte de a ajunge la locuințele turiștilor, ceda amorului propriu al tovarășului său și îi dădea mâna, docilă.

Hotărând în forul său interior că o iubea, îi făcea declarații, căzând la genunchii ei în iarbă. O sfârșeală profundă îl cuprinsese atunci. „Ce trist

e, spusese ea. Am impresia că te înșel. Nu știu ce să-ți răspund. Nu simt nimic. Am pierdut chiar și gustul de a trăi...”

Așa spunea, dar, în fiecare dimineață, pândea cu emoție cea mai mică schimbare de pe fața lui Anton.

Uneori îi ținea alt discurs: „Sunt multe fete în Moscova. La toamnă o să întâlnești o frumusețe și nu o să mă mai iubești”.

În cele din urmă îi permise să o ia în brațe, să o sărute, dar buzele și brațele ei rămâneau inerte. Ea suferea. „Ce greu e! Credeam că iubirea e ca zborul unui înger de foc. Ei bine, tu mă iubești, eu nu o să găsesc niciodată pe cineva mai bun, dar nu simt nici o bucurie, nici un gust de viață”.

Era în ea un copil care nu voia să crească. Se temea de misterele care unesc bărbatul și femeia în căsătorie, îl întreba cu o voce albă: „Nu putem să ne lipsim?”. „Nu ăsta e esențialul, îi răspundea Anton cu foc. E doar o realizare a schimburilor noastre spirituale!” Atunci, pentru prima dată, buzele ei se însuflețiră puțin sub buzele lui Anton și îi spusese: „Mulțumesc. Altfel, viața nu ar merita trăită. Cred că încep să te iubesc. O să fac orice ca să reușesc”.

Într-o seară din toamna următoare, în timp ce se plimbau pe străduțele din preajma pieței Taganka, Ania îi spuse cu vocea ei în care răsuna pădurea și care era aproape înăbușită de zgomotele din jur:

— Vrei să-ți arăt unul din cele mai frumoase locuri din Moscova?

Și îl conduse la gardul unei bisericuțe din cărămidă, zugrăvită în alb și roșu, cu un naos care dădea într-o străduță întortocheată și anonimă. Curtea, îngustă, nu avea decât un spațiu strâmt în jurul zidurilor, prin care puteau trece preotul și dascălul în timpul procesiunilor. Ferestrele zăbrelite lăsau să se ghicească, în naos, lumina pașnică a lumânărilor, sfeșnicele colorate. În colțul gardului creștea un stejar bătrân și uriaș, mai înalt decât biserica, ale cărui ramuri deja îngălbenite umbreau cupola și străduța, iar bisericuța părea și mai mică.

— E biserica Sfântul Nichita mucenicul, spuse Ania.

— Nu este lucrul cel mai frumos din Moscova.

— Așteaptă puțin.

Și îl conduse printr-o portiță. Galbene, portocalii, frunzele stejarului acopereau dalele de piatră. Aproape mascată de ramuri, se înălța o clopotniță veche piramidală. Silueta ei și cea a unui modest prezbiteriu, dincolo de gard, reflectau razele soarelui care apunea. Între cele două canaturi de fier ale capelei din nord, o bătrână nefericită, distrusă, își făcea cruce răspunzând la psalmodierea vecerniei care, luminoasă și aurită, izvora din fundul sanctuarului.

„Biserica aceasta e minunat de frumoasă și veche” spuse Ania aproape în șoaptă, apropiindu-și umărul de umărul lui Anton.

— Din ce secol e?

— Îți trebuie numaidecât secolul? Chiar e util?

— E frumoasă, nu zic nu, dar...

— Vino să vezi!

Și Ania, trăgându-l pe Anton de mână până în curte, îl scoase din umbră și se scufundară în valurile asfințitului. Ea se așeză pe parapetul de piatră care delimita capătul gardului, înainte de poarta pentru vehicule.

Anton scoase un strigăt. Dintr-odată, smulgându-se din menghina orașului, se aflau pe o culme deschisă spre orizontul imens. Curtea, tăiată de parapet, cobora într-un șir lung de trepte, întrerupte de paliere, care coborau colina până în Moscova. Fluviul strălucea în soare. La stânga se etala Zamoskvorenetșie, orbitor cu geamurile lui galbene; în fața lor, fumegând sub cerni crepuscular, se înălțau hornurile negre ale Centralei electrice din Moscova; aproape la picioarele lor, Iauza își vărsa apele metalice în Moscova; în dreapta, în depărtare, erau Copiii Găsiți, apoi profilul cizelat al Kremlinului, iar mai departe, arzând în soare, cupolele smălțuite și aurite ale Sfântului Mântuitor.

În nimbul acesta de aur, cu șalul galben pe umeri, părea de aur și ea, și ochii ei clipeau în soare.

— Adevărata față a Moscovei! strigase Anton, emoționat.

— Ce bine alegeau rușii, odinioară, locul în care înălțau biserici și mănăstiri! spusese Ania cu o voce întretăiată. Am străbătut Volga, Oka, și le-am găsit întotdeauna în locurile cele mai grandioase. Arhitecții lor erau oameni pioși și zidarii oameni drepți.

— Adevărata Moscovă!...

— O Moscovă care se duce, Anton, spusese Ania, cu vocea ei cântătoare. O Moscovă care se duce!...

— Ce spui tu acolo? Visezi.

— Bisericuța asta trebuie dărâmată, Anton, reluă Ania, încăpățânată.

— Ce știi tu? replicase Anton, furios. E un monument, o vor cruța.

Privea clopotnița minusculă și ramurile stejarului, care, prin deschizături, se întindeau spre clopote.

— O vor demola! prezisese Ania, peremptoriu, mereu nemișcată, cu șalul ei galben, scăldată în lumina galbenă.

Ania nu fusese educată de ai ei în temere de Dumnezeu, din contră: mama și bunica ei, într-un timp în care frecventarea bisericii era obligatorie, nu mergeau, nu țineau posturile, nici ajunurile, pufneau la vederea popilor și își băteau joc cu orice ocazie de o religie care făcea casă atât de bună cu înrobirea. Bunica, mama și mătușile Aniei profesau o religie foarte fermă: să fii întotdeauna de partea celor apăsați, vânați, obidiți, de partea celor persecutați de putere. Toți narodovolții din Moscova o cunoscuseră pe bunica aceasta, care îi găzduise și îi ajutase din toate puterile. Fetele ei preluaseră misiunea și ascunseseră revoluționarii socialiști și social-democrații clandestini. Mica Ania era dintre copiii care îl roagă pe Dumnezeu să-l scape pe iepure de vânător și pe cal de bici. Crescu și dobândi o înclinație neașteptată: era în favoarea bisericii, fiindcă era persecutată.

Se încăpățâna să repete că *acum* era nedrept să eviți biserica. Spre marea spaimă a mamei și bunicii ei, începu să meargă la biserică și, pe nesimțite, prinse gustul slujbelor.

— Unde vezi tu semne de persecuție? o întreba Anton, foarte surprins. Nimeni nu-i împiedică să tragă clopotele și să-și facă pâinea binecuvântată. Vor procesiuni? Nu au decât să facă. Orașul și școala le sunt închise, e normal.

— Bineînțeles, Biserica e persecutată, replica Ania cu vocea ei joasă, bine timbrată. Din moment ce se poate publica și spune orice împotriva ei, din moment ce nu e lăsată să se apere, din moment ce se face inventarul sacristiilor și se exilează preoții... Dacă nu e persecuție, atunci ce e?

— Unde ai văzut tu preoți exilați?

— Astea nu sunt lucruri pe care să le vezi pe stradă.

Anton revenea la părerea lui:

— Să zicem că e așa! Asta înseamnă zece ani de jigniri. Dar ea ce a făcut, timp de secole?

— Eu nu trăiam pe atunci. Ania ridică umerii înguști. Eu trăiesc azi... Și văd ceea ce se întâmplă sub ochii mei.

— Ei bine, trebuie să cunoști mai bine istoria! Ignoranța e o scuză proastă! Nu te-ai întrebat niciodată cum a reușit să supraviețuiască Biserica noastră, după două sute de ani de robie tătărească?

Ea căută un răspuns:

— Fiindcă credința era puternic înrădăcinată? Sau fiindcă ortodoxia era superioară islamului?

Erau întrebări, nu răspunsuri, și Anton zâmbi condescendent.

— Ești o visătoare! Oare, în fundul sufletului său, poporul nostru a fost vreodată creștin? Oare în timpul acestei domnii milenare, el și-a iertat vreodată persecutorii? I-a iubit pe cei care-l urau? Biserica a rezistat din cauză că, după invazie, mitropolitul Chiril a fost primul rus care a adus omagii Hanului ca să obțină garanții pentru cler. Iataganul tătar! Asta a permis clerului rus să-și păstreze terenurile, șerbii și oficiile divine! Și, dacă vrei, mitropolitul Chiril a avut dreptate. Era un realist în politică. Așa trebuie acționat. Numai cu prețul acesta reușești.

Când o tachinai, Ania nu mai discuta. Deschise ochii mari sub sprâncenele întinse și își scrută logodnicul cu un sentiment de jenă cu totul nou. Anton continuă cu vehemență:

— Iată pe ce sunt clădite aceste frumoase biserici, cu locul lor admirabil ales! Fără să mai vorbim de schismaticii arși, de ereticii biciuiți până la moarte! Găsește alt lucru de care să te plângi! Sărmana Biserică persecutată!

Se așeză lângă ea, pe piatra încălzită a parapetului:

— De altfel, ești nedreaptă cu bolșevicii. Nu te-ai obosit să citești cărțile lor măreațe. Sunt foarte corecți în atitudinea față de cultura universală. Ei vor să suprime arbitrariul dintre om și om, să aducă domnia rațiunii! Și, mai ales, sunt pentru egalitate! Imaginează-ți mai degrabă: egalitatea

universală, deplină, absolută: fără privilegii, fără superioritate de avere sau situație. Există ceva mai seducător decât o asemenea societate? Nu merită ea sacrificii?

(Pe lângă atracțiile acestei societăți, originea socială a lui Anton îl îndemna să se *alinieze* înainte de a fi prea târziu.)

— Dacă o să fii atât de dificilă, nu o să mai intri la nici o școală superioară. Ce înseamnă opoziția asta? Ce speri să faci?

— Ce poate să facă o femeie? Cozile ei fine săltară, una pe umăr, alta pe piept (nimeni nu se mai pieptăna așa în anii aceia, toate femeile își tăiau părul scurt, dar Ania, din spirit de contradicție, ținea la coafura aceasta, care nu o avantaja deloc, totuși). Ele nu pot decât să-i oprească pe bărbați de la acțiunile lor sublime. Chiar și o Natașa Rostov. Nu pot să o suport.

— De ce? Întrebă Anton surprins.

— Fiindcă îl împiedică pe Pierre să se alăture decembriștilor! și, din nou, vocea ei stăpânită se sparse.

Se lansa cu totul în aceste elanuri bruște.

Șalul galben, transparent cădea pe coatele ușor îndepărtate de trup, libere în mișcări, și desena două fragile aripi de aur.

Anton îi luă un cot în palme, ușor, ca și cum s-ar fi temut să nu-l spargă.

— Și tu, tu l-ai fi lăsat s-o facă?

— Da.

De altfel, nu se simțea înclinat spre nici o faptă de vitejie pe care să n-o poată îndeplini din cauza altora. Ducea o viață trepidantă și munca lui, care îl interesa, îl ajuta să urce tot mai sus.

Oamenii treceau prin fața lor și își făceau cruce în fața porții deschise, credincioși întârziați care urcau de pe chei. Trecând pragul, bărbații își descopereau capul. Erau, de altfel, mai puțini decât femeile și nu existau tineri.

— Nu te temi să fii remarcat lângă o biserică? Întrebarea Aniei nu avea nici un subînțeles ironic, dar nu era totuși lipsită de maliție.

În epoca aceea era deja periculos să fii surprins de un coleg în împrejurimile unei biserici. Și era adevărat că Anton se simțea expus și cuprins de o vagă neliniște. Dintr-odată agasat, începu s-o mustre:

— Fii atentă, Ania! Trebuie să știi să recunoști ce e nou până nu trece ocazia, altfel rămâi în urmă. Te simți atrasă de biserică fiindcă îți tămâiază dezgustul față de viață. Ia aminte! E timpul să te scuturi, să te interesezi de altceva, ceva care să facă parte din viață.

Ania plecă fruntea. Mâna ei, împodobită cu inelul de aur pe care i-l oferise Anton, atârna inertă. Silueta fetei părea foarte subțire, foarte ascuțită.

— E adevărat, încuviință ea cu o voce albă. Uneori, înțeleg limpede că îmi este greu să trăiesc, că nu am nici un chef. Ființele ca mine nu au ce să facă în lumea asta...

Pentru el, fu ca o sfâșiere. Făcea tot ce putea ca să nu-l atragă. Curajul de a-i fi fidel și de a se căsători cu ea începea să scadă.

Ridică spre el o privire pătrunzătoare care nu zâmbea.

„Nu e cu adevărat drăguță" se gândi Anton. Ea îi spuse cu tristețe:

— Ai în fața ta gloria, succesul, o situație frumoasă. Dar vei fi fericit, Anton? Ai grijă și tu. Dacă te interesează prea mult mersul vieții, pierzi din vedere... pierzi... cum să spun? Își frecă degetele strânse, de parcă ar fi vrut să găsească cuvântul și fața ei reflecta o neliniște dureroasă. Clopotul s-a oprit, sunetele armonioase s-au dus și... nu le mai putem aduce înapoi, fiindcă erau toată muzica. Înțelegi?...

Căută în continuare:

— Imaginează-ți că, în clipa morții, vrei să fii înmormântat după ritul ortodox...

Ea îi spuse apoi că vrea să intre în biserică să se roage. Nu putea s-o lase singură. Intrară. Sub arcadele robuste, o galerie cu ferestre de modă veche, zăbrelite, înconjura biserica. De acolo, o ușă boltită dădea spre naos.

Prin deschizăturile cupolei, lumina asfințitului se răspândea în biserică și desfășura jocuri de aur în înălțimea iconostasului și pe imaginea din mozaic a Pantocratorului.

Erau puțini credincioși. Ania puse o lumânare subțire în candelabrul din alamă și rămase nemișcată într-o atitudine severă, făcând puține cruci, cu mâinile strânse pe piept, cu privirea inspirată îndreptată spre înainte. Lumina difuză a asfințitului și reflexele portocalii ale lumânărilor aduseseră viață și căldură pe chipul ei.

Trecuseră două zile de la Nașterea Fecioarei și se recita o litanie foarte lungă, dedicată gloriei sale. Textul era de o elocvență exuberantă, laudele și epitetele în cinstea Fecioarei cădeau în cascadă și Iakonov descoperi atunci poezia extatică a acestei litanii. Nu era opera unui călugăr cu tonsură, ci lucrarea unui mare poet, prins în capcana vieții monahale. Omul acesta nu era mânat de scurta nebunie pe care o simte orice mascul în fața unui corp feminin, ci de încântarea cea mai înaltă pe care ne-o poate inspira o femeie.

Iakonov coborî pe pământ. Era așezat pe moloz, murdărindu-și haina de piele, în curtea Sfântului Nichita mucenicul.

Da, distruseseră ca proștii mica clopotniță piramidală și dărâmaseră scara care ducea la fluviu. Cine ar fi crezut vreodată că seara aceea însorită și răsăritul acesta de decembrie ar fi putut avea loc în aceiași metri pătrați de pământ moscovit? Orizontul rămăsese la fel de vast și meandrele la fel de sinuoase, subliniate de ultimele felinare...

...După puțin timp fusese trimis într-o misiune în străinătate. La întoarcere i se ceru să scrie sau, mai degrabă, să semneze un articol dintr-un ziar despre putreziciunea Occidentului, a moralei și culturii sale, despre marea mizerie a intelectualilor și despre sterilitatea care lovea știința de acolo. Nu era adevărat, era fals de-a binelea. Toate acestea existau, dar mai era ceva. El, care nu aparținea nici unui partid,

fusese convocat la Comitetul Partidului. Acolo suportase solicitări presante. Ezitările lui Iakonov puteau trezi bănuieli, puteau să-i păteze reputația. Cine ar fi obiectat deci față de o notă? Europa nu murea din cauza asta. Articolul fu tipărit.

Ania îi trimise prin poștă inelul de logodnă și, la capătul unui fir, o etichetă cu aceste cuvinte:

„Mitropolitului Chiril".

Simți o adevărată ușurare.

Se ridică, se târî până la o fereastră zăbrelită și privi în interiorul holului. Primi în față un miros acru de cărămidă, de frig, de moarte. Ochii lui mai văzură de asemenea un desen confuz de pietre sparte și de moloz.

Se îndepărtă de fereastră și, simțind cum i se răreau bătăile inimii, se sprijini de mormanul de fier vechi din ușa închisă de atâția ani.

Amenințarea lui Abakumov îl umplu de o groază înghețată.

Iakonov era în culmea gloriei vizibile. Era printre cei mai înalți demnitari ai unui ministru atotputernic. Era inteligent, înzestrat și toți știau. Acasă îl așteptau o femeie iubitoare și două încântătoare fetițe adormite, trandafirii. Superbul lui apartament ocupa camerele înalte ale unei vechi locuințe moscovite. Salariul lunar se ridica la mai multe mii de ruble. Pobeda pusă la dispoziția lui venea la un simplu apel telefonic.

Stătea acolo, cu coatele lipite de pietrele moarte, și viața nu mai avea gust pentru el. Sufletul lui era atât de disperat încât nu mai avea putere să miște o mână sau un picior. Nu era ispitit să se întoarcă spre splendoarea dimineții.

Ziua se năștea.

În aerul înghețat era o puritate nouă și solemnă. O chiciură abundentă îmbrăca enorma cioată a stejarului tăiat, cornișele cruțate ale clădirii, arabescurile ferestrelor, cablurile electrice care coborau spre baraca vecină și creasta circulară și dantelată a gardului de jos, care înconjura șantierul unui viitor zgârie-nori.

CAPITOLUL XXVI

Ziua se năștea.

O chiciură opulentă îmbrăca în hermină regală stâlpii din zonă și din fața ei, rețelele încurcate, împletite în mii de stele, de douăzeci de rânduri de sârmă ghimpată, acoperișul plat al postului de gardă și iarba nebună, cruțată de coasă dincolo de gard.

Dimitri Sologdin contempla această minune fără să-și protejeze ochii. Stătea în fața unei capre de tăiat lemne. Purta o vestă de ocnaș din molton deasupra salopetei albastre și capul lui, împestrițat deja cu fire argintii, era descoperit. Era un sclav lipsit de orice drept, de orice valoare. Intrase în gaură acum doisprezece ani, dar, scăpând de o nouă pedeapsă în lagăr, nu putea să prevadă sfârșitul detenției sale. Soția lui văzuse cum i se ofilea tinerețea într-o așteptare sterilă. Ca să nu fie alungată de la noua ei muncă, minție, afirmase că nu avea soț și nu-i mai scrisese. Sologdin nu își văzuse niciodată unicul fiu: soția lui era însărcinată când îl arestaseră. Cunoscuse pădurile din Cerdin, minele din Vorkuta, înfruntase două instrucții, una de șase luni, cealaltă de un an: toată seva lui fusese epuizată din cauza insomniei. Numele lui, viitorul lui erau de mult pătate. Singurele lui bunuri erau o pereche de pantaloni vechi de molton și o vestă de lucru din pânză de prelată care rămâneau consemnate la furier în așteptarea unor vremuri mai grele. Primea treizeci de ruble pe lună — avea cu ce să-și cumpere trei kilograme de zahăr -, dar sub formă de bonuri. Nu putea să respire aerul proaspăt decât la ore fixe, cu autorizația conducerii închisorii.

Totuși, pacea din sufletul lui era inalterabilă. Ochii lui aveau strălucirea adolescenței. Pieptul, oferit frigului, se ridica, umflat de plenitudinea existenței.

Reduși la două fâșii cadaverice în timpul instrucției, mușchii lui se dezvoltaseră, se umflaseră și cereau să fie puși la treabă.

De aceea, de bunăvoie și fără nici o retribuție, mergea în fiecare zi să taie și să despice lemne pentru bucătăria deținuților.

Toporul și ferăstrăul, arme redutabile în mâinile unui *zek*, nu-i fuseseră acordate de la început și nici cu ușurință. Autoritatea penitenciară trebuia să-și justifice salariul bănuind de intenții criminale acțiunea cea mai anodină a fiecărui *zek*. Judecându-i pe toți după măsura ei, nu putea admite ca un om să consimtă de bunăvoie să muncească pe degeaba. Așa că Sologdin era bănuit cu încăpățânare de organizarea unei evadări sau a unei insurecții armate, cu atât mai mult cu cât dosarul lui închidea urmele acestor acțiuni. Atunci au hotărât să așeze la cinci pași de Sologdin o santinelă care să supravegheze munca lui, departe de raza de acțiune a toporului. Supraveghetorii nu făceau mofturi în fața acestei misiuni periculoase și raportul numeric de un

observator la un muncitor nu li se părea o risipă unor autorități obișnuite cu obiceiurile sănătoase ale Gulagului. Dar Sologdin se enervă, ceea ce dădu naștere la mai multe bănuieli, și declară fără ocol că nu o să muncească sub nasul unei *scufițe*. Pentru un timp, tăiatul lemnelor fu în întregime suspendat. Directorul închisorii nu putea să-i oblige pe *zeki*, fiindcă aceștia nu erau supuși regimului de lagăr și efectuau o muncă intelectuală care nu era de competența lui. Ghinionul vru ca planificările și contabilitatea să nu prevadă necesitatea unei asemenea munci pentru funcționarea bucătăriilor. În felul acesta, și cum corvoada nu era plătită suplimentar, angajații supletivi care pregăteau hrana deținuților refuzară să despice lemne. Încercară să folosească supraveghetori liberi, smulgându-i de la partidele de domino din sala de gardă. Acești supraveghetori erau niște brute robuste, băieți tineri aleși pentru sănătatea lor. Câțiva ani de supraveghere îi făcuseră să-și piardă obiceiul de a munci: se plângeau repede de dureri de spate și rămâneau fascinați de domino. Nu reușeau să taie toate lemnele necesare. Directorul închisorii trebui să cedeze: îi autoriză pe Sologdin și pe eventualii lui tovarăși (Nerjin și Rubin cel mai des) să taie și să despice lemnele fără supraveghere specială. De altfel, santinela din post nu se uita decât la ei și ofițerii de serviciu primiseră consemnul să nu-i scape din ochi.

Întunericul se estompa, felinarele palide își amestecau lumina cu lumina zilei și, de după colțul unei clădiri, apărea silueta rotundă a lui Spiridon, cu haina de lână și căciula cu urechi, coborâtă pe ceafă, fiindcă el era singurul care primise o asemenea căciulă. Acest portar, deținut și el, nu depindea de închisoare, ci de comandamentul Institutului, și, ca să-și dovedească bunăvoința, catadicsea să ascută toporul și ferăstrăul, chiar dacă acestea făceau parte din materialul închisorii. În timp ce se apropia, Sologdin văzu în mâinile lui ferăstrăul pe care nu-l găsise.

De dimineața până seara, la orice oră, Spiridon se plimba fără escortă prin curți — supravegheate de mitraliere, e adevărat. Direcțiunea se credea obligată să tolereze această libertate și din alt motiv: Spiridon era chior și unicul lui ochi nu avea decât trei zecimi. Regulamentul *șarașkăi* prevedea că era nevoie de trei „portari", fiindcă erau mai multe curți care comunicau și acopereau o arie de două hectare, dar Spiridon nu știa nimic, făcea singur munca a trei oameni și nu o ducea rău. Mai ales, aici putea să se îndoape *după pofta inimii*, niciodată mai puțin de un kilogram și jumătate de pâine neagră, care nu era rațională, și apoi băieții îi dădeau întotdeauna ceva cașă. Spiridon se refăcuse și se îngrășase vizibil după Sevuralag, cu trei ierni de abataj urmate de trei primăveri de plutărit, în care se ocupase părintește de câteva mii de arbori.

— Hai, Spiridon! striga Sologdin nerăbdător.

— Ce-i?

Spiridon avea mustăți și sprâncene roșii împestrițate cu fire albe, un ten roșcat și fața lui, foarte mobilă, răspundea fiecărei chemări cu o expresie de grabă. Așa se întâmpla și în momentul acesta. Sologdin,

totuși, nu știa că un exces de bunăvoință era întotdeauna însoțit de batjocură la acest om.

— Cum ce-i? Nu taie ferăstrăul.

— Nu văd de ce nu ar tăia, spuse Spiridon, uimit. E prima oară din an când vă plângeți. Ia să vedem!

Și prinse de un capăt al fierăstrăului.

Se puseră pe treabă. Ferăstrăul sări o dată sau de două ori, schimbând locul, negăsindu-și calea, dar apoi mușcă din lemn și se adânci.

— Dumneavoastră îl apăsați prea tare, remarcă Spiridon, consilier prudent. Trebuie să țineți mânerul cu trei degete, ca o pană, și trebuie să apăsați ușor, așa... nici mai mult, nici mai puțin! E mai rău dacă îl smulgeți trăgându-l spre dumneavoastră...

Fiecare se simțea superior celuilalt, evident. Sologdin fiindcă avea cunoștințe teoretice despre mecanică, rezistența materialelor și fiindcă avea vederi generale asupra vieții în societate. Spiridon fiindcă era ascultat de lucrurile concrete. Dar Sologdin nu își ascundea condescendența față de portar, în timp ce acesta nu îi arăta inginerului disprețul lui îngăduitor.

Chiar și atunci când trecură de inima bușteanului, ferăstrăul își continuă drumul fără să se oprească, scuipând rumegușul gălbui de pin pe pantalonii albaștri.

Sologdin izbucni în râs:

— Ce bandit ești, Spiridon! Mă păcălești. Cred că l-ai ascuțit și i-ai refăcut lama ieri.

Fericit, urmând ritmul ferăstrăului, Spiridon cită dictonul popular:

— Mestecă mărunt, dar mănâncă tot, nu înghiți nimic și scuipă tot...

Cu o apăsare a mâinii făcu butucul să cadă înainte de a-1 fi tăiat cu totul.

— Nu am refăcut lama, spuse el întorcând ferăstrăul și arătându-l inginerului. N-aveți decât să vă uitați la dinți, îs la fel ca ieri.

Sologdin se aplecă asupra dinților și nu văzu nici o urmă de ascuțire recentă. Bătrânul vulpoi trebuie să fi făcut totuși ceva.

— Haide, Spiridon, încă unul.

— Asta nu, făcu Spiridon ținându-se de șale. Sunt terminat. Am plătit pentru toți strămoșii mei, dacă n-au muncit cât trebuia. Prietenii dumneavoastră o să vină în curând.

Prietenii nu veneau.

Acum era ziua mare. O dimineața cu chiciură proaspătă, triumfătoare. Chiar și burlanele și tot pământul erau împodobite cu nori mici și rotunzi de chiciură, care se agățau de vârfurile teilor departe, în curtea rezervată plimbărilor.

— Cum ai eșuat în *șarașka*? Îl întrebă Sologdin pe Spiridon, privindu-l atent.

De altfel, nu avea altceva mai bun de făcut. În anii îndelungați de lagăr, Sologdin nu frecventase decât oameni instruiți și nu își imagina că ar fi avut ce să vorbească cu niște oameni aproape inculți.

— Asta e adevărat! spuse Spiridon, plescăind din buze. Când te gândești la grupul vostru de oameni învățați, te întrebi cine m-a băgat în aceeași oală. Pe fișa mea scrie „suflător". Trebuie să spun că am fost într-adevăr, cândva, suflător, maistru sticlar într-o uzină de la noi, lângă Briansk. Erau vremuri bune, dar nu mai văd, și aici nu au nevoie de meseria mea, lor nu le trebuie un suflător ordinar, ci unul ca Ivan. În uzina noastră nu a fost niciodată un asemenea suflător. Totuși, m-au adus aici, bazându-se pe fișa mea. În cele din urmă, când au văzut cu cine au de-a face, au vrut să mă trimită înapoi. Am avut noroc cu comandantul, care a vrut să mă păstreze ca portar.

Nerjin apăru în curte, în colțul parterului care adăpostea Statul Major al închisorii speciale. Salopeta lui era întredeschisă, vesta aruncată neglijent pe umeri, la gât avea prosopul regulamentar — care, așa cum trebuia, nu întrecea proporțiile unui pătrățel modest.

— Bună ziua, prieteni, spuse el cu o voce întretăiată și, fără să se oprească, își descheie salopeta, lăsând-o să cadă deasupra mijlocului, și se dezbrăcă de tricou.

— Ai înnebunit, Gleb, sau ai văzut zăpadă? Îl întrebă Sologdin, aruncându-i o privire neliniștită.

— Acolo, răspunse Nerjin cu o voce sumbră și se cățără pe acoperișul unei magazii, pe jumătate subterană.

Acolo era un strat de zăpadă sau chiciură intact și incredibil de afânat. Nerjin luă un pumn și începu să-și frece cu furie pieptul, spatele și coastele. Toată iarna se frecționase cu zăpadă, în ciuda mustrărilor supraveghetorilor, care îl văzuseră.

— Ești roșu ca un rac, îi spuse Spiridon, clătinând din cap.

— Tot nu am nici o scrisoare, Spiridon Danilîci? Îl întrebă Nerjin, în loc să răspundă.

— Chiar așa.

— De ce nu ai citit-o tu? Merge bine totul?

— Este una, o scrisoare, dar n-o pot atinge. S-a dus la șarpe.

— La Mișin? El o ține?

Nerjin nu se mai frecă o bucată bună de timp.

— M-a trecut pe listă, dar comandantul m-a trimis să fac curat în pod. Până să mă întorc, șarpele terminase cu poșta. Acum nu mai pot face nimic până luni.

— Gunoaiele, suspină Nerjin, arătându-și dinții.

— Dacă îi judeci pe preoți, faci lucrarea diavolului! spuse Spiridon clipind spre Sologdin, pe care nu îl cunoștea bine. Bun, eu mă car.

Luându-și căciula cu urechi, care atârnau caraghios și te făceau să te gândești la urechile unui laban, se îndepărtă în direcția corpului de gardă, unde numai el, din toți *zekii,* avea acces. Sologdin strigă după el:

— Și toporul, Spiridon? Unde e?

— O să vi-l aducă un paznic, răspunse Spiridon, apoi dispăru.

— Ei bine, spuse Nerjin, frecându-și viguros pieptul și spatele cu un mic prosop, m-am pus rău cu Anton. Îi vorbisem deja despre Nr. 7 ca despre „cadavrul unui beţiv, căzut în pârâul Marfino". Aseară, pe deasupra, când mi-a propus să intru într-o echipă de cifraj, am refuzat.

Sologdin scutură din cap și zâmbi cu un aer prea puțin aprobator, între o mustață șatenă cu fire albe, foarte îngrijită, și un barbișon scurt străluceau perlele unei danturi robuste, ferită de orice carie, dar distrusă dintr-o cauză exterioară și violentă.

— Nu te porți ca un calculator, ci ca un trubadur.

Nerjin nu fu surprins. Așa se spunea „matematician" și „poet" în limbajul lui Sologdin. Toana acestuia, cunoscută de toți, consta în a se exprima într-un *Limbaj Clar*, fără să recurgă vreodată la „jargonul păsăresc", adică la cuvinte de origine străină.

Tot gol, ștergându-se fără grabă cu capătul lui de pânză, Nerjin spuse pe un ton mohorât:

— Într-adevăr, e ciudat pentru mine. Dar m-am simțit dezgustat de toate, dintr-odată, nu mai am chef de nimic. Siberia? Fie... Observ, nu fără regret, că Lev a avut dreptate și că n-am reușit să devin sceptic. Trebuie să crezi că scepticismul nu e doar un sistem, ci înainte de toate un temperament. Eu am chef să mă amestec în evenimente. Chiar să-mi arunc pumnul peste moaca unora.

Sologdin încercă să-și facă un scaun din capra de tăiat lemne.

— Asta mă bucură mult, prietene. Din partea ta, o... creștere a neîncrederii (ar fi spus „scepticism" într-un limbaj clar în aparență) era inevitabilă pe calea care duce de la îndobitocirea satanică (voia să spună „marxism", dar nu știa cum să redea acest cuvânt) la lumina adevărului. Nu mai ești un copil (Sologdin era cu șase ani mai mare decât Nerjin), trebuie să te fixezi spiritual, să înțelegi raporturile dintre bine și rău în viața omului și să alegi.

Sologdin îl privea grav pe Nerjin, dar acesta nu manifesta nici o intenție de a înțelege sau de a alege. Îmbrăcându-și cămașa prea mică pentru el și strecurându-și mâinile în mânecile salopetei, Gleb ripostă:

— De ce, atunci când formulezi o declarație atât de importantă, nu ai grijă să-ți amintești că rațiunea ta e slabă, că e „sursă de erori"?

Nerjin ridică fruntea și își privi prietenul cu o expresie nouă. Acesta continuă:

— În tine se află în același timp „lumina adevărului" și afirmația că „prostituția e un bine moral"! Și susții că, în duelul lui Pușkin, Anthes avea dreptate!

Sologdin își arătă șirul puțin spart al dinților albi, într-un zâmbet mulțumit.

— Mi se pare că mi-am susținut poziția cu brio, nu?

— Da, dar să știi că același craniu, același piept...

— E viața, ia-ți partea ta. Trebuie să-ți mărturisesc că sunt ca ouăle de jucărie din lemn. Ascund nouă sfere.

— Sfere? Dar acesta e un cuvânt „păsăresc”.

— Scuze. Ai văzut cât de lipsit sunt de imaginație. Sunt făcut din nouă bulgări. Și rar îi arăt pe cei mai tainici. Nu uita că ne petrecem viața cu viziera lăsată. O viață întreagă cu viziera pe nas. Ne silesc s-o facem. Și, chiar și fără asta, oamenii sunt mai complicați decât romanele care îi descriu. Scriitorii se străduiesc să ne explice oamenii până în străfunduri, în timp ce în viață nu îi cunoaștem niciodată atât de bine. Uite de ce îmi place Dostoievski: Stavroghin! Svidrigailov!

Kirilov! Cu cât citești mai mult despre ei, cu atât îi cunoști mai puțin.

— Apropo, de unde l-ai scos pe Stavroghin?

— Din *Demonii*! N-ai citit-o? făcu Sologdin, stupefiat. Nerjin își legă prosopul în jurul gâtului, ca pe o basma, își înfundă pe cap o căciulă veche de ofițer comandant, ale cărei cusături erau roase.

— *Demonii*? Crezi că e din generația mea? Visezi! Unde să o găsesc? E literatură contrarevoluționară! E prea riscant!

Își îmbrăcă vesta.

-... Și nu sunt de părerea ta. Când un cineva trece pragul camerei și când, aplecat peste pat, îl privim drept în față nu descoperim de fapt, ce-i cu el, în esența lui? Prieten sau dușman. Și e întotdeauna fără drept de apel, asta mă uimește! Și tu pretinzi că e greu să înțelegi oamenii... Ia de exemplu întâlnirea noastră. Când ai sosit în *șaraşka*, mai era lavaboul de pe scara mare, nu-i așa? Îți amintești?

— Bineînțeles.

— Într-o dimineață am coborât, fluierând un cântecel. Tu tocmai te ștergeai pe față și ți-ai ridicat privirea deasupra prosopului, în penumbră. Am rămas cu gura căscată! Am crezut că văd o icoană. Apoi am descoperit că nu aveai nimic dintr-un sfânt, nu voiam să ți se urce la cap.

Sologdin izbucni în râs.

-...Fața ta nu e chiar tandră, dar e... departe de a fi obișnuită... Și am simțit imediat că aveam încredere în tine, și după cinci minute ți-am povestit că...

— Da, am fost uimit de graba ta.

— Dar cu niște ochi ca ai tăi nu puteai fi un turnător!

— E păcat că sunt chiar atât de ușor de citit. În lagăr trebuie să te amesteci printre ceilalți.

— În aceeași zi, după ce ți-am ascultat descoperirile evanghelice, ți-am pus o întrebare capcană...

— În genul Karamazov.

— Da, îți amintești? Ce se întâmplă cu băieții de mijloc? Și răspunsul tău? Toți la plutonul de execuție! Nu?

Nerjin voia să verifice dacă Sologdin rămăsese pe aceeași poziție.

Privirea albastră a lui Dimitri Sologdin rămase imperturbabilă, încrucișându-și brațele pe piept cu un gest avantajos -atitudinea aceasta îi stătea bine — rosti cu o voce nobilă:

— Prietene! Numai cei care doresc moartea creștinismului vor să facă din el o religie de castrați! Creștinismul este credința celor cu spiritul puternic. Trebuie să avem curajul de a vedea răul de pe pământ și de a-l extirpa. Așteaptă puțin, o să-l vezi și tu pe Dumnezeu. Necredința ta ge-ne-ra-li-za-tă nu este o temelie solidă pentru gândire, e o simplă sărăcie a sufletului.

Nerjin oftă.

— Știi, nu am nimic împotriva unui Creator al lumii, până la urmă, a unei Rațiuni Supreme a Universului. Ca să spun totul, intuiesc că există. Dar aș deveni mai puțin moral dacă aș afla că Dumnezeu nu există?

— De-si-gur!

— Nu cred. De ce vrei cu orice preț, de ce vreți întotdeauna să credem nu într-un Dumnezeu, ci în Dumnezeul creștinilor, și în unitatea Treimii, și în Nașterea fără prihană? Cu ce ar suferi credința mea, sau deismul meu filozofic, dacă aș afla că nici o minune din Evanghelii nu a avut loc? Cu nimic!

Sologdin ridică o mână severă, cu arătătorul îndreptat în sus.

— Nu există altă cale! Dacă pui la îndoială un singur cuvânt din Scriptură, un singur punct din dogmă, totul se năruie! Ești fără Dumnezeu!

Și tăie aerul cu brațul.

— Așa puneți pe fugă oamenii! Totul sau nimic! Fără compromisuri, fără favoruri! Și dacă nu pot accepta tot ansamblul? Ce doctrină îmi propuneți atunci? Ce apărare să adopt? Așa că mă limitez să spun: „Știu că nu știu nimic”.

Învățatul Socrate luă ferăstrăul și îi întinse un capăt lui Sologdin. Acesta acceptă.

— De acord, spuse el, vorbim altădată.

Simțeau din nou frigul și începură să lucreze bucuroși. Ferăstrăul străpunse învelișul cafeniu al scoarței. Mișcarea lui, deși mai puțin rapidă decât sub mâna lui Spiridon, era totuși îndemânatică. Numeroasele dimineți creaseră o bună înțelegere între cei doi lucrători și își făceau treaba fără reproșuri reciproce. Simțeau euforia unei munci care nu era dictată nici de constrângere, nici de necesitate.

Înainte de a ataca al patrulea buștean, Sologdin, cu fața încinsă, mormăi:

— Numai de n-am da peste un nod.

După ce tăiară bușteanul, Nerjin murmură:

— Chiar că era noduros, nemernicul!

Cu fiecare lovitură șuierătoare, când galbenă, când albă, rumegușul se răspândea pe pantalonii și încălțările celor doi tăietori. Munca, bine ritmată, îi calma și le așeza ideile în ordine.

Nerjin, care se trezise cu fața la cearșaf, se gândea acum că numai primul an de lagăr fusese îndobitocitor, că de acum încolo își va regla altfel suflul: nu o să se mai eschiveze cu orice preț de la muncă, nu o să se mai teamă să pună mâna pe ceva. Fără ură, ca un om care cunoaște

adâncurile tainice ale vieții, va merge la apelul de dimineață în vesta de molton, mânjită de ipsos și păcură, va lucra cât se poate de bine douăsprezece ore, și asta în toți cei doisprezece ani care îi mai rămâneau de trăit. Cinci ani sunt mai puțini decât zece. Cinci ani rezișți. Numai să-ți amintești că închisoarea este și binecuvântare, și blestem.

Așa se gândea trăgând ferăstrăul spre el cu regularitate. Nu și-ar fi imaginat niciodată că tovarășul lui, mânuind ferăstrăul, se gândea la închisoare ca la un blestem de care trebuia să scape într-o zi.

În momentul acela, Sologdin se gândea la marele succes, care promitea o eliberare anticipată și pe care îl obținuse în cea mai mare taină, în timpul ultimelor luni de muncă silnică. După dejun trebuiau să-i comunice meritat de opera lui și nu se aștepta decât la elogii. Plin de o mândrie exuberantă, Sologdin se gândea acum la creierul lui, la creierul acela care rămăsese gol ani la rând, în timpul instrucției judiciare, al foametei concentraționare, mult timp lipsit de fosfor și care, totuși, reușise să se achite de o misiune tehnică excepțională! într-un avânt al tuturor forțelor vitale, așa cum se întâmplă adesea la bărbații de patruzeci de ani. Mai ales atunci când supraplinul puterii trupești nu este deviat spre procreare, ci se transformă misterios în gânduri puternice.

CAPITOLUL XXVII

Tăiau totuși, tăiau mereu, se încălziseră și le ardea fața, aruncaseră vestele pe lemne, butucii se adunaseră într-o grămadă respectabilă lângă capră, dar toporul nu se afla acolo.

— Oare e de ajuns? Întrebă Nerjin. Nu o să reușim să le despicăm.

— Să ne odihnim, încuviință Sologdin. Puse ferăstrăul deoparte. Lama se curbă și scoase un sunet plin. Amândoi renunțară la căciuli. Din coama deasă al lui Nerjin și din părul rar al lui Sologdin se ridicau aburi. Răsuflau adânc. Aerul pătrundea în cele mai ascunse colțișoare din trupurile lor.

— Dar dacă te trimit în lagăr, întrebă Sologdin, ce o să se întâmple cu lucrarea ta despre Noile Timpuri Tulburi? (Asta însemna revoluția.)

— Cum adică? Crezi că aici mă bucur de condiții de vis? Un singur rând scris mă poate trimite la carceră, aici, ca și acolo. Chiar dacă rămân aici, nu am acces la o bibliotecă publică. Cât o să trăiesc nu cred că o să-mi deschidă vreodată arhivele. Și dacă este vorba despre hârtie, taigaua o să-mi furnizeze întotdeauna scoarță de mesteacăn sau pin. Nici o percheziție nu o să mă învingă: nenorocirea prin care am trecut, cea pe care o văd la alții, poate să-mi sugereze destule idei istorice, nu-i așa? Tu ce zici?

— Mag-ni-fic! suflă Sologdin, cu o expirație cavernoasă. Așadar ai înțeles. Ai renunțat la ideea de a petrece primii cincisprezece ani citind ce s-a scris despre subiect.

— În parte, e adevărat. Pe de altă parte, unde aș putea să găsesc toate cărțile astea?

— Nu există „pe de altă parte”! strigă Sologdin, cu un aer de atenționare. Înțelege-mă bine: înainte de toate, trebuie să *gândești*! Își îndreptă capul și ridică o mână. O gândire primordială, puternică, asigură succesul oricărei acțiuni! Și gândirea aceasta trebuie să fie originală! Ca orice arbore viu, gândirea nu dă rod decât dacă se dezvoltă natural. Cărțile, opiniile altora sunt foarfece de grădină, Care vin să mutileze viața gândirii tale! Mai întâi trebuie să-ți descoperi toate gândurile și apoi să le confrunți cu cele din cărți.

Sologdin îi aruncă o privire întrebătoare:

— Încă ai intenția să înghiți cele treizeci de volumașe?

— Da. Dacă îl înțeleg pe Lenin, înțeleg jumătate din Revoluție. Unde se exprimă mai bine decât în cărți? Și acestea sunt lucruri pe care le găsești peste tot, chiar și într-o bibliotecă rurală.

Sologdin se întunecă, își luă șapca, se așeză incomod pe capră.

— E o nebunie... O să-ți umpli capul cu un talmeș-balmeș. N-o să ajungi la nimic. E de datoria mea să te pun în gardă.

Nerjin își luă boneta de pe capră și se așeză pe grămada de butuci.

— Arată-te la înălțimea științei tale de calcul. Pune în practică principiul punctelor nodale. Cum se studiază un fenomen necunoscut? Cum se ghicește o curbă care nu e aparentă? Prin explorare continuă sau punctuală?

Lui Nerjin nu îi plăceau explicațiile gratuite și se grăbi să răspundă:

— Inutil să mai revenim la asta! Căutăm punctul de ruptură, punctul de întoarcere, punctele extreme, punctele zero. Asta ne oferă orice curbă.

— De ce să nu aplici principiul la un personaj din timpul fără valoare (adică un personaj „istoric", traduse Nerjin)? Îmbrățișează toată viața lui Lenin dintr-o privire, află și înțelege punctele de ruptură, marile schimbări de orientare, și nu citi decât ceea ce are legătură cu asta. Cum s-a comportat în momentele *acelea*! Omul este acolo. Restul nu mai trebuie să conteze pentru tine.

— Așadar, atunci când te-am întrebat ce se va întâmpla cu oamenii de mijloc, te-am supus fără să-mi dau seama metodei punctelor nodale?

Un rictus defensiv încreți pleoapele lui Sologdin, ascunzându-i ochii luminoși. Își luă vesta pe umeri, cu un aer îngrijorat, și se așeză într-o nouă poziție, la fel de incomodă.

— Sunt întors pe dos de ceea ce mi-ai spus, tinere Gleb. Plecarea ta se poate produce dintr-un moment în altul. O să ne părăsim. Unul din noi va dispărea. Poate amândoi. O să vedem vreodată timpul în care oamenii se vor putea reîntâlni ca să vorbească? Mi-ar plăcea să împărtășesc orice cu tine... chiar și câteva concluzii legate de modul în care se poate obține unitatea obiectivului, prin unitatea executantului, prin opera lui. Pot să-ți fie utile. Evident, aș fi foarte jenat de dificultățile de exprimare, cu atât mai rău, și aș încerca să-ți explic cât se poate de bine...

Așa era Sologdin! înainte de a risca un gând strălucitor, trebuia neapărat să se umilească.

— Bineînțeles, memoria ta deficientă... spuse Nerjin pentru a-i veni în ajutor și a grăbi mișcarea. Fără să mai punem la socoteală faptul că ești un „receptacul de erori"...

— Exact, confirmă Sologdin, schițând un zâmbet. Ei bine, conștient de imperfecțiunile mele, am petrecut mulți ani de prizonierat elaborând după părerea mea reguli care se concentrează în cercurile de fier și susțin voința. Regulile acestea constituie *o privire de ansamblu a căilor prin care te poți apropia* de orice lucrare.

...Obișnuit, Nerjin traduse prin „metodologie" această perifrază din Limba Clarității. Simțind că i se făcea frig la umeri, îi acoperi cu vesta din molton.

Lumina crescândă a dimineții îi anunța că vor fi siliți în curând să lase lemnele pentru a se prezenta la apel. Acolo, în fața Statului Major al închisorii Speciale, prizonierii își făceau plimbarea, pete mișcătoare sub ramurile din Marfino, zugrăvite în alb de un vrăjitor. Printre cei care se plimbau se distingeau, prin înălțimea lor, silueta subțire și dreaptă a pictorului Kondrașov Ivanov, care avea cincizeci de ani, și cea gârbovită, dar nu mai puțin lungă a lui Merjanov, arhitect personal al lui Stalin,

uitat de toți în prezent. Puteai să-l vezi și pe Lev Rubin, care se trezise târziu și încercase să se alăture celor care tăiau lemne, dar un supraveghetor îl oprise: era prea târziu.

— Uită-te puțin la Lev, cu barba în vânt.

Începură să râdă.

— Bun, vrei să-ți enumăr câteva puncte în fiecare dimineață?

— Fie. Să încercăm.

— Uite, de exemplu: cum să faci față dificultăților?

— Păstrându-ți moralul?

— Asta nu e tot.

Sologdin, dincolo de Nerjin, dincolo de sârma ghimpată, privea mărăcinii pitici și deși, atinși ușor de trandafiriul răsăritului. Soarele ezita să se arate. Cu barbișonul blond și buclat și mustața scurtă, fața viguroasă și slabă a lui Sologdin o amintea pe cea a lui Alexandr Nevski.

— Cum să faci față dificultăților? continuă el, solemn. În domeniul necunoscutului care trebuie explorat trebuie să considerăm dificultățile o *comoară* ascunsă! Există o regulă: cu cât sunt mai grele, cu atât sunt mai folositoare. Valoarea este mai mică atunci când se nasc dintr-o luptă cu tine însuți. Dar dacă rezultă dintr-o rezistență îndârjită a obiectului, e *superb*!

Pe fața împurpurată a lui Alexandr Nevski, o auroră trandafirie trecu ca un nor, îmbogățită de toate reflexele numeroaselor încercări, de o splendoare solară.

— ...Pentru cercetare, calea cea mai rodnică este cea care implică cea mai mare rezistență față de exterior și cea mai mică față de interior. Eșecul trebuie conceput ca pe o obligație de a-ți continua eforturile și de a-ți concentra voința. Dacă eforturile realizate sunt deja considerabile, eșecul trebuie să fie vesel! înseamnă că am lovit cu cazmaua în cufărul de fier al comorii! Și victoria asupra dificultăților de început este cu atât mai apreciabilă, fiindcă eșecul dezvoltă puterea executantului pe măsura dificultăților înfruntate.

— Faimos! Foarte tare! aprobă Nerjin, din înaltul grămezii de butuci.

— Asta nu înseamnă că nu trebuie să renunți niciodată la continuarea unui efort. Poate că am dat cu cazmaua peste o piatră. Dacă suntem convinși și mediul este prea ostil, iar mijloacele insuficiente, avem toate drepturile să renunțăm la scop. Dar această renunțare trebuie să aibă un fundament riguros.

— Aici aș fi de altă părere, spuse Nerjin cu o voce tărăgănată. Există un mediu mai ostil decât închisoarea? Sunt alte mijloace mai sărace? Totuși, ne facem treaba. Dacă refuzăm acum, s-ar putea să demisionăm pentru totdeauna.

Reflexele aurorei mângâiaseră tufișurile, apoi se stinseseră sub un înveliș de nori cenușii.

Întorcându-și parcă privirea de la un manuscris pe care voia să-l citească, Sologdin se uită distrat la Nerjin. Apoi începu la rândul său lectura, cu o voce ușor cântătoare:

— Ține minte acum *Regula ultimelor lovituri de daltă!* Câmpul ultimelor lovituri de daltă! În Limbajul Clarității înțelegi imediat la ce se referă. Munca e aproape terminată, scopul aproape atins, totul a fost făcut sau aproape totul, toate dificultățile învinse, dar calitatea obiectului nu este *mulțumitoare*! Trebuie să-i mai dai câteva lovituri de daltă, să mai faci poate câteva cercetări. În clipa aceasta de sfârșeală și mulțumire de sine ești foarte tentat să abandonezi lucrul înainte de a fi atins calitatea supremă. În zona aceasta a ultimelor lovituri de daltă, munca e foarte complicată, dar deosebit de prețioasă, fiindcă pune în joc cele mai perfecționate mijloace! Regula ultimelor lovituri de daltă înseamnă să nu-ți dai demisia în fața muncii! Să nu lași pe mâine, fiindcă executantul riscă să nu mai găsească aceleași poziții de spirit. Nu trebuie să-ți cruți timpul și trebuie să știi mereu că scopul nu stă niciodată în realizarea cea mai rapidă, ci în cucerirea perfecțiunii!

— Foarte, foarte bine! murmură Nerjin.

Cu o voce total schimbată, cu inflexiuni aspre și batjocoritoare, Sologdin declară:

— Ce v-a înțepat, locolonele? Nu vă recunosc. De ce ați ținut atâta toporul? Nu mai avem timp să despicăm toate lemnele.

Nadelașin, sublocotenent cu fața ca o lună plină, devenise cu puțin timp în urmă subofițer. De la promovarea sa la rangul de ofițer, *zekii* din *șaraşka*, care îl iubeau destul de mult, îl porecliseră *locolonelul*.

Ajunse lângă ei cu pași mărunți, gâfâind comic, întinzându-le toporul cu un aer vinovat. Răspunse cu mare viteză:

— Nu, nu, Sologdin, tăiați lemnele! Nu mai sunt lemne la bucătărie, nu știu cum o să facem pentru micul dejun. Și nu vă imaginați cât mai am de lucru!

Nerjin pufni:

— Cum așa? Cum *de lucru*? Locotenente! Putem să vorbim despre muncă în cazul dumneavoastră?

Ofițerul de zi își întoarse fața ca o lună spre Nerjin și, încrețindu-și fruntea, debită pe de rost:

— „Munca înseamnă să învingi o rezistență". Dacă merg repede, înving rezistența aerului, și e o muncă asemenea oricărei alta.

Ar fi vrut să rămână imperturbabil, dar un zâmbet îi ilumina fața atunci când Sologdin și Nerjin izbucniră în râs, în aerul ușor înghețat.

— Lemnele, vă rog!

Se întoarse și se îndreptă cu pași mărunți spre Statul Major al închisorii speciale, în fața căruia se profila silueta impecabilă a directorului, locotenent-colonelul Klimentiev. Sologdin își arătă surprinderea:

— Să-mi cred oare ochilor, bătrâne Gleb? Klimentiadis? (în anul acela ziarele detaliau vicisitudinile deținuților greci, care, din fundul celulelor, trimiteau tuturor parlamentelor și sediului ONU povestirea telegrafiată a nenorocirilor lor. Prizonierii din *șaraşka*, neavând întotdeauna dreptul de

a le scrie soțiilor măcar o carte poștală, începuseră să grecizeze numele călăilor galonați: Mișinopulos, Klimentiadis, Șikinidis.) Ce face Klimentiadis aici, duminica?

— Nu știai? Șase deținuți au dreptul la vizite.

Această simplă rememorare umplu de amărăciune sufletul lui Nerjin, înseninat de tăiatul lemnelor. Trecuse aproape un an de la ultima întrevedere și, de opt luni de când depusese cererea, nu primise nici un răspuns. Printre alte motive, nu dorea să-i facă un rău soției sale, candidată la un post de asistent universitar. Așa că nu menționa adresa ei de la universitate și îi scria la post-restant, iar închisoarea nu trimitea scrisorile acolo. Datorită vieții interioare intense, Nerjin nu era invidios: nici salariul, nici hrana altor *zeki* cu merite mai apreciate nu îi tulburau liniștea. Dar îl chinuia conștiința unei nedreptăți în atribuirea dreptului la vizită: alții se vedeau cu familia o dată la două luni, iar soția lui rătăcea suspinând pe lângă zidurile închisorii.

În plus, astăzi era ziua lui.

— O să-i îmbarce? Fleacuri... Sologdin simțea întotdeauna aceeași amărăciune invidioasă. Turnătorii se duc în fiecare lună. Eu n-o s-o mai văd niciodată pe Ninocika mea.

(Sologdin nu spunea niciodată „până o să ies de aici”, fiindcă învățase pe pielea lui că pedepsele pot să nu aibă sfârșit.)

Îl văzu pe Klimentiev oprindu-se o clipă în fața lui Nadelașin, apoi intrând în Statul Major. Dintr-odată, cu o voce grăbită:

— Gleb! Soția ta o cunoaște pe a mea! Dacă primești o întâlnire, spune-i Nadiei s-o caute pe Ninocika și să-i transmită numai trei cuvinte din partea mea. (Privi spre cer.) O iubesc! O admir! O ador!

— Visezi! Nu mă lasă s-o văd, replică Nerjin înciudat, încercând să despice lemnul în două.

— Mai bine uită-te!

Nerjin se întoarse. Locolonelul se îndrepta spre el și, de departe, îi făcea semne cu degetele. Gleb lăsă jos toporul, agăță cu vesta ferăstrăul care emise un țiuit scurt când atinse pământul, și o luă la fugă.

Sologdin îl privi pe locolonel conducându-l pe Nerjin înăuntrul Statului Major, puse butucul în picioare și îi dădu o lovitură atât de furioasă, încât se crăpă în două și toporul rămase înfipt în pământ.

Mai întâi că nici nu era toporul lui.

CAPITOLUL XXVIII

Locotenentul Nadelașin nu exagerase deloc citând definiția muncii din manualele școlare de fizică. Deși lucra numai douăsprezece ore din patruzeci și opt, munca lui era minuțioasă, îl silea să galopeze de la un etaj la altul și presupunea multă responsabilitate.

Serviciul din noaptea precedentă fusese deosebit de solicitant. Deabia își începuse garda, la ora nouă seara, verificând dacă toți deținuții, în număr de două sute optzeci și unu, erau prezenți; după ce îi îndrumase pe toți spre munca de noapte și așezase gărzile — una pe palier, una pe holul Statului Major și a treia care trebuia să patruleze sub geamurile închisorii speciale -, se pregătea să hrănească și să cazeze noul contingent, când trebuise să lase totul baltă și să alerge la maiorul Mișin, „responsabilul operațional".

Nadelașin contrasta nu doar cu călăii — care erau numiți „personal penitenciar" -, ci cu toți compatrioții lui. Într-o țară în care cuvintele apă și rachiu se confundă aproape, Nadelașin nu bea niciodată alcool, nici ca să combată o răceală. Într-o țară în care un om din doi, la școala frontului sau a lagărului, trece drept maestru în mânuirea înjurăturilor și unde cuvintele obscene înfrumusețează nu doar discuțiile beților în prezența copiilor, nu doar jocurile inocente ale celor mici la intrarea unui autobuz de mahala, ci și conversațiile amicale ale celor cu inima deschisă, Nadelașin nu știa să înjure și nici măcar să utilizeze cuvinte precum „la dracu'" și „lichea". În culmea furiei se slujea doar de expresia „Mama mă-sii!", și aceea spusă în șoaptă.

Așa că, murmurând în barbă „Mama mă-sii!", se grăbi să meargă la maior.

„Responsabilul operațional" Mișin, pe care Bobînin îl numise pe nedrept parazit în conversația cu ministrul, era un ofițer cu tenul violaceu, de o adipozitate bolnăvicioasă. În sâmbăta aceea rămăsese la postul său ca să *lucreze* în împrejurări excepționale. Îi încredință lui Nadelașin următoarea misiune:

— să verifice dacă germanii și letonii începuseră sărbătorirea Crăciunului;

— să vegheze personal și prin intermediul supraveghetorilor simpli să nu se consume alcool. În timpul acesta era bine să se spioneze subiectele conversației și să se taie din față orice tentativă de propagandă antisovietică;

— să încerce să descopere o infracțiune în regimul închisorilor, ca să se pună odată capăt acestor incalificabile dezmățuri religioase.

Adevărul este că recomandase „să se pună capăt", dar „în măsura în care era posibil". Sărbătorirea pașnică a Crăciunului nu era o activitate

propriu-zis condamnabilă, dar tovarășul Mișin, ca bun comunist, nu putea suporta veselia.

Întorcându-și spre maior fața ca o lună, sublocotenentul Nadelașin îi aminti că nu știa nici germana, nici letona, că supraveghetorii lui, care nu stăpâneau prea bine nici rusa maternă, știau încă și mai puține.

Mișin își aminti că în cei patru ani petrecuți într-un lagăr german, în calitate de comisar afectat unei companii de intervenție și supraveghere, nu reținuse decât trei cuvinte: *halt!*, *zuruck!* și *weg!*. Așa că își scurtă instrucțiunile.

Nadelașin primi consemnele, salută milităreşte cu stângăcie — semenii lui suportau totuși din când în când ședințe de ordine severe — și se întoarse să-i instaleze pe noii sosiți. În scopul acesta, „operul" îl înzestrase cu o listă în care erau menționate camerele și paturile. (Mișin, care dispunea de informatori la intervale regulate, acorda cea mai mare importanță repartizării planificate și centralizate a locurilor în interiorul penitenciarelor. Știa că discuțiile cele mai încrezătoare nu aveau loc niciodată în orele de muncă de zi, ci precedau timpul de somn. De asemenea, mărturisirile antisovietice cele mai morocănoase erau apanajul dimineții. Așa că era bine să-i spionezi pe oameni la căpătâi.)

Apoi, sub pretextul că verifică puterea becurilor, Nadelașin trecu în revistă toate camerele în care se sărbătorea Crăciunul. Însărcină un supraveghetor să mai treacă o dată în urma lui. Notă numele celor prezenți.

Maiorul Mișin îl chemă imediat și sublocotenentul îi întinse lista. Mișin se interesă în mod deosebit de prezența lui Rubin printre germani și consemnă faptul în dosarul respectiv.

Apoi veni ora să înlocuiască santinelele și să pună capăt disputei dintre doi supraveghetori, hotărând care dintre ei îndeplinise serviciul cel mai greu data trecută și care era dator cu ore în plus.

Apoi sosi ora culcării și altercația dintre el și Priantcikov pe tema apei calde, rondul prin camere, trecerea de la becurile normale la veiozele cu lumină albastră. Apoi fusese chemat din nou de maiorul Mișin, care, hotărât lucru, nu se grăbea să se întoarcă acasă (soția îi era bolnavă și nu ținea să o audă gemând toată seara). Răsturnat în fotoliu, fără să-l invite pe Nadelașin să ia loc, maiorul îl întrebă care era rezultatul detaliat al observațiilor sale. Cu cine se plimba Rubin? În ultima săptămână nu avusese niciodată ocazia de a se exprima cu insolență la adresa administrației penitenciare sau de a formula recriminări în numele tuturor deținuților?

Printre colegii săi, ofițeri ai MGB-ului și șefi ai patrulelor de supraveghere, Nadelașin ocupa un loc aparte. Era mustrat adesea cu severitate. Bunătatea sa înnăscută fusese mult timp un handicap pentru munca lui în rândurile *Organelor*. Dacă n-ar fi știut să se adapteze, ar fi fost concediat de mult, poate chiar condamnat. Cedând unei înclinații naturale, Nadelașin nu se purta niciodată grosolan cu deținuții, le zâmbea cu amabilitate reală și se arăta indulgent în lucrurile mărunte,

atât cât putea. Așa că deținuții îl iubeau, nu se plângeau de el, nu îl contraziceau niciodată și nu se jenau deloc când vorbeau în prezența lui. Or, el avea ochi pătrunzători, auzul fin, o ortografie bună și, ca să nu fie trădat de memorie, scria totul într-un carnețel. Acolo trecea informațiile pe care le comunica șefilor pentru a-și compensa greșelile de serviciu sau din alte domenii.

Așa se întâmplase și în seara aceea: scoase carnețelul din buzunar și raportă maiorului că pe 17 decembrie, după dejun, ieșise în calea deținuților care se întorceau în dezordine de la plimbare pe culoarul de la parter. Și prizonierii cârteau: a doua zi era duminică și administrația le răpea până și plimbarea. Rubin declarase: „În fine, băieți, când o să înțelegeți că nu ai cum să-i îmblânzești pe nemernicii ăștia?"

— A spus „nemernicii ăștia"? Întrebă Mișin, a cărui față violacee strălucea.

— Textual, confirmă Nadelașin, și un zâmbet benign ilumina chipul de lună.

Mișin redeschise dosarul, consemnă cuvintele raportate și ordonă sublocotenentului să facă din ele obiectul unui raport scris pe o foaie curată.

Maiorul Mișin nu-l putea suporta pe Rubin și aduna toate documentele care i-ar fi putut veni de hac. Ajungând la postul de la Marfino, aflase că Rubin era un fost comunist și se lăuda că mai este și acum, în ciuda întemnițării. Mișin îl chemă ca să discute cu el despre viață în general și, în mod special, despre *munca de colaboraționist*. Nu putură găsi un limbaj comun. Mișin i se adresă lui Rubin în termenii instrucțiunilor difuzate în timpul conferințelor adecvate:

— dacă sunteți un adevărat sovietic, *ne veți ajuta*.

— dacă nu ne ajutați, nu sunteți un sovietic autentic.

— dacă nu sunteți un sovietic autentic, sunteți antisovietic și meritați o nouă pedeapsă.

Rubin întrebă dacă trebuia să scrie denunțurile cu cerneală sau cu creionul.

— E mai bine cu cerneală, sugeră Mișin.

— Bun, dar cum mi-am demonstrat devotamentul față de puterea sovietică cu sângele meu, nu mai am nevoie de cerneală ca să aduc noi dovezi…

Așa îi descoperise Rubin maiorului toată șiretenia și duplicitatea din sufletul său.

Maiorul îl mai convocă o dată. Rubin pretextă înșelător că orice arestare implica o anumită neîncredere politică față de cel care îi cădea victimă: astfel stând lucrurile, nu putea colabora cu operul.

De atunci, Mișin îl ura în taină și aduna tot ce putea fi folosit împotriva lui.

Maiorul încă mai vorbea cu sublocotenentul, când sosi de la Securitatea Statului automobilul care trebuia să-l ducă pe Bobînin. Prinzând din zbor un concurs de împrejurări atât de propice, Mișin ieșise

afară în vestă, fiindcă nu voia să scape mașina, îl invită pe ofițerul de escortă să vină să se încălzească în interior și îi arătă că stătea nopți la rând la serviciu. Îl hărțui, îl bruscă pe Nadelașin, îl întrebă pe Bobînin, asumându-și toate riscurile, dacă era destul de îmbrăcat (Bobînin refuzase paltonul frumos pe care i-l dăduseră pentru această călătorie și își luase vesta din molton).

După plecarea lui Bobînin fu rândul lui Priantcikov să fie convocat. Era clar că maiorul nu se putea întoarce acasă! Ca să treacă timpul până la noi convocări și întoarcerea prizonierilor, se duse să vadă cum își petreceau supraveghetorii timpul de odihnă și surprinse furioase partide de domino. Îi examină din istoria Partidului, fiindcă era responsabil de cultura lor politică. Deși se aflau în timpul serviciului, supraveghetorii răspunseră la întrebările lui cu o rea-voință legitimă. Răspunsurile lor fură întristătoare: războinicii aceștia nu-și aminteau nici unul din titlurile lui Lenin sau Stalin și susțineau că Plekanov fusese ministrul țarului și deschisese focul asupra muncitorilor din Petersburg pe 9 ianuarie. Acestea îl făcură pe Mișin să dea vina pe Nadelașin, care slăbise prea mult frâul personalului supraveghetor.

Apoi Bobînin și Priantcikov se întoarseră împreună în aceeași mașină și se duseră să se culce fără să-și manifeste dorința de a-i povesti ceva maiorului.

Mai mult neliniștit decât decepționat, maiorul profită de mașina ministerială ca să nu se întoarcă pe jos acasă; la ora aceea nu mai erau autobuze.

Supraveghetorii schimbați din posturi înjurau în spatele maiorului și se pregăteau de culcare, Nadelașin își promise să închidă și el un ochi, dar nu: telefonul sună. Era postul de gardă al detașamentului afectat santinelelor care înconjurau centrul Marfino. Cu o voce exaltată, șeful de post transmise apel telefonic primit de santinela din colțul de sud-vest. În ceața deasă, santinela aceasta văzuse clar un bărbat care, ascuns mai întâi după colțul rugului, se îndrepta spre sârmele ghimpate din față. Speriat de somația santinelei, se refugiase în fundul curții. Șeful de post declară că avea să telefoneze la Statul Major al regimentului său și să redacteze un raport bazat pe acest incident ciudat. Până atunci, îi cerea ofițerului de gardă să controleze curtea.

Convins că era vorba despre o halucinație a santinelei și că deținuții erau în siguranță în spatele pereților din patru rânduri de cărămidă și al ușilor metalice noi, Nadelașin trebuia să ia totuși măsuri drastice, pentru a riposta la raportul șefului de post, și să le consemneze apoi în scris. Punând pe picior de război detașamentul care se odihnea, îl plimbă prin curtea plină de brumă, la lumina becurilor electrice model „Liliacul". Apoi, după ce făcu turul camerelor, avu grijă să nu aprindă lumina ca să nu dea ocazie la bombăneli. În lumina chioară a veiozelor se lovi tare cu genunchiul de un pat. Luminând capetele prizonierilor cu lanterna, ajunse la cifra de două sute optzeci și unu.

Atunci se întoarse în birou și, cu scrisul lui deslușit și rotunjit, oglindă a unui suflet curat, raportă incidentul locotenent-colonelului Klimentiev, directorul închisorii speciale.

Și se făcu dimineață: trebui să inspecteze bucătăriile, să guste supa, să sune deșteptarea.

Așa fusese noaptea locotenentului Nadelașin. Era deci în dreptul lui să-l asigure pe Nerjin că nu fura pâinea pe care o mânca.

Nadelașin avea treizeci de ani bătuți, dar fața lui netedă și proaspătă îl făcea să pară mai tânăr.

Bunicul și tatăl acestui Nadelașin fuseseră croitori. Meșteri modești dar îndemânatici, își recrutau clientela din clasa de mijloc și nu se strâmbau atunci când clientul le cerea să întoarcă pe dos, să modifice sau să descoasă o haină, uneori într-un timp foarte scurt. Băiețelul fusese promis aceleiași meserii. Din copilărie prinsese gustul acestei munci de suplețe și îndemânare. Atent, făcea mici servicii și își ducea la capăt ucenicia. Atunci se pusese la punct NEP-ul. Tatăl primise foaie de impozite pentru un an și plătise. După două zile i se prezentase cu nerușinare un alt avertisment, cerându-i-se triplu. Își rupsese foaia de impozit, dăduse jos firma și se angajase într-un atelier. Fiul se trezise în curând sub drapelul și apoi în rândurile unei unități MVD, ca să primească până la urmă o slujbă de gardian.

Cariera lui fusese ștearsă. În paisprezece ani de serviciu se văzuse depășit de trei sau patru rânduri de supraveghetori dintre care unii ajunseseră deja căpitani, în timp ce el obținuse cu o lună în urmă numai steaua de sublocotenent, și nu fără trudă.

Nadelașin înțelegea mai mult decât s-ar fi crezut. Vedea bine că acești deținuți, lipsiți de drepturile comune altor oameni, îi erau adesea superiori. În același timp, în virtutea înclinației de a-i judeca pe alții după tine însuți, Nadelașin nu reușea să vadă în ei căpcăunii care erau zugrăviți în cursurile de informare politică, siluete inevitabil sângeroase.

Dacă își amintea definiția muncii din manualul de fizică pe care îl repeta pentru cursurile serale, își amintea și mai limpede, în cele mai mici detalii, cele cinci culoare din Marea Lubianka și interiorul fiecărei celule din cele o sută zece. Regulamentul închisorii îi obliga pe supraveghetori să se ridice o dată la două ore și să treacă dintr-un capăt al culoarului în celălalt (măsură prudentă care îi împiedica să facă cunoștință cu deținuții și să se lase înduplecați sau mituiți de ei; în trecere fie spus, erau mai bine plătiți decât inginerii sau profesorii). Supraveghetorul trebuia să-și lipească ochiul de vizor cel puțin o dată la trei minute. Mare fizionomist, Nadelașin credea că își amintea de toți deținuții închiși la etajul său din 1935 în 1947, dată la care fusese mutat la Marfino: prizonieri iluștri precum Buharin sau simpli ofițeri combatanți precum Nerjin. Își spunea că l-ar fi recunoscut pe oricare din ei, oricum ar fi fost îmbrăcat, dacă l-ar fi întâlnit pe stradă. Dar uite că nu te întâlneai niciodată cu oamenii aceștia pe stradă. La Marfino îi regăsise pe unii dintre foștii lui deținuți, dar, evident, nu le spusese că i-a

recunoscut. Îi revedea întotdeauna, chinuiți de insomnie, în picioare în metrul pătrat al boxelor luminate violent sau tăind cu un fir de ață rația de pâine aproape crudă; sau absorbiți în lectura uneia din cărțile acelea frumoase și vechi, care se găseau în număr atât de mare în biblioteca închisorii; sau ducându-se la toaletă în șir indian; sau mergând la interogatoriu, cu mâinile legate la spate; vorbind cu o voce mai animată decât de obicei în jumătățea de oră care preceda stingerea; culcați în nopțile de iarnă, sub o lumină strălucitoare, cu mâinile învelite în prosoape și așezate pe pătură: regulamentul cerea ca toți cei care își ascundeau mâinile să fie treziți și învățați să le țină la vedere.

Lui Nadelașin îi plăceau în mod deosebit discuțiile și controversele dintre acești academicieni cu barba încărunțită, dintre acești preoți, dintre acești foști bolșevici, dintre acești generali, dintre acești străini atât de amuzanți. Serviciul îl obliga să stea mereu la pândă, dar îi plăcea să-i asculte pentru inima lui. Ar fi vrut - însă imperativele serviciului îl împiedicau întotdeauna - să asculte o poveste de la un capăt la celălalt, să știe totul despre viața unui om, despre motivele întemnițării. Era surprins să constate că toți acești prizonieri, în lunile teribile în care viețile lor se rupeau în două, în care se hotăra destinul lor, aveau destul curaj ca să vorbească despre toate și despre nimic în loc să-și evoce suferințele: pictura italiană, obiceiurile albinelor, vânarea lupilor sau despre arhitectul acela Kar-bu-zie, care nu construia totuși pentru ei.

Într-o zi, Nadelașin auzi din întâmplare o conversație care îl interesa în mod deosebit. Stătea în compartimentul din spate al unei furgonete celulare în care erau înghesuiți prizonierii pe care îi escorta. Îi duceau de la Marea Lubianka la Sukanovskaia Datșa, lugubră, fatală închisoare de mahala, de unde mulți nu mai ieșeau decât pentru a se duce la cimitir sau la azilul de nebuni. Nadelașin nu fusese acolo, dar auzise că mâncarea era cel mai subtil chin: nu li se dădeau prizonierilor amestecul greoi regulamentar, ci feluri de mâncare fină, a căror aromă delicată amintea de cele mai bune case de odihnă. Supliciul consta în cantitate: deținutul se vedea servit cu o jumătate de farfurioară de supă, a opta parte dintr-o chiftea de vită, doi cartofi prăjiți. Asta nu-i hrănea, le aducea aminte de ceea ce pierduseră. Regimul acesta era mai chinuitor decât cel al supei chioare fără carne și îi înnebunea cu totul.

Întâmplarea vru ca cei doi prizonieri să nu fie despărțiți și făcură drumul împreună. Sforăitul motorului nu îi îngădui lui Nadelașin să audă începutul discuției. O pană neașteptată îl sili pe șofer să se îndepărteze, iar ofițerul de escortă rămase în cabină. Prin grilajul din față, Nadelașin auzi vocile discrete ale prizonierilor. Vorbeau despre guvernare - dar nu despre guvernarea actuală - și despre țar, nu despre Stalin. Erau porniți împotriva lui Petru I. Ce le-o fi putut face? Ei spuneau că tot răul posibil, unul îi reproșa că urâțise și făcuse să dispară costumul popular rusesc, depersonalizând poporul în fața altor națiuni. Prizonierul descria forma și aspectul acestor haine vechi, preciza în ce împrejurări erau îmbrăcate. Afirma că mai era încă timp să se revină la

cutare sau cutare haină, asociind-o costumației moderne, în așa fel încât să împace confortul și demnitatea, în loc să copieze servil Parisul. Celălalt răspunse printr-o glumă - mai aveau inimă să glumească! Pentru asta era de ajuns să-și asigure colaborarea a două persoane: un croitor de geniu, care să știe să armonizeze totul, și un tenor în vogă, care să poarte hainele și să fie fotografiat astfel împopoțonat. Apoi, întreaga Rusie ar prelua moda.

Conversația aceasta îl interesă foarte mult pe Nadelașin, care nutrea o pasiune secretă pentru arta croielii. După orele de gardă în culoarele demente, incandescente, ale celei mai mari închisori politice, afla pacea în murmurul foșnitor al țesăturilor, în docilitatea pliurilor, în executarea unei munci fără răutate.

Le croia haine copiilor, îi făcea rochii soției, își croia costume. Dar nu lăsa să se vadă nimic. O asemenea distracție ar fi înjosit un soldat.

CAPITOLUL XXIX

După expresia consacrată, locotenent-colonelul Klimentiev avea păr de jais, de un negru strălucitor și metalic, care îi acoperea capul ca o calotă netedă despărțită de o cărare, iar mustața lui era compactă și bombată. Nu avea „burtică” și, în ciuda celor patruzeci și cinci de ani, își păstra subțirimea tinerească și marțială. Adăugați faptul că nu zâmbea niciodată în timpul serviciului, ceea ce sporea gravitatea negricioasă a feței lui.

Chiar dacă era duminică, sosi mai devreme ca de obicei. Traversând curtea interioară în apropierea locului de plimbare al deținuților, observă dintr-o privire semne de delăsare, dar nu interveni, de teama unei abateri; intră în clădirea Statului Major al închisorii speciale și ordonă în trecere locotenent-colonelului Nadelașin să se prezinte la el și să-l aducă și pe deținutul Nerjin. În timp ce traversa curtea, locotenent-colonelul observase că prizonierii pe lângă care trecea grăbeau pasul, sau îl, încetineau, sau se întorceau, ca să nu trebuiască să-l observe și să schițeze un salut. Klimentiev remarcă acest lucru cu răceală, dar nu se simți ofensat. Știa că disprețul pe care îl manifestau acești oameni față de funcțiile lui era mai mic decât jena pe care o simțeau în fața tovarășilor lor, temându-se să nu pară prea grăbiți. Atunci când erau convocați în biroul său, aceiași prizonieri se arătau în general amabili, chiar servili. În spatele gratiilor întâlneai oameni diferiți, inegali ca valoare. Klimentiev înțelesese de mult acest lucru. Le acorda dreptul de a fi mândri, dar și-l rezerva pe cel de a fi strict. Sufletul lui de soldat se mândrea cu faptul că instaurase în această închisoare o disciplină militară rezonabilă, diferită de reglementările degradante ale torționarilor.

Își deschise biroul. Era cald și aerul avea miros închis de la vopseaua caloriferelor. Deschise o ferestruică, se dezbrăcă de palton, se așeză, harnașat în haina de casă ca într-o armură, și privi suprafața netedă a mesei. În agenda lui, deschisă tot la foaia de sâmbătă, era următoarea însemnare:

„Brad?”

În biroul pe jumătate pustiu, în care instrumentele de producție se limitau la un dulap metalic plin de dosarele penitenciarului, jumătate de duzină de scaune, un telefon și butonul soneriei, locotenent-colonelul Klimentiev, fără transmisiuni, curele sau angrenaje vizibile, controla activitățile fizice ale celor trei sute de vieți izolate acolo și munca a cincizeci de supraveghetori.

Deși se prezentase la post duminica, cu o jumătate de oră mai devreme, Klimentiev nu-și pierduse sângele rece și echilibrul care îi erau obișnuite.

Locotenentul Nadelașin intră în birou cu un aer afectat și o pată rotundă și rubicondă pe fiecare obraz. Se temea foarte tare de colonel,

care totuși, în ciuda multelor abateri ale sublocotenentului, nu îi stricase niciodată foaia de serviciu cu o notă proastă. Atât de caraghios cu fața ca o lună, atât de puțin marțial, Nadelașin se forța zadarnic să adopte poziția regulamentară.

Își prezentă raportul: serviciul de noapte se desfășurase foarte bine, fără cea mai mică infracțiune. Trebuia totuși să semnaleze două incidente excepționale. Unul din ele făcea obiectul unui raport scris (îl puse în fața lui Klimentiev, pe un colț de masă, dar hârtia lunecă, desenă o curbă fantastică în aer și ateriza în cele din urmă sub un scaun îndepărtat. Nadelașin se aruncă după ea și o puse pe masă). Al doilea consta în convocarea deținuților Bobînin și Priantcikov la ministrul Securității.

Locotenent-colonelul se încruntă și ceru precizări legate de împrejurările acestei convocări și de întoarcerea celor interesați. Era o noutate evident neplăcută, alarmantă chiar. Șeful închisorii speciale nr. 1 stătea prin definiție pe un vulcan, mereu expus privirilor ministrului. Nu era vorba de un lagăr îndepărtat; pierdut în păduri, ai cărui directori pot să aibă un harem, bufoni și să împartă o justiție feudală. Aici trebuia să te ții de litera legii, să urmărești în linie dreaptă instrucțiunile, să-ți interzici orice umbră de mânie sau de milă. Klimentiev răspundea acestor exigențe. Nu credea că Bobînin și Priantcikov ar fi avut ocazia să se plângă, în noaptea precedentă, de o încălcare a legalității. Îndelungata lui experiență îl asigura că nu avea motive să se teamă de calomnie din partea deținuților, ci mai degrabă din partea fraților de arme.

Parcurse apoi raportul lui Nadelașin și înțelese că pretextul era futil. Dacă îl păstra, de altfel, pe Nadelașin în serviciul lui, o făcea tocmai pentru că era instruit și avea judecată.

Dar câte defecte nu avea! Locotenent-colonelul îi reproșa multe. Îi aminti în amănunt toate neglijențele ultimei gărzi: prizonierii plecaseră la muncă cu o întârziere de două minute; mai multe paturi fuseseră făcute alandala și Nadelașin nu avusese fermitatea de a-i căuta pe interesați la lucru și de a-i pune să-și facă paturile mai bine. I se spusese totuși ce să facă în timpul ultimei ședințe. Vorbe în vânt. Și în dimineața aceasta, în timpul plimbării? Tânărul Doronin, postat la marginea curții, scruta cu o privire fixă „zona” și spațiul de dincolo, de lângă sere, teren accidentat, traversat de o râpă, foarte propice evadării. Or, acest Doronin primise douăzeci și cinci de ani pentru acte false și avusese Brigada de crimă a URSS pe urmele sale timp de doi ani! Nici un supraveghetor nu-l pusese să intre în rând ca să se plimbe. Și unde era Gherasimovici? Depărtându-se de grup, se refugiase în spatele ultimilor tei, lângă atelierul de blănărie. Și ce scria în dosarul acestui Gherasimovici? Era la a doua pedeapsă. Încălcase articolul 58, alineatul 12, adică înaltă trădare intenționată. Nu trădase, dar nici nu reușise să dovedească faptul că sosirea la Leningrad, în primele zile ale războiului, nu fusese dictată de dorința de a-i primi pe germani. Nadelașin își amintea că trebuia să-i studieze mereu pe deținuți, atât prin observație directă, cât și prin lectura cazierului judiciar? Și apoi, cum arăta sublocotenentul Nadelașin? O

bluză înfoiată (Nadelașin își trase pulpanele), o stea strâmbă pe șapcă (Nadelașin o îndreptă), un salut milităresc demn de o gospodină... Trebuia să te mai mire faptul că deținuții nu își făceau bine patul când era el de gardă? Neglijarea paturilor e o spărtură periculoasă în disciplina unei închisori. Astăzi e un pat, mâine revoltă și refuzul de a munci.

Locotenent-colonelul trecu apoi la consemne: să reunească paznicii însărcinați cu supravegherea vizitelor familiale de la dormitorul nr. 3 pentru o ședință de instrucție. Deținutul Nerjin să mai aștepte un minut pe culoar. Liber, Nadelașin.

Nadelașin ieși nădușit. Atunci când își asculta superiorii simțea o adâncă părere de rău auzindu-le reproșurile și mustrările și se jura să nu le mai dea ocazie. Dar își relua munca și, printre prizonieri, se lovea de zeci de voințe, fiecare atrăgându-l de partea sa și cerșind o fărâmă de libertate pe care Nadelașin nu știa s-o refuze, în speranța că indulgența va trece neobservată.

Klimentiev luă stiloul și bifa cuvântul „brad" pe agendă. Decizia data din ajun.

Nu avuseseră niciodată brad de Crăciun în închisorile speciale. Dar unii din deținuții cei mai respectabili ceruseră de mai multe ori autorizația de a face un brad anul acela. Klimentiev se gândise la această problemă. De fapt, de ce să refuze? Nu vedea ce rău ar fi putut face, chiar și riscul de incendiu era minim, cu toți electricienii aceștia... În schimb, era important să aranjeze o destindere la Marfino în seara de Revelion, în care angajații „externi" se duceau să se distreze la Moscova. Klimentiev știa că zilele de sărbătoare erau cele mai penibile pentru deținuți. Unii puteau să ajungă la gesturi nebunești, disperate. Sâmbătă, deci, sunase la direcția închisorilor, de care depindea direct, pentru a dezbate problema bradului de Crăciun. Instrucțiunile interziceau instrumentele muzicale, dar nu se găsea nici o rubrică referitoare la bradul tradițional, așa că Klimentiev nu primi nici asentimentul, nici interdicția direcției. Un serviciu îndelungat și ireproșabil conferea multă fermitate și siguranță acțiunilor lui. În ajun deci, pe scara rulantă a metroului care îl ducea acasă, Klimehtiev hotărâse: vor avea brad. Unde era răul?

Intrând în vagon, se gândi cu plăcere la el însuși: în fond, era un om inteligent și practic, contrariul unui birocrat, era chiar bun. Or, deținuții nu puteau niciodată să judece, nu vor ști că se împotrivise acestui brad de Crăciun și sfârșise prin a-l autoriza.

Decizia aceasta avea ceva plăcut pentru Klimentiev. Nu se amestecase în iureșul moscoviților care luau cu asalt vagoanele, urcase ultimul, chiar înainte de închidere, și nu se străduise să ocupe un loc. Ținându-se de bară, începuse să-și contemple fața virilă în reflexiile schimbătoare ale geamului, pe fondul tunelului negru, al țevilor și cablurilor lansate într-o goană fără sfârșit. Apoi, privirea lui căzu asupra unei tinere așezate pe bancheta de alături. Era îmbrăcată cu o anumită grijă, dar sărăcăcios:

un palton negru din astrahan fals și o tocă din același material. Pe genunchi avea un ghiozdan burdușit. Klimentiev se uită la ea și își spuse că avea o față plăcută, dar obosită și o privire desprinsă de toate, lucru rar la o femeie tânără.

În momentul acela, tânăra ridică ochii și schimbară o privire scurtă și inexpresivă, ca doi tovarăși de călătorie care nu se cunosc, dar nu trebui mai mult: ochii femeii erau la pândă, traversați parcă de o întrebare nesigură, chinuitoare. Fizionomist de profesie, Klimentiev o recunoscu, nu își controla privirea și arătă astfel că o recunoscuse. Ea remarcă un moment de ezitare la el și intuiția ei fu confirmată.

Era soția deținutului Nerjin, Klimentiev o văzuse în timpul vizitelor la Taganka.

Ea se întunecă, întoarse privirea, apoi se uită din nou la Klimentiev. El se întorsese spre tunel, dar, cu coada ochiului, se simțea observat. Ea se ridică cu un aer hotărât și înainta spre el, ceea ce îl sili să se întoarcă. Nu mai avea nimic dintr-o tânără independentă, stăpână pe ea însăși, călătorind într-un vagon de metrou, s-ar fi spus că, în ciuda ghiozdanului greu, ar fi vrut să-i cedeze locul locotenent-colonelului. Suporta destinul chinuitor al tuturor soțiilor prizonierilor politici, al acestor soții de dușmani de țară. Înaintea fiecărui interlocutor, acolo unde li se cunoaște condiția nedorită, poartă cu ele rușinea de neșters a soților lor, par să împartă în ochii tuturor greșeala sinistrului scelerat căruia i-au încredințat într-o zi destinul, din prostie. Și încep să se simtă și ele vinovate, cu un sentiment de vinovăție pe care nu-l simt nici măcar dușmanii poporului. Ei au avut un motiv.

Apropiindu-se de el ca să combată huruitul metroului, femeia îi spuse:

— Tovarășe colonel! Vă rog să mă scuzați! Sunteți superiorul soțului meu? Nu-i așa?

În anii îndelungați de serviciu penitenciar, Klimentiev văzuse mai multe femei ridicându-se și stând în picioare în fața lui, fără ca el să fi fost rănit vreodată de aerul lor de teamă și dependență. Dar era în metrou. Cu siguranță, își formulase întrebarea cu cea mai mare prudență, dar silueta aceasta de femeie, rugătoare, expusă tuturor privirilor, avea ceva insuportabil.

— De ce v-ați ridicat așa? Stați jos, stați jos, spuse el, cu un aer jenat.

Voi să o facă să se așeze cu forța, trăgând-o de mânecă. Ea nu voi să audă.

— Nu, nu, n-are nici o importanță!

Și se uita întruna la locotenent-colonel cu o privire insistentă, aproape fanatică.

— Spuneți-mi de ce n-am dre… de ce nu pot să-l văd? Spuneți-mi când va fi posibil.

Întâlnirea aceasta era o coincidență comparabilă cu întâlnirea a două fire de nisip la un interval de patruzeci de pași. Cu o săptămână înainte, direcția închisorilor MGB acordase între altele *zekului* Nerjin o întrevedere cu soția lui pentru duminica de 25 decembrie 1949, în

închisoarea Lefortovo. O notă specifica totuși că nu puteau să-i trimită un aviz soției lui la post-restant, așa cum ceruse deținutul.

Îl convocară pe Nerjin și îi cerură adresa soției lui. Mormăise că n-o știa nici el. Klimentiev, pe care regulamentul închisorilor îl obișnuise să nu dezvăluie niciodată adevărul prizonierilor, nu era înclinat să-l creadă pe cuvânt. Nerjin, normal, nu voia să vorbească, și motivele erau clare: cele pentru care regulamentul închisorilor interzicea să se trimită scrisori la post-restant. Avizul de vizită era tipărit pe o carte poștală, în termenii următori: „Sunteți autorizată să vă vedeți soțul la închisoarea...” Adresa fiecărei soții era înregistrată la MGB, dar ministerul făcea tot ce-i stătea în puteri ca să descurajeze dorința de a primi, asemenea avertismente. Dorea într-adevăr ca soțiile dușmanilor să fie cunoscute de toți vecinii, identificate cu ușurință, izolate, pentru ca opinia publică să le trateze cu o vigilență sănătoasă. De asta se temeau și femeile. Pe de altă parte, cea a lui Nerjin își păstrase numele de familie. După cum se vedea, voia să scape de MGB. Klimentiev îl anunțase atunci pe Nerjin că în cazul acela nu o să existe nici o vizită. Și nu trimisese avizul.

Și iată că femeia aceasta, în tăcerea atentă a călătorilor, se umilea atât de mult, încât se ridicase și rămăsese în picioare în fața lui.

— Nu aveam dreptul să vă scriem la post-restant, îi spuse el destul de tare ca să-l audă numai ea, în zgomotul metroului. Ne trebuie adresa.

— Dar sunt pe punct de plecare. Expresia ei se schimbă brusc. O să plec în curând, nu am domiciliu fix. (Minciună evidentă.)

Klimentiev se gândi să coboare la stația următoare și, dacă ea îl urmărea, să o conducă într-un hol mai puțin aglomerat, ca să-i explice că asemenea întâlniri nu puteau avea loc decât în timpul serviciului.

Această soție de dușman al poporului părea să-și fi uitat greșeala de neiertat! Se uita la locotenent-colonel cu ochii ei uscați, arzători, imploratori, iresponsabili! Klimentiev fu uimit de această privire. Ce forță putea s-o lege cu încăpățânare, cu disperare, pe femeia aceasta de un bărbat pe care nu-l văzuse de ani de zile și care își stricase iremediabil viața?

— E foarte, foarte important pentru mine! îl asigură ea, cu ochii măriți, pândind o ezitare pe fața lui Klimentiev.

Acesta își aminti de hârtia care dormea într-un seif al închisorii speciale. Această circulară, în spiritul „Decretului de consolidare a celor rămași în urmă”, aducea o nouă lovitură rudelor prizonierilor care încercau să-și ascundă adresa. Maiorul Mișin intenționa să le comunice conținutul deținuților în ziua de luni. Dacă nu o să-și vadă soțul duminică și dacă se încăpățâna să-și ascundă adresa, nu-l va mai revedea degrabă, poate chiar niciodată. Dacă i-ar fi spus acum, fără avertisment oficial și fără înregistrare, s-ar fi putut prezenta ca din întâmplare la închisoarea Lefortovo.

Metroul încetinea.

Toate gândurile acestea trecură rapid prin mintea locotenent-colonelului. Știa că deținuții nu au nici un dușman mai periculos decât ei

înșiși și, mai mult, că cel mai mare dușman al unei femei este ea însăși. Oamenii nu știu să-și țină gura, nici măcar atunci când este vorba despre salvarea lor. În cursul carierei lui dovedise uneori o slăbiciune prostească, acordând favoruri de care nu ar fi știut nimeni dacă beneficiarii lor nu s-ar fi grăbit să le trâmbițeze în stânga și în dreapta.

De data aceasta nu putea să cedeze.

Totuși, în timp ce metroul încetinea și se zărea deja marmura colorată a următoarei stații, Klimentiev îi spuse femeii:

— Aveți dreptul la o vizită. Mâine, la ora zece dimineața, veniți la... nu aminti de închisoarea Lefortovo, fiindcă erau înconjurați de călătorii care se îndreptau spre ieșire... la Gropile Lefortovo, știți unde?

— Știu, da, spuse ea cu un semn vesel din cap.

Dumnezeu știe de ce, ochii ei, uscați până atunci, erau plini de lacrimi.

Având mare grijă să evite acești ochi, cuvintele de recunoștință și alte salamalecuri, Klimentiev coborî pe peron ca să schimbe linia.

Era surprins și înciudat de propriile lui cuvinte.

Locotenent-colonelul îl lăsase pe Nerjin să aștepte pe hol fiindcă era un prizonier obraznic, care se punea cam prea pe picior de egalitate.

Făcuse foarte bine: după o ședere lungă pe culoar, Nerjin nu pierduse numai speranța unei vizite. Obișnuit cu loviturile sorții, se aștepta la o veste proastă.

Așa că fu cu atât mai surprins să audă că avea întâlnire peste o oră. Aridul cod moral al prizonierilor, la implantarea căruia contribuise și Nerjin, îi spunea să nu arate nici o bucurie, nici o satisfacție, să întrebe cu un aer detașat la ce oră trebuia să fie gata și apoi să iasă.

Această atitudine i se părea singura convenabilă: în felul acesta, autoritatea nu putea pătrunde în sufletul prizonierului și nu știa câtă putere are asupra lui. Dar tranziția fu atât de bruscă, bucuria atât de mare, încât Nerjin nu se putu stăpâni: fața lui se lumină și îi mulțumi locotenent-colonelului din toată inima.

Celălalt, în schimb, păstră o față de marmură.

Se duse apoi să distribuie consemnele supraveghetorilor care trebuiau să-i escorteze pe prizonieri pentru vizite.

Instrucțiunile erau următoarele: să-și amintească de importanța Centrului și de caracterul său absolut secret; să-și aducă aminte de perversitatea care nu poate fi ispășită a acestor criminali de stat, care aveau astăzi dreptul la o vizită familială, să nu îi lase să profite de această întrevedere pentru a transmite secrete de stat soțiilor lor, care le-ar fi trimis imediat Statelor Unite ale Americii. (Sus-numiții supraveghetori nu aveau nici o idee, măcar aproximativă, despre ceea ce s-ar fi putut fabrica în secretul laboratoarelor și era ușor să le inspiri o teroare sacră în fața celui mai mic petic de hârtie, ieșit de la Marfino, care ar fi putut trece țara prin foc și sânge.) Să urmărească lista principalelor ascunzișuri din haine și încălțări, ca să le poată descoperi (cu o oră înainte de vizită, prizonierii primeau haine rezervate acestei ocazii, destinate să facă impresie bună). O scurtă conversație îi îngădui să

controleze măsura în care supraveghetorii asimilaseră regulamentul referitor la percheziție. Diverse exemple concrete, întoarse pe toate părțile, puneau în lumină diversele turnuri ale unei conversații, cel mai bun mod de a spiona ceea ce se spune și de a pune capăt oricărui alt subiect care nu era personal și familial.

Colonelul Klimentiev cunoștea regulamentul. Era un om ordonat.

CAPITOLUL XXX

Nerjin se repezi spre dormitoarele închisorii și fu cât pe ce să-l răstoarne pe locolonelul Nadelașin în holul întunecat al Statului Major. Prosopul cu găurele îi flutura la gât, reținut cu greu de vestă.

În virtutea unei ciudate caracteristici a speciei umane, toată ființa lui Nerjin se metamorfozase brusc. Cu cinci minute mai devreme, în timp ce aștepta pe hol, cei treizeci de ani de viață i se păreau o înlănțuire absurdă și disperată de eșecuri, de care nu putea scăpa. Episoadele cele mai regretabile erau plecarea în război, tânăr, de-abia căsătorit, și apoi arestarea și lunga despărțire de soție. Înțelegea că dragostea lor era condamnată, menită unei distrugeri definitive.

Dar fusese anunțat că avea să-și întâlnească soția astăzi și acești treizeci de ani de existență străluciră de o lumină nouă: viața lui era ca o coardă de arc, pătrunsă de sens în lucrurile mari și în cele mici; ea îl conducea din victorie în victorie, recompensându-i îndrăzneala, și treptele care, paradoxal, îl duceau spre țintă, erau tocmai plecarea la război în plină tinerețe, arestarea, lunga despărțire de soție. Uitându-se la aparențe, un spectator din afară l-ar fi considerat nefericit, dar Gleb ascundea o fericire tainică sub nefericirea lui. Se adăpa din ea ca dintr-un izvor cu apă vie, găsea acolo misterul ființelor și al evenimentelor care nu i-ar fi fost deschis nicăieri în lume, mai ales în liniștea închisă și ghiftuită a unui cămin. Din tinerețe, Gleb se temuse să nu se afunde în banalitatea cotidiană. Așa cum bine spunea proverbul: „Nu marea te înecă, ci mlaștina”.

Dar se întorcea la soția lui! Legătura dintre sufletele lor era indestructibilă! O vizită! De ziua lui! După discuția pe care o avusese cu Anton în ajun! Nu o să mai aibă dreptul la altă vizită cât o să mai stea la Marfino, dar astăzi nu conta nimic! Ideile lui se îmbrățișau și îl străpungeau cu săgețile lor de foc: să nu uite să-i spună asta! Și asta! Și asta!

Intră alergând în camera circulară, în care prizonierii se plimbau cu zgomot, unii venind de la dejun, alții ducându-se să-și facă toaleta. Valentin, cu pătura dată la o parte, stătea în cămașă pe pat și povestea cu gesturi mari și hohote de râs la fel de mari întrevederea nocturnă cu un mare șef care se dovedise a fi până la urmă ministrul. Trebuia să asculte totuși ce povestea! Nerjin trăia unul dintre acele momente extraordinare în care o forță interioară îți dilată toracele, în care pieptul ți se umple de cântece, în care îți spui că nu ți-ar ajunge o sută de ani ca să faci tot ce ai de făcut. Pe de altă parte, nu trebuia să lipsească de la dejun, destinul unui prizonier nu îi permite să renunțe la un asemenea chilipir. Și apoi povestirea lui Valentin atinse finalul fără glorie: toată camera îl proclamă nătărău și om de nimic fiindcă nu îi spusese lui

Abakumov despre revendicările fundamentale ale prizonierilor. În ciuda contorsiunilor și scheunăturilor lui, jumătate de duzină de călăi binevoitori îl dezbrăcară de chiloți și îl împinseră de-a lungul camerei, sub urlete, strigăte și râsete, pocnit cu lovituri de curea, stropit cu linguriță de ceai cald.

Pe un pat de jos, în pasajul radial care ducea la fereastra centrală, sub patul lui Nerjin, față în față cu cel părăsit de Priantcikov, Andrei Andreici Potapov își bea ceaiul de dimineață. Farsa aceasta veselă îl făcea să râdă cu lacrimi și se ștergea la ochi fără să-și dea jos ochelarii. De la trezire, patul lui Potapov relua forma unui paralelipiped rectangular cu muchii dure. Își punea foarte puțin unt pe pâinea care însoțea ceaiul: nu cumpăra nimic în plus de la cantina închisorii, ca să-i trimită „bătrânei" lui toți banii pe care îi câștiga (specialist de neînlocuit, stimat de administrație, era bine plătit pentru un pensionar din *șaraşka*: 150 de ruble pe lună, de trei ori mai mult decât o menajeră „liberă").

Din mers, Nerjin se dezbrăcă de vestă, o aruncă pe patul pe care nu îl făcuse, îl salută pe Potapov și, fără să aștepte răspunsul, plecă în goană spre cantină.

Inginerul Potapov era omul care spusese în fața judecătorului de instrucție, semnase în procesul-verbal și confirmase în plen mărturisirea de a fi vândut personal germanilor, pe un preț de altfel derizoriu, și după dinamitare, ilustrul baraj Dnieproghes, prima floare a cincinalelor staliniste. Tribunalul, din pură omenie, se arătase milostiv față de o asemenea nelegiuire nemaiauzită, o crimă atât de greu de imaginat, și îl condamnase la numai zece ani de detenție, urmați de alți cinci de „indignitate civică", ceea ce, în jargonul închisorilor, se exprima prin formula *zece plus cinci*.

Nici un prieten din tinerețe, și Potapov încă mai puțin, nu și-ar fi imaginat că va închis la patruzeci de ani pe muchie pentru un delict politic. Nu fără motiv, prietenii îl porecliseră robotul. Viața lui era munca. Sărbătorile în care nu se lucrau trei zile îl apăsau și nu-și luase concediu decât ca să se însoare. În restul timpului, fiindcă nu exista altcineva la fel de priceput care să-l înlocuiască, renunța de bunăvoie la concediile legale. Atunci când nu se mai găseau pâine, legume sau zahăr, nu remarca aceste evenimente exterioare; mai făcea o gaură la curea, o strângea și se întorcea voios la singura ocupație care îl interesa cu adevărat: rețelele de înaltă tensiune. Pe indivizii care nu știu să facă nimic cu degetele și se limitează să zbiere la reuniuni sau să înnegrească paginile ziarelor, Potapov nu îi considera ființe umane. Stăpânise peste tot echipamentul de electrometrie de la Dnieprostroi și acolo se căsătorise, aruncându-și viața sa și pe cea a soției sale în cuptorul nesățios al planurilor cincinale.

În 1941 se construia un nou baraj. Potapov fu scutit de serviciul militar. Atunci când află că Dnieproghes, opera tinereții sale, fusese dinamitat, îi spuse soției:

— Știi, Katia, ar trebui să merg acolo. Ea îi răspunsese: 1

— E adevărat, Andriușa, du-te.

Și Potapov se duse. Cu ochelarii de miop, cu cureaua prea strânsă, cu bluza boțită și mototolită și, în ciuda rombului de la butonieră, fără revolver, fiindcă în acest al doilea an de război bine pregătit nu mai erau arme pentru ofițeri. Fu prins de inamici lângă Kastomaia, într-o zi toridă de iulie, în fumul secarei incendiate. Evadă, dar fu prins iar, înainte de a ajunge la liniile prietene. Mai evadă o dată și fu surprins pe câmpul liber de un raid de parașutiști, așa că fu capturat a treia oară.

Cunoscuse câmpurile foamei de la Novograd — Volinsk și Czestochowa, în care prizonierii mâncau scoarță de copaci, iarbă, tovarăși morți. Germanii îl mutară brusc de acolo la Berlin, unde cineva, vorbind o rusă perfectă („politicos, dar în genul nemernic"), îl întrebase dacă era într-adevăr faimosul inginer Potapov, omul de la Dnieproghes. Dacă da, putea să facă dovada trasând diagrama branșamentului generatorului?

Această diagramă fusese publicată la vremea ei și Potapov o reconstitui fără ezitare. Recunoscu el însuși la anchetă, deși ar fi putut să nu spună nimic. Și acest lucru figura în dosarul lui sub mențiunea: „Divulgarea secretelor de la Dnieproghes".

Dosarul acesta, totuși, nu mai spunea și urmarea: rusul necunoscut, care se asigurase după cum am văzut de identitatea lui Potapov, îi propuse să semneze angajamentul de a reconstrui Dnieproghesul, lucru care i-ar fi adus eliberarea imediată, cartele de alimente și bani, regăsind astfel iubita lui muncă.

La vederea foii seducătoare care îi fusese strecurată în mână, fața brăzdată de riduri de întunecase de o preocupare apăsătoare. Apoi, fără să se bată în piept, fără fanfaronade, fără să pretindă lauri postumi de Erou al Uniunii Sovietice, Potapov răspunse modest cu urma sa de accent meridional:

— Înțelegeți, am semnat deja un angajament scris. Nu pot să semnez această hârtie fără să mă contrazic, nu?

Cuvintele acestea simple, lipsite de orice poză teatrală, voiau să spună că Potapov prefera moartea confortului.

— Fie, vă respect convingerile, îi răspunsese rusul necunoscut, apoi îl trimise din nou în lagărul morții.

Acest ultim punct nu fusese luat în considerație de tribunalul sovietic care îl condamnase la zece ani.

Inginerul Markușev semnase angajamentul, lucrase pentru germani și primise tot zece ani.

Numai Stalin era aici! În înverșunarea aceasta oarbă de a nu face nici o diferență între prieteni și dușmani, caz unic în istoria lumii!

Tribunalul nu se pronunțase nici asupra faptului că, în 1945, același Potapov, îmbarcat pe un tanc ca franctiror voluntar, intrase în Berlin după-amiaza cu mâna goală, cu binoclul spart și prost lipit.

Așa că Potapov putea să se considere fericit că nu avea dreptul *decât la zece ani*!

Nerjin se întoarse de la masă, se descălță și se cățără pe pat, deranjând și patul lui Potapov. Își executa numărul de acrobație zilnică: își făcea patul fără să se vadă o cută, stând în picioare pe el. De-abia își mută perna, că descoperi un portțigaret din plastic transparent, plin de țigări Belomorkanal și înconjurat de o bandă de hârtie ordinară, pe care un scris inteligent de desenator notase următoarele:

„Pierduse zece ani acolo

Irosindu-și floarea tinereții...”

Nici o îndoială posibilă. În toată *șaraș*ka, Potapov era singurul care să îmbine un asemenea talent de artizan cu citate din *Evgheni Oneghin*, care te ducea cu gândul la trecutul lui de sub Vechiul Regim.

Gleb își plecă capul în gol:

— Andreici!

Potapov își terminase ceaiul și își citea ziarul, în picioare ca să nu-și deranjeze patul.

— Ce se întâmplă? spuse el morocănos.

— Dumneata ai făcut asta?

— Nu știu. Ah, ați găsit-o? și se sili să nu zâmbească.

— Oh, An-dre-ici! spuse Nerjin, apăsând pe fiecare silabă. O rețea de riduri malițioase și binevoitoare se săpă și însemnă fața lui Potapov. Ridicându-și ochelarii pe nas, continuă:

— Eram la zdup, la Lubianka, cu un duce Esterhazy. O celulă pentru doi, înțelegeți, el golea hârdăul în zilele impare, eu în cele pare, și îl învățam o rusă care să se potrivească cu alfabetul închisorilor. Ei bine, pentru aniversarea lui i-am oferit trei butoni din miez de pâine — nu îi lăsaseră nici unul — și m-a asigurat că nu primise niciodată un cadou mai oportun, nici chiar de la Habsburgi.

În „clasificarea timbrelor”, vocea lui Potapov era calificată ca „surdă și ușor spartă”.

Cu capul tot în gol, Nerjin privea cu prietenie chipul acesta cioplit din topor. Când avea ochelari, Potapov nu părea mai bătrân decât era, patruzeci și cinci de ani, și fața lui avea chiar o expresie energică. Atunci când și-i dădea jos, descoperea niște orbite scobite și întunecate ca la morți.

— Mă simt jenat, Andreici. Nu o să vă pot oferi niciodată așa ceva, nu am mâinile dumneavoastră... Cum de ați reținut data aniversării mele?

— Cu-cu! răspunse Potapov. Ce alte date pot să conteze în existența noastră?

Amândoi suspinară. Potapov îi oferi ceai:

— Doriți? Am mica mea rețetă.

— Nu, Andreici, am ceva mai bun de făcut. Am dreptul la o vizită.

— Formidabil! Potapov era foarte fericit. Cu „bătrâna” dumneavoastră?

— Da, da.

— Valentin, debranșați-vă porcăria, ne-a împuiat urechile!

— Deci un om are dreptul să umilească prin răutate pe un altul?

— Ce scrie în ziar? Întrebă Nerjin.

Potapov, cu o mimică maliţioasă de ucrainean, ridică ochii spre capul plecat al lui Nerjin:

— Muza britanică şi nebunele-i himere

tulbură somnul tinerei noastre demoazele...

da, porcii aceştia au obrazul să afirme...

Trecuseră patru ani de când Nerjin şi Potapov făcuseră cunoştinţă, în bubuitul, neliniştea şi îmbulzeala unei celule din Butîrki, care rămânea întunecoasă şi în miezul lui iulie, în cea de-a doua vară de după război. Răscruce de vieţi colorate, de destine diverse. Celula se deschidea albaştrilor care purtau încă pe ei, ca nişte zdrenţe, libertatea Europei. Ea se deschidea *prizonierilor de război ruşi*, veterani aspri care treceau din captivitatea germană la cea sovietică. Ocnaşilor, spoiţi şi răscopţi, care lăsau cavernele Gulagului pentru oazele *şaraşkăi*. Ajuns în celulă, Nerjin se strecurase în întuneric, târându-se sub paturile aşezate aproape pe pământ şi, pe burtă pe gudron, cu ochii încă orbiţi de întuneric, întrebase vesel:

— Cine e ultimul aici, băieţi?

— Cu-cu! Veniţi lângă mine!

Zi după zi, pe măsură ce triau prizonierii pentru a-i trimite în diverse locuri, amândoi progresară de la „hârdău la fereastră" ca să decadă apoi „de la fereastră la hârdău", în timpul celei de-a treia săptămâni, dar de data acesta „pe" paturi. Apoi, tot la suprafaţă, progresaseră spre fereastră. Aşa se consolidase prietenia lor, în ciuda diferenţelor de vârstă, de experienţă şi de gusturi.

Acolo, în timpul lunilor interminabile în care rumegaseră verdictul, Potapov îi mărturisise lui Nerjin că nu o să se mai intereseze niciodată de politică, dacă n-o să-l prindă ea de gât, repezindu-se prima.

Sub paturile închisorii Butîrki cunoscuse robotul primele lui îndoieli, care nu fac cinste unui robot. Oh, nu se căia că refuzase pâinea germanilor, nu regreta cei trei ani pierduţi într-un lagăr al foamei şi morţii. Excludea întotdeauna gândul de a lua străinătatea martoră la micile noastre dificultăţi interne.

Dar scânteia unei îndoieli căzuse în el şi aprinsese un foc ascuns.

Şi, pentru prima dată, în perplexitatea lui, robotul se întrebase:

„Dar la ce bun, până la urmă, blestematul de Dnieproghes?"

CAPITOLUL XXXI

La ora nouă fără cinci, apelul făcu înconjurul camerelor închisorii speciale. În lagăre, o asemenea operațiune ar fi luat ore întregi: prizonierii erau ținuți în aerul înghețat, trimiși dintr-un loc în altul, numărați unul câte unul, cinci câte cinci, sau cu sutele, sau pe brigadă. Aici lucrurile mergeau repede și fără du-reri: *zekii* își luau încă ceaiul pe măsuță când năvăliră în cameră doi ofițeri de gardă, urcând și coborând. Deținuții se ridicau — unii nici nu se oboseau — ofițerul însărcinat număra capetele cu un aer preocupat, apoi trecea la comunicate și la înregistrarea necazurilor și doleanțelor.

Locotenentul Schustermann, care făcea azi de gardă în închisoare, era un voinic înalt cu părul negru care, fără să fie cu adevărat taciturn, nu exprima niciodată cel mai neînsemnat sentiment omenesc, așa cum trebuie să fie un supraveghetor educat la Lubianka. O părăsise pe cea din urmă în compania lui Nadelașin cu destinația Marfino, unde trebuia să întărească disciplina penitenciară. Anumiți deținuți își aminteau că îi văzuseră pe cei doi la Lubianka, atunci când erau adjutanți și făceau slujba de „escorte". Luând în primire prizonierul de-abia întemnițat, care încă stătea cu fața la zid, îl urcau pe faimoasa *scară folosită*, apoi, între etajele trei și patru, o luau prin pasajul care ducea de la închisoare la birourile magistraților instructori pe unde, de treizeci de ani, trecuseră tot felul de prizonieri: cadeți, SR, anarhiști, monarhiști, octombriști, menșevici, bolșevici, Savinkov, Kutiepov, Ramzin, Șulghin, Buharin, Rîkov, Tukacevski, profesorul Pletniov, academicianul Vavilov, feldmareșalul von Paulus, generalul Krasnov, savanți de renume mondial, tineri poeți puțin cunoscuți, criminalii în persoană la început, apoi soțiile lor, apoi fiicele lor. Deținuții compăreau apoi în fața unei doamne, a cărei tunică militară era împodobită cu o stea roșie și care ținea marea carte a Destinelor întemnițate, în care fiecare nou sosit își scria numele sub apărătoarea metalică ce nu-l lăsa să vadă identitatea predecesorului său. Apoi coborau scara, care era apărată de un fileu de circ cu ochiurile strânse, care descuraja eventualele tentative de evadare; apoi erau conduși pe lungile, foarte lungile culoare ale ministerului din Lubianka, irespirabile din cauza luminii electrice, în care fireturile aurite ale coloneilor aruncau o notă rece.

Chiar dacă prizonierii supuși instrucției erau cuprinși de o disperare nouă, vedeau rapid diferența dintre cei doi bărbați: Schustermann - al cărui nume nu-l cunoșteau pe atunci - le arunca o privire mohorâtă pe sub sprâncenele dese și îmbinate, le prindea cotul într-o încleștare de pasăre de pradă și îi împingea brutal pe scară, fără să-i lase să-și tragă sufletul. Ciudatul Nadelașin, cu înfățișarea lui de castrat, stătea întotdeauna la distanță, nu îi atingea și le indica politicos locurile în care

trebuiau să se întoarcă. Așa că Schustermann, deși mai tânăr, avea acum trei stele pe umăr.

Nadelașin anunță că beneficiarii vizitei trebuiau să se prezinte la Statul Major la ora zece. Îl întrebară dacă aveau să vadă un film în ziua aceea, le răspunse că nu. Urmă o ușoară mișcare de nemulțumire, de unde țâșni comentariul lui Horobrov:

— Mai bine stăm aici decât să vedem o porcărie în genul *Cazacii din Kuban*.

Schustermann se întoarse brusc ca să ia numele celui care vorbise, se încurcă și trebui să-l scrie din nou.

În tăcere se auzi o voce, insesizabilă, audibilă totuși:

— Să vezi dacă nu-i pun asta la dosar.

Horobrov, cu buza superioară agitată de un tic, ripostă:

— Pot s-o facă, lichelele naibii. Au deja cu ce să împuțească dosarul.

Hirsut, încă în cămașă, Dvoietiosov își spânzură picioarele păroase de unul din paturile de sus și strigă cu accentul lui aspru de vagabond:

— Locotenete! Și bradu'? E da ori nu?

— E da! răspunse locolonelul, și era clar că îi făcea plăcere să anunțe această știre plăcută. O să-l instalăm aici, în semilună.

— Atunci putem să începem să facem jucăriile? strigă dintr-un alt colț jovialul Ruska. Așezat turcește, cu o oglindă pe pernă, își înnoda cravata. Peste cinci minute trebuia să se întâlnească cu Clara, pe care o văzuse pe fereastră, ieșind din corpul de gardă și traversând curtea.

— Nu avem directive, o să întrebăm.

— Ce directive vă mai trebuie?

— Un brad de Crăciun fără jucării!... Ha, ha, ha!

— Prieteni! O să facem jucării!

— Liniște, băiețaș! Și *apa fierbinte*?

— O să ne dea ministrul?

Bradul de Crăciun stârnise în cameră un zumzet voios. Ofițerii de gardă se întorseseră deja spre ieșire când Horobrov, dominând murmurul vocilor, strigă în spatele lor, cu accentul lui greoi de Viatka:

— Și apoi spuneți-le acolo să ne lase bradul până la Crăciunul ortodox! Bradul înseamnă Crăciun, nu Anul Nou!

Ofițerii se prefăcură că nu auziseră nimic și ieșiră. Aproape toți prizonierii vorbeau în același timp. Horobrov nu își golise sacul în prezența celor doi ofițeri. În tăcere, dar energic, adresă sfârșitul discursului unui auditoriu invizibil și toată pielea de pe față continuă să i se miște. Nu sărbătorise niciodată până atunci Crăciunul sau Paștele, începuse s-o facă în închisoare, din spirit de contradicție. Zilele acelea, cel puțin, nu erau special alese pentru o percheziție meticuloasă sau o strângere a șurubului. Pentru sărbătorile din octombrie și pentru 1 Mai își găsea de spălat rufe sau de cârpit ciorapi.

Vecinul său Abramson își bău ceaiul, își șterse gura și mâinile, frecă sticla aburită a ochelarilor cu lamă de plastic și îi spuse lui Horobrov:

— Ilia Terentici! Uiți a doua poruncă a prizonierului: „Nu căuta scandal!”

Horobrov se trezi din altercația lui imaginară și se întoarse spre Abramson, țâfnos, de parcă ar fi vrut să-l muște:

— E o poruncă perimată, bună pentru o generație de rahat ca a voastră. Voi stați liniștiți, chiar dacă v-ar jupui toată pielea.

Reproșul era nemeritat. Tovarășii lui Abramson organizaseră oprirea lucrului și greva de la Vorkuta. Fără nici un rezultat apreciabil. Și susnumita „poruncă” se răspândise de la sine. Forța lucrurilor.

— Dacă o să faci tot așa, o să te trimită la naiba, se mulțumi să răspundă Abramson, ridicând din umeri. Într-un lagăr adevărat, o adevărată ocnă.

— Bun, tocmai asta caut, Grigori Borisovici! Nemernicii! La ocnă? Fie! Cel puțin o să fiu înconjurat de oameni plini de haz. O să avem poate libertatea cuvântului și nu o să fie turnători.

Rubin nu își terminase încă ceaiul. Barba lui hirsută se înălță la înălțimea paturilor lui Potapov și Nerjin și adresă etajului superior aceste cuvinte amicale:

— La mulți ani, tânărul meu Montaigne, prostuț mic de pironian...

— Sunt foarte mișcat, micul meu Lev, dar nu trebuia...

Îngenuncheat pe pat, sus, Nerjin pipăia o mapă. Opera fusese fabricată de un prizonier și genul acesta de lucrare este tot ce poate fi mai minuțios, fiindcă prizonierii nu se grăbesc niciodată. O pânză brodată îmbrăca elegantele compartimente cu agrafe sau nasturi cocheți, pline de un set de hârtie minunată, luată de la germani. Totul fusese fabricat, bineînțeles, în timpul serviciului și cu material furat de la stat...

-...mai întâi, în *șaraşka* nu te lasă să iei un creion decât pentru a scrie denunțuri...

-...și eu îmi doresc să-ți văd creierul sceptico-eclectic luminat de lumina adevărului.

— Adevărul? Și mai ce, mujice?! Se știe măcar ce este adevărul?

Gleb suspină. Fața lui, întinerită de pregătirile febrile ale vizitei, era din nou trasă, brăzdată de riduri cenușii. Și părul separat în două.

Pe patul vecin, aplecat deasupra culcușului lui Priantcikov, un inginer gras și plesuv, de o vârstă apreciabilă, profita de ultimele minute de pauză pentru a citi un ziar împrumutat de la Potapov. Îl ținea destul de departe, deschis larg, acum încruntându-și sprâncenele, acum mișcându-și buzele. Când sună soneria electrică pe culoar, înciudat, închise ziarul la repezeală, într-o masă de pliuri informe.

— Ce le mai trebuie oare acestor boișteni, de pălăvrăgesc întruna despre hegemonia mondială?

Și căută cu privirea un loc potrivit în care să arunce ziarul.

La celălalt capăt al încăperii, enormul Dvoietiosov, care se îmbrăcase cu salopeta murdară și expunea privirilor posteriorul său considerabil, acoperind patul pe care îl strivea cu masa lui enormă, replică:

— Cine sunt „ei”, Zemelia?

— Ei toți, cum cine!

— Dar pe tine hegemonia mondială nu te gâdilă? Tu nu aspiri la asta?

— Cine? Eu? făcu Zemelia uimit, de parcă ar fi luat în serios întrebarea. Ce naiba am eu cu asta? Nu, sincer, nu aspir, spuse el, cu un zâmbet larg.

Și coborî din pat, gâfâind.

— Ei bine, în cazul acesta, la treabă! hotărî Dvoietiosov și masa lui enormă de carne căzu pe solul care se cutremură. Se ducea la munca duminicală fără să se pieptene, fără să se spele, pe jumătate dezbrăcat.

Soneria târâi prelung și timbrul ei însemna că apelul se terminase și că, în fața scării Institutului, se deschideau cele două uși ale „Sanctuarului", care înghițea repede mulțimea totuși densă a deținuților.

Majoritatea ieșeau din camere. Doronin se repezi afară primul. Sologdin, care închisese fereastra pentru trezire și ceai, o deschidea și o înțepenea cu un volum de Ehrenburg. Grăbi pasul ca să-l ajungă pe profesorul Celnov în momentul în care acesta ieșea din camera „profesorilor". Ca întotdeauna, Rubin era în criză de timp: aruncă repede mâncarea și băutura în noptieră (nu fără să dărâme ce avea acolo) și se grăbi în jurul patului chinuitor, imposibil, silindu-se să-l aranjeze în așa fel, încât să nu fie chemat înapoi.

Nerjin încerca să-și ajusteze costumul de *carnaval*. Într-un trecut îndepărtat, *zekii* purtaseră zilnic costume frumoase, paltoane de calitate pe care nu și le dădeau jos când primeau vizite. Acum, ca să ușureze sarcina gardienilor, îi împopoțonaseră cu salopete albastre: astfel, de la înălțimea posturilor de gardă, santinelele nu mai puteau să-i încurce cu angajații „externi". Pentru vizite, direcția închisorii îi silea să-și schimbe hainele și să se îmbrace cu costume și cămăși uzate, scoase din vestiarele personale confiscate împreună cu restul bunurilor de la vechii posesori. Câtorva prizonieri le plăcea să fie convenabil îmbrăcați pentru câteva ore, alții se strâmbau în fața acestui travesti respingător, în fața acestor haine de morți, dar cei care purtau salopetă nu aveau dreptul la vizite: rudele nu trebuiau să-și facă o impresie proastă despre închisoare. Nici un prizonier nu avea o inimă atât de seacă, încât să nu vrea să-și revadă familia. Așa că se deghizau.

Camera în semilună se golise. Rămăseseră douăsprezece perechi de paturi suprapuse și aranjate în maniera celor de spital: cearșaful de deasupra îndoit, ca să primească tot praful și să se murdărească cel mai repede. O asemenea metodă nu putuse lua ființă decât în capul unui birocrat și încă într-un cap de bărbat, fiindcă soția inventatorului nu ar fi adoptat-o niciodată. Asupra acestui punct, totuși, exigențele inspecției sanitare a închisorii erau formale.

Camera cunoștea o tăcere frumoasă, rară în locul acesta, pe care nimeni n-ar fi vrut s-o tulbure.

Patru bărbați rămăseseră acolo: Nerjin, care își îmbrăca podoabele, Horobrov, Abramson și inginerul chel.

Acesta din urmă făcea parte dintre deținuții timorați care, în ciuda anilor de temniță, nu pot să se obișnuiască cu dezinvoltura tovarășilor lor. Nu și-ar fi permis să lipsească de la munca de duminică sub nici o formă. Astăzi, totuși, se simțea rău, se înarmase cu o scutire pentru o zi de la medicul închisorii, împrăștiase pe pat o grămadă de șosete găurite și de ațe și, echipat cu un ou de cârpit din carton, confecționat de el însuși, se întreba de unde să înceapă.

Grigori Borisovici Abramson, care își ispășise *regulamentar* cei zece ani — fără să mai punem la socoteală cei șase ani de exil dinainte — și mai avea de stat zece, nu era un abstenționist propriu-zis de duminică, dar făcea tot ce putea ca să scape de lucru. În timpurile în care se afla în Komsomol, nici o forță din lume n-ar fi putut să-l smulgă de la „duminicile de muncă". Se considera că aceste corvezi duminicale erau o mișcare spontană, al cărei elan avea să pună economia pe picioare: într-un an sau doi, totul va merge spre mai bine și grădinile se vor acoperi de flori. Trecuseră decenii și arzătoarele „duminici de lucru" erau o păcăleală și o muncă silnică, arborii plantați nu înfloreau, cangrenați adesea de șenile. Anii lungi de închisoare, observațiile și raționamentele îl conduseră pe Abramson la o concluzie total diferită: omul este ostil muncii prin natura sa și nu va munci niciodată dacă nu este silit de nevoie sau baston. Văzute de pe Sirius, în perspectiva unei finalități comuniste pe care o împărtășea și acum și care era singura filozofie posibilă, atâtea eforturi, și „duminicile de muncă" printre altele, aveau rațiunea lor de a fi, dar Abramson nu mai avea chef să participe. Era unul dintre rarii oameni din casă care făcuseră și răsfăcuseră cei zece ani teribili de condamnare, fără nici un rabat, știind totuși că nu era un mit, nici o greșeală a tribunalului, nici o glumă bună care avea să fie dejucată de prima mare amnistie generală (fabulă la mare căutare printre novici), ci zece ani de viață omenească, dacă nu doisprezece, dacă nu cincisprezece, extenuanți. Trecuse mult timp de când își menaja mușchii de cele mai neînsemnate mișcări, profitând de orice minut de răgaz. Și știa că cea mai bună duminică era cea pe care o petreceai în pat, nemișcat, în cămașă și chiloți.

Luă volumul strecurat de Sologdin între canatul ferestrei și toc, ca să nu se închidă fereastra, și se îmbrăcă fără grabă cu salopeta. Strecurând-se sub cuvertură, se acoperi cu cea mai mare grijă, își șterse ochelarii cu un petic de piele de cămilă, băgă o bomboană în gură, își aranjă perna și scoase de sub saltea o carte groasă, împachetată în hârtie pentru mai multă siguranță. Numai vederea lui îți producea o senzație de lenevie minunată.

Horobrov, din contră, era morocănos. Îndrăzneala lui nu avea nimic vesel. Zăcea îmbrăcat sub pătura impecabil aranjată, cu picioarele încălțate pe margine metalică a patului. Era în natura lui să rumege îndelung, dureros, lucruri care pe alții nici nu-i atingeau. În fiecare sâmbătă, onorând faimosul principiul al voluntariatului total, toți deținuții, fără să fie consultați, se trezeau puși pe lista muncitorilor

voluntari de duminică și cererea lor era transmisă închisorii. Dacă înscrierea aceasta ar fi fost într-adevăr voluntară, Horobrov ar fi participat și și-ar fi petrecut bucuros toate duminicile la masa de lucru. Fiind vorba însă despre o formalitate derizorie, Horobrov își făcea un punct de onoare din a rămâne culcat și a se lăsa să cadă în abrutizare, în interiorul dormitoarelor închise.

Într-un lagăr, un *zek* nu poate visa la o asemenea duminică, pe un pat, într-o cameră închisă și încălzită: dar în *șaraș*ka prizonierii nu mai sunt chinuiți de munca fizică.

Nu avea nimic cu care să-și ocupe timpul! Citise în ajun toate ziarele accesibile. Taburetul de lângă pat era încărcat cu un maldăr de cărți, deschise sau închise, împrumutate de la biblioteca închisorii speciale. Una din ele era o culegere de articole ale unor scriitori experimentați. După un timp de ezitare, Horobrov deschise la articolul lui Tolstoi, care avusese un exces de pudoare și nu se semnase cu numele lui. Proza aceasta data din iunie 1941 și puteai să citești: „Biciuiți de groază și nebunie, soldații germani se loviră la graniță de un zid de oțel și fier". Horobrov mormăi dintr-o răsuflare o grămadă de înjurături, închise cartea, luă alta. Fiecare carte îl atingea într-un loc sensibil, fiindcă totul era rană vie în sufletul lui. În reședințele lor confortabile din suburbiile moscovite, acești maeștri ai gândirii nu ascultaseră niciodată altceva în afară de radio, nici nu văzuseră altceva în afară de răzoarele lor cu flori. Un colhoznic foarte ignorant știa mai multe despre existență decât ei.

Alte cărți erau *literare*, dar lectura lor era la fel de respingătoare. Una din ele, *Departe de noi*, era o operă pe care cetățenii liberi se băteau pe atunci. Ceea ce citise în ajun și ceea ce se chinuise să citească azi îi lăsaseră o senzație de greață. Era un pateu cu miez de pâine, un ou limpede, cadavrul împăiat al unei păsări. Se vorbea despre șantiere animate de *zeki* și lagăre, fără să se menționeze lagărele, nici să se precizeze că erau populate de deținuți înfometați și pedepsiți cu carcera. Erau înlocuiți de komsomoliști bine îmbrăcați și bine încălțați, care dovedeau o vioiciune de invidiat. Un cititor avizat ar fi bănuit imediat că autorul cunoscuse, văzuse, atinsese adevărul, că petrecuse chiar un timp într-un lagăr în calitate de agent de poliție, dar mințea cu nerușinare, fără cea mai mică strălucire în ochii sticloși, impasibili.

Cele trei cuvinte care constituiau o înjurătură consacrată căzură natural de pe buzele lui, într-o ordine puțin diferită, și Horobrov aruncă acest bestseller.

Erau și texte alese de ilustrul Galakov. Horobrov îl pusese puțin mai la o parte, așteptându-se la ceva din partea lui. Des-chise deci cartea, dar o închise cu impresia că își bătea joc de el, ca aceia care întocmeau lista voluntarilor pentru munca duminicală. Galakov, omul acesta care știuse cândva să evoce iubirea, se molipsise la rândul lui de stilul acela care nu viza un public de adulți, ci niște cititori oligofreni, care nu știu nimic despre viață, atât de abrutizați, încât erau gata să înghită orice porcărie.

Tot ce ar fi putut să sfâșie inima unui om lipsea din cărțile acestea. Dacă nu ar fi izbucnit războiul, singurul viitor al acestor scriitori ar fi fost imnologia. Războiul le deschisese poarta sentimentelor comune, împărtășite. Dar găseau mijlocul să elucubreze conflicte psihologice pline de vânt: acela, de exemplu, al tânărului komsomolist care, aruncându-se în spatele dușmanului, reușește să deraieze zeci de convoaie de armament, dar care, nefiind înscris în nici o organizație de bază, petrece zile și nopți chinuitoare, întrebându-se dacă mai poate rămâne în komsomol un om care nu și-a plătit cotizația.

Horobrov asocie într-o ordine nouă cuvintele sacramentale.

Pe taburet se odihnea și *Povestiri din America*, opera unor scriitori progresiști. Horobrov nu le putea confrunta cu viața, dar însăși alegerea lor era sugestivă; nici o povestire fără o infamie. Adunate într-un buchet veninos, scrierile acestea sugerau un coșmar atât de teribil, încât ajungeai să-i admiri pe americani că nu se spânzuraseră și nu fugiseră toți până la ultimul.

Nimic lizibil!

Horobrov se gândi să fumeze. Luă o papiroska, o frământă ușor. În cameră perfect tăcută se auzi foșnetul mătăsos al hârtiei pline de tabac. I-ar fi plăcut să fumeze acolo, fără să trebuiască să se ridice de pe pat. Fumătorii din închisoare știu că cea mai mare plăcere e să fumezi în colțul tău de pat sau în patul „vagon”: o țigară trasă fără grabă, cu privirea fixată în tavan, unde defilează tablourile unui trecut ireversibil și ale unui viitor la care nu poți ajunge.

Dar constructorul cu craniul pleșuv nu fuma, nu iubea fumatul. Cât despre Abramson, profesa teoria eronată conform căreia aerul din cameră trebuie să rămână curat. Detenția îl convinsese că libertatea începe prin respectarea drepturilor altuia, așa că Horobrov suspină, se așează pe pat, se ridică, se îndreptă spre ieșire. În timpul acesta zări o carte groasă în mâinile lui Abramson, hotărî pe loc că o asemenea carte nu provenea din biblioteca închisorii. Venea deci „de afară”, ceea ce spunea multe despre valoarea ei.

Horobrov, spre deosebire de un „albastru”, nu întreba de-a dreptul „Ce citești?” sau „De unde ai luat asta?” (constructorul sau Nerjin ar fi putut auzi răspunsul lui Abramson). Se lipi de cel din urmă și spuse încet:

— Grigori Borisovici, lasă-mă să văd numărul matricol.

— Poftim, spuse Abramson cu jumătate de gură. Horobrov întoarse pagina de început și, bulversat, citi:

Contele de Monte Cristo. Se mulțumi să fluiere.

— Borisîci, întrebă el cu o voce afectuoasă. Nu mai e nimeni după tine? O să am timp să citesc și eu?

Abramson își ridică ochelarii, reflectă.

— Vom vedea. Poți să mă tunzi astăzi?

Deținuții nu-l iubeau deloc pe frizerul stahanovist care venea de afară. Artiștii frizeri improvizați ai închisorii foloseau foarfece, răspundeau la toate fanteziile și lucrau încet, fiindcă mai aveau ani de stat acolo.

— Cine ne poate împrumuta foarfecele?

— O să-l cer de la Ziablik.

— În cazul acesta, pot să te tund puțin.

— Bun. Este o parte separată, care ajunge până la pagina 128, ți-o dau într-o clipă.

Remarcând că Abramson era la pagina 110, Horobrov se duse să fumeze pe culoar, într-o dispoziție diferită.

Cât despre Gleb, cu fiecare clipă care trecea, își simțea inima în sărbătoare... Această ultimă oră trebuie să fi fost emoționantă și pentru Nadia. Unde era? Fără îndoială că în orașul universitar Strominka. În timpul vizitei, gândurile se împrăștie, pierzi din vedere ceea ce vrei să spui, trebuie să notezi acum totul pe un capăt de hârtie, să înveți totul pe dinafară, să rupi hârtia pe care nu ai voie să o păstrezi la tine și să-ți amintești bine cele opt puncte. Opt. O plecare este întotdeauna de temut. Și unu. Pedeapsa nu se sfârșește în timpul legal. Mai este și exilul. Doi. Și apoi...

Alergă la furier, încercă să-și calce „plastronul". Era vorba despre o invenție a lui Ruska Doronin, pe care o adoptaseră mai mulți: o fâșie de pânză albă, provenită dintr-un cearșaf sfâșiat în șaisprezece părți — ceea ce furierul nu știa — de care era cusut un guler alb. Cârpa aceasta de-abia reușea să mascheze, în răscroiala salopetei, cămașa ștampilată cu negru: *MGB -închisoarea specială nr. 1*. Două panglici se legau în spate. Acest „plastron" îți permitea să creezi iluzia unei bunăstări materiale, la care aspira fiecare. Ușor de spălat, era folositor în zilele de sărbătoare și în cele de lucru și te ajuta să faci o figură bună în fața angajatelor „externe" ale Institutului.

În colțul scării, Nerjin încercă să dea lustru pantofilor uzați cu niște grăuncioare uscate de ceară (închisoarea nu dădea și încălțări cu ocazia vizitelor, fiindcă picioarele se țineau sub masă).

Când se întoarse în cameră să se radă (bricele, sigure sau nu, erau autorizate, asta era fantezia instrucțiunilor). Horobrov devora cartea cu ochii. Constructorul își împrăștiase lenjeria pe pat și pe dușumea. Tăia, se întorcea, însemna țesătura cu creionul, în timp ce Abramson, cu capul pe pernă și ochii întorși de la carte, îi adresa aceste cuvinte încurajatoare:

— Cârpitul nu este eficace decât dacă este conștient. Să vă ferească Dumnezeu dacă e o formalitate. Nici o grabă. Aliniați-vă vârfurile și treceți de două ori în cruce peste fiecare. O eroare foarte răspândită este să folosești rupturile de la margine ca să acoperiți gaura. Nu spălați niciodată cu leșie. Nu munciți degeaba, tăiați bine marginile găurii. Știți cine este Berkalov?

— Cine? Berkalov? Nu.

— Ei haide! Berkalov — fost ofițer de artilerie, inventator, știți doar, tunurile BS3, tunurile acelea faimoase care trag cu o viteză inițială nebună. Ei bine, într-o duminică frumoasă ca asta, într-o *șaraşka* la fel ca a noastră, Berkalov despre care vorbim s-a pus la cârpit. Radioul era deschis: „...Premiul Stalin de prima clasă generalului de armată

Berkalov”. Or, înainte de arestare, nu era decât general de divizie. Perfect. Bun, după ce și-a reparat ciorapii, s-a pus să frigă clătite pe un reșou electric.

Supraveghetorul intră, îl prinde asupra faptului, confiscă reșoul interzis, face raport directorului închisorii și cere trei zile de carceră. Iar directorul răspunde în galop, fără suflare, ca un pușțan: „Berkalov! Veniți să vă luați pachetul! Sunteți chemat la Kremlin! Kalinin în persoană!” Acesta e destinul rușilor.

CAPITOLUL XXXII

Bătrânul profesor Celnov, matematician faimos plimbat dintr-o *șaraşka* în alta, care completa mereu rubrica „naționalitate" cu *„zek"* în loc de „rus", împlinea în 1950 optsprezece ani de detenție. Vârful creionului său trecuse peste multe invenții, de la cazanul electric direct la motorul cu reacție, și în descoperirile acestea își pusese tot sufletul.

Profesorul Celnov afirma, de altfel, că acest cuvânt, suflet, trebuie folosit cu prudență, fiindcă *zekul* era sigur că are unul nemuritor, în timp ce omul liber, eminamente futil, era lipsit de așa ceva. În timp ce pălăvrăgea prietenește cu alți deținuți, deasupra unei străchini de fiertură rece sau asupra unui pahar de ciocolată care aburea, profesorul avea grijă să precizeze că împrumutase acest raționament de la Pierre Bezuhov. Când un soldat francez nu-l lasă pe Pierre să traverseze drumul, acesta din urmă izbucnește în râs: „Ha! ha! un soldat m-a oprit pe mine. Dar ce trebuie să înțelegem prin cuvintele acestea «pe mine»? O fi vorba despre sufletul meu nemuritor?"

În *șaraşka* Marfino, profesorul Celnov era singurul *zek* scutit de purtatul salopetei (punctul acesta îi fusese prezentat lui Abakumov în persoană). Privilegiul acesta se baza pe faptul că profesorul nu fusese trimis definitiv la Marfino în calitatea lui de *zek* itinerant: odinioară membru-corespondent al Academiei de Științe și director al unei școli superioare de matematică, fusese pus la dispoziția lui Beria și umbla din *șaraşka* în *șaraşka* pentru a rezolva cât mai repede vreo problemă ce nu suporta amânare. După ce o descurca în linii mari și indica demersurile necesare următoarelor operații, era trimis în altă parte.

Dar profesorul Celnov, liber să-și aleagă îmbrăcămintea, nu cedă unei glorii deșarte, cum ar fi făcut alții: adoptă o costumație fără fast, vestă și pantaloni de culoare diferită, iar în picioare cizme de pâslă; capul cu păr rar și cenușiu era acoperit de o căciulă de lână tricotată, așa cum poartă schiorii sau fetele tinere. Ceea ce îl făcea mai remarcabil era extravagantul pled de lână, înfășurat de două ori în jurul umerilor și al spatelui, care evoca un șal pufos.

Celnov purta pledul și căciula în așa fel încât, departe de a fi caraghioasă, silueta lui câștiga în maiestate. Ovalul alungit al feței, profilul ascuțit, tonul autoritar cu care se adresa administrației penitenciarului, lumina albastră a ochilor lui spălăciți - prerogativă a spiritelor abstracte -, toate acestea făceau din el un fel de Descartes sau Arhimede.

Fusese trimis la Marfino ca să elucideze formula matematică a cifratorului absolut. Acest instrument trebuia să fie pus în mișcare printr-o rotație mecanică, ce antrena cuplarea și recuplarea unei

multitudini de relee, însărcinate cu bruiajul impulsurilor rectangulare, astfel încât limbajul să devină necunoscut. Sute de auditori, înarmați cu instrumente de tip analog, trebuiau să fie puși în imposibilitatea de a descifra conversația telefonică în curs.

Biroul de studii, la rândul său, muncea la realizarea acestui cifrator. Toți inginerii constructori erau angajați, cu excepția lui Sologdin.

Sosind de la Inta în *șarașka* și înțelegând unde se afla, Sologdin declarase tare că memoria lui fusese slăbită de anii de foame, că talentele lui destul de modeste se șterseseră și mai tare și că nu putea face decât o muncă auxiliară. Își permitea această mișcare de poker fiindcă la Inta nu era supus regimului muncitorilor manuali, ci își exercita meseria de inginer, și, prin urmare, nu se temea să se întoarcă acolo. Astfel, atunci când vorbea cu direcțiunea *șarașkăi* despre muncă, își permitea luxul de a căuta echivalente pentru cuvintele de origine străină -chiar pentru cuvinte precum „inginer" și „metal" — și pierdea vremea până inventa termenul necesar, lucru pe care nu l-ar fi putut face dacă ar fi încercat să-și reabiliteze purtarea sau pur și simplu să obțină un regim alimentar cât de puțin îmbunătățit.

Totuși, nu îl trimiseseră înapoi. Îl țineau de probă. În loc să vâslească împotriva curentului, în plină tensiune, în plină busculadă, în plină crispare, Sologdin își alesese un braț de apă destul de liniștit. Lipsit de onoruri, dar și de reproșuri, puțin controlat de autorități, avea destul timp liber. Scăpând de supraveghere, profita de serile libere ca să pună la punct în secret, după metoda lui, realizarea unui cifrator absolut.

Socotea că ideile măreațe nu se pot naște decât din iluminarea unui spirit solitar.

De fapt, în timpul ultimelor șase luni, descoperise cum trebuia rezolvată problema care îi dispera pe cei zece ingineri înhămați la proiect și care erau mereu hărțuiți. (Nu era surd: îi auzise pe acești ingineri care expuneau datele problemei și motivele eșecului lor.) Cu două zile în urmă, Sologdin își prezentase proiectul profesorului Celnov, oficial. În momentul acesta urca scara alături de profesor, îl sprijinea respectuos, aștepta verdictul. Dar Celnov nu amesteca niciodată munca și distracția.

În timpul acestui scurt traseu prin holuri și scări nu spuse un cuvânt din judecata așteptată atât de febril de Sologdin și îi povesti dezinvolt istoricul plimbării lui matinale, în compania lui Lev Rubin. Refuzat la tăierea lemnelor, acesta venise să-i recite lui Celnov un poem scris de el, cu subiect biblic. Ritmul operei era bun, cu o ratare sau două, avea rime originale — Osiris-lângă iris — și trebuise să recunoască faptul că aceste versuri nu erau lipsite de valoare. Eroul acestei balade era Moise: îi conducea pe evrei timp de patruzeci de ani prin pustiu, suferind lipsuri, sete, foame. Poporul delira, se răscula, dar nu avea dreptate. Moise avea dreptate, el știa că Pământul Făgăduinței era la capătul călătoriei. Rubin îi atrăsese atenția în mod special asupra faptului că cei *patruzeci* de ani nu trecuseră încă.

Care fusese răspunsul lui Celnov?

Îi amintise lui Rubin geografia călătoriei lui Moise. De la malurile Nilului la Ierusalim, evreii nu aveau de străbătut mai mult de patru sute de kilometri și, ținând cont de pauzele sabatice, ar fi avut nevoie de trei săptămâni. În cazul acesta, putem risca ipoteza că, în acești patruzeci de ani în plus, Moise nu îi *condusese*, ci îi *plimbase* prin deșertul Arabiei, ca să-i lase să moară pe toți cei care își aminteau de Egipt și de sclavia pe care o cunoscuseră în Țara belșugului, iar supraviețuitorii să aprecieze mai bine modestul paradis pe care li-l putea oferi? La înălțimea biroului lui Iakonov, profesorul luă cheia de „extern" de la garda care supraveghea Institutul. O asemenea dovadă de încredere îi era acordată și Măștii de Fier, dar toți ceilalți *zeki* erau excluși. Nici un prizonier nu avea dreptul să stea măcar o secundă la locul de muncă fără a fi supravegheat de un „extern", vigilența civică sugerând de fapt că deținutul ar fi putut să profite de acea secundă de libertate nesupravegheată pentru a deschide seiful cu creionul și a fotografia documentele secrete cu nasturii de la pantaloni.

Trebuie spus că Celnov lucra într-o cameră în care nu se aflau decât un dulap fără secrete și două mese goale. Așa că se hotărâră — nu fără a consulta ministerul — să facă curățenie oficială în cameră și să-i dea o cheie personală profesorului Celnov. De atunci, biroul lui îi inspira o necontenită alarmă maiorului Șikin, „delegat operațional" al Institutului. La ora la care prizonierii dispăreau în localurile disciplinare în spatele unei uși duble blindate, tovarășul Șikin, cu un salariu gras și care nu avea nici un fel de normă, se ducea în persoană, *propriis pedibus*, în camera afectată profesorului. Sonda pereții, făcea să se clatine lamele plafonului, se uita în spațiul colbăit dintre dulap și perete și clătina din cap cu un aer rău prevestitor.

Nu era de ajuns să-i ia cheia. În holul de la etajul al doilea, după patru sau cinci uși, se afla postul de control al sectorului ultrasecret. Postul acesta consta dintr-o măsuță însoțită de un scaun, pe care stătea o țață; meseria ei nu era nici să mănânce, nici să facă ceaiul (altele se ocupau de asta). Misiunea ei particulară era să controleze permisele de trecere ale celor care intrau în sectorul ultrasecret. Aceste permise, tipărite la imprimeria centrală a ministerului, erau de trei feluri: permanente, excepționale, lunare. Machetele fuseseră realizate de maiorul Șikin, căruia îi revenea și onoarea de a fi botezat această fundătură cu numele de ultrasecret.

Munca din acest post de control era anevoioasă: trecătorii erau rari, dar era strict interzis să împletești ciorapi, așa cum aminteau instrucțiunile afișate pe perete, ca și directivele orale ale tovarășului Șikin. Femeile acestea, care se schimbau de două ori la douăzeci și patru de ore, se luptau chinuitor cu somnul. Postul acesta de control era foarte jenant și pentru colonelul Iakonov, care era deranjat toată ziua cu semnarea permiselor.

Postul nu mai exista. Pentru a economisi salariul acestor două femei, se folosea un factotum — faimosul Spiridon — în loc de efectivul prevăzut, de trei persoane.

Celnov știa perfect că santinela se numea Maria Ivanovna, aceasta îl vedea pe bătrânul cărunt trecând de mai multe ori pe zi, dar tresărea la fel de fiecare dată:

— Permisul!

Celnov scotea cartonul, Sologdin, bucata de hârtie.

Depășind postul de control, apoi alte două uși, pe urmă cea din sticlă albă, baricadată, care se deschidea spre scara de serviciu ce dădea spre atelierul „artistului-iobag", apoi camera personală a Măștii de Fier, deschiseră biroul lui Celnov.

Era o cămăruță simpatică, a cărei unică fereastră privea spre curtea în care se plimbau prizonierii și spre pădurea de tei seculari, pe care o soartă răutăcioasă îi așezase într-o zonă expusă pistoalelor-mitraliere. Vârfurile teilor erau mereu acoperite din belșug de chiciură.

Un cer alb și tulbure lumina lumea.

În stânga teilor, dincolo de zonă, se înălța, cenușie din cauza vechimii, dar albită ca orice lucru în ziua aceea, o căsuță veche cu acoperișul în carenă inversată, care îl adăpostise cândva abatele ce locuia lângă seminar, iar drumul care ducea la Marfino se numește și astăzi, în memoria lui, drumul Monseniorului. Mai departe străluceau acoperișurile modestului sat Marfino, apoi un câmp și, mai departe, dincolo de calea ferată, se vedea ridicându-se într-o ceață mohorâtă aburul cenușiu al locomotivei care venea de la Leningrad.

Sologdin nu se obosi să privească pe fereastră. Fără să se așeze, deși fusese invitat, simțindu-se agil, conștient de picioarele lui tinere și solide, se sprijini de canatul ferestrei și își aținti privirea asupra sulului de hârtie de pe masa lui Celnov.

Bătrânul îl rugă pe Sologdin să deschidă ferestruica. Se așeză într-un fotoliu necapitonat, cu spătarul drept și înalt. Își așeză pledul de pe umeri, scoase din blocnotes o foiță în care notase remarcile lui esențiale, puse mâna pe un creion ascuțit ca o lance și se uită sever la Sologdin. Tonul vesel de până acum dispăruse.

Apoi păru că niște aripi mari, care își luaseră zborul, veniră să bată în cameră. Celnov nu vorbi mai mult de două minute, dar cuvintele lui erau atât de substanțiale, că nu aveai timp să răsuni între un gând și altul.

Se dovedi că Celnov făcuse mai mult decât îi ceruse Sologdin. Stabilise, grație probabilităților unui calcul teoretic, în ce interval se situa realizarea propusă de Sologdin. Aceasta promitea un rezultat destul de apropiat de rezultatul cerut, în măsura în care se putea, fiindcă nu se lucra deocamdată cu procedee pur electronice. Era totuși indispensabil:

— să neutralizeze dispozitivul și să-l facă insensibil la impulsurile de energie incompletă,

— să precizeze importanța inerțiilor esențiale ale mecanismului, ca să se asigure că cuplurile de rotație erau suficiente,

— apoi... - Celnov îl străfulgera pe Sologdin cu scânteierea privirii lui - apoi nu uitați următorul lucru: cifratorul dumneavoastră se bazează pe principiul haosului, și e foarte bine. Dar un haos ales și imobilizat e deja un sistem. Ar fi încă și mai bine să studiați foarte bine soluția, pentru ca haosul să evolueze într-un mod haotic.

Apoi profesorul deveni gânditor, îndoi hârtia în două și tăcu. Sologdin, ca fermecat, închise pleoapele și rămase așa, fără să vadă ceva.

De la primele cuvinte ale profesorului se simțise cufundat într-un val cald. Se sprijinea cu umărul și șoldul de tocul geamului, temându-se parcă să nu-și ia zborul de bucurie. Viața lui atingea zenitul, poate.

...Provenea dintr-o familie veche de nobili, scăpătată deja, topită, pe care flacăra Revoluției o risipise în toate vânturile, ca pe niște fragmente de ceară. Unii fuseseră împușcați, alții emigraseră sau se ascunseseră ca să iasă apoi la iveală sub nume noi. Sologdin nu știuse mult timp ce atitudine să adopte față de Revoluție. Îl enerva, părându-i-se ridicarea unei lumi de hoți, invidioasă, prinsă în propriile interese, dar se recunoștea în rectitudinea inflexibilă și în energia neobosită. Ochii lui de paladin rus străluceau arzător în timp ce se ruga în capelele moscovite agonizante. Bătu la ușa unei celule de komsomol, cu gulerul răsfrânt, ca un proletar, și îmbrăcat cu o bluză, ca toată lumea pe vremea aceea. Naiba știe dacă ar fi trebuit să ia o pușcă și să tragă în toți nemernicii aceia sau, din contră, să încerce să se fofileze până la un post de comandă în sânul komsomolului! Avea o pietate sinceră și o vanitate sfâșietoare. Gustul sacrificiului și spirit de câștig. Era un adolescent care nu aspira la bunurile acestei lumi? Împărtășea părerea ateului Democrit: „Fericit cel care are și avere și spirit". Inteligență avea din leagăn, dar avere nu.

La optsprezece ani - sau era ultimul an de NEP! - hotărâse că primul său obiectiv stabil era să câștige un *milion*. Rotund, fără greșeală, exact un milion, și nu conta cu ce preț: un milion. Nu era vorba de bogăție, nici de îndestulare. Dobândirea acelui milion avea să fie examenul probatoriu care îi dovedea spiritul practic, atestând că nu era unul care visează cai verzi pe pereți și că va putea să-și propună și pe viitor scopuri la fel de realiste.

Spera să câștige milionul printr-o invenție uimitoare, dar nu ar fi dat înapoi nici în fața altei căi, străină de vocația lui inginerească, dacă se dovedea mai rapidă și îi punea în joc inteligența. Era totuși dificil să își imagineze o atmosferă mai puțin propice cuceririi milionului, ca primul plan cincinal stalinist. Cu tabla lui de desen nu poate scoate mai mult de o cartelă de pâine și un salariu de mizerie. Da, de pe o zi pe alta, ar fi propus statului vehiculul universal sau procedeul cel mai avantajos de a reclădi toată industria, dar acest lucru nu i-ar fi adus nici milionul, nici gloria, ci l-ar fi făcut suspect și i-ar fi adus persecuția.

Totul se regla prin urmare: fiindcă înălțimea lui întrecea găurile mijlocii ale năvodului, fu prins și primi o primă pedeapsă, iar lagărul i-o rezervă pe a doua.

Trecuseră doisprezece ani de când nu ieșise din lumea concentrațională. Trebuise să lase baltă proiectul lui cu milionul, să-l uite. Dar iată că o cărare sinuoasă îl adusese la picioarele aceluiași turn și, cu mâinile tremurătoare, căuta printre chei pe cea care deschidea poarta de oțel!

Hm? Cum? Oare lui îi vorbise acest Descartes cu scufie virginală?

Celnov îndoi foaia în patru, apoi în opt:

— Vedeți, este pâine pe masă. Dar dispozitivul acesta o să le întreacă pe toate cele propuse. O să vă aducă poate libertatea, un cazier judiciar curat. Dacă nu îl scurtcircuitează patroanele, v-ar putea aduce Premiul Stalin.

Celnov zâmbi cu zâmbetul lui ascuțit, fin ca toată fața.

Zâmbetul acesta i se adresase lui însuși. În diverse *șaraşka*, în epoci diferite, făcuse mai mult decât se pregătea să facă Sologdin, fără să primească vreodată un premiu, o revizuire a cazierului judiciar sau o eliberare. Cazierul lui judiciar era, de altfel, virgin. Vorbise într-o zi despre Părintele Providențial ca despre o reptilă abjectă și de optsprezece ani era încuiat, fără verdict și fără speranță.

Sologdin deschise din nou ochii lui albaștri scânteietori, îndreptă o talie de bărbat tânăr și spuse cu un ton puțin teatral:

— Vladimir Erastovici! Mi-ați oferit un sprijin și o convingere! Nu știu cum aș putea să vă mulțumesc pentru atenția dumneavoastră. Am o mare datorie față de dumneavoastră!

Un zâmbet absent juca deja pe buzele lui.

Întinzându-i lui Sologdin sulul lui de hârtie de calc, profesorul își aduse aminte de ceva.

— Acestea fiind spuse, vă datorez scuze. Mi-ați cerut să-i ascund acest proiect lui Anton Nikolaievici. Ieri, întâmplarea a vrut să intre în biroul meu, a deschis planul mașinal, cu gestul lui obișnuit și a văzut imediat despre ce era vorba. A trebuit să violez incognito-ul nostru...

Zâmbetul de pe buzele lui Sologdin se stinse. Se întunecă.

— Era atât de important pentru dumneavoastră? De ce? O zi mai devreme, o zi mai târziu...

Sologdin însuși simțea o anume perplexitate. Nu sosise momentul să-i expună planul lui Anton?

— Cum să vă spun, Vladimir Erastovici... Dumneavoastră nu vi se pare că există, pe plan moral, o ambiguitate?... Nu este vorba nici despre un pod; nici despre o macara, nici despre mașini-unelte. Comanda nu ne-a fost transmisă prin industrie, ci prin cei care ne-au băgat în gaură. Până acum am muncit ca să mă pun la încercare. Pentru mine. Pentru mine însumi.

Celnov cunoștea bine acest gen de muncă. Era forma cea mai înaltă a cercetării.

— Având în vedere împrejurările... nu e un lux puțin cam costisitor?

Celnov îl privea cu ochii lui palizi și calmi. Sologdin se ridică și continuă:

— Iertați-mă. Nu-i nimic. Gândeam cu voce tare. Nu trebuie să vă reproșați nimic. Vă sunt recunoscător, foarte recunoscător.

Strânse îndelung, cu respect, mâna delicată a lui Celnov, apoi ieși, cu sulul de hârtie sub braț.

Intrase în biroul acesta ca un pretendent, încă liber. Ieșea învingător, copleșit. Nu mai era stăpânul timpului său, al intențiilor sale, al muncii sale.

Fără să se lase în fotoliu, Celnov plecă pleoapele și rămase mult timp astfel, drept, cu fața îngustă, sub căciula lui de lână ascuțită.

CAPITOLUL XXXIII

Tot jubilând, Sologdin deschise poarta biroului de studii cu o vigoare excesivă și intră. În locul afluenței scontate, în încăperea aceasta vastă mereu zumzăitoare, nu văzu decât silueta unei femei destul de corpolente. Traversă camera rapid și întrebă surprins:

— Sunteți singură, Larisa Nikolaievna?

Larisa Nikolaievna era copistă. Era o doamnă de vreo treizeci de ani. Își întoarse capul de la fereastra care îi lumina masa de desenator și îi zâmbi peste umăr lui Sologdin, care se apropia.

— Dmitri Alexandrovici! Și eu credeam că sunt condamnată să mă plictisesc toată ziua!

Sologdin trecu pe lângă silueta voluptuoasă îmbrăcată în lână de un verde viu, nu răspunse și se îndreptă spre masa lui, cu pași fermi. Înainte de a se așeza trasă o bară pe o foaie de hârtie trandafirie pusă puțin la o parte. Apoi, întorcându-i aproape spatele Iominei, își fixă desenul pe planșa mobilă și înclinată a măsuței sale articulate.

Biroul de studii ocupa o sală mare luminoasă de la etajul al doilea, cu ferestre mari orientate spre sud, mobilată pe jumătate cu mese de birou obișnuite și cu mese Kuhlmann orientate vertical, oblic, uneori orizontal. Cea a lui Sologdin, aproape de fereastra din colț care o lumina pe Iomina, era dispusă vertical și articulată în așa fel, încât să-l ascundă de șeful de birou, dar și de ușa de la intrare, și să lase lumina să cadă din plin asupra desenelor fixate pe planșă.

În cele din urmă, Sologdin întrebă:

— De ce nu e nimeni?

— Asta voiam și eu să aflu de la dumneavoastră. Acesta fu răspunsul, cântător.

Întorcându-și numai capul, cu un gest vioi, îi răspunse cu ironie:

— Tot ce pot să vă spun este locul în care se află patru din acești paria, din acești *zeka-zeka* ce lucrează de obicei în această cameră. Iată: unul din ei primește o vizită, Hugo Leonardovici sărbătorește Crăciunul în compania letonilor, eu sunt aici, Ivan Ivanovici a cerut permisiunea de a-și cârpi șosetele. La rândul meu, aș vrea să știu și eu unde sunt cei șaisprezece externi, tovarăși infinit mai calificați decât noi.

Stătea într-o parte și Iomina nu pierdea nimic din zâmbetul lui condescendent, între mustăcioară și barbișonul îngrijit.

— Cum? Nu știți că maiorul nostru a convenit aseară cu Anton Nikolaievici ca biroul să nu lucreze astăzi? Eu, normal, sunt de gardă...

— Odihnă? Întrebă Sologdin cu un aer sumbru. În onoarea cui?

— Cum așa? În onoarea duminicii.

— Dumnezeu știe câte duminici am petrecut aici, și uite că acum e sărbătoare!

— Maiorul a declarat că nu este nici o lucrare urgentă pentru astăzi.

Sologdin se întoarse cu totul spre Iomina, brusc.

— *Noi* nu avem nici o lucrare urgentă? exclamă el, aproape nebun de furie. E ușor de spus! Nimic urgent... Un rictus nerăbdător înflori buzele trandafirii ale lui Sologdin. Vreți să aranjez să rămâneți *toți șaisprezece* aici, de mâine încolo, și să mâzgăliți zi și noapte?

Exista o bucurie răutăcioasă în felul în care strigase „toți șaisprezece".

În ciuda perspectivei îngrozitoare de a copia zi și noapte, Iomina își conservă calmul, așa cum se cuvenea frumuseții ei liniștite și voluptuoase. Astăzi nici nu se obosise să ridice foaia de calc care acoperea masa de lucru, sub care se odihnea cheia biroului de studiu. Așezată confortabil la masa ei (mâneca tricotată se mula pe brațul ei, într-un mod foarte avantajos), Iomina se legăna ușurel și se uita la Sologdin cu pupilele ei mari și prietenoase.

— Doamne ferește! De ce ați fi în stare de așa ceva? Sologdin o întrebă cu o privire rece:

— De ce folosiți cuvântul Dumnezeu? Sunteți soție de cekist?

— Și ce-i cu asta? protestă ea cu surprindere. Facem și noi kuliș de Pași, nu?

— Ku-liș?

— Și încă cum!

Sologdin o privi de sus pe Iomina, instalată în fața mesei. Verdele costumului tricotat era brutal, provocator. Fusta și vesta se mulau pe un corp opulent. Sus, răscroiala pieptului lăsa să se vadă gulerul vaporos al unei cămăși albe.

Sologdin trasă un baston pe foaia roz și spuse cu un ton aspru:

— Ați spus că soțul dumneavoastră e locotenent-colonel în cadrul Ministerului de Interne?

— Soțul meu, nu zic, dar eu și mama... Noi suntem femei de treabă, la fel ca celelalte! spuse ea, cu un zâmbet dezarmant. Cozile ei groase și blonde îi înconjurau capul într-o coroană impozantă. Zâmbea și avea într-adevăr aerul unei țărăncuțe, dar îmbrăcată ca Emma Țesarskaia.

Fără să mai spună nimic, Sologdin se așeză mai bine ca să n-o mai vadă pe Iomina și, cu ochii mijiți, începu să studieze desenul prins în ace pe planșă. Se simțea acoperit de flori de triumf care zăboveau pe umerii lui, pe piept, și nu avea nici un chef să renunțe la o dispoziție atât de fericită.

Într-o zi trebuia să înceapă să Trăiască, cu un T mare.

Venise momentul.

Arcul tangent cu zenitul...

O îndoială vagă îi rămăsese totuși în gât...

...Insensibilitatea la impulsurile de energie incompletă va fi asigurată, ca și eficacitatea cuplurilor — Sologdin își dădea seama vag — cu condiția, bineînțeles, de a relua toate operațiile cu două zecimale. Dar era tulburat de ultima remarcă a lui Celnov, asupra „haosului concentrat". Aceste cuvinte nu desemnau o greșeală de lucru, ci toată distanța care îl

separa de ideal. De altfel, simțea confuz că proiectul lui mai avea unele lacune, „ultime retușuri” care îi scăpaseră lui Celnov și pe care nu le văzuse nici el. Era fundamental să profite de o odihnă duminicală atât de propice, de a stabili în ce consta această gaură și de a o face să dispară. Abia după aceea putea să-i vorbească lui Anton despre lucrarea sa și să iasă dintre zidurile de beton.

Așa că se sforța să nu se gândească la Iomina și să rămână în cercul gândurilor trezite de profesorul Celnov. Trecuseră șase luni de când muncea alături de Iomina, dar nu avuseseră ocazia să discute. Nu se aflaseră niciodată într-o asemenea situație. Sologdin își bătea joc de ea cu indulgență, atunci când planul de lucru îi îngăduia să-și acorde cinci minute de pauză. Chiar dacă lucra ca simplă copistă, aparținea clasei conducătoare. Singurele raporturi naturale și decente nu puteau fi decât ostile.

Sologdin își privea desenul și Iomina îl privea pe Sologdin, balansându-și încetișor brațul îndoit. Apoi îi puse o întrebare abruptă:

— Și dumneavoastră, Dmitri Alexandrovici? Cine vă cârpește șosetele?

Sologdin înălță din sprâncene. Nu înțelegea.

— Șosetele mele? Continuă să-și privească planul. Ah! Înțeleg! Ivan Ivanovici poartă încă șosete fiindcă e un „albastru”, cu mai puțin de trei ani de beci. Șosetele au o duhoare de... ceea ce se numește (trebui să se oprească, pentru a nu pronunța un cuvânt „păsăresc”)... capitalism. Eu nu *port* șosete, un singur punct înseamnă totul. Trasă un baston pe foaia albă.

— Ce purtați atunci?

— Larisa Nikolaievna, depășiți limitele discreției, zise, dar nu se putu stăpâni să nu zâmbească. Eu țin la orgoliul costumului nostru național, cu șosete rusești!

Pronunță cuvântul cu rafinament: începea să se simtă bine în această discuție. Trecerile lui bruște de la severitate la amuzament o speriau și o distrau pe Iomina.

— Dar aceste sunt bune pentru soldații de rând!

— Da, și pentru alte două categorii sociale: deținuții și colhoznicii.

— Și apoi trebuie să le speli totuși și pe astea, să le cârpești?

— Vă înșelați! Cine se distrează spălând șosete rusești, în zilele noastre? Le ții un an fără să vadă apa, apoi le arunci și iei altele de la intendență!

— Într-adevăr? Fără glumă?

Ochii Iominei erau aproape înspăimântați. Sologdin izbucni într-un râs tineresc, nepăsător.

— Cel puțin așa fac eu. Cum aș putea să cumpăr șosete? Cu ce? Pe ochi frumoși? Dumneavoastră, care sunteți copistă în slujba MGB-ului, cât câștigați pe lună?

— O mie cinci sute.

— Bravo! exclamă triumfător Sologdin. O mie cinci sute! Eu, care sunt *muncitor cu înaltă calificare* (altfel spus, inginer), iau treizeci de ruble. Ai cu ce face nebunii, nu-i așa? Și cu ce să-ți plătești șosetele?

Ochii lui Sologdin străluceau de veselie. Iomina nu știa de ce, dar se înroșise toată.

Soțul Larisei Nikolaievna era un grăsan greoi. De mult timp, viața familială era pentru el o saltea pufoasă, iar el era pentru soția lui una dintre mobilele din apartament. Când se întorcea de la muncă mânca în tihnă, ca un sibarit, apoi își făcea siesta. După ce sforăia bine se cufunda în lectura ziarelor, deschizând și radioul (vindea pe rând toate receptoarele ca să-și cumpere altele noi). Numai meciurile de fotbal — datoria față de stat îl obliga să țină cu echipa Dinamo — trezeau în el excitare, chiar pasiune. În toate celelalte lucruri era tern și monoton. Cât despre ceilalți bărbați pe care i-ar fi putut întâlni în mediul acesta, marea lor distracție era să povestească despre campaniile și decorațiile lor, să joace cărți, să bea pe rupte și apoi, când erau morți de beți, să vină s-o pipăie.

Sologdin își privea iarăși desenul. Larisa nu pierdea din ochi fața aceasta, mustățile, barbișonul, buzele senzuale.

I-ar fi plăcut să se frece, să se înțepe de barba aceasta.

Din nou, întrerupse tăcerea:

— Dmitri Alexandrovici, vă deranjez într-adevăr?

— Mi-ar trebui încă o bucățică de... răspunse Sologdin. Ultimele „retușuri" cereau o concentrare fără întrerupere. Vecina lui îl deranja, Sologdin lăsă pentru un timp desenul, se întoarse în direcția mesei, ca s-o poată vedea pe Iomina, și începu să trieze niște hârtii fără importanță.

Se auzea tic-tacul subțire al ceasului cu brățară de la mâna Larisei.

Pe culoar trecu un grup, pălăvrăgind în surdină. La ușa unei camere vecine răsună vocea ușor sâsâită a lui Mamurin: „Atunci, când va fi gata transformatorul?" Apoi exclamația furibundă a lui Markușev: „Și nu aveai ce să le dai, Iakov Ivanîci!..."

Larisa Nikolaievna își întinse brațele, le încrucișa, își culcă bărbia pe ele și, de sus în jos, îi aruncă lui Sologdin o privire languroasă.

El citea.

— Fiecare zi, fiecare oră e la fel! spuse ea, într-un murmur de adorație. Sunteți un bărbat extraordinar, Dmitri Alexandrovici!

Această observație îl făcu să ridice imediat capul.

— Oare închisoarea are ceva de-a face cu asta, Larisa Nikolaievna? Am intrat la douăzeci și cinci de ani și mi-au spus că o să ies la patruzeci și doi. Nu cred. O să-mi mai pună o prelungire, cu orice chip. În lagăr am petrecut cei mai buni ani din viață, acolo mi-am dezvoltat forțele. Nu trebuie să te târăști niciodată în fața condițiilor exterioare, e umilitor!

— La dumneavoastră totul se învârte în jurul sistemului!

— În libertate sau în închisoare, ce contează? Un bărbat trebuie să-și fabrice o voință inflexibilă, dar supusă rațiunii. Din toți anii de lagăr,

șapte i-am petrecut hrănindu-mă cu supă chioară și muncind intelectual, privat de zahăr și de fosfor. Dacă v-aș povesti totul…

Dacă nu ai trecut tu însuți pe acolo, cum să înțelegi?

Închisoarea internă a lagărului, în care erau ținuți condamnații în curs de instruire, era săpată în stâncă. *Nașul* era un locotenent Kamișan, care îi jurase lui Sologdin, timp de unsprezece luni, că îi va face rost de zece ani de prelungire. Omul acesta te lovea cu bastonul peste gură până-ți scuipai dinții însângerați. Da, în ziua aceea sosise în tabără călare — avea multă prestanță în șa — și se slujea de măciulia bastonului.

Eram în război. Chiar și oamenii liberi mureau de foame. Ce să mai spui de lagăre? Mai ales de Gomaia Zakrîtka?

Avertizat de prima instrucție, Sologdin nu semnă nimic. Scăpă în ciuda tuturor de cei zece ani promiși. Și trecu din tribunal la spital. În stare de comă. Corpul lui, promis unei apropiate dezagregări, respingea totul: pâine, supă, chiar și fiertura aceea chioară.

Într-o zi îl ridicară cu o brancardă ca să-l ducă la morgă și să-i crape capul cu o lovitură de ciocan de lemn înainte de groapa comună. Se mișcase ușor…

— Povestiți-mi!

— Nu, Larisa Nikolaievna! E absolut indescriptibil! afirmă el acum cu un ton lejer, jovial.

… și din adâncurile acelea, da - oh! forța de înnoire a vieții! - în aceste străfunduri își luase zborul, trecând peste anii de sclavie, peste anii de muncă. Și ce zbor!

— Povestiți-mi! implora, cu ochii ridicați spre el, cu brațele încrucișate, această femeie ghiftuită.

Un singur lucru era la îndemâna lui: o femeie fusese amestecată în această afacere. Decizia luată de Kamișan fusese grăbită de rivalitatea amoroasă care îl opunea lui Sologdin în privința unei infirmiere deținute. Gelozie fondată. Când evoca această femeie, Sologdin simțea în corpul lui o recunoaștere atât de prezentă, încât nu regreta că fusese „îngrămădit” din vina ei.

Și apoi, între femeia aceasta și copistă exista o asemănare. Niște plante frumoase amândouă. În ochii lui, femeile mărunte, subțirele, erau niște monștri: greșeli ale naturii.

Cu degetul ei arătător cu pielea spălată de mii de ori, cu unghia rotunjită și lăcuită, Iomina se chinuia mașinal, și zadarnic, să îndrepte colțul rebel al unei hârtii de carbon. Capul îi era aproape culcat pe brațele întinse, așa că Sologdin avea sub ochi zidul abrupt al cosițelor ei înfloritoare.

— V-am greșit foarte mult, Dmitri Alexandrovici…

— Cu ce?

— Într-o zi, eram lângă masa dumneavoastră, am coborât privirea și am văzut că scriați o scrisoare… Știți cum se întâmplă lucrurile astea… chiar întâmplător… Și apoi altădată…

— Ați aruncat o privire pur întâmplătoare…

— Și am văzut că scriați o altă scrisoare, care mi s-a părut a fi la fel...

— Ah, bine! Ați înțeles că era vorba despre aceeași scrisoare?... Și apoi ați văzut-o și a treia oară, nu-i așa?

-...da...

— Bbbbine... Dacă se mai întâmplă, va trebui să renunț la serviciile dumneavoastră de copistă. Deși vă descurcați foarte bine cu creionul.

— A trecut mult timp de atunci. Și nu ați mai scris.

— Bineînțeles, nu ați pierdut ocazia și i-ați raportat maiorului Șikinidi?

— De ce Șikinidi?

— În fine, Șikin. M-ați denunțat?

— Cum puteți să vă gândiți la așa ceva!

— Trebuie să te gândești la toate. Maiorul Șikinidi nu v-a însărcinat să-mi spionați faptele, vorbele și chiar gândurile?

Sologdin luă un creion și trasă un bastonaș pe o foaie albă.

— Nu-i așa? Fiți sinceră!

— M-a însărcinat într-adevăr cu asta...

— Câte denunțuri ați redactat, deci?

— Dmitri Alexandrovici! Din contră, am vorbit despre dumneavoastră în termenii cei mai elogioși!

— Hmmm... Aș vrea să vă cred pentru moment. Dar avertismentul rămâne valabil. Aici, în mod evident, este vorba despre un caz ușor de curiozitate feminină. O să mă grăbesc s-o satisfac. Am rămas două zile în urmă, chiar trei, ca să-i scriu soției mele.

— Asta voiam să vă întreb: sunteți căsătorit? Ea vă așteaptă? Și îi scrieți scrisori lungi?

— Sunt căsătorit, răspunse Sologdin cu încetineală și reculegere, dar mă simt de parcă soția mea n-ar exista. Nu mai pot să-i scriu. În timpul în care îi scriam, nu, nu erau scrisori interminabile, dar petreceam mult timp scriindu-le. Scrierea unei scrisori necesită o mare artă, Larisa Nikolaievna, și e greu. Noi scriem cu prea multă dezinvoltură, apoi ne mirăm că pierdem ființele iubite. Soția mea nu m-a văzut de mulți ani și nu mai simte mâna mea apăsând asupra ei. Scrisorile sunt singura legătură dintre noi, de doisprezece ani.

Iomina înainta. Își împinse coatele până la colțul mesei lui Salogin și apoi se opri, apăsându-și cu mâinile fața cutezătoare.

— Sunteți sigur că aveți această legătură? Și apoi, la ce bun? Da, la ce bun, Dmitri Alexandrovici? Au trecut doisprezece ani, vă mai rămân cinci, în total șaptesprezece! I-ați luat tinerețea! La ce bun? Lăsați-o să trăiască!

Vocea lui Sologdin trecu la registrul solemn:

— Printre femei există o categorie specială, Larisa Nikolaievna. Acestea sunt tovarășele vikingilor, Isoldele cu față senină și suflet de diamant. Nu aveți cum să le cunoașteți, în mlaștina călduță în care v-ați marinat.

Ea nu cunoscuse decât străini, decât dușmani.

— Lăsați-o să trăiască, repeta ea.

Nimeni n-ar fi recunoscut în ea pe doamna care umbla pe scări și holuri cu atâta noblețe. Era lipită de masa lui Sologdin, o auzeai respirând, iar fața ei împurpurată — de grija acestei soții pe care nu o văzuse niciodată — era fața unei țărăncuțe.

Sologdin clipi. Cunoștea această trăsătură feminină universală: flerul infailibil de a vedea la bărbat zborul, succesul, victoria. Fiecare vrea să capteze atenția învingătorului. Iomina nu avea cum să știe despre întrevederea cu Celnov, nici despre finalul marii opere, dar totuși simțea totul. Și se arunca spre el, se lovea de plasa metalică întinsă de regulament.

Sologdin se uită cruciș în adâncurile cămășii înflorite și trasă un bastonaș pe hârtia roz.

— Dmitri Alexandrovici, mai este un lucru. Mă chinuiește de săptămâni de zile. Ce sunt bastonașele acestea pe care le desenați? Le ștergeți după câteva zile. Ce înseamnă?

— Mă tem că e o nouă manifestare a instinctelor dumneavoastră de copoi. Luă o foaie albă. Desenez bastonașe de fiecare dată când, fără să fie absolut necesar, folosesc un cuvânt străin când vorbesc în rusă. Totalul acestor bastonașe este bilanțul imperfecțiunilor mele. Pentru cuvântul „capitalism”, pe care nu am prezența de spirit de a-l înlocui imediat cu „zgârcenie”, sau pentru „a spiona”, pe care l-am lăsat să treacă din lene, în loc să spun „a pândi”, mi-am acordat două bastonașe.

— Și cele de pe hârtia roz?

— Ah, le-ați remarcat și pe acelea?

— Da, sunt mai dese decât cele de pe hârtia albă. E încă un bilanț al imperfecțiunilor?

— Încă unul, răspunse el pe un ton întretăiat. Pe hârtia roz fac socoteala *amenzilor*, numărând bastonașele, apoi mă pedepsesc. Prin muncă. Tai lemne. Ispășesc.

— Vă penalizați? De ce? Întrebă ea încetișor.

Trebuia să se ajungă la asta. Curba se apropia de zenit și destinul voia să se scuze față de el, oferindu-i o femeie. Iți ia totul și îți dă totul, iată ce face destinul.

— De ce această curiozitate? o întrebă el, fără să renunțe încă la severitate.

— De ce? Îl întrebă ea cu încăpățânare, cu o voce albă. Trebuia acum să se răzbune pe toți, pe tot clanul MVD.

Răzbunare și posesiune, tortură și posesiune, care își au punctul de întâlnire.

— Ați remarcat *când* desenam aceste bastonașe?

— Da, am remarcat, spuse ea într-un suflet.

Cheia de la poartă, cu plăcuța ei de aluminiu străpunsă de găurelele numărului camerei, se odihnea pe foaia de calc a Iominei.

Acest ghem de lână verde călduță gâfâia în fața lui Sologdin.

Ea aștepta dispoziția lui.

Sologdin coborî pleoapele și lansă un ordin:

— Du-te și încuie ușa! Repede!

Larisa se ridică brusc și răsturnă scaunul, în marea ei grabă. Nu depășise măsura sclavul acesta dezlănțuit? Nu se va plânge?

Ea luă cheia și, cu pași legănați, se duse să închidă ușa. Cu o mână febrilă, Sologdin trasă fără oprire pe hârtia roz cinci bastonașe.

Nu mai avu timp să continue.

CAPITOLUL XXXIV

Nimeni nu avea chef să lucreze duminica, externii nu mai mult decât ceilalți. Se îndreptau spre locul de muncă cu pași grei, scăpând de înghesuiala ce caracteriza autobuzele în timpul săptămânii și sperând că nu vor trebui să facă act de prezență mai târziu de șase seara.

În duminica aceasta, totuși, era mai multă agitație decât într-o zi de lucru. La zece dimineața se îndreptară spre poarta de intrare trei autoturisme dintre cele mai lungi și mai aerodinamice. Garda prezentă onorul. Trecând de poartă și de portarul cu o claie de păr roșcat, Spiridon - care clipi spre ele cu ochii lui de cârtiță - automobilele se angajară pe aleile de pietriș mărunt fără zăpadă, îndreptându-se spre intrarea de onoare a Institutului. Din ele ieșiră, într-o scânteiere de epoleți auriți, gradați de rang înalt care, fără să piardă o secundă, fără să aștepte să li se iasă în întâmpinare, se îndreptară spre biroul lui Iakonov de la etajul doi. Nu avură timp să-i vadă. În anumite laboratoare se răspândi zvonul că era însuși ministrul Abakumov, escortat de opt generali. În alte părți era liniște, nu se știa nimic despre furtuna care venea.

Adevărul era la mijloc: vizitatorul zilei era Selivanovski, brațul drept al lui Abakumov, și era însoțit de patru generali.

Se produse ceva imposibil: colonelul inginer Iakonov nu era încă la locul de muncă. În timp ce responsabilul de gardă al Institutului - care închisese cu vioiciune sertarul în care se afla un roman polițist - telefona la domiciliul lui Iakonov, apoi îi raporta ministrului adjunct că inginerul colonel, doborât de o criză cardiacă, se îmbrăca totuși în cea mai mare grabă, veni în fața autorităților Reutmann, adjunctul colonelului Iakonov, un omuleț plăpând îmbrăcat cu o tunică ajustată, ținând cât putea de bine centironul cu care era împopoțonat și împiedicându-se în covoarele de pe hol, fiindcă era foarte miop. Nu se grăbea numai din cauza regulamentului, ci și pentru a lupta pentru interesele opoziției interne, al cărei conducător era. Iakonov, într-adevăr, îl ținea întotdeauna la o parte atunci când avea o întrevedere cu ștabii. Informat în detaliu de convocarea nocturnă a lui Priantcikov, Reutmann ardea de dorința de a redresa situația și de a convinge această comisie cu înalte competențe că vocoderul nu era într-o situație atât de proastă ca, de exemplu, clipperul. În vârstă de numai treizeci de ani, Reutmann era deja laureat al Premiului Stalin și își aruncase tot laboratorul în inima taifunului, a maelstromului politic.

Cei sosiți îi furnizară un public de zece auditori, dintre care doi aveau ceva noțiuni legate de aspectul tehnic al problemei, iar alții se mulțumiră să-și ia o înfățișare gravă. La cererea lui Oskolupov fu chemat Mamurin, care sosi pe urmele lui Reutmann, galben, bâlbâindu-se de furie, și se făcu avocatul clipperului, care era aproape gata. Iakonov nu se lăsă mult

așteptat: se lăsă să cadă pe un scaun lângă fereastră, cu ochii adânciți în orbite și umflați, cu fața albăstruie din cauza palorii. Discuția se scămoșă, se încurcă, și în curând nimeni nu mai știu cum să reînvie această întreprindere condamnată.

Nenorocirea vru ca inima și conștiința Institutului, tovarășul Șikin, și secretarul partidului, tovarășul Stepanov, să se abandoneze în duminica aceea unei slăbiciuni prea omenești: nu veniră să ia comanda colectivității cu care erau însărcinați în timpul săptămânii. (Acțiune, de altfel, cu atât mai scuzabilă cu cât, după cum am spus, o muncă prealabilă de informare și organizare dusă în rândul maselor poate să-i scutească pe șefi de a asista personal la munca propriu-zisă.) Un sentiment de alarmă și conștiința bruscă a îndatoririlor sale puseră stăpânire pe responsabilul de gardă al Institutului. Înfruntând riscul, își lăsă telefoanele și începu să alerge prin laboratoare, șoptindu-le șefilor că veniseră niște musafiri extraordinari și îndemnându-i să-și dubleze vigilența. Era atât de emoționat, atât de grăbit să se întoarcă la telefoane, încât nu fu surprins să găsească încuiată ușa biroului de studii și omise să arunce o privire în laboratorul de pompare în vid, în care Clara ar fi trebuit să fie de gardă fără nici un alt „extern".

Șefii de laborator nu făcură nici un comunicat cu voce tare - nu puteau să invite lumea să muncească numai fiindcă primeau vizita unor șefi mari - dar, mergând de la o masă la alta, îl avizară pe fiecare în parte, cu șoapte pudice.

Tot Institutul se aștepta deci la un control detaliat. După ce se consultară, câțiva dintre șefii cei mari rămaseră în biroul lui Iakonov, în timp ce alții se îndreptau spre Nr. 7, cu excepția lui Selivanovski și Reutmann, care coborâră în Laboratorul de acustică, bază favorabilă execuției proiectului lui Riumin, după cum afirma Iakonov, dornic să scape de acest nou necaz.

— Cum credeți că o să-l prindem pe omul nostru? îl întrebă pe drum Selivanovski pe Reutmann.

Acesta nu putea să-și prezinte opinia, fiindcă nu auzise vorbindu-se despre această misiune decât cu cinci minute înainte: Oskolupov „gândise" în locul lui, acceptând munca la întâmplare, în cinci minute, Reutmann avusese totuși câteva idei.

— Vedeți, spuse el, adresându-se ministrului ca unui om de rând și fără umbră de amabilitate, noi avem un aparat care vizualizează limbajul imprimat pe fonograme și există și un om capabil să le descifreze, un anume Rubin.

— Un deținut?

— Da, un literat, un docent. În ultimul timp l-am pus să lucreze la identificarea particularităților limbajului individual pe fonograme. Sper că, debitând această convorbire telefonică în fonograme, și comparându-le pe acestea cu cele ale suspecților...

— Hmm... O să trebuiască să obținem acordul lui Abakumov pentru acest literat, spuse Selivanovski clătinând din cap.

— Din cauza caracterului confidențial al acestei afaceri?

- Da.

În timpul acesta, deși toată lumea aflase de venirea marilor șefi, Laboratorul de acustică nu reușea să învingă penibila inerție de dolce far niente. Se prefăceau deci că lucrează, scotoceau fără zel în cutiile lămpilor radio, se uitau pe schițele din reviste, căscau cu fața la geam. Angajații externi se reuniseră într-un mic grup care bârfea cu voce joasă și pe care adjunctul lui Reutmann se chinuia să-l împrăștie. Din fericire, Simotșka nu era acolo: își luase o zi de concediu ca să facă după aceea o zi de muncă suplimentară, ceea ce o scutea de vederea unui Nerjin pus la patru ace și strălucitor, alergând s-o vadă pe femeia care avea asupra lui mai multe drepturi decât avea ea.

Nerjin avea inima în sărbătoare, era la a treia vizită în Laboratorul de acustică, fără alt motiv decât așteptarea exasperantă a coșului cu salată, care nu mai sosea. Se așeză pe canatul ferestrei, nu la masa lui, și, ascultându-l pe Rubin, trăgea cu voluptate dintr-o țigară. Acesta din urmă, care nu aflase în profesorul Celnov un ascultător pe măsura lui, îi recita acum lui Nerjin, cu ardoare stăpânită, balada sa despre Moise. Rubin nu era poet, dar i se întâmpla să brodeze versuri emoționante sau spirituale. Cu puțin timp înainte, Gleb îl complimentase datorită vederilor sale largi, referindu-se la un eseu în versuri, al cărui erou era Alioșa Karamazov, odinioară apărător al Perekopului, într-o uniformă de elev-ofițer, și ocupant al aceluiași Perekop într-o uniformă a Armatei Roșii. Rubin ar fi vrut ca Nerjin să fie încântat de această baladă mozaică și să tragă concluzia că patruzeci de ani de așteptare și credință în guvernul lui erau rezonabili, necesari, indispensabili.

Rubin n-ar fi fost nimic fără prieteni, în lipsa lor nu putea respira. Singurătatea îi era atât de nesuferită încât gândurile nu se puteau maturiza în creierul lui. După ce descoperea un lucru pe jumătate, alerga să-l împărtășească. Avusese întotdeauna mulți prieteni, dar hazardul închisorii făcea ca prietenii să nu-i împărtășească opiniile, iar cei care le împărtășeau să nu-i fie prieteni.

Așa că nici o persoană din laborator nu începuse treaba. Numai Priantcikov, invariabil jovial și harnic, alungase orice amintire a călătoriei extravagante într-o Moscovă nocturnă și migălea o diagramă, cântând:

„Benzi-benzi-benzi-bar

Benzi-benzi-benzi-baaaar!”

În timpul acesta, Selivanovski intră în compania lui Reutmann. Acesta continua:

-... iar fonogramele acestea redau limbajul în trei dimensiuni, simultan: frecvența perpendiculară cu axa benzii, timpul paralel, amplitudinea printr-o linie mai groasă sau mai subțire, în plus, fiecare sunet corespunde unei linii unice, atât de originală, încât este ușor să identifici și să descifrezi cuvintele pronunțate numai la vederea benzii. Iată...

(îl conduse pe Selivanovski în adâncurile laboratorului.)

...deci aparatul de fotografiat sunetele care a fost montat în laboratorul nostru (Reutmann uita cu desăvârșire că planul fusese luat dintr-o revistă americană), și iată...

(Cu mii de precauții, îl întoarse pe ministrul adjunct în direcția ferestrei.)

...iată-l pe Rubin, „candidat" în litere, singurul om din Uniunea Sovietică ce e în stare să descifreze limbajul vizualizat. (Rubin se ridică și se înclină fără a scoate un cuvânt.)

Rubin și Nerjin tresăriră amândoi când îl auziră pe Reutmann pronunțând cuvântul fonogramă: opera lor, până atunci prilej de amuzament, căpătase notorietate. În pauza de patruzeci și cinci de secunde, cât îi trebuise lui Reutmann să-l conducă pe Selivanovski până la Rubin, cei doi prieteni, cu acuitatea și vivacitatea proprii numai deținuților, se convinseră că aveau să susțină un examen: Rubin trebuia să facă demonstrația și să lectureze fonogramele; cât despre fraza pronunțată la microfon, nu putea fi încredințată decât unui lector-standard, Nerjin în cazul acesta, fiindcă era singurul de acest fel din sală. De asemenea, își dădură seama că Rubin, chiar dacă ar fi fost în stare să citească fonogramele cu adevărat, risca să calce strâmb în timpul examinării: or, cea mai mică greșeală, inacceptabilă, l-ar fi trimis în zbor din *șarașka* direct în infernul concentraționar.

Toate acestea fără să fi schimbat un cuvânt, o singură privire semnificativă le fusese de ajuns.

Rubin murmură:

— Dacă vorbești tu, și ai voie să spui ce vrei, spune: „Fonogramele le permit surzilor să telefoneze".

Și Nerjin, dintr-o răsuflare:

— Dacă ia el inițiativa, încearcă să ghicești după sunete. Dacă îmi trec mâna prin păr, ai ghicit. Dacă nu, o să-mi îndrept cravata.

Acestea fiind spuse, Rubin se ridică și salută în tăcere.

Reutmann își continua expunerea cu o voce sacadată, care părea să debiteze scuze și pe care, cu ochii închiși, nu o puteai atribui decât unui domn bine crescut.

— Lev Grigorievici o să ne arate imediat ce știe să facă. Unul din lectorii noștri, să zicem... Gleb Vikentievici... o să se ducă în cabină ca să spună la microfon o frază oarecare, aparatul va înregistra și Lev Grigorievici va încerca s-o descifreze.

În picioare în fața ministrului, Nerjin aținti asupra lui privirea sa insolentă de condamnat și întrebă cu un aer sever:

— Dumneavoastră trebuie să inventați fraza?

— Nu, nu, răspunse politicos Selivanovski, întorcând ochii. E mai bine s-o faceți dumneavoastră.

Nerjin trebui să accepte. Luă o foaie de hârtie, reflectă un moment, scrise câteva cuvinte cu un aer inspirat și, în tăcerea totală care domnea,

îi întinse lui Selivanovski, în așa fel încât să nu vadă nimeni, nici chiar Reutmann, fraza următoare:

„Fonogramele le permit surzilor să telefoneze”.

— E chiar așa? Întrebă Selivanovski uimit.

— Da.

— Duceți-vă la microfon, vă rog.

Mașina de vizualizare a limbajului început să bâzâie. Nerjin intră în cabină (înfășurată în pânza de sac, grozav de infamă în momentul acela! Eterna lipsă de material din depozitele noastre!) și se închise cu grijă. Mecanismul scuipă și o bandă umedă, lungă de doi metri și mânjită de urme de cerneală și pete grase ateriza pe masa lui Rubin.

Întregul laborator suspendase orice lucrare și stătea cu urechile ciulite. Reutmann era vizibil emoționat. Nerjin ieși din cabină și se uită la Rubin de departe, fără pasiune. Toți erau în picioare, în afară de Rubin, care era aplecat deasupra mesei și al cărui craniu dezgolit își iradia lumina asupra întregului grup. Din milă față de nerăbdarea auditoriului și fiindcă nu mai voia să-și țină sub obroc lumina de mare inițiat, începu să noteze pe banda încă umedă, cu ajutorului creionului roșu și albastru, prost ascuțit.

— Vedeți, sunt sunete foarte ușor de reperat, ca de exemplu vocalele accentuate sau tonice. În al doilea cuvânt se disting fără greutate doi de ‚r”. În primul cuvânt, avem un „i” accentuat, precedat de un „v” palatalizat — într-o asemenea poziție nu ar putea fi dur. Chiar înainte am avut de-a face cu morfemul „a”, dar trebuie să ne amintim că, în silaba pre-tonică, litera „o” se pronunță ca un „a”. În schimb, vocala „u” își păstrează timbrul propriu, chiar departe de accentul tonic, uitați, aici sunt trăsăturile caracteristice frecvențelor joase. Al treilea sunet din primul cuvânt este cu siguranță un „u”, urmat de o explozivă surdă, în aparență un „k”. Avem deci „ukavi” sau „ukovi”. Apoi urmează un „v” dur, mult diferit de „v”-ul muiat, fiindcă nu se vede nici o linie care să depășească 2300 de hertzi. „Vukovi”... Apoi e o explozivă sonoră urmată de o vocală redusă, pe care o pot interpreta ca pe un „di”. Bun, asta ne dă „vukovidi”. Rămâne de descifrat primul sunet care este vag și în care aș putea citi un „s”, dacă sensul nu m-ar invita să văd un „z”. Primul cuvânt este, deci, „zvukovidi”. Să continuăm. Al doilea cuvânt posedă, cum am spus, doi de „r” și desinența verbală standard „aet” sau „ajut”, dacă este vorba de plural. Aparent, ceva ca „razrivajut” sau „razresajut”. O să clarific imediat asta, un moment... Antonina Valerianovna, dumneavoastră mi-ați împrumutat lupa? Nu puteți să mi-o mai împrumutați un minut?

Nu avea nici o nevoie de lupă, fiindcă imaginile furnizate de aparat erau oricum, numai subtile nu, dar trebuia să ceară lupa ca să „epateze”, iar Nerjin râdea pe sub mustață mângâindu-și absent părul deja netezit. Rubin îi aruncă o privire scurtă și luă lupa care i se aduse. Tensiunea era generală, crescătoare, cu atât mai mult cu cât nimeni nu știa dacă Rubin descifra corect. Selinovski, stupefiat, mormăia:

— E uimitor… chiar uimitor…

Nu remarcă nimeni că locotenentul Schustermann intrase în vârful picioarelor. Nu avea acces liber la laborator, așa că stătea la distanță. Îi făcu semn lui Nerjin să-l urmeze și, rapid, îi lăsă cale liberă și pândi momentul propice pentru a-l chema și pe Rubin. Avea motivele lui, fiindcă trebuia să-l trimită pe acesta să-și facă din nou patul, corect. Nu era pentru prima oară când Schustermann îl exaspera pe Rubin, trimițându-l înapoi în dormitor.

În timpul acesta, Rubin descifrase cuvântul semnificativ „surzii” și se chinuia acum cu al patrulea. Reutmann era radios, nu doar fiindcă lua parte la triumf, ci și fiindcă se felicita pentru succesul lucrării sale, cu toată buna-credință.

Atunci Rubin, ridicând ochii din întâmplare, văzu privirea mohorâtă și rea a lui Schustermann. Înțelese de ce stătea proțăpit acolo. La privirea aceasta răspunse cu o ocheadă plină de o bucurie răutăcioasă: „O să faci tu patul, cu mâinile tale!”

— Ultimul cuvânt, „telefon”, are o combinație atât de folosită în acest laborator, încât sunt obișnuit și l-am recunoscut din prima. Gata, am terminat.

— Surprinzător! repeta Selivanovski. Amintiți-mi cum vă numiți.

— Lev Grigorievici.

— Ei bine, Lev Grigorievici, puteți să distingeți pe fonogramă particularitățile individuale ale unei voci?

— Da, e ceea ce numim „varianta individuală”. Bineînțeles, asta face obiectul cercetărilor mele actuale.

— Minunat! Am impresia că vă așteaptă o misiune in-te-re-san-tă.

Schustermann ieși în vârful picioarelor.

CAPITOLUL XXXV

O pană oprise motorul coșului cu salată care avea ca misiune transportarea deținuților la locul de vizită. Trebuiră să telefoneze, să caute o soluție de schimb și întârziaseră vizibil. La ora unsprezece, când Nerjin, convocat la Laboratorul de acustică, se prezentă la „percheziție", ceilalți șase prizonieri autorizați să-și vadă familia erau deja pregătiți. Unii treceau încă prin această farsă, alții trecuseră și așteptau în cele mai diverse atitudini, sprijiniți de o masă mare sau plimbându-se prin cameră, departe de limitele zonei de operațiuni. La frontiera acestei zone, nu departe de perete, era locotenent-colonelul Klimentiev, harnașat, drept, strălucitor, ca un soldat de carieră înainte de paradă. Mustățile lui negre monolitice și părul întunecat exalau o mireasmă puternică de apă de colonie.

Cu mâinile la spate, părea străin de toate, dar simpla lui prezență îi silea pe supraveghetori să-și dubleze zelul în timp ce efectuau percheziția.

La limita zonei „vamale", Nerjin fu primit de brațele întinse ale unuia dintre paznicii cei mai chițibușari și țâfnoși, un anume Krasnogubenski, care, de la început, îl interogă astfel:

— Buzunarele dumneavoastră?

Nerjin se lepădase de mult de graba amabilă pe care o manifestă prizonierii la vederea supraveghetorilor sau soldaților din escortă. Nu se obosi să răspundă și nu se grăbi să întoarcă pe dos buzunarele costumului de lână, în care părea dezorientat, întoarse spre Krasnogubenski o privire adormită și depărta puțin brațele, lăsându-l să-i percheziționeze buzunarele. După cinci ani de închisoare, după numeroase pregătiri și numeroase percheziții de acest tip, Nerjin nu mai vedea în acest exercițiu o violență brutală, ca la început, amprenta unor degete murdare pe o inimă rănită. Nu, starea lui de seninătate crescândă și luminoasă nu putea fi umbrită de nimic din ceea ce se întâmpla cu trupul său.

Krasnogubenski deschise portțigaretul oferit de Potapov, examinând capătul de carton al fiecărei țigări, ca să vadă dacă nu era ceva ascuns acolo; pipăi chibriturile din cutie ca să se asigure că nu acopereau nimic; palpă tivul batistei, pentru cazul în care ar fi fost cusut un obiect în el — examinarea buzunarelor nu descoperi nimic în plus. Atunci, strecurându-și mâna între tricou și vesta descheiată, îl pipăi în întregime, de teamă să nu-i scape o ascunzătoare între piele și tricou sau între tricou și plastron. Apoi se lăsă în jos și, strângând între mâini un picior al lui Nerjin, îl apăsă de sus în jos, apoi trecu la celălalt picior. În timp ce Krasnogubenski stătea aplecat, Nerjin văzu cu ușurință mișcarea gravorului-caligraf și înțelese motivul emoției lui: în captivitate, gravorul

acesta își descoperise talentul de romancier și începuse să scrie povestiri despre captivitatea sa în Germania, apoi despre întâlnirile din celulă, despre procese. Reușise, datorită soției sale, să „treacă de vamă” două sau trei nuvele de felul acesta, dar cui să le arăți, chiar și „afară”? Trebuiau ascunse și „afară”. Nu puteai să le lași la vedere,... Nu era imposibil să iei cu tine o bucățică de hârtie scrisă. Între timp, un prieten vechi, un prieten de familie, citise aceste opere și o însărcinase pe soția autorului să-i transmită acestuia că atâta stăpânire și putere expresivă nu se întâlneau des, nici la un Cehov. Acest elogiu îl încurajase foarte mult pe gravor.

Scrisese de curând o povestire despre întâlnirea zilei, care i se părea superbă. Dar avusese trac la vederea lui Krasnogubenski: întorcându-se, înghițise ghemotocul de hârtie de carbon, pe care era gravată nuvela cu hieroglife microscopice. Acum murea de ciudă că își înghițise nuvela. Dacă reușea s-o treacă?

Krasnogubenski îi spuse lui Nerjin:

— Papucii. Descălțați-vă.

Nerjin puse un picior pe un taburet, descheie un pantof, îl trimise la plimbare dintr-o lovitură, fără să se îngrijoreze în privința traiectoriei, și scoase la iveală o șosetă găurită. Krasnogubenski luă pantoful, îl palpă în interior, îndoi talpa. Cu fața tot impasibilă, Nerjin abandonă celălalt pantof, arătând o altă șosetă găurită. Frapat poate de mărimea găurilor, Krasnogubenski nu mai avu bănuieli în privința șosetelor și nu îi ceru lui Nerjin să le dea jos.

Nerjin se încălță la loc. Krasnogubenski aprinse o țigară.

Locotenent-colonelul strâmbase din nas văzându-l pe Nerjin cum își trimitea la dracu' papucii. Era o lipsă de respect deliberată față de unul din supraveghetori. Dacă nu le lua apărarea, risca să-i vadă pe deținuți luându-se în piept chiar cu administrația penitenciarului. Klimentiev se căi pe dată de bunătatea lui și începu să-i caute nod în papură lui Nerjin, ca să-l lipsească de vizită pe acest insolent care, în loc să se rușineze de statutul lui de criminal, părea să se complacă.

— Atenție! spuse el cu o voce austeră, și cei șapte deținuți, precum și cei șapte supraveghetori se întoarseră spre el. Cunoașteți regulamentul? Nu trebuie să transmiteți nimic rudelor. Nu trebuie să primiți nimic de la ele. Trebuie să-mi dați mie toate coletele și numai mie. Nu trebuie să vorbiți nici despre muncă, nici despre condițiile de muncă, nici despre condițiile de viață, nici despre folosirea timpului, nici despre amplasarea Institutului. Să nu citați nici un nume de familie. Despre voi înșivă nu puteți spune decât un lucru: că vă merge bine și că nu aveți nevoie de nimic.

— Despre ce să vorbim în cazul acesta? Strigă unul dintre bărbați. Despre politică?

Întrebarea fiind lipsită de bun-simț, Klimentiev nu se obosi să răspundă.

— Să-ți aduci aminte de vina ta, îl sfătui o altă voce, lugubră, și să vorbești despre căință.

— E imposibil să vorbești despre instrucție, fiindcă e confidențială, continuă Klimentiev, descurajant, impasibil. Puneți întrebări despre familia voastră, despre copii. Încă ceva: o dispoziție nouă interzice de astăzi sărutările și strângerile de mână.

Și Nerjin, care rămăsese de gheață în timpul percheziției, în fața neghiobiei instrucțiunilor de care știa cum să scape, văzu roșu în fața ochilor când auzi de interzicerea sărutărilor.

— Nu ne vedem decât o dată pe an, îi strigă el cu o voce răgușită lui Klimentiev, care, voios, se întoarse spre el, așteptând alte declarații la fel de scandaloase.

Lui Nerjin i se păru că îl auzea deja vociferând:

— Privat de vizită!

Și își înăbuși strigătul.

Vizita aceasta, anunțată în ultimul minut, avea ceva pe jumătate ilegal și putea fi anulată fără dificultate.

Întotdeauna există un gând de felul acesta care îi reduce la tăcere pe oameni atunci când ar putea să strige adevărul sau să ceară dreptate.

Un prizonier vechi ca el putea să-și stăpânească mânia.

Fiindcă nu se lovea de nici o rebeliune, Klimentiev adăugă, punctual, imperturbabil:

— În cazul unui sărut, al unei strângeri de mână sau al altei infracțiuni, vizita va fi suspendată pe loc.

— Dar soția mea nu știe nimic! O să se arunce de gâtul meu! spuse înflăcărat gravorul.

— Rudele vor fi prevenite și ele! ripostă Klimentiev.

— Regulamentul acesta nu are nici un precedent.

— Intră în vigoare de azi înainte.

(Imbecilii! Și indignarea lor imbecilă! Ca și cum el ar fi avut de-a face cu regulamentul prevăzut de noile instrucțiuni!)

— Durata vizitei?

— Și dacă vine mama, o s-o refuze?

— Vizita durează treizeci de minute. Nu las să treacă decât persoana menționată pe convocare.

— Și fiica mea în vârstă de cinci ani?

— Până la vârsta de șaisprezece ani, copiii trebuie însoțiți de adulți.

— Și la șaisprezece?

— Interzis. Mai sunt întrebări? Ne îmbarcăm. Îndreptați-vă spre ieșire.

Surprinzător! Nu îi transportau în coșul de salată, ca în ultimele dați, ci într-un autobuz mic, albastru.

Vehiculul aștepta la ușa Statului Major. Trei supraveghetori, noi în aparență și travestiți în civil, cu pălărie moale și mâinile în buzunarele încărcate cu pistoale, pătrunseră primii în autobuz și se așezară în trei colțuri. Doi dintre ei aveau o alură de boxeri în retragere, dacă nu de gangsteri. Aveau niște paltoane de toată frumusețea.

Chiciura matinală începea să se topească. Nu înghețа, nici nu se dezgheța de-a binelea. Cei șapte deținuți urcară în autobuz prin unica ușă deschisă în față și se așezară.

Convoiul se sfârșea cu patru supraveghetori în uniformă. Șoferul trânti ușa, învârti cheia în contact. Locotenent-colonelul urcă într-un autoturism.

CAPITOLUL XXXVI

Spre amiază, Iakonov nu se mai bucura de tăcerea catifelată, de liniștea lăcuită din cabinetul său. Se afla la Nr. 7 și se ocupa cu „căsătoria" dintre clipper și vocoder (ideea de a uni într-un singur dispozitiv aceste două realizări răsărise de dimineață în creierul calculator al lui Markușev și fusese preluată de mulți alții, fiecare având o părere proprie despre proiect; singurii care se opuseră fură Bobînin, Priantcikov și Reutmann, dar nimeni nu-i ascultă).

În biroul lui Iakonov se aflau Selivanovski, generalul Bulbaniuk, reprezentându-l pe Riumin, un locotenent cu numele Smolosidov, care lucra la Marfino și, în cele din urmă, deținutul Rubin.

Locotenentul Smolosidov era un om neplăcut. Chiar și cei care spun că există ceva bun în fiecare ființă însuflețită ar fi avut probleme dacă ar fi încercat să găsească o confirmare a credinței lor în privirea de plumb care nu râdea niciodată sau în cuta mohorâtă și dizgrațioasă a buzelor sale groase. Funcțiile pe care le ocupa într-un laborator din Marfino erau dintre cele mai modeste: cu puțin superior unui montator radio, primea solda ultimei fetișcane din personal, cam două mii de ruble pe lună. Este adevărat că făcea rost de încă o mie ciupind de la Institut și vânzând pe piața neagră piese radio care nu se găseau în comerț, dar nimeni nu credea că situația și resursele sale se limitau la aceste aparențe.

„Externii" din *șaraşka* se temeau de el și la fel simțeau și prietenii care jucau volei cu el. Era atroce fața aceasta pe care nimic nu putea aprinde un sentiment sincer. Era atroce încrederea specială pe care i-o acorda comandamentul. Unde trăia? Avea o casă? O familie? Nu se invita la colegii săi și nu împărtășea nici o plăcere cu ei dincolo de ieșirea Institutului. Nu se știa nimic despre viața lui, în afară de cele trei decorații pentru fapte de război agățate de pieptul lui și de mărturisirea care îi scăpase într-o zi, din imprudență și lăudăroșenie: înregistrase fiecare cuvânt pronunțat de un anume mareșal foarte cunoscut. Când fu întrebat cum reușise, răspunse că fusese atașat personal la acest mareșal, ca un radio.

Când trebui să numească un „extern" care să supravegheze magnetofonul și banda lui de foc și mister, ministerul răspunse printr-un ordin: Smolosidov!

În prezent, Smolosidov dispunea de magnetofonul său, așezat pe o măsuță lăcuită, în timp ce generalul Bulbaniuk, al cărui cap părea un cartof monstruos dezvoltat, cu excrescențele nazale și auriculare, declara:

— Sunteți un deținut, Rubin. Dar ați fost comunist și poate o să redeveniți comunist într-o zi.

„Sunt și acum!" ar fi vrut să strige Rubin, dar era degradant să-i furnizeze asemenea probe unui Bulbaniuk.

— Așa că guvernul sovietic și organele noastre cred că pot avea încredere în dumneavoastră. Magnetofonul acesta vă va îngădui să auziți un secret de stat de importanță planetară. Sperăm că ne veți ajuta să punem mâna pe nemernicul care vrea ca patria lui să tremure în fața celor care flutură bomba atomică. Nu mai trebuie să menționăm că, la cea mai neînsemnată tentativă de dezvăluire a acestui secret, o să fiți suprimat. E clar?

— E clar, spuse sec Rubin, care se temea mai ales să nu-l împiedice să se apropie de această bandă. Fiindcă renunțase de mult timp la orice fericire personală, Rubin trăia viața umanității de parcă ar fi fost viața familiei lui. Banda aceasta pe care n-o ascultase încă îl preocupa ca o problemă personală.

Smolosidov deschise aparatul.

În tăcerea cabinetului se auzi, ușor alterat de paraziți, dialogul dintre americanul neîndemânatic și rusul încolțit.

Rubin scrută țesătura bălțată care acoperea difuzorul, de parcă ar fi vrut să descopere fața unui dușman. Când avea această privire hotărâtă, fața i se încorda și devenea crudă. Nimeni nu s-ar fi gândit să ceară îndurare de la un asemenea om.

După cuvintele:

— Cine sunteți, prezentați-vă...

Rubin, cel care se sprijini de spătarul fotoliului, era cu totul alt om. Uită de prezența gradaților, uită că stelele de maior nu mai străluceau de mult pe uniforma lui. Își aprinse țigara și comandă scurt:

— Fie. Luați-o de la capăt.

Smolosidov derula banda.

Tăceau cu toții. Simțeau cum le ieșea foc prin pori.

Rubin fuma, mestecând și turtind capătul țigării. Era încă într-o stare de plenitudine și însuflețire. Degradat, dezonorat, putea totuși să se facă util. Avea ocazia să muncească cu toate puterile pentru scumpa lui Istorie! O să reintre în rânduri! O să ia din nou armele pentru Revoluția mondială!

Ca un buldog morocănos, Smolosidov se apleca deasupra magnetofonului. Vanitosul Bulbaniuk, așezat în fața biroului uriaș al lui Anton, își prinsese în mâini capul de tubercul, iar excedentul fanoanelor îi ieșea printre degete. Când? Cum putuse să prolifereze această rasă de pachiderme satisfăcute? Se născuse oare din buruienile îngâmfării comuniste? Trebuia să-i vezi pe tovarășii de altădată, cu spirit viu, agil! Cum de căzuse tot aparatul și rămăsese în mâinile acestor oameni, care nu se iubeau decât pe ei și îl împingeau spre prăpastie?

Ființele acestea îl scârbeau pe Rubin, ar fi vrut să nu le privească și visa să le arunce în aer, chiar în acest birou, cu o grenadă!

Dar împrejurările voiau ca, obiectiv, la această răscruce a Istoriei, să fie ei fondatorii puterii forțelor istorice pozitive: dictatura proletariatului, patria personificată.

Trebuia să-ți înăbuși sentimentele! Și să-i ajuți!

Niște animale asemănătoare, dar aparținând de direcția politică a armatei, îl aruncaseră pe Rubin în închisoare, fiindcă nu puteau să se împace cu talentul și onestitatea lui. Mâncăi la fel de porcini, de la înalta Curte Militară, aruncaseră la gunoi, cu zece ani în urmă, o duzină de cereri în care Rubin își demonstra inocența.

Trebuia să se ridice deasupra unui destin nefericit! Să salveze idealul. Să salveze drapelul.

Să slujească politica progresului.

Banda ajunse la capăt.

Rubin suci gâtul chiștocului, îl înecă în scrumieră și, forțându-se să nu se uite decât la Selivanovski, care avea un aer perfect convenabil, spuse:

— E bine. O să încercăm. Dar dacă nu aveți în vedere nici un suspect, cum o să facem? Nu putem totuși să înregistrăm toți moscoviții. Cu ce să comparăm asta?

Bulbaniuk îl liniști:

— Am prins patru indivizi, aproape de un telefon public. Dar nu cred că sunt ei. În Ministerul Afacerilor Interne, cinci persoane ar putea fi la curent. Îi lăsăm la o parte pe Gromiko, bineînțeles, și pe încă câțiva. Pe cei cinci i-am notat aici. Fără nici o relație, fără grade, fără funcțiile pe care le ocupă, ca să nu ezitați să acuzați pe unul sau pe altul.

Îi întinse o foaie din carnețelul său. Pe ea figurau:

1. Petrov
2. Siagoviti
3. Volodin
4. Șcevronok
5. Zavarzin.

Rubin citi lista și vru s-o păstreze.

— Nu, nu, spuse repede Selivanovski. Lista aceasta trebuie să rămână în mâinile lui Smolosidov.

Rubin o înapoie. Precauția aceasta nu îl umilise, îl amuzase. Ca și cum cele cinci nume nu ar fi fost deja gravate în memoria lui, cu litere de foc: Petrov! Siagoviti! Volodin! Șcevronok! Zavarzin! Lungul său trecut de lingvist îi era atât de familiar încât descoperise pe loc etimologia acestor nume: astfel, Siagoviti însemna „mergând cu pași mari” și Șcevronok era o alterație de la „Javoronok”, ciocârlie.

— V-aș ruga, spuse el sec, să mi-i înregistrați pe toți cinci vorbind la telefon.

— O să primiți banda mâine.

— Altceva: spuneți-mi vârsta fiecăruia și... — Rubin reflectă -...lista limbilor pe care le cunoaște.

— De acord, aprobă Selivanovski. Și eu m-am întrebat de ce nu a folosit o limbă străină. Bizar pentru un diplomat! Dacă e o simulare?

— Ar fi putut să pună un nenorocit să-i facă comisionul acesta, spuse Bulbaniuk lăsând să-i cadă mâna flască.

— Să încredințeze asta altcuiva?...

— Trebuie să aflăm cât mai repede, explică Bulbaniuk, dacă criminalul face parte din cei cinci. Dacă nu, o să prindem alți cinci și apoi alții!

Rubin îl ascultă și făcu o mișcare spre magnetofon.

— O să am nevoie constant de această bandă, începând de astăzi.

— O să fie încredințată locotenentului Smolosidov. O să vi se pregătească un loc special în sectorul ultrasecret.

— Se pregătește acum un loc, spuse Smolosidov. Experiența îl învățase pe Rubin că, dacă exista un cuvânt care trebuia evitat, acela era redutabilul „când", care aducea concedierea. Știa că avea de lucru o săptămână și chiar două, și dacă trebuia să ia la rând tot personalul, luni de zile. Dacă i-ar fi întrebat pe șefi: „Pentru când vă trebuie?" ar fi primit răspunsul: „Pentru mâine dimineață". Se informă:

— Cu cine pot să vorbesc despre această misiune? Selivanovski schimbă o privire cu Bulbaniuk și răspunse:

— Exclusiv cu maiorul Reutmann. Cu Foma Gurianovici. Și cu ministrul în persoană.

Bulbaniuk îl întrebă:

— Vă amintiți de avertizarea mea? Trebuie s-o repet? Fără să fie rugat, Rubin se ridică și, cu ochii aproape închiși, îl privi pe general ca pe un obiect lipsit de importanță.

— Trebuie să mă gândesc, declară el, ca în culise. Nimeni nu văzu nici un inconvenient.

Cu trăsăturile întunecate, părăsi biroul, trecu prin fața responsabilului de gardă al Institutului fără să observe vreun suflet viu și coborî scara cu covor roșu.

Trebuia să-l bage și pe Gleb în acest grup nou. Cum să lucreze fără sfaturi?... Problema promitea să fie arzătoare. Analiza vocilor nu văzuse încă lumina zilei. La stadiul primei clasări. Încercare de terminologie.

Febra cercetării științifice se trezea în el.

Era vorba despre crearea unei noi discipline: arta de a descoperi un criminal cu ajutorul unei amprente vocale.

Până atunci se folosiseră amprentele digitale. Se vorbea despre dactiloscopie, altfel spus examinarea degetelor. Știința aceasta avea nevoie de secole ca să se realizeze.

Știința nouă se va intitula „vânarea vocilor" în vocabularul lui Sologdin, iar în mod curent, fonoscopie. Și trebuia să fie pusă pe picioare în câteva zile.

Petrov. Siagoviti. Volodin. Șcevronok. Zavarzin.

CAPITOLUL XXXVII

Nerjin se așezase pe un scaun capitonat de lângă fereastră și, cu spatele sprijinit de un spătar confortabil, se abandonă ruliului, atât de plăcut la început. Lângă el, pe o bancă de două locuri, se așezase Ilarion Pavlovici Gherasimovici, fizician specializat în optică, bărbat de talie modestă și umeri înguști, cu aerul acela de intelectual rafinat și chiar cu faimosul lornion, marca de fabrică a spionilor de pe afișele noastre.

— S-ar putea crede că m-am obișnuit cu orice, îi mărturisi Nerjin în șoaptă. Pot să mă așez cu fundul gol în zăpadă, fără mare neplăcere, și cu douăzeci și cinci de oameni într-un compartiment, și cu escorta militară care scotocește prin valize, în fond, nimic nu mă necăjește, nu mă face să-mi ies din pepeni. Singurul fir de viață care îmi leagă inima de „afară” și care nu vrea să moară cu nici un preț este iubirea soției mele. Nu suport să fie atinsă. O jumătate de oră de vizită pe an și nu trebuie să o sărut? Nemernicii, ce bobârnace ne fac să încasăm pentru a obține o întâlnire!

Gherasimovici își uni sprâncenele fine, care se încruntau dureros chiar și atunci când se gândea la scheme inocente de fizică.

— Aparent, răspunse el, nu există decât o modalitate de a rămâne invulnerabil, să omori în tine toate legăturile și să-ți înăbuși toate dorințele.

Acest Gherasimovici sosise de câteva luni la Marfino și Nerjin nu avusese timp să-l cunoască prea bine. Dar, inexplicabil, omul îi plăcea.

Nu-și continuară discuția și se cufundară în tăcere: drumul care duce spre regăsirile de o clipă este un eveniment prea mare în viața unui prizonier. Atunci vine vremea să trezești sufletul drag și uitat, ațipit în mormântul lui. Vremea să scoți la iveală amintiri care nu au loc în viața cotidiană. Aduni sentimente și gânduri dintr-un an, sau din mai mulți ani, ca să le infuzezi în aceste scurte minute de întâlnire cu ființa iubită.

Autobuzul se opri în fața postului de gardă. Sergentul de serviciu se cățără pe scară, se strecură pe portieră și, de două ori, numără cu privirea prizonierii la ieșire (supraveghetorul-șef notase în prealabil ieșirea celor șapte capete). Apoi se strecură sub vehicul, verifică dacă nu era cineva suspendat de resorturi (unde nici cel mai agil spiriduș nu s-ar fi putut menține mai mult de un minut) și se întoarse la post. Numai atunci se deschise prima, apoi a doua ușă. Autobuzul trecu linia magică și, șușotind voios cu toate pneurile, se angajă pe pietrișul de pe drumul Monseniorului, îndreptându-se spre Grădina Botanică.

Numai marea taină care înconjura *baza* de la Marfino le aducea *zekilor* asemenea plimbări cu ocazia vizitelor: rudele care veneau în vizită nu trebuiau să știe unde locuiau morții lor vii, dacă făcuseră o sută de kilometri sau ieșiseră de pe poarta Sfântului Mântuitor, dacă veneau de

la aeroport sau dintr-o altă lume. Nu vedeau decât niște bărbați cu mâinile albe, bine hrăniți, bine îmbrăcați, cu un zâmbet trist și care le spuneau că nu, nu aveau nevoie de nimic.

Aceste întrevederi semănau cu stelele din Antichitatea grecească, pe care figurau defunctul și cei vii care îi înălțaseră monumentul. Cu toate acestea, pe stelă, o margine îngustă separa lumea aceasta de cea de dincolo. Cei vii îl priveau pe cel mort cu tandrețe, în timp ce el privea spre Hades cu ochi care nu erau nici veseli, nici triști, ci doar transparenți, fiindcă văzuseră prea multe.

Nerjin se întoarse ca să vadă de sus, dintr-un unghi din care nu putea privi niciodată, edificiul în care trăiau și munceau, cărămizile întunecate ale seminarului și cupola lui ca un balon ruginit, întunecată, suspendată deasupra frumosului lor dormitor în semilună, încununată de tumul acela hexagonal, pe care rușii de demult îl numeau *cesterik*. De-a lungul fațadei sudice, cea care adăpostea Laboratorul de acustică, și Nr. 7, și biroul de studii, și biroul lui Iakonov, șiruri egale de ferestre ermetice prezentau privirii o regularitate imperturbabilă, iar mahalagiii sau cei care se plimbau în parcul Ostankino nu-și puteau imagina câte vieți și câte elanuri nimicite, câte pasiuni exuberante și câte secrete de stat erau adunate, comprimate, înlănțuite și nimicite în edificiul acesta solitar și desuet din mahalaua lor. Chiar și în interior, totul era învăluit în mister și nici un dormitor nu știa nimic despre cel de alături. Nici vecinul despre vecinul său. Așa cum „delegații operaționali" nu știau nimic despre aceste femei, despre cele douăzeci și două de colaboratoare, despre „externe", femei smintite, fecioare nebune, care intrau pe porțile austere ale clădirii, așa cum nici ele nu știau nimic una despre alta, numai cerul putea să știe - și istoria de după el - că aceste douăzeci și două de femei, în ciuda amenințării sabiei ascuțite, a instrucțiunilor plictisitoare, își găsiseră toate aici o afecțiune secretă, un bărbat pe care îl sărutau, pe care îl iubeau în taină sau de care le era milă și pe care îl puneau în legătură cu familia lui.

Deschizându-și portțigaretul purpuriu, Gleb începu să fumeze cu plăcerea aceea pe care ți-o provoacă țigările aprinse într-un moment excepțional.

Și deși amintirea Nadiei îi pusese stăpânire pe gânduri și îi devora trupul, surprins cu voluptate de mersul autobuzului, nu cerea decât să meargă așa la nesfârșit, la nesfârșit... Dacă ar fi putut opri timpul, iar autobuzul să meargă, să meargă, să meargă pe drumul acesta albit, brăzdat de urmele negre ale pneurilor, de-a lungul parcului, printre ramurile cu manșoane de chiciură, printre copii... Nerjin nu mai auzise glasuri de copii de la începutul războiului. Soldații și prizonierii nu au ocazia să audă adesea glasuri de copii.

Nadia și Gleb nu petrecuseră împreună decât un singur an, unic. Un an cu ghiozdanele în mână. Amândoi studenți în anul cinci, anul diplomei finale și al examenelor.

Apoi, dintr-odată, războiul.

Ceilalți, acum, aveau copii, atât de caraghioși pe piciorușele lor micuțe. Ei nu...

Un băiețel vru să treacă drumul. Ca să-l evite, șoferul învârti brusc volanul. Micuțul, înspăimântat, se opri și își duse mănușa albastră la fețișoara împurpurată.

Și Nerjin, care, în ani de zile, nu se gândise niciodată la asta, înțelese cu claritate că Stalin îi furase copiii pe care i-ar fi putut avea cu Nadia. După ispășirea pedepsei, chiar dacă ar trăi împreună, soția lui va avea treizeci și șase de ani, poate chiar patruzeci. Prea târziu pentru a fi mamă...

Lăsând la stânga palatul Ostankino și la dreapta eleșteul acoperit de patinatori mici și colorați, autobuzul se înfundă în niște străduțe înguste și începu să vibreze în contact cu pavajul.

Când se descriu închisorile, se stăruie mereu asupra întunericului și ororilor. Nu e mai rău oare atunci când nu sunt orori? Când suferința se naște din cenușiul metodic al săptămânilor? Și din faptul că uităm că singura viață de care dispunem pe pământ e ruinată? Și că suntem dispuși să iertăm sau am iertat deja râturile acestea de porci? Și că nu avem decât un gând: să ne luăm partea leului din farfuria pe care ne-o întinde închisoarea și să primim, după baie, niște schimburi mai puțin stâlcite și nu prea strâmte.

Trebuie să fi trăit asta. Ca să poți scrie: „În spatele gratiilor, pe paie umede...” sau „Să-mi deschidă carcera, să-mi dea o fată!”, trebuie să cunoști închisorile pe deasupra, lucrurile acestea sunt ușor de imaginat. Dar toate acestea sunt elementare. Numai anii neîntrerupți, interminabili, îți oferă o privire corectă asupra închisorii.

Nadia îi scrisese: „Când o să te întorci...” Oribil era că nu exista *întoarcere*. Imposibil să *revii*. După paisprezece ani de front și închisoare, nici o celulă din corp nu rămânea la fel. Poți să ieși totuși, dar ca un intrus. Om nou, necunoscut, purtând totuși același nume cu al fostului soț, și soția de altădată o să vadă bine că acest om, primul, unicul, pe care l-a așteptat să se întoarcă din detenția de patruzeci de ani, s-a evaporat, moleculă după moleculă.

Ar fi încă și mai bine dacă în viața aceasta nouă, această altă viață, vor reuși să se iubească.

Dar în caz contrar?

După atâția ani, voia el într-adevăr să se aventureze în această libertate, în acest vârtej exterior, atât de furios, atât de ostil inimii omului, care dușmănea atât de tare pacea din sufletul lui? În pragul închisorii, prizonierul trebuia să se oprească, cu priviri buimace: trebuia să meargă înainte?

Sub fereastră se întindeau străzile mahalalei. Noaptea, în haloul difuz al cerului, deținuților li se părea că văd o Moscovă strălucitoare, uimitoare. Realitatea era o alternanță de partere și case cu un singur etaj, care ar fi trebuit de mult reparate, cu crăpături leproase și garduri îndoite. Probabil că nu le mai atinseseră după război, se consacraseră

altor treburi, ale căror rezultate nu se vedeau încă. Și între Riazan și Ruzaievka, locuri în care nu se mai plimbau străinii, puteai să pariezi că acoperișurile de stuf putred se succedau pe sute de kilometri.

Cu capul sprijinit de geamul aburit și trepidant, în timp ce sunetul motorului îi înăbușea cuvintele, Gleb șoptea încetișor:

„Rusia mea... oh, viața mea... până când acest chin?"

Autobuzul intră în marea piață aglomerată din fața gării Riga. În ziua întunecată de brumă, era acolo o hărmălaie de autobuze, troleibuze, automobile, trecători, în care țipa o singură culoare: roșul violaceu al tunicilor, necunoscut încă lui Nerjin.

Pierdut în gânduri, Gherasimovici remarcase și el aceste uniforme de papagal și, ridicând din sprâncene, strigase în tot autobuzul:

— Priviți! A înviat jandarmeria călare! Uite agenții de poliție ai tătucului!

Deci ei erau!... Gleb își aminti că, la începutul anilor treizeci, unul dintre șefii de Komsomol declarase: „Tovarăși pionieri, nu o să știți niciodată ce înseamnă un agent de poliție în carne și oase!"

— E totuși ceva bun... spuse Gleb cu un zâmbet batjocoritor.

— Cum? Întrebă Gherasimovici, care nu auzise. Nerjin se plecă spre urechea lui:

— Oamenii sunt atât de prostiți încât, dacă le-ai striga în plină stradă: „Jos tiranul! Trăiască libertatea!", ar întreba despre ce tiran și despre ce libertate este vorba.

Gherasimovici își plimbă de jos în sus ridurile de pe frunte.

— Dumneavoastră știți unde vă aflați?

— Cred că da, spuse Nerjin cu un rictus.

— Nu vă grăbiți cu afirmațiile. Genul de libertate de care are nevoie o societate fondată pe rațiune e greu de imaginat.

— Putem să ne imaginăm o societate fondată pe rațiune? E posibil?

— Cred că da.

— Nu mi-ați putea face o schiță, chiar aproximativă? Nimeni n-a reușit încă.

— Va trebui totuși să ajungem la ea într-o zi, continuă Gherasimov, cu o fermitate modestă.

Se priviră cu coada ochiului.

— Nu cer mai mult decât să vă ascult, părea să spună Nerjin, fără să insiste totuși.

— Într-o anumită ocazie... lăsă să se audă Gherasimovici, cu o înclinare a capului său mic și drept.

Se abandonară din nou zdruncinăturilor, devorând strada cu ochii, adânciți în dezordinea gândurilor.

...Nadia nu putea să-l aștepte atâția ani. Să meargă prin mulțimea aceasta mișunătoare, chinuită de o căutare necontenită, să simtă privirile bărbaților asupra ei, fără nici un fior? Gleb își imagina că, dacă s-ar fi întâmplat invers, dacă Nadia ar fi fost închisă și el liber, n-ar fi rezistat mai mult de un an. Cum să lase să treacă toate femeile acestea,

cu indiferență? Nu bănuise niciodată că fragila lui pereche ar fi putut avea o asemenea energie, o tărie de granit. În timpul primului an, al celui de-al doilea, apoi al celui de-al treilea, se convinsese că Nadia se va schimba, că va trece marele prag, că se va pierde în mulțime, că îl va părăsi. Acest lucru nu se întâmplase. De atunci, Gleb credea că așteptarea era unica vocație a soției sale. Intuia chiar că, pentru ea, așteptarea aceasta nu era atât de teribilă.

După șase luni de instrucție, de îndată ce avu dreptul la scrisori, scrisese din închisoarea Krasnaia Presnia, cu un căpețel de creion de plumb, pe o bucățică de hârtie de băcănie, îndoită într-un triunghi, fără timbru:

„Preaiubita mea! M-ai așteptat patru ani de război, nu mă blestema fiindcă m-ai așteptat zadarnic: trebuie să mai aștepți încă zece ani. O să păstrez toată viața amintirea scurtei noastre fericiri, ca amintirea unui soare. Începând de astăzi îți redau libertatea. Nu există nici un motiv pentru care să-ți sacrifici viața astfel. Recăsătorește-te".

Din toate astea, Nadia reținuse un singur lucru:

„Nu mă mai iubești? Cum poți să mă abandonezi pentru altul?"

În timpul războiului o adusese pe front, la podul de pe Nipru, cu un livret militar fals. Trebuise să suporte controlul „trupelor de baraj". La podul acesta, cândva mortal, dar transformat într-un câmp liniștit și adăpostit, smulseseră destinului câteva fărâme, câteva zile, rămășițe ale unei fericiri devastate.

Apoi se treziră armatele, reîncepură atacurile și Nadia trebui să se întoarcă acasă, îmbrăcată cu aceeași uniformă scâlciată, înarmată cu același permis fals. Un camion de o tonă și jumătate o luase de pe drumul forestier și, de pe platformă, făcuse mult timp semne cu mâna.

...În stații se formau șiruri de așteptare confuze. Când se apropia un troleibuz, unii rămâneau la capătul cozii, alții începeau să dea din coate. În apropierea bulevardului de centură, seducătorul autobuz albastru fu blocat de un semafor, disprețuind stația. Un moscovit debusolat o luă la fugă, sări pe treapta autobuzului și scuturâ ușa strigând:

— Cheiul Kotelnițeski? Kotelnițeski?

— Interzis! Interzis! arătă supraveghetorul.

— Și încă cum! Urcă, băiete, o să te „găurească"! striga Ivan suflătorul cu râsul lui zgomotos. Condamnat de drept comun, Ivan avea dreptul la vizite lunare, fără să întâmpine vreo dificultate.

Toți deținuții izbucniră în râs. Moscovitul nu înțelegea ce se întâmpla cu autobuzul acela și de ce era interzis. Obișnuit însă să i se spună *interzis*, sări de pe scară. Odată cu el dădură înapoi alți șase călători, apăruți în timpul acela.

Autobuzul intră pe bulevardul periferic și o luă spre stânga. Nu se duceau la Butîrki, ca de obicei. Probabil că îi duceau la Taganka.

...În drumul lui spre vest, împreună cu tot frontul, Nerjin adunase din casele ruinate, din biblioteci, din ferme pustii, din pivnițe sau din poduri, cărțile care erau interzise, blestemate și arse în toată Uniunea. Foile lor

îngălbenite trăgeau în auzul cititorului un clopot de alarmă mut, invizibil.

Ca în *Nouăzeci și trei* de Hugo. Lantenac se așază pe o dună. Aude mai multe clopote care răsună în același timp, toate trag un semnal de alarmă, dar un uragan îneacă sunetul și rămâne în urmă numai tăcerea.

Din cauza unei ciudățenii de auz, Nerjin asculta din adolescență această alarmă mută: dangăte vibrante de clopot, gemete, strigăte, chemări, urlete de moarte, purtate mereu departe de urechile oamenilor de un vânt constant și încăpățânat.

Viața lui Nerjin s-ar fi scurs fără peripeții în integralele ecuațiilor diferențiate dacă nu ar fi fost în Rusia și dacă nu ar fi trăit într-o epocă în care era ucis și aruncat în cosmos un trup foarte mare și foarte prețios.

Patul în care se odihnise acest trup era călduț încă. Și Nerjin, de bunăvoia lui, căuta povara pe care nu i-o încredințase nimeni: culegea particule de o căldură încă prezentă, ca să învie cadavrul și să le arate tuturor cum fusese și să distrugă imaginea falsă.

Gleb crescuse iară să citească vreodată o carte de Mayne Reid, dar, de la vârsta de doisprezece ani, desfăcea enorme *Izvestia*, destul de mari ca să-l acopere din cap până-n picioare, și citise în detaliu procesul inginerilor sabotori. La început nu putuse să creadă în acest proces. Nu știa de ce, nu putea înțelege motivele, dar simțea cu claritate că erau numai minciuni, minciuni sfruntate. Cunoștea ingineri, prieteni de familie, și nu putea să și-i imagineze pe acești oameni sabotând în loc să-și facă treaba.

La treisprezece ani, la paisprezece, după ce termina temele, Gleb nu fugea să se joace afară, se instala în fața ziarelor. Cunoștea numele ambasadorilor din toate țările străine și pe cele ale ambasadorilor străini din țara noastră. Citea toate discursurile din Congres. Este adevărat că la școală, începând din clasa a patra, li se predau noțiuni de economie politică, iar după clasa a patra aveau în fiecare zi științe sociale și citate din Feuerbach. În cele din urmă venise și *Istoria Partidului*, care se schimba în fiecare an.

Apărută devreme, această dorință nesătulă de a descoperi minciuna Istoriei crescuse în sufletul copilului. Era în clasa a noua când, într-o dimineață de decembrie, se strecurase până la vitrina în care erau afișate ziarele zilei și citise că Kirov fusese ucis. Și, dintr-odată, în mod ciudat, într-o lumină orbitoare, văzuse că asasinul era Stalin, și nu altul. Se cutremurase, simțindu-se singur: bărbații, adulții adunați în jurul lui nu înțelegeau acest adevăr capital!

Și bătrânii bolșevici în persoană soseau în fața barei și se căiau inexplicabil, și se acopereau mereu de injurii ordinare, și recunoșteau că fuseseră în solda tuturor serviciilor străine de spionaj. Îți țiuiau urechile de atâta exagerare, grosolănie și lipsă de măsură!

Dar din înaltul stâlpului, vocea cabotină a crainicului lansa fraze interminabile și oamenii din oraș se îngrămădeau pe trotuar, creduli ca niște oi.

Și scriitorii ruși, revendicând patronajul unui Pușkin sau pe cel al unui Tolstoi, cântau laude tiranului cu o moliciune dulceagă și copleșitoare. Și compozitorii ruși, trecuți prin conservatorul de pe strada Hertzen, se înghesuiau la picioarele tronului, ca să-și depună servil cântecele.

Peste tinerețea lui Gleb sunase tot timpul clopotul de alarmă! Și în el, inevitabil, se înrădăcinase decizia de a ști și a înțelege! De a scoate totul la lumină! De a trezi amintirile!

Seara se plimba pe bulevardele orașului natal și, în locul suspinelor de dragoste, normale la vârsta lui, visa să pătrundă într-o zi în Marea închisoare și să regăsească acolo urmele morților și cheia enigmei.

Provincial, nu știa pe atunci că această închisoare avea un nume și se chema Marea Lubianka. Și că dorințele înalte se împlinesc întotdeauna.

Anii trecură. Totul se întâmplă, se realiză cu adevărat în viața lui Nerjin și nu fu nici ușor, nici plăcut. Fu arestat, condus într-un *loc bun*, întâlni acolo supraviețuitorii care îl interesau, care nu fură surprinși de ipotezele lui și mai avură de povestit și alte lucruri.

Totul se întâmplă, totul se împlini, dar pentru asta Nerjin pierdu știința care era a lui, timpul, viața și chiar dragostea față de soția sa. I se părea că n-ar fi putut visa la o femeie atât de desăvârșită, acolo jos, și totuși nu știa dacă o iubește. O mare pasiune care ne-a cuprins inima alungă cu cruzime orice altceva, în noi nu există loc pentru două pasiuni.

...Autobuzul trepida pe un pod și se angaja pe niște străzi sinuoase și puțin frecventate.

Nerjin își veni în fire:

— Altceva, în afară de Taganka? Unde ne duc?!... Nu mai înțelegi nimic.

Gherasimovici, smulgându-se unor gânduri la fel de sumbre, răspunse:

— Ajungem la închisoarea Lefortovo.

Poarta se deschise în fața autobuzului. Acesta intră într-o curte de serviciu, în fața unei anexe a acestei închisori cu ziduri foarte înalte. Locotenent-colonelul Klimentiev parcase deja la poartă, cu alura lui tinerească, fără șapcă, fără manta.

De fapt, frigul era insuportabil. Sub un cer acoperit de nori groși se etala ceața ușoară a iernilor fără vânt.

La un semn al locotenent-colonelului, supraveghetorii ieșiră din autobuz și se așezară în coloană (doar cei din colțuri rămaseră așezați, cu pistoalele în buzunar), iar prizonierii, fără să aibă timp să se întoarcă spre clădirea centrală a închisorii, urmară pașii locotenent-colonelului și intrară în anexă.

Acolo dădură peste un hol lung și îngust, străpuns de șapte uși larg deschise. Locotenent-colonelul deschidea șirul și distribuia ordine fără replică, ca niște lovituri de foc.

— Gherasimovici, pe aici! Lukașenko, în camera asta! Nerjin, la numărul 3!

Unul după altul, deținuții făceau stânga împrejur și dispăreau.

În același fel, Klimentiev trimise după ei, unul câte unul, pe cei șapte supraveghetori. Nerjin avu dreptul la un gangster în haine de duminică.

Fără excepție, toate camerele acestea erau birourile judecătorilor de instrucție: o fereastră zgârcită cu lumina, zăbrelită pe deasupra; lângă ea, masa și fotoliul judecătorului; apoi măsuța și taburetul inculpatului.

Nerjin transportă fotoliul anchetatorului lângă ușă, pentru soția lui, și opri pentru el taburetul mic și incomod, al cărui lemn crăpat gemea. Petrecuse cândva șase luni pe un asemenea taburet, în fața unei mese mizerabile, în timpul instrucției.

Ușa rămăsese deschisă. Nerjin auzi pe culoar ciocănitul ușor al tocurilor soției lui și sunetul vocii ei iubite:

— Aici?

Și intră.

CAPITOLUL XXXVIII

Atunci când camionul turtit care o aducea pe Nadia de pe front se cutremura pe rădăcinile dezgolite ale pinilor sau mugea pe pământul nisipos, când drumul se alungea, se întuneca, se îngusta și absorbea silueta lui Gleb, cine ar fi spuse că despărțirea lor nu avea să se sfârșească odată cu războiul? Că nu făcea decât să înceapă?

Să aștepți un soț plecat la război e întotdeauna greu, dar cel mai rău e în ultimele luni, chiar înainte de final: schijele și gloanțele nu țin cont de starea serviciului.

Atunci se opriseră scrisorile lui Gleb.

Nadia ieșea ca să pândească factorul. Le scrise soțului ei, prietenilor lui, șefilor. Toți păstrară tăcerea, de parcă ar fi fost jurați!

Nu era totuși dispărut, nici mort pe câmpul de onoare.

În primăvara lui '45 nu exista seară fără detunături în plin cer, nu mai terminau de ocupat orașe după orașe: Konigsberg, Breslau, Frankfurt, Berlin, Praga.

Nici o scrisoare. Lumina scădea. Nadia nu mai avea chef de nimic. Dar nu trebuia să se lase învinsă! Dacă era viu, dacă se întorcea, avea să-i reproșeze timpul pierdut! Își petrecea tot timpul redactând „mica ei teză” de asistentă de chimie, învățând limbi străine, studiind materialismul dialectic și plângând noaptea.

Regiunea Militară încetă dintr-odată să-i mai trimită Nadiei alocația ei de soție de ofițer.

Aceasta voia să zică: dispărut.

Atunci se termină războiul acela de patru ani! Oameni nebuni de bucurie alergau smintiți pe străzi. Se descărcau pistoale în aer. Și toate difuzoarele Uniunii Sovietice răspândeau marșuri militare triumfale peste o țară însângerată și înfometată!

La Regiunea Militară i se spuse că nu era mort, ci dispărut. Gropar întreprinzător, statul nostru era extrem de pudic în cuvinte.

Inima Nadiei, ca orice inimă omenească ce nu vrea să se resemneze, începu să inventeze fabule: Gleb fusese trimis poate în recunoaștere departe, în urma dușmanului? Poate că îl însărcinaseră cu o *misiune specială*! O generație crescută în bănuială și cultul secretului vedea mistere acolo unde nu existau.

Vara aceea era toridă, o vară sudică, dar pentru această văduvă tânără nu mai exista soare pe cer.

Fără să se descurajeze, studia chimia, limbile, materialismul dialectic, în așteptarea lui, ca să nu-i piardă stima.

Se mai scurseră patru luni după încheierea războiului. Timpul mărturisea că Gleb nu mai era pe lumea aceasta. Atunci îi sosi Nadiei

triunghiul zdrențuit din Krasnaia Presnia: „Unica mea iubire! Mai am încă zece ani!”

Puțini dintre apropiați o înțeleseră: aflând că soțul ei era la închisoare, radia de bucurie. Ce fericire că nu era închis pentru douăzeci și cinci de ani, pentru cincisprezece! Din mormânt nu mai ieși, dar din temniță te întorci! Situația aceasta nouă aducea un fel de romantism sublim, care înălța ceea ce fusese o banală căsătorie studențească.

Cum nu mai era vorba de moarte, nici despre o abominabilă trădare secretă, cum nu mai era cu funia la gât, Nadia se simți invadată de forțe noi. El era la Moscova, ea trebuia deci să facă totul ca să-l salveze! (Își imagina că era de ajuns să-l găsească pentru a reuși.)

Dar cum să ajungă acolo? Urmașii noștri nu-și imaginează ce însemna o călătorie în epoca aceea, mai ales la Moscova. Mai întâi că în anii '30 cetățenii trebuiau să facă rost de acte prin care să justifice dorința de deplasare sau motivele pentru serviciul care îi silea să ocupe cu persoana lor mijloacele noastre de transport. Apoi li se dădea un permis de trecere care le dădea dreptul, timp de o săptămână, să asalteze ghișeele de la gară, să doarmă pe dușumeaua presărată cu scuipături sau se învârtă pe lângă casele de bilete, ca să se tocmească, tremurând, cu casiera.

Nadia inventă o înscriere la inaccesibila universitate din Moscova. După ce plăti de trei ori prețul biletului de avion, zbură la Moscova, strângând pe genunchi ghiozdanul burdușit de manuale și cizmele de pâslă, potrivite pentru un soț care pleca în taiga.

Ajunsese pe o culme morală a existenței în care toate forțele benefice îți vin în ajutor, în care totul îți reușește. Facultatea cea mai inaccesibilă din țară o acceptă pe această mică provincială necunoscută, fără nume, fără bani, fără relații, fără telefoane la cine trebuia...

Fu o minune, dar mai ușor de obținut decât întrevederea cu Gleb, la Krasnaia Presnia! Nu avea dreptul la vizite. Nu se acordau nimănui: toți afluenții Gulagului erau înfundați - din Europa venea un torent de prizonieri care întrecea orice imaginație.

Aproape de cabina de gardă în care aștepta zadarnic un răspuns la cererile ei, Nadia văzu cu ochii ei cum trecea pe poarta de lemn brut a închisorii o coloană de prizonieri care erau duși la muncă silnică în portul fluvial din Moscova. Și formulându-și singură un pariu secret, iluminat de noroc, își jură că Gleb era printre ei.

Escorta cuprindea aproape două sute de oameni. Toți în starea intermediară în care renunți la hainele „normale”, ca să te îmbraci cu zdrențele cenușii și negre ale *zekilor*. Fiecare din ei păstra o amintire a trecutului: o caschetă militară cu galoane roșii, dar fără bretea și fără stele, sau cizme din imitație - schimbate în curând pe pâine sau confiscate de băieți - sau o cămașă de mătase zdrențuită pe spate. Toți aveau capul ras și se protejau cum puteau de soarele de vară, toți bărboși, slabi, slabi de se clătinau uneori.

Nadia nu avu nevoie să se uite la ei - îl simți dintr-odată, apoi îl văzu mergând, descheiat la gât, cu vestonul de postav pe care se mai vedeau

încă fireturile artileriei, cu pieptul marcat de umbra decorațiilor. Avea mâinile legate la spate, ca toți ceilalți. Deși era într-un capăt, nu privea spre spațiile vaste și însorite care trebuie să fi fost atât de scumpe unui prizonier, nici în dreapta, înspre cei care aduceau pachetele. (Nu primea scrisori în această închisoare de tranzit și nu știa că Nadia era la Moscova.) Galben și descărnat ca toți ceilalți, era radios și asculta cu plăcere, cu încântare chiar, ceea ce îi spunea vecinul lui, un bătrân subțire cu barbă cenușie.

Nadia alergă în urma coloanei, strigând numele soțului ei, dar el nu auzea nimic, ocupat cu discuția lui și asurzit de lătrăturile câinilor polițiști. Ea alerga, gâfâind, dornică să-și imprime în minte fața aceea - ce milă îi era de bărbatul acela, închis atâtea luni în celulele întunecate și puturoase! Și ce bucurie să-l vadă acolo, atât de aproape! Și ce mândră era să vadă că nu se umilise! Și ce amărăciune simți când văzu că nu era copleșit, că își uitase soția! Și dintr-odată îi fu milă de ea însăși - o lumină scurtă o făcu să vadă că era menită nenorocirii, ea, că victima nu era el, ci *ea*.

Toate acestea într-o străfulgerare!... Escorta o înjură, câinii teribili, învățați să sfâșie oameni, săreau la capătul leselor, cu gâtul umflat, urlând, cu ochii injectați de sânge. Nadia fu îndepărtată. Coloana se puse în mișcare pe un drum înclinat între două taluzuri și nu avu cum să se strecoare lângă ea. Străjerii din spate, care păzeau spațiul interzis, se țineau la distanță, și Nadia păși pe urmele lor, dar degeaba, fiindcă nu mai putu prinde coloana care coborâse panta ca să dispară în spatele unui gard de netrecut.

Seara, noaptea, atunci când dormeau locuitorii din Krasnaia Presnia, cartier vestit cândva fiindcă luptase din răsputeri pentru libertate, convoaie de vagoane pentru animale se prezentau în fața închisorii de tranzit, nevăzute de nimeni, și, în lumina lanternelor, se auzeau lătrături de câine, strigăte scurte, înjurături, lovituri, iar echipele de paznici escortau prizonierii, îi urcau în vagoane în grupuri de patruzeci și îi trimiteau spre Petșora, Inta, Vorkuta, Sovgavan, Norilsk, spre lagărele din Irkuțk, Tșita, Krasnoiarsk, Novosibirsk, Asia Centrală, Karaganda, Djezkazgan, Balhaș, Irtîș, Tobolsk, Ural, Saratov, Viatka, Vologda, Perm, Solvîtșegodsk, Rîbinsk, Potma, Suhobezvodnaia și multe altele, care nu aveau nume. Ziua, în camioane închise, grupuri de o sută sau două sute de bărbați erau expediate spre Serebrianîi Bor, Novîi Ierusalim, Pavșino, Hovrino, Beskudnikovo, Himki, Dmitrov, Solnetșnogorsk, în timp ce alții erau transportați noaptea spre diverse cartiere din Moscova: închiși după garduri și sârme ghimpate, construiau o capitală pe măsura invincibilului imperiu.

Destinul îi dărui Nadiei o recompensă imprevizibilă și meritată: el nu îngădui ca Gleb să fie transportat dincolo de Cercul Polar, ci plimbat prin mijlocul Moscovei, într-un lagăr miniatural însărcinat să construiască o locuință rezervată demnitarilor MGB-ului și MVD-ului, actuala clădire în semilună de la Bariera Kaluga.

Când alergă să-l vadă pentru prima dată, Nadia avu impresia că era pe jumătate eliberat.

Pe strada mare din Kaluga mergeau și veneau limuzine, uneori rezervate Corpului diplomatic; autobuze și trolee se opreau la gratiile Grădinii Neskutșnîi; acolo se afla un post de gardă, asemănător unei barăci de pe un șantier oarecare; deasupra pe ziduri se vedeau muncind bărbați cu haine murdare și zdrențăroase, dar toți zidarii sunt îmbrăcați așa, astfel că nici un trecător, pe jos sau în mașină, nu își dădea seama că era vorba de *zeki*.

Iar cei care bănuiau tăceau.

Era un timp în care nu erau mulți bani și pâinea era scumpă. Nadia își vindea lucrurile ca să-i poată aduce pachete soțului ei. Pachetele erau întotdeauna acceptate. Dar i se acordau rareori vizite, fiindcă Gleb nu realiza munca cerută de „normă".

În timpul vizitelor era de nerecunoscut: nefericirea avusese o influență benefică asupra lui, ca asupra oricărei firi închipuite. Mai atent, săruta mâinile soției lui, pândea scânteile din ochii ei. Nu era închisoare! Viața din lagăr, mai feroce decât tot ce se știe despre obiceiurile șobolanilor sau canibalilor, era gata să-l doboare. Dar, cu o luciditate desăvârșită, trecea dincolo de limita menajărilor și îi repeta cu încăpățânare:

— Draga mea! Nu știi în ce te bagi! O să mă aștepți poate un an, trei sau chiar cinci, dar cu cât se va apropia sfârșitul, cu atât mai grea va fi așteptarea. Ultimii ani vor fi cu adevărat insuportabili. Nu avem copii. Nu-ți irosi tinerețea. Trebuie să mă părăsești! Recăsătorește-te.

Îi propunea acest lucru fără să-l creadă nici el. Și fără să creadă că va spune nu.

— Cauți un pretext ca să scapi de mine?

Deținuții locuiau într-o aripă a clădirii din șantier. Purtătoarele de pachete care coborau din troleibuze vedeau pe deasupra gardului două sau trei ferestre de dormitor și bărbații înghesuiți acolo. Uneori, amestecate printre bărbați, erau parașutele. Una dintre ele, prinzându-și în brațe noul soț, îi strigase pe fereastră soției legitime:

— Te-am văzut destul, putoare! Leapădă-ți ultimul pachet și șterge-o! Dacă te mai arăți o dată la corpul de gardă, îți dau de nu poți duce!

Trebuiau să aibă loc primele alegeri pentru Sovietul Suprem de după război. Moscova se pregătea febril, ca și când un singur alegător ar fi avut libertatea adevărată de a nu vota pentru unicul candidat. Era tentant să-i ții pe cei cu „articolul 58" în capitală — munceau bine — dar și jenant, fiindcă prezența lor era o scădere a „vigilenței politice". Ca să-i intimideze pe unii și alții, trebuia să plece un contingent. Prin lagăre circulau zvonuri, alarmante despre o plecare iminentă cu destinația nord. Deținuții care aveau cartofi îi fierbeau pentru drum.

Când se apropie scrutinul, ca să nu scadă entuziasmul alegătorilor, se interzise orice vizită în lagărele din Moscova. Nadia îi trimise lui Gleb un prosop de toaletă în care cususe acest bilet:

„Iubitul meu! Oricât de mulți ani ar trece și oricâte furtuni se vor abate peste capetele noastre (Nadiei îi plăcea stilul nobil), atât cât va trăi, fetița ta îți va fi fidelă. Se spune că victimele articolului 58 vor pleca. Vei fi departe, nu vei avea dreptul la vizite ani la rând, nu o să mai schimbăm nici o privire pe deasupra sârmelor ghimpate. Dacă, în labirintul obscur din viața ta, distracțiile vor putea risipi greutatea teribilă din suflet - cu atât mai rău, voi înțelege și îți permit, dragul meu, îți cer chiar să mă înșeli, să trăiești cu alte femei. Numai să-ți păstrezi forța morală! Eu nu mă tem: în orice caz, te vei întoarce la mine, nu-i așa?”

CAPITOLUL XXXIX

Nadia nu cunoștea încă nici a zecea parte din Moscova, dar știa pe dinafară amplasarea închisorilor din oraș, geografie lamentabilă a rusoaicelor. Aceste închisori moscovite erau numeroase și împărțite atât de regulat și judicios încât în fiecare punct din Moscova aveai la îndemână o închisoare. Pentru trimiterea pachetelor, pentru informații sau pentru vizite, Nadia învăță încetul cu încetul diferențele dintre închisoarea națională Marea Lubianka și închisoarea regională Mica Lubianka, descoperi că în fiecare gară existau închisori pentru inculpați, sub sigla KPZ, avu ocazia să meargă la Taganka și Butîrki și cunoștea tramvaiele - chiar dacă nu și itinerarul lor - care te duceau la Lefortovo sau în apropiere de Krasnaia Presnia. Locuia aproape de Matroskaia Tișina, suprimată la Revoluție, restabilită și fortificată după aceea.

După ce Gleb fu adus din lagărul lui pierdut la Moscova, într-un stabiliment unic, închisoare specială în care primea hrană bună și se ocupa de lucrări științifice, Nadia putu să-l revadă de câteva ori. Dar soțiile nu trebuiau să cunoască locul exact în care erau găzduiți soții lor și rarele lor întrevederi aveau loc în închisorile moscovite.

Vizitele cele mai plăcute erau cele din Taganka. Acolo nu erau deținuți politici, ci hoți, și disciplina era bună. Vizitele aveau loc în căminul supraveghetorilor; prizonierii soseau cu autobuzul pe strada Zidarilor, soțiile lor îi pândeau de pe trotuar și, înainte de vizita oficială, fiecare putea să-și îmbrățișeze soțul, să stea lângă el, să vorbească despre subiecte interzise de instrucție și chiar să primească cadouri din mână în mână. Întrevederea avea ceva bonom, soții erau unul lângă altul și exista un singur supraveghetor care asculta discuțiile celor patru cupluri.

Butîrki era, de fapt, o închisoare plăcută și veselă, dar le îngheța pe femei. Atunci când deținuții treceau de la una din cele două Lubianka la Butîrki, erau încântați de slăbirea generală a disciplinei: dispărea lumina brutală din celule, puteai să mergi pe holuri fără să-ți încrucișezi mâinile la spate, puteai să vorbești cu glas tare în celule, să te uiți pe sub botnițe, să te întinzi ziua pe pat, să te strecori dedesubt ca să dormi. Altă distracție de la Butîrki: noaptea puteai să stai cu mâinile sub pătură și ochelarii nu erau confiscați la căderea serii. Chibriturile erau autorizate în interiorul celulelor; țigările nu erau golite de tutun și pâinea din pachete, în loc să fie ruptă bucățele, era tăiată în patru bucăți după percheziție.

Soțiile nu cunoșteau aceste favoruri. Vedeau în fața lor un zid înalt cât omul, care ocupa toată partea din strada Novoslobodskaia. O poartă blindată, între două canaturi de beton, era și ea o enigmă: prin jocul unui mecanism de încetinire, își deschidea și își închidea gura în spatele coșurilor de salată. Atunci când erau conduse lângă soții lor, femeile

trebuiau să treacă printr-un zid de doi metri, apoi, între două ziduri înalte de câțiva metri, înconjurau teribilul turn Pugaciov. Deținuții obișnuiți se întrețineau cu vizitatorii printre gratii și, pe interval, ca într-o cușcă, se plimba un gardian. Cât despre *zekii* de rang înalt, pensionari ai *șaraşkăi*, se instalau în fața musafirilor, iar între ei era o masă mare, așezată pe o despărțitură verticală care interzicea orice contact între picioare, orice semnale, în timp ce un supraveghetor de lângă ei, statuie a vigilenței, întindea urechea spre discuție. Cel mai înspăimântător lucru de la Butîrki era faptul că soții păreau să iasă din străfundurile închisorii, apărând pentru o jumătate de oră dintre zidurile acelea groase și asudate, ca să surâdă ca niște spectre, să afirme că le mergea bine, că nu aveau nevoie de nimic, apoi să dispară din nou între ziduri.

Acum era prima lor întrevedere la Lefortovo.

Gardianul căută pe listă și îi arătă Nadiei drumul spre anexă, cu degetul.

Câteva femei erau deja acolo, așteptând într-o cameră mobilată cu două bănci lungi și o masă. Pe masa aceasta erau așezate o paporniță și saci pentru provizii din mușama care, în ciuda tuturor, păreau burdușiți de merinde. Desigur, „întemnițații" din *șaraşka* mâncau bine, dar Nadia se simțea umilită și rușinată fiindcă nu putea aduce ceva mai bun pentru soțul ei, măcar o dată pe an. Tot ceea ce avea la ea era un săculeț plin cu ,,minciunele" imponderabile. Trezită de dimineață, pe când studenții dormeau încă, își fabricase minciunelele cu ce mai rămăsese din făină și zahăr, cu uleiul pe care îl avea. Nu mai avusese timp să cumpere bomboane sau dulciuri, de altfel, nici nu prea avea bani, fiind sfârșitul lunii. Aniversarea soțului ei cădea în ziua întâlnirii și ea nu avea ce să-i ofere! O carte bună? Imposibil, văzuse asta ultima dată: îi adusese un volumaș cu versuri de Esenin, găsit ca prin minune. Ediția pe care o avusese soțul ei pe front și pe care i-o confiscaseră la arestare. Făcând aluzie la aceasta, Nadia scrisese pe prima pagină:

„Tot ce ți-a fost luat îți va fi dat înapoi".

Sub ochii ei, colonelul Klimentiev smulsese pagina cu dedicația și i-o înapoiase, spunând că prizonierii nu puteau primi un text fără ca acesta să treacă printr-o cenzură specială. Aflând acest lucru, Gleb strânsese din dinți și o rugase să nu-i mai aducă volume.

În jurul mesei erau așezate patru femei, iar una din ele, tânără, era însoțită de o fetiță de trei ani. Nadia nu le cunoștea. Salută, femeile răspunseră, apoi își reluară discuția animată.

Lângă peretele din față, pe o bancă îngustă, stătea o femeie între treizeci și cinci și patruzeci de ani, îmbrăcată cu un palton ponosit și îmbrobodită cu un șal cenușiu, din care zburase lâna, lăsând să se vadă țesătura. Cu picioarele încrucișate și brațele goale, se uita la dușumeaua de la picioarele ei. Toată atitudinea îi trăda intenția fermă de a nu fi atinsă sau interpelată. Nici în mână, nici în jurul ei nu se vedea vreun pachet.

Celelalte femei ar fi primit-o cu plăcere pe Nadia, dar ea nu avea chef să li se alăture. Voia să-și menajeze dispoziția specială din ziua aceea. Se apropie de femeia singuratică și, cum banca era prea îngustă ca să se poată așeza la distanță, îi spuse:

— Permiteți?

Femeia ridică privirea. Avea ochi lipsiți de culoare. Nimic nu arăta că ar fi înțeles întrebarea Nadiei. Ochii aceia o priveau fără s-o vadă.

Nadia se așeză, își uni mâinile sub mâneci, plecă fruntea într-o parte, cu obrazul în gulerul fals de astrahan. Se cufundă și ea în nemișcare.

Ar fi vrut să nu audă nimic, să se gândească numai la Gleb, la discuția pe care o vor avea și la perioada aceasta care începuse în cețurile trecutului și se pierdea în viitor, în care nu exista el sau ea, ci amândoi împreună, și care purta numele obișnuit și des folosit „dragoste”.

Dar nu reușea să facă abstracție de discuția de la masă. Se vorbea despre regimul alimentar al soților, despre masa de dimineață, masa de seară, frecvența spălărilor. Cum de știau atât de multe? Puteau să risipească în felul acesta minutele întrevederii, perle rare? Inventariau și cântăreau în grame și kilograme proviziile din pachete. Toate acestea arătau prevederea tenace a femeii, care perpetuează familia și, prin intermediul familiei, întregul neam omenesc. Nadia nu se gândi la asta și își spuse că era umilitor să strici momente atât de sublime cu sărăcia cotidiană. Femeile acestea nu erau deci tentate să pună întrebări mai oportune despre cei care le întemnițaseră bărbații? Fiindcă acești bărbați ar fi putut să nu fie în spatele gratiilor, s-ar fi putut lipsi de mâncarea din închisoare!

Așteptarea fu îndelungată. Convocarea menționa ora zece dar, la ora unsprezece, încă nu se arătase nimeni.

Ultima venită sosi cu întârziere, cu fața împurpurată. Nadia o cunoștea, fiindcă o mai văzuse la o vizită. Era soția gravorului, a treia și prima. Ea își spunea de bunăvoie povestea: își adorase dintotdeauna soțul și îl considerase mereu un bărbat foarte talentat. Într-o zi, el se declară nemulțumit de o anume tulburare de care fusese afectată și îi părăsi pe ea și pe copilul lor ca să se ducă cu alta. O roșcovană, cu care trăise trei ani. Apoi fusese mobilizat. Fusese luat prizonier și cunoscuse în Germania o captivitate fără constrângeri și, vai, noi amoruri. Întors din captivitate, îl opriră la graniță și îl condamnară la zece ani. Din închisoarea Butîrki îi transmisese roșcatei că era închis, că ar fi vrut să primească pachete, dar ea declarase: „Aș fi preferat să mă înșeli decât să-ți trădezi patria! Mi-ar fi fost mai ușor să te iert!” Atunci o rugase pe cealaltă, pe prima lui soție: ea îi adusese pachete, îi făcuse vizite și, de atunci, el o implora să-l ierte, jurându-i o iubire veșnică.

Nadia se simți vizată atunci când, povestindu-și viața, soția gravorului le sfătuise cu amărăciune pe celelalte femei să dea dovadă de bun-simț și să-și înșele soții întemnițați: aceștia le vor stima mai mult după eliberare. Altfel își vor spune că nimeni n-a avut nevoie de o asemenea femeie. Nadia fu atinsă, fiindcă gândea altfel.

Nou-venita schimbă cursul discuției din jurul mesei. Ea povesti demersurile pe care le făcuse pe lângă avocații care asigurau consultațiile juridice pe strada Nikolskaia. Aceste consultații se desfășuraseră mult timp după „tipic". Avocații care preluaseră problema puneau mii de ruble în buzunare, cutreierau restaurantele din Moscova și lăsau la o parte dosarele clienților lor. Până la urmă, cineva se sesiză. Toți fură prinși, condamnați la zece ani, consultațiile „model" dispărură și biroul de consultații juridice, care tot nu era exemplar, se umplu de avocați care începură să bage și ei în buzunar mii de ruble și să lase dosarele să doarmă. Între patru ochi, avocații își justificau onorariile copioase spunându-le clienților că trebuiau să împartă, că nu erau singuri și că dosarele trebuiau să treacă în alte mâini. În fața zidului de beton al legii, aceste femei erau la fel de descumpănite ca în fața zidului înalt de la Butîrki. Nu aveau aripi ca să zboare peste obstacol și trebuiau să se coboare la fiecare ușiță care se deschidea. În spatele zidului, cursul afacerilor judiciare se asemăna, după părerea lor, cu scârțâitul unei mașinării grandioase de unde, în ciuda vinii evidente și a conflictului dintre acuzat și stat, puteau să scape prin minune bilete numeroase de tombolă. Și dacă ele ungeau laba avocatului, nu era pentru a câștiga biletul, ci pentru a visa la el.

Soția gravorului avea o încredere neclintită în succesul ei final. Lăsa să se înțeleagă că strânsese patruzeci de mii de ruble vânzând o cameră și punând la contribuție și rudele, și că dăduse suma aceasta unor avocați; era la al treilea proces, fuseseră formulate trei recursuri, introduse cinci apeluri, urmărise progresul acestor demersuri și, în mai multe rânduri, i se promisese că totul îi era favorabil. Cunoștea pe nume pe toți procurorii care lucrau în cele trei procuraturi principale și se impregnase de duhoarea anticamerelor Curții Supreme și ale Sovietului Suprem. După exemplul multor găgăuțe - și mai ales al multor femei - ea exagera importanța celei mai neînsemnate remarci încurajatoare, a celei mai fugare priviri lipsite de ostilitate.

— Trebuie să le scrii! Trebuie să scrii la toată lumea! repeta ea cu elan, incitându-le pe celelalte femei să-i calce pe urme. Soții noștri suferă. Nu vor primi libertatea printr-o intervenție a Sfântului Duh. Trebuie să le scrii.

Povestea aceasta altera starea de spirit a Nadiei și îi făcu rău. Femeia aceasta, la care se puteau vedea deja semnele îmbătrânirii, vorbea cu o asemenea însuflețire, încât ai fi zis că le întrecea în rapiditate și maliție pe toate femeile celelalte și avea să-și scoată soțul din închisoare până la urmă! Simți atunci o mustrare de conștiință: și eu? De ce nu am făcut și eu așa ceva? De ce nu m-am dovedit și eu o soție fidelă?

Nadia nu avusese de-a face decât o singură dată cu o consultație „model". Ea nu propusese decât un recurs prin intermediul avocatului și îi dăduse doar două mii cinci sute de ruble. Prea puțin, evident; omul fusese jignit și nu mișcase.

— Da, spusese ea încet, ca pentru ea însăși. Am încercat oare totul? Avem conștiința curată?

Vocea ei nu ajunse până la femeile care pălăvrăgeau în jurul mesei. Dar vecina ei întoarse brusc capul, de parcă Nadia o repezise sau o jignise. Articulând cuvintele cu o claritate agresivă, îi spuse:

— Ce putem face? Toate astea sunt prostii! Nu există prescriere pentru articolul 58, dosarele rămân „pentru eternitate". Condamnatul 58 nu e un criminal, e un dușman. E un om pe care nu-l poți scoate de acolo nici pentru un milion!

Fața ei era ridată. Vocea răsuna de o durere decantată, distilată.

Inima Nadiei se deschise în fața acestei femei mai vârstnice. Replică, cu o intonație care părea să ceară iertare pentru cuvintele prea emfatice:

— Voiam să spun că nu ne dăruim cu totul. Soțiile decembriștilor nu s-au dat înapoi de la nimic, nu i-au părăsit, i-au urmat mereu... În lipsa eliberării am putea obține poate exilul? Aș accepta să-l trimită oriunde în taiga, dincolo de Cercul Polar, și l-aș urma, aș renunța la toate...

Sub șalul ei ros, femeia cu față severă de călugăriță îi aruncă Nadiei o privire respectuoasă și uimită:

— Aveți încă destulă putere ca să mergeți în taiga? Aveți noroc! Eu nu mai am putere pentru nimic. Cred că, dacă aș găsi un bătrânel care să aibă câțiva lei și să mă vrea de soție, aș accepta.

— Ați putea să-l abandonați? În spatele gratiilor?...

Femeia o prinse pe Nadia de mânecă.

— Micuța mea! În secolul al nouăsprezecelea era ușor să iubești! Soțiile decembriștilor au făcut oare ceva atât de eroic? Oare serviciul personal le convoca să aducă la zi „chestionarul lor confidențial"? Trebuiau să-și ascundă căsătoria ca pe o boală epidemică? Pentru a nu fi alungate de la serviciu? Ca să le lase amărâtele de cinci sute de ruble pe lună? Oare înghețau de frig în apartamentele „comune"? Știau ce înseamnă coada la apă în fața pompei, în curte, și șoaptele disprețuitoare cu care sunt întâmpinate dușmancele poporului? Oare mamele și surorile lor le invitau să dea dovadă de bun-simț și să divorțeze? Oh, din contră! Aveau dreptul la murmurul admirativ al celei mai bune societăți! Ofereau cu amabilitate poeților legenda lor de eroism. Ducându-se în Siberia cu caleștile lor luxoase, nu pierdeau „dreptul de ședere" în Moscova, ultimul colț, nenorociții nouă metri pătrați, nu trebuiau să se frământe pentru măruntele detalii ale viitorului lor imediat: un permis de muncă înnegrit, un colț de pod, nici o oală, nici o bucățică de pâine neagră... E frumos să vorbești așa despre taiga! Cred că nu așteptați de mult!

Vocea ei era pe punctul de a se sparge. Ascultând vorbele vehemente ale vecinei sale, Nadia avea ochii plini de lacrimi. Vru să se justifice:

— Se împlinesc cinci ani de când a intrat soțul meu în închisoare - fără să punem la socoteală frontul...

— Asta nu intră la socoteală! replică rapid cealaltă femeie. Frontul e altceva. E ușor să-i aștepți atunci! Toată lumea este în aceeași oală.

Atunci poți să vorbești deschis, să citești scrisorile! Dar cum e să aștepți și să nu lași nimic să se vadă?

Și se opri. Văzu că era inutil să o critice pe Nadia în această privință.

Era deja unsprezece și jumătate. Locotenent-colonelul Klimentiev își facu în cele din urmă intrarea, urmat de un plutonier gras și greoi. Acesta din urmă începu să desfacă pachetele, să se uite în pachețelele de unt ambalate în fabrică, să rupă în două fiecare prăjitură făcută în casă. Făcu fărâme „minciunelele" Nadiei, căutând un bilet ascuns în aluat, sau bani, sau otravă. Klimentiev controla toate convocările, înscrise numele vizitatoarelor într-un registru gros, apoi se îndreptă cu un aer marțial și declară, despărțind silabele:

— Atenție! Cunoașteți regulamentul? Vizita durează treizeci de minute. Nu dați nimic deținuților în mână. Este interzis să-i interogați pe deținuți despre munca lor, despre viața lor, despre folosirea timpului. Orice abatere de la această regulă este pedepsită conform Codului Penal. Începând de astăzi sunt interzise strângerile de mână și îmbrățișările. În caz de infracțiune, vizita este suspendată imediat.

Femeile erau neliniștite și își țineau gura închisă.

Klimentiev începu apelul:

— Gherasimovici Natalia Pavlovna!

Vecina Nadiei se ridică și, pășind hotărâtă cu ghetele de pâslă de dinainte de război, ieși pe hol.

CAPITOLUL XL

În ciuda a toate, în ciuda lacrimilor pe care le vărsase în sala de așteptare, Nadia avea inima în sărbătoare în timp ce intra în camera în care avea să-l revadă pe Gleb. Când se arătă pe prag, Gleb se ridică s-o întâmpine, zâmbind. Zâmbetul acesta nu dură decât un pas, dar ea se bucură nespus: Gleb i se părea atât de aproape! Nu își schimbase sentimentele față de ea!

Gangsterul retras din afaceri, cu costum cenușiu și gât de taur, se apropie de măsuță, tăind camera în două și interzicându-le să se întâlnească.

— Lăsați-mă s-o iau de mână măcar! spuse Nerjin indignat.

— Nu este permis, răspunse gangsterul cu o ușoară mișcare a bărbiei sale puternice.

Nadia zâmbi descumpănită dar îi făcu semn soțului ei să nu comenteze. Se lăsă să cadă pe fotoliul care o aștepta și prin a cărui tapiserie se vedea pe alocuri căptușeala. Pe fotoliul acesta se succedaseră mai multe promoții de magistrați de instrucție care conduseseră sute de oameni în mormânt, urmându-i acolo repede.

— Bun, atunci, la mulți ani! spuse Nadia cu un elan forțat.

— Mulțumesc.

— Ce coincidență să cadă astăzi!

— Steaua mea cea bună... Discuția se împotmolea.

Nadia făcea eforturi să nu vadă privirea supraveghetorului și să nu se lase zdrobită de prezența lui. Gleb încerca să se țină drept pe scăunel și să evite scârțâielile.

Măsuța inculpatului se afla între soț și soție.

— Ca să nu uit: ți-am adus câte ceva de rontăit, minciunele, știi, rețeta mamei. Iartă-mă că nu am putut să fac mai mult.

— Prostuță mică, nu trebuia să te necăjești! Nu ducem lipsă de nimic.

— Dar nu cred că aveți minciunele. Mi-ai spus: fără cărți. L-ai citit pe Esenin?

Fața lui Nerjin se întunecă. Cu o lună în urmă, cineva îl denunțase lui Șikin și acesta confiscase cartea, spunând că era un poet interzis.

— Da, da.

(Când ai la dispoziție o jumătate de oră, nu poți să te pierzi în detalii.)

Chiar dacă nu era prea cald — încăperea nu era încălzită, după cum se părea — Nadia își descheie gulerul; voia să-i arate soțului ei paltonul pe care și-l făcuse în anul acela și despre care nu spusese nimic, și cămașa cea nouă, fiindcă își închipuia că portocaliul ar deschide tenul ei pământiu, în lumina mohorâtă din camera aceea.

Gleb își învălui soția într-o privire susținută și emoționantă: fața, gâtul, haina deschisă pe piept. Nadia fremăta sub privirea aceea — sufletul vizitei — și i se oferi, plonjând parcă mai departe.

— Ai o cămășuță nouă. Ia s-o văd mai bine.

— Și mantoul? spuse ea cu o mutră îmbufnată.

— Ce-i cu el?

— E nou!

— Ah, da, e adevărat! Înțelesese, în cele din urmă. E adevărat că ai un mantou nou.

Și parcurse cu privirea cârlionții negri, fără să știe că era vorba despre astrahan, și încă despre astrahan fals, fiindcă era ultimul om care să cunoască diferența dintre o haină de cinci sute și una de cinci mii de ruble.

Ea se dezbrăcă pe jumătate de mantou. Îi văzu gâtul, drept ca al unei fete tinere, umerii înguști și slăbuți, și, sub pliul cămășii, pieptul împuținat după toți anii aceștia.

Și reproșul scurt pe care voia să i-l adreseze pentru hainele noi, pentru cunoștințele noi se risipi la vederea acestui piept căzut, la mila pe care o simți văzând această altă viață ucisă de roțile furgonului celular.

— Ești slăbuță, îi spuse el compătimitor. Ar trebui să mănânci mai bine. E greu?

„Sunt urâtă?" întreba privirea Nadiei.

„Ești întotdeauna minunată", răspunse privirea lui Gleb. (Cuvinte care nu ar fi fost interzise de locotenent-colonel, dar care nu puteau fi rostite în prezența unui al treilea...)

— Mănânc. (Mințea.) Numai că duc o viață agitată, sunt întotdeauna nervoasă.

— Ce se întâmplă, spune-mi?

— Nu, tu trebuie să vorbești primul.

— Ce pot să spun eu? spuse Gleb zâmbind. Eu fac bine.

— Ei bine, vezi... începu să spună ea cu un aer jenat.

Supraveghetorul stătea la jumătate de metru de masă, buldog masiv, și îi privea de sus, cu atenția disprețuitoare pe care o manifestă leii din cușcă față de trecători.

Trebuiau să găsească tonul just ca să scape de acest om, limbajul avântat al jumătăților de cuvinte. Superiori lui prin inteligență, și o știau, trebuiau să găsească tonalitatea potrivită.

Trecând de la una la alta, ea întrebă:

— Costumul acesta e al tău?

Nerjin clipi și scutură capul cu un gest comic.

— Ce crezi! O potemkiniadă. Pentru trei ore. Nu trebuie să te temi de Sfinx...

— Nu pot să uit, spuse ea cu o strâmbătură cochetă și un ton plângăreț de copil, convinsă că îi plăcea încă soțului.

— Noi ne-am obișnuit să ne amuzăm de lucrurile acestea. Nadia își aminti de conversația cu soția lui Gherasimovici și suspină:

— Noi nu.

Nerjin făcu o tentativă de a strânge genunchii soției între genunchii lui, dar contactul acesta îi fu refuzat: o stinghie neavenită se interpunea, la o înălțime destul de mare ca să-l împiedice pe inculpat să-și lungească picioarele. Măsuța se cutremură. Punându-și coatele pe masă și aplecându-se și mai mult spre soția lui, Gleb îi zise înciudat:

— Întotdeauna e așa. Peste tot stinghii. „Ești a mea? A mea?" întreba privirea lui.

Și ochii cenușii ai soției sale străluceau: „Sunt cea pe care o iubeai. Nu m-am schimbat în rău, crede-mă".

— Cum reușești să scapi de stinghii la lucru? Haide, trebuie să-mi spui totul. Nu mai ai statut de „aspirant"?

— Nu.

— Atunci ți-ai prezentat teza?

— Nu.

— Cum e posibil?

— Ei bine, uite așa - și începu să vorbească în grabă, înnebunită deja de faptul că pierduse atâta timp. Nimeni nu mai reușește să-și susțină teza după trei ani de întârziere. Li se acordă o amânare, un termen suplimentar. De exemplu, cunosc o aspirantă care a lucrat doi ani la o teză despre „Problemele alimentației publice" și au pus-o să schimbe subiectul...

(De ce să mai vorbești? E într-adevăr fără importanță!...)

-...și eu mi-am terminat teza, am tipărit-o, dar am întârziat din cauza unor corecturi...

(Din cauza luptei împotriva *admirării prosteşti a tot ce este străin*, dar cum puteai să vorbești despre acest subiect într-un asemenea loc?...)

-...fară să mai vorbim despre fotocopii, despre fotografii... Și despre legare, mă întreb cum să fac. Toate astea îți aduc multe necazuri...

— Iei bursa lunară?

— Nu.

— Atunci cum trăiești?

— Am salariul.

— Ai un loc de muncă? Unde?

— La Universitate.

— Cum așa?

— Un loc în plus, fantomatic, înțelegi ce vreau să spun? În toate lucrurile, de altfel, sunt un spectru... În orașul universitar am un statut fantomă. Ca să spun totul...

Clipi spre supraveghetor. Era pe punctul de a-i spune că poliția ar fi trebuit s-o fi scos de mult din orașul universitar Stromînka și numai din greșeală îi prelungiseră permisul cu șase luni. De la o zi la alta puteau să descopere urciorul cu trandafiri! Un motiv în plus ca să nu-i spună nimic ofițerului de la MGB...

— Și vizita aceasta de astăzi am obținut-o așa... Uite cum s-a întâmplat...

(Să povestești asta în jumătate de oră!...)

— Stai, o să-mi spui mai târziu. Voiam să te întreb dacă nu te împiedici de stinghii din cauza mea.

— Cred că da, și încă serioase, dragul meu... Mi-au propus... ar fi vrut să accept un subiect special... Fac tot ce se poate ca să scap.

— Cum așa, un subiect special?

Ea suspină și se uită la supraveghetor. La mai puțin de un metru de ei, amenințându-i cu masa sa, era fața acestui om care pândea mereu, gata să latre sau să-i smulgă capul Nadiei.

Avu un gest de descumpănire. Ar fi trebuit să-i explice că la Universitate nu mai existau subiecte care să scape de secretul militar. Știința devenea confidențială. Munca într-un domeniu secret cerea o nouă informare, mai detaliată, despre soț, rudele soțului, rudele părinților. Dacă răspundea: „Soțul meu e condamnat în baza articolului 58", își închidea ușile învățământului superior, i se interzicea chiar să-și susțină teza. Dacă pretindea că soțul ei „dispăruse", trebuia totuși să-i spună numele. Un control, ușor de făcut, la fișierul MVD-ului, și ajungea în fața justiției pentru declarații false. Nadia avea a treia opțiune, dar nu voia să se gândească la ea în timp ce Gleb o privea cu atâta insistență și de aceea începuse să vorbească cu atâta însuflețire.

— Știi, particip la activități artistice. Mă trimit tot timpul să joc la serate. Nu demult am fost la Sala Coloanelor și era gala lui Iakov Zak.

Gleb zâmbi și clătină din cap, ca și cum n-ar fi putut să creadă.

-...Bun, era o serată pentru Sindicate, o ocazie neașteptată, nu spun că... Dar nu poți să-ți imaginezi cât am râs... Nu au vrut să mă lase cu rochia mea cea mai frumoasă, mi-au spus că nu e o ținută de scenă, au sunat la un teatru și mi-au adus alta, o splendoare, îmi ajungea până la călcâie.

— Și după gală ți-au luat-o înapoi?

— Da, da. Prietenele îmi reproșează pasiunea pentru muzică. Le-am răspuns că e mai bine să ai o pasiune *pentru ceva*, decât *pentru cineva*...

Nu erau vorbe spuse în gol, spusese cuvintele acestea clar, era ultima maximă morală pe care o formula cu bucurie! Ridică fruntea în așteptarea unui cuvânt de laudă.

Nerjin o privi cu recunoștință, cu spaimă, dar nu știu să formuleze nici laude, nici încurajări.

— Stai puțin, povestea aceea cu subiectul special... Nadia plecă ochii, plecă fruntea.

— Voiam să-ți spun... Nu, nu sunt lucruri pe care să le pui la suflet, sunt *nicht war*! Cândva, insistai mult să divorțăm... concluziona ea în șoaptă.

(Era a treia opțiune, era poarta deschisă vieții!... Nu trebuia să menționezi în chestionar „divorțată", fiindcă ar fi cerut numele *fostului* soț, adresa actuală, numele părinților lui și chiar data lor de naștere, și profesia, și adresa, nu, trebuia să spui „necăsătorită". Și pentru asta trebuia să divorțezi în taină, în alt oraș.)

Cândva, insistase... Acum, îl străbătu un fior. Și văzu că verigheta, de care nu se despărțea niciodată, nu mai era pe degetul ei.

— Da, bineînțeles, afirmă el cu un ton categoric.

Și mâna fără verighetă a Nadiei se sprijini cu toată puterea de masă, de parcă ar fi vrut să apese o bucată de aluat.

— Atunci... nu ai fi împotrivă dacă... s-ar ajunge la așa ceva? Ridică fruntea. Ochii i se măriră. Curcubeul de irizări cenușii strălucea, implorând iertare, înțelegere. E un pseudo, adăugă ea cu o voce fără timbru, redusă la o șoaptă, la o suflare.

— Bravo. Asta trebuia să faci demult! aprobă Gleb cu o convingere și o fermitate pe care nu le simțea, hotărât să se gândească mai târziu, după plecarea ei, la acest eveniment.

— Poate că nu o să fie cazul! spunea ea, rugătoare, adunându-și mantoul pe umeri, renunțând dintr-odată să-și mai ascundă sfârșeala și suferința. Am spus asta cu orice risc, pentru ca lucrurile să fie clare între noi. Poate că nu o să fie cazul.

— De ce, nu, ai dreptate, e foarte bine, repeta el ca pe dinafară, dar gândul lui ajungea la punctul capital pe care îl notase la începutul listei, la declarația pe care trebuia s-o facă: „Draga mea, nu trebuie să-ți mai faci iluzii. Nu trebuie să speri prea mult în sfârșitul timpului meu!”

Nerjin era perfect pregătit să primească o nouă condamnare, să se vadă exilat pe viață, ca atâția alți tovarăși. Acum trebuia să spună ceea ce era interzis în scrisori.

Totuși, Nadia fu cuprinsă de spaimă. Dur, rapid, alterând accentuarea cuvintelor ca să nu fie urmărit de supraveghetor, Gleb îi spuse:

— Timpul e o pură convenție. Se poate repeta sub formă de spirală. Istoria e darnică cu exemplele. Dacă, prin minune, s-ar termina, nu trebuie să-ți imaginezi că ne-am regăsi orașul și viața de altădată. Lucrul pe care trebuie să-l înțelegi, să-l vezi, să-l reții pe dinafară e că nu se vând bilete pentru trecut. Eu regret că nu m-am făcut cizmar. Nimic nu e mai necesar, când ajungi într-un colț de taiga, lângă Krasnoiarsk sau pe cursul inferior al Angarei! E singura viață care ne poate aștepta.

Scopul fusese atins: gangsterul în retragere nu mișcă, de-abia flutură din pleoape la aceste idei atât de rapide.

Dar Gleb uita, sau mai degrabă nu: nu voia să mărturisească (semănând prin aceasta cu toți tovarășii lui) faptul că niște ființe obișnuite cu contactul cenușiu și cald al pământului nu sunt în măsură să zboare dintr-odată pe deasupra vârfurilor înzăpezite, că nu sunt capabile. Nu voia să înțeleagă că soția lui număra și acum zilele și săptămânile de despărțire cu un rafinament metodic, ca la început. Pentru el, timpul de pedeapsă era un infinit luminos și rece, în timp ce pentru ea erau două sute șaizeci și patru de săptămâni, șaizeci și una de luni, puțin mai mult de cinci ani — mai puțin decât timpul care se scursese de când plecase în războiul de unde nu se mai întorsese.

În ciuda cuvintelor lui Gleb, fața Nadiei trecuse de la spaimă la o teroare cenușie.

— Nu, nu, spuse ea dintr-o suflare. Nu-mi spune asta, dragul meu. (Uitase de supraveghetor și de orice respect uman.) Nu-mi lua speranța! Nu vreau să te cred! E pur și simplu imposibil!... Chiar crezi că o să te abandonez?

Buza superioară îi tremura, fața i se deforma, ochii exprimară numai devotament, doar devotament, nimic altceva.

— Te cred, te cred, Nadiușenka! îi spuse Gleb cu o voce schimbată. Așa mi-am spus și eu.

Ea tăcu și respiră după acest exces de tensiune.

În deschizătura ușii, brunet, spilcuit, se arătă locotenent-colonelul, care examina cele trei capete apropiate și îl chemă pe supraveghetor cu un gest.

Gangsterul cu gât de picador se îndepărtă de masă de parcă ar fi renunțat la o farfurie de frișca și se îndreptă spre colonel. La patru pași în spatele Nadiei, nu schimbară decât o frază sau două, dar Gleb, înăbușindu-și vocea, reuși să întrebe:

— O cunoști pe soția lui Sologdin?

— Adresa ei?

— Da.

— Nu are dreptul la vizite. El... Gangsterul se întorsese.

-...o iubește! O venerează! O adoră! spuse Gleb în fața bărbatului, cu voce tare și inteligibilă. Misterios, în prezența unui bandit, frazele lui Sologdin nu mai aveau solemnitate.

— O iubește, o venerează, o adoră! repetă ea cu un suspin întristat. Și își privi soțul. Bărbatul acesta, pe care îl scrutase odinioară cu toată atenția de care este capabilă o femeie, tânărul acesta, bărbatul pe care îl crezuse familiar, apărea acum într-o lumină nouă, perfect necunoscut.

— Îți stă bine.

— Ce îmi stă bine?

— Totul. Aici. Toate astea. Faptul că ești aici, spuse ea, nuanțându-și vocea, pentru a-i ascunde paznicului cuvintele care voiau să zică: „închisoarea îi convine acestui om”.

Dar aureola aceasta nu îl apropia de ea, din contră.

Lăsa și ea pe mai târziu, pe după vizită, gândurile și amintirile. Nu știa ce va fi, dar, cu toată solicitudinea din inima ei, ar fi vrut să vadă în el slăbiciune, boală, sfârșeală, un strigăt de ajutor — toate lucrurile pentru care o femeie și-ar fi dat jumătate din viață, pentru care ar mai fi așteptat încă zece ani, pentru care și-ar fi urmat soțul în taiga.

El zâmbea! Același zâmbet vanitos de la Krasnaia Presnia. Întotdeauna triumfător, neavând niciodată nevoie de milă. Micul taburet de lemn părea să-i ofere confort, privea înjur cu un aer mulțumit, găsind fără îndoială indicii care fac deliciul istoricilor. Avea un aer sănătos, ochii sclipeau de un dispreț ironic față de călăi. La ce îi servea abnegația unei femei? Nadia nu gândi astfel.

Și Gleb nu bănuia ideile care treceau prin mintea soției lui.

— În curând se termină! declară Klimentiev din prag.

— Deja! se miră Nadia.

Gleb își încreți pielea de pe frunte, de parcă ar fi vrut să-și amintească mai bine alt punct capital de pe lista cu lucruri de spus pe care o învățase pe de rost în vederea vizitei.

— Ah, da! nu te mira dacă mă duc în altă parte, departe, și n-o să-ți mai scriu.

— Ar fi în stare? Unde să te ducă? strigă Nadia. O asemenea noutate. În ultimul moment!

— Dumnezeu știe, spuse el cu un aer grav, ridicând din umeri.

— Ai început să crezi în Dumnezeu? (Nu își spuseseră chiar nimic!) Gleb zâmbi:

— De ce nu: Pascal, Newton, Einstein...

— V-am spus că nu trebuie să dați nume! zbieră supraveghetorul. Haideți, haideți, s-a terminat!

Soțul și soția se ridicară în același timp și acum, când nu mai risca să piardă vizita, Gleb se aplecă deasupra mesei, atinse gâtul delicat al Nadiei, îl sărută și bău cu sete buzele acelea tandre, pe care nu le uitase cu totul. Nu credea că avea să mai fie în Moscova peste un an, nici că avea să mai găsească buzele acelea. Vocea lui tremură de tandrețe:

— Fă ce e mai bine pentru tine. Cât despre mine... Nu termină.

Se priviră ochi în ochi.

— Dar ce e asta? Anulez vizita! mugea supraveghetorul, trăgându-l pe Nerjin de umăr.

Acesta se eliberă.

— Anuleaz-o, sărmană brută, mormăi el pentru sine. Nadia mergea cu spatele spre ușă și îi spunea adio soțului ei, agitându-și mâna fără verighetă. Și dispăru astfel în spatele tocului.

CAPITOLUL XLI

Gherasimovici și soția lui se îmbrățișară.

Soțul era mărunțel, dar, dacă îl vedeai lângă soția lui, ți se părea înalt.

Supraveghetorul lor era un băiat din popor, liniștit. Nu fu șocat de sărutul lor. Era chiar jenat să le deranjeze întâlnirea cu persoana lui. S-ar fi întors de bunăvoie spre perete și ar fi rămas așa jumătate de oră, dar cum s-o facă! Locotenent-colonelul Klimentiev ordonase ca ușile celor șapte cabinete de instrucție să rămână deschise, pentru ca el să poată supraveghea totul, plimbându-se pe hol.

Locotenent-colonelul nu vedea nici el un mare rău în faptul că prizonierii și soțiile lor se îmbrățișau și nu credea că ar fi putut transmite un secret de stat cu ocazia aceasta. Dar își lua toate măsurile de siguranță față de supraveghetori și prizonieri: s-ar fi putut ca unul din ei să lucreze pentru serviciul de informații și să-l vândă superiorilor.

Soțul și soția se sărutară.

Dar sărutul acesta nu semăna cu cele care îi făceau să tremure în tinerețe. Furat autorităților și destinului, sărutul acesta era incolor, fără savoare și parfum, ca acelea ale defuncților din visele noastre.

Și se așezară, separați de masa de instrucție, umflată, deformată.

Această sărmană măsuță cu picioarele strâmbe avea o istorie mai zbuciumată decât istoria multor vieți omenești. Ani la rând, bărbați și femei în stare de arest trecuseră prin fața ei ca să suspine, să leșine de groază, să lupte împotriva unei insomnii chinuitoare, să rostească vorbe mândre sau să semneze denunțuri detaliate referitoare la semenii lor. În mod obișnuit, nu le acordau nici creioane, nici stilouri, în afară de cazul excepțional al depozițiilor autografe. Dar autorii acestor depoziții găseau timp să mâzgălească pe suprafața umflată a mesei bizare figuri unduitoare sau ascuțite, pe care le desenezi mașinal și în care se regăsesc misterios meandrele inimii. Gherasimovici își privea soția.

Primul lui gând fu: cât de neatrăgătoare este acum. Ochi umbriți de cearcăne vineții, laba gâștei, riduri la colțurile gurii, o piele flască de care ei nu-i mai păsa. Paltonul era de dinainte de război și probabil că fusese de mult întors pe dos, blana de la guler era roasă, smotocită, și șalul, oh, șalul acela! era bătrân ca vremea: probabil că îl cumpăraseră cu un bon la Komsomolsk-pe-Amur și îl purtase și în Leningrad, când mergea să caute apă la Mica Neva.

Dar Gherasimovici respinse gândul care îi spunea că soția lui era urâtă, gândul acesta scăpat din străfundurile ființei sale. Avea în fața lui femeia, unică pe pământ, care era jumătatea lui. Femeia întrețesută în toate amintirile lui. Ce fată tânără, mărunțică, proaspătă, dar cu suflet ciudat, de nepătruns, cu amintiri scurte, cu experiență de suprafață, ar fi putut s-o înlocuiască vreodată pe soția lui?

Natașa nu împlinise încă optsprezece ani când se întâlniseră la niște prieteni, pe strada Sredniaia Podiatșeskaia, aproape de podețul leilor, ca să petreacă împreună Revelionul din ianuarie 1930. Peste șase zile avea să împlinească douăzeci de ani. Acum, întorcându-se, vedea ce însemnase pentru Rusia anul 1919 sau anul 1930. Dar fiecare an nou apare cu o mască trandafirie, și nu ne imaginăm ce amintiri se vor lega de cifra aceasta. Și toată lumea crezuse în anul 1930.

An în care Gherasimovici fusese arestat pentru prima dată. Pentru *nocivitate*.

Ilarion Pavlovici își începuse cariera într-o epocă în care cuvântul „inginer" însemna inamic și în care proletarul își făcea o datorie de onoare văzând un sabotor în fiecare tânăr cu o diplomă de Arte și Meserii. În plus, educația primită îl obliga pe tânărul Gherasimovici să salute pe toată lumea cu politețe egală și să spună cu voce suavă: „Scuzați-mă, vă rog". În timpul reuniunilor își pierdea vocea și se făcea mic ca un șoricel. Nu-și dădea seama cât de tare enerva.

Se străduiră să găsească capete de acuzare și reușiră să-i dea cinci ani, cu multe eforturi. Când ajunse pe Amur, nu fu trimis la muncă silnică, ci arestat la domiciliu, așa că logodnica lui veni după el și deveni soția lui.

Puține au fost nopțile în care bărbatul și femeia nu visau la Leningrad. Se pregăteau să se întoarcă în '35. Văzură cum veneau în valuri victimele afacerii Kirov.

În momentul acela, Natalia Pavlovna își scruta și ea soțul. Odinioară văzuse adesea cum se schimba fața aceea, cum se aspreau buzele, iar lornionul reflecta strălucirea amorțită sau pe cea furioasă a mâniilor bruște. Ilarion renunțase la plecăciuni și la scuzele intempestive. I se imputa mereu trecutul, era concediat, angajat sub nivelul său de pregătire și trebuiseră să se mute mereu, să facă pe dracu'-n patru, pierdură un fiu, apoi o fiică. În cele din urmă, așteptându-se la ce-i mai rău, riscară să se întoarcă în Leningrad. Asta se întâmpla în iunie '41...

Instalarea lor fu precară. Soțul era compromis din cauza trecutului. Muncind clandestin într-un laborator, departe de a ceda, căpătă forțe noi pentru viața pe care era silit s-o ducă. Rezistă la corvoada tranșeelor din toamnă. Odată cu primele ninsori, deveni gropar.

În orașul asediat, meseria aceasta sinistră era cea mai căutată și mai plătită. Ca să aducă ultimele onoruri morților lor, supraviețuitorii plăteau cu un dumicat de pâine.

Nu puteai mânca pâinea aceea fără să te cutremuri! Ilarion își găsea o justificare: concetățenii lui nu simțeau milă față de el sau de soția lui, așa că nici lui nu trebuia să-i fie milă de ei.

Soții supraviețuiră. Înainte de sfârșitul asediului, Ilarion fu arestat pentru *intenția* de înaltă trădare. La Leningrad, mulți fură măturați în felul acesta, fiindcă era greu să acuzi de trădare niște oameni care nu cunoscuseră ocupația. Un Gherasimovici, gândiți-vă! Ocnaș vechi, întors la Leningrad la începutul războiului, cu dorința evidentă de a trece de

partea germanilor. Ar fi aruncat și soția în același cuptor, dar ea se zbătea atunci între viață și moarte.

Natalia Pavlovna își examina acum soțul și, lucru ciudat, nu vedea nici o urmă a anilor teribili. În spatele lornionului strălucitor, ochii aveau aceeași expresie de reținere și inteligență. Obrajii nu erau scobiți, nu avea riduri, purta un costum șic, o cravată înnodată cu grijă.

Ai fi crezut că ea stătea în închisoare, nu el.

Primul gând care îi veni, plin de răutate, fu că el trăia ca un rege în închisoarea lui specială, bineînțeles, la adăpost de necazuri, devotat științei lui, fără nici o grijă pentru suferințele soției.

Dar refuză acest gând răutăcios.

Cu o voce slabă, îl întrebă:

— Deci, cum îți merge acolo?

Așa deci, trebuiseră să treacă douăsprezece luni de așteptare, trei sute șaizeci de nopți în care să-ți evoci soțul în așternuturile reci, ca să poți întreba acum:

— Deci? Cum îți merge acolo?

Gherasimovici, al cărui piept slab și îngust se umfla de o întreagă existență mutilată, de un întreg univers cotidian de ocnă, de taiga, de pustiu, de cabinete de instrucție și, în cele din urmă, de confort în Institutul secret, răspunse:

— Nu prea rău.

Li se acordase jumătate de oră. Nisipul secundelor, scurgându-se inevitabil, fugea din clepsidra timpului. Zeci de întrebări, de dorințe, de dureri se îngrămădeau pe buze, dar Natalia reuși să spună doar atât:

— Când ți-au spus despre vizită?

— Alaltăieri. Ție?

— Mie, marți... Locotenent-colonelul a venit să mă întrebe dacă nu eram sora ta.

— Ah! Pavlovici și Pavlovna?

— Da.

Atunci când se logodiseră și în timp ce erau pe malurile Amurului erau considerați întotdeauna frate și soră. Aveau acea fericită asemănare exterioară și interioară, care face ca un bărbat și o femeie să fie mai mult decât soț și soție.

Ilarion Pavlovici întrebă:

— Și munca ta?

— De ce mă întrebi asta? spuse ea tresărind. Ești la curent?

— Nu, de ce?

Știa el ceva, dar se întreba dacă și soția lui se gândea la același lucru.

Știa că „afară” era o regulă ca soțiile deținuților să fie persecutate.

Dar cum ar fi putut să știe că, miercuri, soția lui fusese concediată din cauză că era „rudă” cu el? În aceste trei zile, știind că va avea dreptul la vizită, nici nu începuse să-și caute un nou serviciu — aștepta revederea, ca și cum ar fi fost posibilă o minune, de parcă întâlnirea aceasta ar fi trebuit să-i lumineze viața și să-i arate calea.

Oare cum i-ar fi putut da un sfat bărbatul acesta care petrecuse atâția ani după gratii și care nu mai era obișnuit cu modul de a fi al civililor?

Decizia presupunea o renegare.

În cabinetul acesta cenușiu, neîncălzit, în lumina tulbure a ferestrei zăbrelite, discuția curgea, speranța unei minuni se stingea.

Și Natalia Pavlovna înțelese că în această biată jumătate de oră nu putea să-i transmită soțului ei toată singurătatea și suferința în care se zbătea, că el luneca pe șinele lui, că viața lui era pusă la punct, ca un mecanism autonom: nu ar fi înțeles nimic, oricum, așa că mai bine nu-i strica dispoziția.

Supraveghetorul se îndepărtă de ei ca să examineze tencuiala peretelui.

— Vorbește-mi, spune-mi despre tine, spunea Ilarion Pavlovici, ținându-și de mână soția pe deasupra mesei și ochii lui străluceau de prietenia sufletească cu care o tratase chiar și în zilele cele mai feroce ale asediului.

— Larik! Nu o să beneficiezi de o reducere a pedepsei?

Se gândea la cumulul practicat în lagărele de concentrare de pe Amur, în care fiecare zi de muncă intensă valora două, și astfel se scurta pedeapsa.

Ilarion scutură capul.

— De unde să scot o reducere? Nu s-au practicat niciodată aici, știi doar. Pentru asta ai nevoie de o intervenție de sus. Așa poți să speri la o eliberare anticipată. Numai că ceea ce au inventat în locul acesta - aruncă o privire spre supraveghetor, care era aproape întors cu spatele... este de o natură... mai degrabă nedorită...

Nu putea să se exprime mai clar.

Luă mâinile soției sale și le frecă încetișor de obrazul lui.

Într-un Leningrad incrustat în gheață, luase fără să se cutremure, pentru o înmormântare, rația de pâine a unor oameni pentru care avea să fie nevoie de un gropar, a doua zi.

Acum nu mai putea...

— E trist să fii singură? Foarte trist, nu? Întrebă el, frecându-și încă obrazul de mâna soției sale.

Trist?... Se simțea înghețată văzând cum se scurgea timpul vizitei care se apropia de sfârșit și ea avea să iasă fără țintă pe bulevardul Lefortovo, pe străzile lipsite de bucurie. Singură, singură, singură... Inutilitatea obositoare a oricărei acțiuni, a fiecărei zile. Nici blândețe, nici amărăciune, nici durere, un bumbac cenușiu.

— Nataloșka, zise mângâindu-i obrazul, dacă unesc amândouă condamnările, nu mai rămâne mare lucru. Numai trei ani. Doar trei...

— Numai trei? Ea îl întrerupse, indignată, și simți cum îi tremura vocea, cum îi scăpa de sub control. Numai trei? Pentru tine nu sunt decât trei ani! Și eliberarea imediată ar fi pentru tine „de nedorit”! Trăiești cu prietenii tăi! Lucrezi ceva care îți place! Nu te cheamă în birouri cu uși negre, capitonate! Pe mine m-au concediat! Nu mai am cu ce trăi! Nu mă

vor nicăieri! Nu mai pot! Nu mai am forță! N-aș mai putea trăi mai mult de o lună! O lună! Mai bine mor! Vecinii își bat joc de mine cât vor, mi-au aruncat afară valiza, mi-au smuls etajera de pe perete: știu că nu pot sufla o vorbă!... Că au dreptul să mă alunge din Moscova! Nu mă mai duc la sora mea și la mătușa Jenia, fiindcă își bat joc de mine, îmi spun că nu mai există proaste ca mine. Mă împing să divorțez ca să mă recăsătoresc. Când o să se termine totul? Uite ce-am ajuns! Am treizeci și șapte de ani! Peste trei ani o să fiu o femeie bătrână! Când mă întorc acasă nu-mi fac de mâncare, nu fac curățenie, mă arunc pe canapea și rămân acolo, fără putere. Larik, scumpul meu! Fă tot ce poți ca să te elibereze mai repede! Tu ai idei geniale! Inventează-le ceva, ca să te lase în pace! Trebuie să ai ceva în cap, în momentul acesta! Salvează-mă! Ajutor!

N-ar fi vrut să spună așa ceva, sărman suflet chinuit!...

Scuturată de suspine, sărutând mâna subțire a soțului ei, lăsă să-i cadă capul pe măsuța îndoită și aspră care văzuse curgând atâtea lacrimi,

— Calm, micuța mea doamnă, spuse cu un aer vinovat supraveghetorul, aruncând o privire în direcția holului.

Fața lui Gherasimovici se crispa și lornionul sclipi cu o strălucire neobișnuită.

Suspinele ajunseră până în hol, disprețuind convenințele. Locotenent-colonelul plantă redutabila lui siluetă în fața ușii, aruncă o privire ucigătoare în spatele femeii și închise ușa.

Lacrimile nu erau oficial interzise, dar erau deplasate, pentru puținii care știau să citească instrucțiunile printre rânduri.

CAPITOLUL XLII

— Oh, nu e vrăjitorie! O soluție de clorat de var, una sau două mișcări de penel, pif-paf!... Totul e să știi la câte minute să clătești după aceea.

— După aceea?

— Odată uscat, nu mai păstrează nici o urmă, e nou, curat, nu ai decât să mâzgălești cu cerneală neagră: Sidorov sau cutare, Petiușkin, născut, să spunem, la Kriușî...

— Și dumneata nu ai pictat niciodată?

— În felul acesta? Clara Petrovna... sau poate... dacă îmi dați voie...

-?...

— Poate doar Clara, când suntem singuri...

-...Vă rog...

— Ei bine, vedeți, Clara, prima dată m-au prins fiindcă eram un puștan nevinovat, fără apărare. Dar a doua oară, ho-ho! Aveam în spate Brigada Criminală a Uniunii și asta în niște ani fără asemănare: de la sfârșitul lui '45 până la sfârșitul lui '47. Altfel spus, a trebuit să-mi falsific nu doar buletinul, ci și permisul de ședere, certificatul de lucru, atestatul care îmi permitea să iau cartele pentru alimente, citația la cutare magazin! Mai mult, luam cartele de alimente în plus, datorită unor certificate false, și așa trăiam.

— Dar asta e ceva... foarte rău!

— Cine pretinde că e bine? M-au silit s-o fac, nu m-am apucat de bunăvoie.

— Ați fi putut găsi un serviciu adevărat, și gata.

— Un serviciu „adevărat" nu m-ar fi hrănit. Știți proverbul: „Cel drept moare sărac". Și apoi, ce serviciu? Nu m-au lăsat să mă specializez. Nu mă nelinișteam prea mult, dar nu eram ireproșabil, în Crimeea, la serviciul buletine, am cunoscut o fată... să nu credeți că... doar că mi-a vrut binele și mi-a spus un secret, mi-a zis că numărul de serie de pe buletinul meu, știți, ZS-urile și LX-urile astea, indica codat că locuisem într-un teritoriu ocupat.

— Dar nu era adevărat?

— Bineînțeles că nu, dar buletinul nu era al meu! De asta a trebuit să-mi cumpăr altul...

— Unde?

— Clara, ați locuit la Tașkent, ați fost la piață în Tașkent și mai întrebați așa ceva! M-am gândit chiar să-mi cumpăr Ordinul Steaua Roșie, dar îmi lipseau două mii de ruble: aveam deja optsprezece mii, dar celălalt n-a vrut să lase din preț, era douăzeci de mii, fără reduceri.

— Ce ați fi făcut cu decorația?

— Ceilalți ce fac cu ea? O iei ca să faci pe șmecherul, ce mai! Eram idiot. Dacă aș fi avut mintea atât de limpede ca dumneata...

— De unde ați scos că eu am mintea limpede?

— Da: limpede, lucidă și o privire atât de... inteligentă.

— I-auzi!

— E purul adevăr. Am visat întotdeauna o fată cu mintea limpede.

— De ce?

— Fiindcă eu sunt un extravagant și ea nu m-ar lăsa să fac prostii.

— Continuați să-mi povestiți viața dumneavoastră, vă rog.

— Unde ajunsesem?... Ah, da! Când am ieșit din Lubianka, m-a luat cu amețeală de fericire. Dar, în fundul sufletului meu, era un paznic de ocnași în miniatură care mă întreba: de ce un asemenea miracol? Cum se face? Nu eliberează niciodată pe nimeni, mi-au explicat destul asta pe când eram acolo. Vinovat sau nu, stai zece ani închis, cinci la *jumătate de preț* și apoi spre lagăr.

— *Jumătate de preț*! Ce înseamnă asta?

— Asta vrea să zică: cinci ani de botniță.

— Și botniță ce înseamnă?

— Dumnezeule, câtă incultură! Și sunteți fată de procuror. Nu știți nimic despre ce face tăticul? Botnița nu te lasă să muști. Este vorba de privarea de drepturi cetățenești. Nu ai voie să votezi sau să te prezinți la alegeri.

— Stați puțin, se aude cineva.

— Unde? Nu vă temeți, e Zemelia. Stați jos, vă rog! Nu vă îndepărtați. Deschideți-vă dosarul. Bravo, controlați-l... Am înțeles imediat că mă eliberaseră ca să mă fileze, ca să vadă dacă nu mă întorceam la foștii prieteni, în căsuța americanilor. Mi-am spus că o să-mi facă o viață de câine și că mă vor prinde până la urmă. Și i-am tras pe sfoară. I-am spus adio mamei, am părăsit casa noaptea, m-am dus să mă întâlnesc cu un tip. El m-a băgat în toate poveștile astea cu actele false. Timp de doi ani, Rostislav Doronin a avut pe urmele lui Brigada Criminală a URSS-ului. Eu, sub nume false, am ajuns în Asia Centrală, la lacul Isîc-Kul, în Crimeea, în Moldova, în Armenia, în Orientul îndepărtat... Apoi am vrut s-o revăd pe mama. Nu aveam cum să vin acasă! M-am dus la Zagorsk, m-am angajat ca ucenic într-o uzină, intern, mama venea să mă vadă duminica. Am muncit acolo câteva săptămâni și, într-o bună zi, m-am sculat târziu și am întârziat la lucru. Tribunalul! Să fie judecat!

— Și au descoperit totul?!

— Deloc! M-au condamnat la trei luni, sub numele meu fals, am făcut lagăr de corecție, am reluat totul de la zero și în timpul acesta, Brigada Criminală pândea peste tot: Rostislav Doronin! Păr șaten des, ochi albaștri, nasul drept, o pată pe umărul stâng. Cred că i-au costat mult căutările astea! M-am dat la fund trei luni, șeful de lagăr mi-a dat înapoi buletinul și m-am cărat în Caucaz!

— Iar în călătorie?

— Hmm! Mă întreb dacă pot să vă...

— Bineînțeles!

— Câtă siguranță în cuvintele dumneavoastră... În principiu n-ar trebui. Aparțineți unei societăți prea diferite, nu ați putea înțelege.

— Aici vă înșelați! Nu am avut o viață ușoară, să nu credeți!

— Ieri și astăzi m-ați privit atât de drăguț... Sincer, am chef să vă povestesc totul... Ca să zic așa, m-am gândit la marele zar. Adio șandramalei.

— Ce șandrama?

— Toată porcăria asta, socialismul! Mi-a rămas în gât politica lor, am de ajuns!

— Destul socialism?

— Din moment ce nu există dreptate, ce am de-a face cu faimosul lor socialism?

— Sunteți un caz izolat, asta e totul, și e trist. Dar unde v-ați duce? Acolo sunt reacțiunea, imperialismul, cum ați putea trăi?

— E adevărat, bineînțeles. Bineînțeles, e adevărat! De fapt, nu gândeam serios. Sunt lucruri cu care nu se glumește.

— Atunci, cum ați reușit...

— Să cad iar în plasă? Mi-a intrat în cap să fac studii.

— Vedeți că vă simțiți atras de o viață cinstită! Instrucția e necesară, e un lucru care contează într-adevăr. Un lucru nobil.

— Mă tem, Clara, că nu e întotdeauna atât de nobil. M-am gândit la asta în închisori, în lagăr. Ce ne-au învățat profesorii aceștia, agățați de tratamentul lor, pândind întotdeauna ca să vadă ce spune ultimul ziar? La Litere? Nu e învățătură, e îndobitocire sistematică. Ați făcut Tehnica, nu?

— Și Literele...

— Și ați lăsat-o baltă? Trebuie să-mi povestiți. Bun, a trebuit să aștept un moment, să-mi caut atestatul de la finalul studiilor secundare, mi-aș fi putut cumpăra unul, de altfel. Dar uite, conștiința ne pierde întotdeauna! Mi-am spus că s-or fi săturat să tot umble după un băiețandru ca mine, că m-or fi uitat de mult. Mi-am luat diploma pe numele meu adevărat, m-am dus la Universitate, la Leningrad, de data asta la Geografie.

— La Moscova erați înscris la Istorie?

— Toate vagabondările mele mi-au trezit gustul pentru geografie. Grozav de interesant. Te duci, vezi lucruri... Nu-ți vine să crezi! După o mică săptămână de cursuri, hop! Din nou la Lubianka! Acum pentru douăzeci și cinci de ani! Cu tundra, nu știu dacă știți, ca activitate practică!

— Și povestiți asta râzând?

— La ce bun să plângi? N-ai mai avea lacrimi dacă ai scheuna întruna. Nu sunt singurul. M-au trimis la Vorkuta, ar fi trebuit să vedeți cât public era! La cărbune! Toată Vorkuta se bazează pe *zeki*! Și tot nordul! Și toată țara care are nevoie de cărbune. Știți, s-a realizat visul lui Thomas More.

— Visul cui?... Sunt atât de ignorantă, uneori mi-e rușine.

— Thomas More, omul bun cu *Utopia*. A avut sinceritatea de a recunoaște că socialismul nu ar face să dispară anumite activități umilitoare și penibile. Pe care nu vrea să le facă nimeni. Cui să le încredințezi, atunci? S-a gândit și a găsit: chiar și în regimul socialist se găsesc oameni care încalcă legea. Și iată: îi trimiți pe ei la activitățile respective! Gulagul actual este deci o invenție a lui Thomas More, o idee foarte veche!...

— Nu-mi revin. Să duci o asemenea viață în epoca noastră: să falsifici acte, să umbli dintr-un oraș în altul, să mergi peste tot... Nu am întâlnit niciodată oameni ca dumneavoastră.

— Clara, eu nu sunt făcut pentru asta! împrejurările te pot transforma într-un demon! Știți că existența determină conștiința! Eram un copil liniștit care își asculta mama și citea din Dobroliubov, „raza de lumină în regatul umbrelor". Simțeam că leșin când îmi făcea semn un milițian. Dar cu timpul te obișnuiești cu multe lucruri. Ce mai puteam face? Să aștept tremurând ca un iepure ca să mă prindă iar în laț?

— Nu știu ce puteați face, dar să duceți o asemenea viață?! Îmi imaginez cam cât de penibil era. Să fii mereu la marginea societății! Un om inutil și vânat!

— Da, uneori e penibil. Uneori, dimpotrivă. Așa cum e în piața Tezikov din Tașkent, te plimbi, te uiți la o grămadă de lucruri... Din moment ce se vând decorații noi cu actele în alb, pe care trebuie să le completezi, înseamnă că e cineva responsabil, nu? Cine le vinde? Cărei organizații aparține? Înțelegeți ce spun? Ca să nu vă ascund nimic, Clara, eu vreau să trăiesc cinstit, cu condiția ca toți să trăiască așa, înțelegeți? Toată lumea, fără excepții!

— Dar dacă îi aștepți pe ceilalți, nu mai ajungi niciodată. Fiecare trebuie...

— Fiecare ar trebui, dar nu toți o fac. Ascultați-mă, Clara, o să vă explic mai simplu. Contra cui s-a făcut Revoluția? Con-tra privilegiaților! Ce îi scârbea pe ruși? Privilegiile! Aici haine de pânză, dincolo zibelină, unii mergeau desculți, alții în trăsură, unii alergau la uzine la primul strigăt al sirenelor, alții se îndopau în restaurante. E adevărat?

— Bineînțeles.

— Cum spuneți dumneavoastră. Atunci de ce se aruncă oamenii asupra privilegiilor în loc să fugă de ele? De ce se opresc asupra cazului meu? Eu sunt un puștan! Eu trebuie să dau semnalul? Eu i-am văzut acționând pe cei mai mari decât mine. I-am văzut, ce mai! Am trăit într-un orășel din Kazahstan. Ce se petrecea acolo? Ați văzut soțiile șefilor politici din colț deranjându-se să-și facă cumpărăturile? Niciodată în viață! Eu, care vă vorbesc, am fost însărcinat să-i duc într-o zi o tavă de pateuri primului secretar din Raikom. O tavă întreagă, cu ambalajul intact. Se poate spune că au mai fost și alte tăvi, în alte ocazii...

— Da, e îngrozitor! Asta m-a indignat întotdeauna, credeți-mă!

— Vă cred, la naiba! De ce să nu crezi o ființă din carne și oase? Am mai multă încredere în ea decât într-o carte tipărită într-un milion de

exemplare. Privilegiile acestea îi otrăvesc pe oameni ca o epidemie. Primul care poate să-și facă cumpărăturile într-un magazin diferit nu are remușcări. Dacă poate să se interneze într-o clinică specială, merge acolo. Dacă poate să pună mâna pe o mașină, nu pierde ocazia. La cea mai mică neghiobie tipărită pe cartoane de invitație, oamenii se înghesuie ca să primească una.

— E adevărat. E îngrozitor!

— Și dacă pot să se baricadeze după un gard, o fac. Totuși, atunci când erau niște mucoși, escaladau porțile negustorilor ca să ciupească mere, și atunci aveau dreptul! Acum fac garduri înalte de patru metri, fără nici o deschizătură, ca să nu te uiți în interior, și să îi deranjezi! în același timp, în piața din Orenburg, mutilații de război, care se hrănesc cu resturi, joacă zaruri cu medaliile lor. Le lansează în aer strigând: „Moaca sau Victoria?"

— Adică?

— Pe o parte e cuvântul „victorie", pe cealaltă se vede Au-gusta Figură. Uitați-vă mai bine la medalia tatălui dumneavoastră.

— Rostislav Vadimîci...

— Vadimîci! Vreți să râdeți! Rostislav pur și simplu. Rusea.

— Mi-e greu să vă spun așa...

— Bun, în cazul acesta, vă iau dreptul. Sună dejunul. O să fiu Rusea pentru toată lumea, în afară de dumneavoastră... Dacă nu acceptați asta, nu merg...

— Bun... Rusea... Nu sunt nici eu complet idioată. M-am gândit mult. Trebuie să luptăm împotriva acestor lucruri! Nu cu armele dumneavoastră, bineînțeles!

— Dar eu încă nu m-am luptat! Raționamentul meu era foarte simplu: dacă există egalitate, atunci să fie egalitate pentru toți. Dacă nu, să se ducă la... scuzați-mă, vă rog... nu voiam să spun asta. Pe scurt, din copilăria noastră, e întotdeauna la fel: la școală ne îndopau cu vorbe sforăitoare și după aceea nu puteai să faci un pas fără proptele, iată ce ne transformă în descurcăreți fără scrupule, „șmecherii au de toate"...

— Nu și nu! Nu aveți dreptul să spuneți asta. Există multe lucruri drepte în societatea noastră. Mergeți prea departe! Nu, așa nu merge! Ați văzut multe, fie, ați suferit mult, dar să spuneți că „șmecherii au de toate", nu, asta nu e o filozofie, așa nu merge!

— Ruska, a sunat dejunul, ai auzit?

— Bine, Zemelia, du-te, vin și eu... Clara, îmi cântăresc cuvintele, vă declar solemn că aș vrea din toată inima să încep altă viață! Dar cu condiția de a găsi o tovarășă... care să aibă mintea limpede... o prietenă... ca să putem face totul în doi. Să construim o viață demnă de numele acesta. Oh, și apoi, un fleac, statutul meu de prizonier și cei douăzeci și cinci de ani... Eu... Oh, dacă ați ști pe ce lamă de cuțit stau eu în echilibru!... Un om obișnuit ar fi făcut un stop cardiac... O să mai vorbim... Țin să vă spun că am rezerve de energie demne de un vulcan!

Douăzeci și cinci de ani, pe naiba, eu mi-aș putea face valiza fără probleme...

— Spuneți...

— S-o șterg, ce mai. Chiar în dimineața asta am studiat un plan prin care să pot scăpa de Marfino. Ar fi de ajuns ca logodnica mea — dacă o să am vreodată una — să-mi spună: „Rusea, salvează-te, te aștept!", vă jur că nu mi-ar trebui trei luni ca să ies și mi-aș reface actele și nu mi-ar mai da de urmă! Și aș duce-o la Cita, Odesa, Veliki Ustiug! Și am începe o viață nouă, onestă, rezonabilă, liberă!

— Frumoasă existență!

— Știți, ca eroii aceia din Cehov, care declară întotdeauna: peste douăzeci de ani! Peste treizeci de ani! Peste două sute de ani! Să muncești până cazi în bot toată ziua, într-o fabrică oarecare, și să te întorci acasă rupt! Așa vise mai zic și eu! Nu, glumesc! Dar mai înainte am vorbit serios! îmi doresc să mă instruiesc și să muncesc, cu cea mai mare seriozitate din lume! Dar nu singur. Clara! Uite ce liniște e, au plecat cu toții. Ce ziceți de Veliki Ustiug? Monument al unui trecut august! Nu am fost niciodată acolo.

— Ce bărbat surprinzător sunteți.

— Eu, care căutam Universitatea din Leningrad, fără să știu unde s-o găsesc.

— Cum?

— Clarocika! Sunt un aluat din care o femeie ar putea face orice - un mare aventurier, un jucător de geniu sau cel mai mare specialist în ceramică etruscă, dacă nu în raze cosmice. Ce vreți să fiu?

— Fabricându-vă o diplomă falsă?

— Nu, fără glumă! Voi fi ce-mi spuneți dumneavoastră. Nu am nevoie decât de dumneavoastră. Am nevoie de capul acesta, de capul care se întoarce spre mine fără nici un cuvânt, cu fiecare ocazie în care intrați în laborator...

CAPITOLUL XLIII

Generalul de brigada Piotr Afanasievici Makarîghin, „candidat” în științe juridice, ocupa de mult locul de procuror însărcinat cu *afaceri speciale*, adică afaceri pe care publicul nu trebuia să le cunoască și a căror desfășurare trebuia să rămână secretă. (Milioanele de procese politice intrau în această categorie.) Să dirijezi problemele acestea, să veghezi asupra instrucției, să pui la punct acuzarea nu erau de competența oricărui procuror, aveai nevoie de asentimentul instanței însărcinate cu anchetele, sub oblăduirea MGB-ului. Makarîghin obținea întotdeauna acordul necesar: avea prieteni vechi acolo și cea mai mare îndemânare de a uni inflexibilul său devotament față de lege cu metodele de lucru caracteristice *organelor* noastre.

Avea trei fete, toate de la prima soție, tovarășa lui din Războiul Civil, moartă la nașterea Clarei. Fetele acestea fuseseră crescute de o mamă vitregă, care știuse să se arate o mamă adevărată, cum se spune.

Se numeau Dinera, Dotnara și Clara. Dinera (DItia Novoi ERi) însemna „Copilul unei ere noi” și Dotnara (DOTch Tmdovogo NARoda) „Fiica poporului muncitor”.

Între ele erau doi ani diferență. Dotnara, cea de-a doua, își terminase studiile în 1930 și, luându-i-o înainte Dinerei, se căsătorise cu o lună înaintea surorii ei. Tatăl fu puțin supărat de această căsătorie precoce, dar trebui să recunoască că avea un ginere minunat, proaspăt absolvent al Școlii de Diplomați, capabil și protejat, fiul unui tată celebru, mort în timpul Războiului Civil. Și ginerele acesta se numea Inokenti Volodin.

Dinera, cea mai mare, în timp ce mama ei umbla din școală în școală ca să modifice notele mediocre pe care le obținuse fata la matematică, stătea pe o canapea, bălăbănindu-și picioarele și devora literatură universală, de la Homer la Claude Farrere. După ce își termină studiile secundare, ajutată de mâna paternă, intră la Școala de Artă Dramatică a Institutului Cinematografic, pe care îl părăsi în anul doi, ca să se căsătorească cu un regizor destul de cunoscut și se duse cu el la Alma Ata, turnară un film în care juca rolul eroinei, apoi divorță, se căsători cu un general de intendență deja căsătorit, cu care se duse pe front sau mai degrabă în „zona a treia”, paradis războinic la adăpost de obuzele inamice și de privațiunile din spate. Dinera cunoscu acolo un scriitor, a cărui faimă se anunța deja, Galahov, pe atunci corespondent de război, și îl însoți în turneele sale, în care descria fapte de eroism. Îl înapoie pe general primei sale soții și sosi la Moscova cu scriitorul.

Trecuseră deci opt ani de când Clara rămăsese singură acasă, cu părinții.

În domeniul frumuseții, cele două fete mai mari luaseră totul și Clara nu primise la împărțeală nici trăsături drăguțe, nici măcar o expresie

agreabilă. Sperase că avea să se remedieze cu timpul. Dar nu. Avea o față regulată, dreaptă, prea virilă. În jurul frunții și al bărbiei se acumulase un fel de asprime și Clara nu reușea s-o risipească, așa că se resemna cu ea. Gesturile mâinilor ei erau greoaie. Chiar și râsul îi era rigid. Așa că nu-i plăcea să râdă. Nici să danseze.

Clara termina clasa a noua, când se abătu asupra tuturor avalanșa de evenimente pe care le cunoaștem: căsătoriile surorilor, începutul războiului, exodul la Tașkent, în compania mamei vitrege (tatăl ei le expedie de pe 25 iunie), plecarea tatălui în armată în calitate de acuzator public de divizie.

Petrecură trei ani la Tașkent, la un vechi prieten al tatălui ei, unul dintre cei mai temuți substituți de procuror din oraș. Apartamentul lor liniștit de la etajul întâi, aproape de casa ofițerilor din regiunea militară, se izola cu storuri ermetice de căldura toridă din sud și de suferințele orașului. Mulți bărbați din Tașkent fuseseră mobilizați, dar veniseră de zece ori mai mulți. Cu siguranță, fiecare din ei ar fi putut să demonstreze, cu certificate, că locul lui era acolo, și nu dincolo de front, dar Clara avea impresia că se scaldă într-o cloacă: orice puritate, orice înălțare, orice spiritualitate fugise la cinci mii de verste distanță. Legea eternă a oricărui război nu se dezmințea: deși bărbații nu ajungeau pe front de bunăvoie, cei mai înflăcărați, cei mai buni găseau întotdeauna mijlocul de a ajunge acolo și, prin intermediul aceleiași selecții, de a furniza grosul morților.

La Tașkent, Clara își termină studiile secundare. Se vorbi despre viitorul ei imediat. Nu avea nici o chemare, nici o dorință clar definită. Născută într-o familie ca a ei, nu putea să nu facă studii superioare! Dinera hotărî: mai multe scrisori insistente și un voiaj-fulger la Tașkent, înainte de a se întoarce pe front, o destinară pe Clara Facultății de Litere.

Unde se înscrise deci, deși știa din școală că „literele” în chestiune erau foarte plictisitoare: Gorki gândea foarte bine, dar era mai degrabă rebarbativ, Maiakovski la fel, dar era puțin grosolan; Saltîkov-Șcedrin este prietenul progresului, desigur, dar în ansamblu operele sale te fac să mori de plictiseală; și apoi Turgheniev, condus de idealurile sale aristocratice; Goncearov, care se leagă de nașterea capitalismului în Rusia; Lev Tolstoi și luările sale de poziție în favoarea unei țărănimi patriarhale (profesorul lor nu le sfătuise să citească romanele lui Tolstoi, care erau lungi și nu puteau decât să tulbure claritatea criticilor luminoase consacrate lor); apoi era lista generală a celor absolut necunoscuți, precum Stepniak-Kravtcinski, Dostoievski și Suhovo-Kobîlin, cărora nici nu trebuia să le reții titlurile. Din rândul acesta întins de-a lungul anilor, numai Pușkin strălucea ca un soare frumos.

Toată literatura școlară consta în a studia profund ultimele discuții, poziția și „comanda socială” ale acestor scriitori, apoi ale scriitorilor propriu-zis sovietici, ruși sau fii ai unor popoare surori. Clara nu pricepuse până la urmă de ce se străduiau așa oamenii aceia: nu erau cei mai răi (jurnaliștii sau criticii puteau să-i întreacă, iar de responsabilii de

partid nici nu mai vorbim), comițând adesea greșeli grosolane, încurcându-se în contradicții care ar fi putut să fie rezolvate de un școlar, lăsându-se purtați de influențe îndoielnice. Despre ei totuși trebuia să scrii comentarii, tremurând pentru fiecare greșeală de ortografie și pentru fiecare virgulă prost așezată. Asemenea vampiri nu puteau trezi decât teamă în inimile tinere.

Dinera avusese mai mult noroc cu literatura, totul i se păruse excitant și vesel. Și o asigurase pe Clara că, la Institut, literatura lua acest aspect plăcut. Clara nu găsi Institutul mai atrăgător. La cursuri era vorba despre *Iu* mare și mic, despre cronicile monastice, despre școala mitologică, despre școala istorică comparatistă, ceea ce însemna să ari marea. Cât despre grupele de lucru, vorbeau despre Louis Aragon, despre Howard Fast și tot despre Gorki, dar de data aceasta despre influența lui în literatura uzbecă. La cursurile acestea, în primele grupe de lucru, Clara făcu o descoperire esențială, referitoare la existență; acolo nu avea cu cine să vorbească despre viața ei de dinainte, cea de la Tașkent, de exemplu.

Fratele unei prietene din clasa a zecea fusese tăiat în două de un tramvai, în care sărise din mers ca să fure o ladă de pâine din remorcă... Pe un hol al Universității, Clara aruncase un rest de tartină într-o urnă care ținea loc de coș de gunoi. Un student din anul ei, care aparținea aceluiași grup de studiu despre Aragon, luase imediat bucățica de pâine din gunoi, ascunzându-se cu stângăcie, și o pusese în buzunar. Solicitând sfaturile Clarei pentru niște cumpărături, o studentă o condusese în faimoasa Tezikov, cea mai mare piață de ocazie din Asia Centrală, dacă nu chiar din Uniune. Îmbulzeala se întindea pe o distanță bunișoară, înainte de a ajunge în centrul pieței, și trecuseră pe lângă mulți invalizi din războiul care avea loc atunci, șchiopătând în cârje sau agitându-și cioturile, ologi așezați pe scânduri, toți târguind, povestindu-și aventurile, cerșind, cerând, și Clara le dăduse de pomană, cu inima sfâșiată. Cel mai înspăimântător dintre acești estropiați era cel pe care piața îl poreclea *Samovarul*: fără mâini și picioare, cu o femeie bețivă care îl transporta într-un coș în spate, în care oamenii aruncau bănuți. Când primeau destui, cumpărau votcă, beau și târau în noroi tot ce era sovietic. Spre centrul pieței, înghesuiala era și mai rea, nu aveai cum să treci fără să-i ghiontești pe acești regi și regine ale pieței la negru. Nimeni nu se mira, toată lumea înțelegea, toată lumea accepta prețurile de mii de ruble, care nu aveau nimic de-a face cu salariile. În oraș, magazinele erau goale, dar aici găseai orice, tot ce doreai ca să-ți acoperi trupul de sus până jos, tot ce putea fi înghițit, tot ce putea fi inventat, de la guma de mestecat americană la pistoale sau manuale de magie albă sau neagră.

Despre viața aceasta nu se vorbea la Facultatea de Litere; păreau să nu știe nimic. Literatura pe care o studiai acolo te făcea să crezi că totul era posibil, în afară de lucrurile care se întâmplau sub ochii tăi.

Gândindu-se cu amărăciune că peste cinci ani va eșua și ea într-o școală, în care va obliga fetițele să scrie aceleași compuneri oribile, ca să caute în ele aceleași greșeli de ortografie și punctuație, se pasiona din ce în ce mai tare de tenis: orașul avea terenuri bune și Clara dobândi până la urmă un trup armonios.

Tenisul fu o distracție fericită: oferea trupului ei bucuria mișcării; siguranța loviturii de rachetă cuceri până la urmă și celelalte gesturi ale ei; sportul o scăpă de decepțiile Institutului și de confuzia de dinainte: un teren are margini nete, după cum și zborul unui glonț este net.

Mai mult, tenisul îi oferea bucuria de a merita atenția și elogiile unui public, lucru indispensabil unei fete, mai ales dacă este urâtă. Dar ce îndemânatică ești! Ce reflexe ai! O privire atentă! Ai calități, chiar dacă credeai că nu ai nimic. Poți să sari ore întregi pe un teren, chiar dacă nu sunt decât câțiva spectatori care să urmărească mișcările jucătorilor. Și costumul alb, și fustița scurtă îi stăteau bine Clarei. Fără nici o îndoială.

Cum să se îmbrace? Acesta era marele ei chin. Se schimba de mai multe ori pe zi și de fiecare dată era mai greu: cum să-și acopere picioarele prea groase? Ce pălărie să-și ia ca să nu fie grotescă? Ce culori îi stăteau bine? Ce fel de imprimeuri? Ce guler putea să flateze bărbia aceea prea voluntară? Clara era lipsită de orice talent în domeniu și, chiar dacă avea cu ce se îmbrăca, era întotdeauna prost asortată și își dădea seama.

Cum fac celelalte ca să placă? Ce înseamnă să placi? De ce nu placi și tu? Îți vine să mori și nu e nimeni care să te ajute s-o scoți la capăt. De ce ești diferită? Ce nu merge la tine? Una, două, trei ocazii nefericite pot fi puse pe seama întâmplării, a coincidențelor supărătoare, a lipsei de experiență, dar avea între dinți tulpina aceea de iarbă amară și, cu fiecare înghițitură, își spunea: nu ești atrăgătoare, nu ești făcută pentru asta... Cum să lupți împotriva acestei nedreptăți? Nu e vina ta dacă te-ai născut astfel!

Sătulă de vorbăria literară, abandonă facultatea în anul al doilea, renunțând pur și simplu să mai meargă la cursuri. În primăvara următoare, frontul ajunse în Bielorusia și refugiații se repatriară. Se întoarseră deci la Moscova.

Acolo, Clara nu știu ce fel de studii ar fi vrut. Căută un loc fără vorbărie, în care să se muncească — în tehnică, deci. Fără mașini grele sau murdare. Așa că intră într-o Școală Superioară de Transmisiuni.

Fără să fie forțată de data aceasta, fu încă o greșeală, dar nu mărturisi nimănui, ferm hotărâtă să-și termine studiile și să accepte primul loc de muncă propus. Printre tovarășele ei — erau puțini băieți — nu era singura rătăcită. Se deschidea o eră de studii superioare, dorite ca pasărea din povești: cele care nu voiau la Școala de Aviație își transferau dosarul la Școala Veterinară, rebutul Institutului de Tehnologie se dedica paleontologiei.

La sfârșitul războiului, tatăl Clarei avu de lucru în Europa Orientală. Demobilizat în toamna anului 1945, primi imediat un apartament în

noua reședință a MVD-ului, la bariera Kaluga. În zilele următoare își duse soția și fiica în vizită la viitoarea locuință.

Mașina depăși grilajul grădinii Neskutșnîi și se opri înainte de a trece podul peste calea ferată. Era o dimineață călduță de octombrie, ca un septembrie întârziat. Mama și fiica purtau paltoane de semi-sezon, tatăl își descheiase haina de general pe pieptul încărcat de decorații și medalii.

Edificiul în construcție își rotunjea semiluna spre bariera Kaluga, una din aripi întinzându-se pe strada mare Kaluga, iar cealaltă spre calea ferată de centură. Avea șapte etaje și trebuia să fie încununată de un turn de cincisprezece etaje, cu un solar pe terasă și o colhoznică în picioare, de câteva zeci de metri. Casa era înconjurată de schele, în parte dinspre stradă, zidăria fațadei nu era încă terminată. Cedând totuși presiunilor nerăbdătoare ale clientului - Securitatea - biroul imobiliar era gata să cedeze, în partea dinspre calea ferată, a doua tranșă de locuințe terminate, adică o scară și apartamentele de pe ea.

Ca de obicei pe străzile populate, șantierul era înconjurat de un gard de lemn ermetic; cât despre multiplele rânduri de sârmă ghimpată de deasupra, punctele de pază hidoase care îl încununau ici și colo, nu puteau fi văzute dintr-o mașină și oamenii din față se obișnuiseră și nu le mai vedeau, ca să zicem așa.

Familia procurorului înconjură intrarea. La capăt nu mai avea sârmă ghimpată și apartamentele disponibile nu erau izolate de restul șantierului decât printr-un gard ermetic. La intra-rea principală îi aștepta un contramaistru amabil; era și un soldat, dar Clara nu-i dădu nici o atenție. Totul era terminat: vopseaua de pe scară era uscată, clanțele ușilor lustruite, nu-mele apartamentelor înșurubate, geamurile ferestrelor șterse, o femeie cu haine murdare, cu fața plecată, invizibilă, spăla treptele. Șeful de echipă o interpelă scurt:

— Ei! Tu de colo!

Și femeia, lăsând spălatul, se îndepărtă suficient de mult ca să lase să treacă o persoană, păstrându-și privirea îndreptată în jos, la nivelul găleții și al cârpei.

Procurorul trecu. Șeful de echipă trecu.

Trecu soția procurorului, într-un foșnet de mătăsuri parfumate, care mângâiară aproape fața spălătoarei.

Aceasta, ametită poate de atâtea mătăsuri și parfumuri, rămase profund înclinată, dar ridică fruntea ca să vadă dacă mai era cineva din *aceşti domni* și *doamne*.

O privire plină de un dispreț arzător o învălui pe Clara. Stropită de apa murdară, fața aceasta nu era cea a unei femei de serviciu.

Nu era vorba numai de jena pe care o simte fiecare om trecând prin fața unei femei care spală pe jos, nu, fusta aceea zdrențuită, haina cu căptușeală din molton pe jumătate smuls treziră în sufletul Clarei o rușine înfricoșată, încă și mai arzătoare! Interzisă, își deschise poșeta, vru să se întoarcă și să-i dea totul acestei femei, dar nu îndrăzni. Femeia îi spuse țâfnoasă:

— Haideți, treceți!

Clara urcă, ridicându-și poalele fustei la modă și mantoul vișiniu.

În apartament nu trebuia spălat pe jos, era parchet.

Locul le plăcu. Mama vitregă a Clarei îi indică șefului de echipă câteva finisaje și se arătă deosebit de nemulțumită de parchetul dintr-o cameră, care scârțâia. Contramaistrul sări pe două sau trei bucăți și se angaja să pună totul la punct.

— Cine face toate astea? Ce zidari? Întrebă Clara, pe un ton tăios.

Contramaistrul zâmbi și păstră tăcerea. Tatăl mormăi:

— Deținuții, bineînțeles.

Când coborâră, femeia nu mai era pe scară. Nici un soldat nu se vedea în fața porții. După câteva zile se mutară.

Trecură lunile, anii, dar Clara nu putu uita fața acelei femei, își amintea exact locul, penultima treaptă din scara pe care ar fi recunoscut-o oricând, și de fiecare dată când nu lua liftul, revedea în locul acela silueta cenușie plecată, gâtul dezgolit, fața plină de ură.

Și, superstițioasă, se lipea de balustradă ca să nu calce pe spălătoare. Sentiment absurd, de neînvins.

Nu le spuse totuși niciodată tatălui, nici mamei vitrege, nu le aminti acest incident, n-ar fi avut putere. După război, raporturile cu tatăl ei luaseră o turnură neplăcută, scrâșnită. Se supăra, urla spunându-i că face glume proaste, că nu trebuie să-și bată capul cu probleme false. Nega orice valoare generală evocărilor din Tașkent și observațiilor zilnice din Moscova, le considera nesănătoase politic și credea că obiceiul acesta de a generaliza cazuri izolate era scandalos.

Cât despre prezența constantă a spălătoarei, nu avea cum să-i vorbească despre așa ceva. Nici mamei ei vitrege. Atunci, cui?

Într-o zi, cu un an înainte, în timp ce cobora scara cu cel mai tânăr dintre cumnații ei, Inokenti, nu putu să nu-l tragă de mânecă chiar în locul în care trebuise s-o evite pe femeia invizibilă. Inokenti îi ceru explicații. Clara se bâlbâi. S-ar fi putut crede că își pierduse mințile. Și apoi îl vedea rar pe Inokenti, locuia mereu la Paris, se îmbrăca asemenea unui prinț, o trata mereu ca pe o fetiță, cu o urmă de ironie condescendentă.

Își învinse totuși scrupulele, se opri, mimă scena de atunci.

Dezbrăcat atunci de toate aerele de dandy, de european prestigios, el rămăsese pe aceeași treaptă și o ascultase, puțin pierdut și, Dumnezeu știa de ce, cu pălăria în mână.

Înțelese totul.

De atunci data prietenia lor.

CAPITOLUL XLIV

Până în anul acela, Nara și Inokenti erau pentru familia Makarîghin niște rude din America, pură irealitate. O săptămână pe an se arătau la Moscova și de sărbători trimiteau cadouri. Dacă Clara se adresa celui mai mare dintre cumnați, ilustrul Galahov, tutuindu-l și numindu-l Kolea, se simțea jenată și descumpănită în prezența lui Inokenti.

Dar, în vara aceea, făcuseră un sejur mai îndelungat la Moscova și Nara venise adesea să-și vadă familia, plângându-se mamei vitrege că viața ei conjugală, atât de fericită până atunci, se degrada lamentabil. Între ea și generăleasă, Alievtina Nikanorovna, aveau loc discuții îndelungate. Clara nu era întotdeauna prezentă, dar, dacă se afla în casă, trăgea cu urechea la aceste discuții, pe față sau pe furiș, fiindcă nu se putea stăpâni. Era vorba despre marea problemă: de ce iubim? De ce nu mai iubim?

Sora ei raporta o mulțime de incidente minore, dezacorduri, conflicte sau bănuieli, fără să vorbească de erorile de tactică pur profesională ale lui Inokenti: se schimbase, nu-i mai păsa de părerea anumitor superiori, situația lor materială se resimțea și Nara era acum obligată să se restrângă. Ascultând-o, îi dădea toată dreptatea și credeai că soțul greșește mereu. Clara, în forul ei interior, trase o concluzie opusă: Nara nu știa să-și aprecieze fericirea; nu aprecia atât de mult meseria soțului ei, cât considerația de care se bucura ea; înainte de opiniile sau deciziile lui Inokenti, fără legătură cu evoluția lor recentă, punea dominația pe care o exercitase asupra lui, în văzul și cu știrea întregii lumi. Clara se mira că principalele supărări ale surorii ei nu vizau ipotetice trădări ale soțului, ci faptul că nu arăta în fața altor doamne importanța pe care o avea soția lui pentru el.

Comparând în gând servituțile ei de soră mai mică, încă nemăritată, cu situația surorii ei mai mari, Clara își dădu seama că nu ar fi acționat niciodată la fel, cu nici un preț. Cum să te mulțumești cu o altă fericire, străină de fericirea *lui*... Ca să agraveze și să răvășească totul, cuplul nu avea copii.

După descoperirea fericită de pe scară, raporturile lor se aplanară și ea dorea foarte mult să-l revadă. Ce multe întrebări avea să-i pună, la care nu putea răspunde nimeni altcineva!

Totodată, din motive obscure, prezența Narei sau a unui alt membru din familie i-ar fi deranjat.

Atunci când, după câteva zile, Inokenti îi propuse brusc o excursie de o zi, ea acceptă emoționată, fără să-și ia timp să reflecteze sau să vadă lucrurile în profunzime.

— Numai că nu am nici un chef de conace, de muzee sau de ruine ilustre, spusese el cu un zâmbet slab.

— Nici mie nu-mi plac, îi răspunse ea clar. Cunoscând necazurile lui Inokenti, i se strânse inima de compasiune la vederea acestui zâmbet chinuit. Ca să se scuze, îi spuse:

— Dacă vezi prea mult Elveția, te saturi, mi-ar plăcea mai mult să hoinăresc într-o Rusie simplă. O să știm să găsim ce trebuie, nu?

Nu hotărâseră dacă aveau să facă această ieșire în doi sau în trei.

Inokenti îi propuse o zi din săptămână și gara din Kiev ca punct de plecare, ca să nu trebuiască s-o sune sau să treacă s-o ia. Trebuia deci să înțeleagă că aveau să fie singuri și că nu era necesar să informeze familia.

Față de sora ei, Clara se simțea îndreptățită să facă această excursie. Chiar dacă cuplul ar fi cunoscut o înțelegere perfectă, escapada era naturală, legitimă, familială. În situația actuală, vina era a Narei.

Poate că avea să fie marea zi a vieții ei, dar, dintr-odată, trebui să facă față unor pregătiri chinuitoare: cum să se îmbrace?! Dacă se lua după prietenele ei, nici o culoare nu o avantaja. Trebuia totuși să aleagă una! Își luă o rochie cafenie, un impermeabil albastru. Problema voaletei îi cauză cele mai mari tulburări: în ajunul marii zile petrecu două ore încercând una, aruncând alta, luând-o iar... Ce noroc pe femeile care știu să aleagă din prima! Clara adora voaletele, mai ales la cinema: acestea confereau mister femeii, scutind-o de un examen critic indiscret.

Ea renunță totuși: Inokenti era sătul de farafastâcurile astea franțuzești, și apoi era soare. Își luă totuși mănuși de piele neagră, fiindcă erau ceva foarte drăguț.

Ajunseră la timp ca să urce în trenul de Malî Iaroslaveț, omnibuzul marii suburbii, nu puteau nimeri mai bine, și luară bilete pentru ultima stație, fără nici un plan, neștiind prin ce gări aveau să treacă.

Așa că se cutremurară atunci când vecinii numiră gara *Nara*! Dacă ar fi știut, Inokenti ar fi ales poate altă linie? Clara uitase cu totul.

Pe drum discutară mult despre oprirea la Nara. Ca o prezență lângă ei...

Era o dimineață răcoroasă de august. Se treziră veseli, bine dispuși. Conversația începu fără greutate, fără subiect, animată, uneori își spuneau „dumneavoastră”, ceea ce îi făcea să râdă și accentua sentimentul de intimitate.

Inokenti era îmbrăcat din cap până-n picioare în haine occidentale, de croială mai mult sau mai puțin sport, dar părea la fel de obișnuit cu ele ca și cu un costum cumpărat de la „Resursele muncitorului”.

Aveau toată ziua în fața lor, dar Clara se grăbi să-l asalteze cu întrebări incoerente, acum despre Europa, acum despre realitatea sovietică! Nu știa ce voia, dar voia să înțeleagă, trebuia să înțeleagă ceva! Aspira sincer la maturitatea intelectuală! Voia cu orice preț să știe ce să facă.

Inokenti clătină din cap râzând.

— Credeți, crezi că eu știu?

— Dar dumneavoastră sunteți diplomați, voi faceți jocurile pentru noi, cum să cred că nu vedeți bine?

— Ba nu, toți colegii mei știu, eu sunt pierdut. Și până anul trecut sau acum doi ani vedeam și eu limpede.

— Ce s-a întâmplat?

— Încă un lucru pe care nu-l înțeleg, spusese el zâmbind. Și apoi se întâmplă în așa fel, Clarocika, încât nu știu de unde să încep cea mai neînsemnată explicație, ar trebui s-o iau de la potop. Ca și cum un om al cavernelor ar ieși de sub banchetă și mi-ar cere să-i explic în cinci minute funcționarea căii ferate cu tracțiune electrică. Ce să fac? Ca să încep, ar trebui să-l învăț să citească. Apoi aritmetică, algebră, desen, apoi tehnică electrică... și Dumnezeu știe mai ce...

— Oh, nu știu?... magnetismul...

— Vezi, nu știi nici tu, care ești în ultimul an! Ar trebui să-i spun: întoarce-te peste cincisprezece ani și atunci o să-ți povestesc totul în cinci minute, de altfel, o să înțelegi totul singur până atunci.

— Fie, sunt dispusă să învăț, dar cum? De unde să încep?

— În lipsă de ceva mai bun, cu ziarele noastre.

Un om străbătea vagoanele cu o sacoșă de piele și vindea ziare și reviste. Inokenti cumpără *Pravda*.

Intrând în vagon, Clara, care prevăzuse că discuția lor avea să ia o turnură personală, își împinsese tovarășul spre o banchetă incomodă de lângă ușă. Inokenti nu văzuse motivul, dar era singurul loc în care puteau vorbi liber.

— Să învățăm deci să citim, spusese Inokenti, desfăcând ziarul. Uite, titlul acesta: „Femeile, în entuziasmul lor de a munci, depășesc normele stabilite". Gândește-te. La ce sunt bune normele? Ca și cum n-ar avea destule de făcut acasă! E limpede, asta înseamnă că salariul soțului și cel al soției, adăugate, nu ajung pentru o familie. Atunci când ar trebui ca numai salariul soțului să fie de ajuns.

— Acesta e cazul în Franța?

— E cazul peste tot. Uite, puțin mai încolo. „Toate țările capitaliste luate împreună au mai puține grădinițe decât noi". Acesta este adevărul? Cu siguranță. Numai că neglijăm să explicăm un fleac: în țările capitaliste mamele sunt libere, își cresc singure copiii și nu au deci nevoie de grădinițe.

Vagonul vibra. Pleca. Se oprea.

Inokenti nu se străduia să găsească pasaje semnificative, i le arăta pur și simplu cu degetul și i le comenta la ureche atunci când zgomotul era asurzitor.

— În continuare, nu ai decât să iei remarcile cele mai banale: „Cutare, membru al Parlamentului francez, a declarat..." și se evocă ura pe care o nutrește poporul francez față de americani. Acestea sunt cuvintele? Sigur că nu, nu tipărim niciodată adevărul! Numai că neglijăm să spunem cine l-a împuternicit. Dacă ar fi vorba de alt partid, nu de Partidul Comunist, nu s-ar fi ferit s-o spună, asta ar fi adus mai mult prestigiu declarației.

Este vorba deci despre un comunist. Dar nu spun nimic! Și totul merge tot așa, mica mea Clairette. Se raportează cazuri de înzăpeziri grozave, mii de mașini au fost acoperite de zăpadă, un adevărat dezastru național! Punctul delicat e că mașinile sunt atât de numeroase încât nimeni nu se obosește să construiască garaje ca să le adăpostească... Asta e libertatea non-informării. Asta se întâmplă chiar și la sport. „Această întâlnire a ocazionat un succes meritat", inutil să mergi mai departe, nu poate fi vorba decât despre noi. Dacă spun, juriul, spre marea surprindere a spectatorilor, a acordat victoria" cuiva, e clar că nu este vorba despre o echipă sovietică.

Inokenti căută un loc în care să arunce ziarul. Nu-și dădea seama că gestul acesta, și numai el, îl arăta că era străin! Așa că era privit. Clara îi luă *Pravda* din mâini și o păstră.

— În mare, sportul e opiul poporului, concluziona Inokenti. Era neașteptat și foarte jignitor. Și puțin convingător în gura unui om atât de delicat. Ea clătină din cap:

— Eu joc mult tenis și îmi place grozav!

— Dacă joci nu e ceva rău, se corectă el imediat. Cel mai rău e să te îmbulzești la spectacole. Spectacolele sportive, fotbalul, hocheiul sunt făcute ca să ne îndobitocească.

Trenul vibra, pleca din nou. Se uitară amândoi pe geam.

— Atunci, acolo e bine? Întrebă Clara. E mai bine?

— E mai bine, încuviință el. Dar nu atât de bine. Există o nuanțare.

— Ce le lipsește?

Inokenti o privi serios. Însuflețirea de la început se risipise, privirea lui era foarte calmă.

— Nu e atât de simplu. Sunt primul care se miră. Le lipsește ceva. Chiar multe lucruri.

Fără atingeri, fără strângeri de mână, fără să folosească un ton anume - se lipseau de toate astea - Clara simțea în prezența lui un sentiment de prietenie și i-ar fi plăcut să i-o spună, din recunoștință și ca să înțeleagă mai bine această impresie.

— Vezi tu... ai o meserie atât de interesantă, spusese ea, ca pentru a-l încuraja.

— Eu? spuse Inokenti, și fața lui deja trasă, cu obrajii scobiți, luă o expresie chinuită și parcă înfometată... Dar dacă ești diplomat sovietic, Clarocika, ai două compartimente în piept. Două fronturi. Două memorii distincte.

Nu dădu alte precizări. Suspină, privi pe geam.

Soția lui întrevăzuse aceste lucruri? Ce forță, ce reconfortare îi aducea?

Clara, care îl observa cu atenție, descoperi o particularitate la această față: partea de sus, izolată, avea ceva dur, iar partea de jos era moale. Plecând de la fruntea înaltă, cu tâmplele dezgolite, și prin linii fugitive, fața aceasta se îngusta și se îndulcea spre o gură mică și senzuală. Iar în jurul acestei guri se vedeau multă tandrețe și chiar dezorientare.

Ziua devenea mai caldă, pădurile defilau vesel, tot traseul fiind foarte împădurit.

Trenul înainta și pasagerii lui deveneau tot mai rustici, așa că cei doi tineri se deosebeau, îmbrăcați ca pentru a urca pe scenă. Clara își scoase mănușile.

Săriră din tren într-o haltă, în plină pădure. Câteva țărănci, transportând în paporniţe proviziile cumpărate din oraș, coborâră din vagonul vecin; nu mai era nimeni pe tot peronul.

Tinerii ar fi vrut să se plimbe prin pădure. De o parte și de cealaltă erau mulți copaci, dar creșteau unul lângă altul, într-un codru întunecat și lipsit de frumusețe. După ce dispăru coada trenului, tărăncile înaintară în grup compact, cu pași hotărâți, pe un podeț din scânduri pe deasupra șinelor și o luară în dreapta pădurii. Clara și Inokenti le urmară.

După ce părăseai calea ferată, iarba și florile îți ajungeau până la umăr. Apoi drumul trecea printre rândurile unei plantații de mesteceni aliniați. Pe urmă printr-o pajiște cu iarba cosită, cu o cireada mică și o capră cu figură gânditoare, legată cu o sfoară de un par, păscând fără să atingă iarba, parcă. Pădurea se întindea acum în stânga lor, dar femeile mergeau cu curaj spre dreapta, drept spre soare și spre câteva rânduri de tufișuri, în spatele cărora se deschidea un spațiu nemărginit.

De comun acord hotărâră că aveau tot timpul să intre în pădure, dar că trebuiau să ajungă imediat, cu orice preț, la spațiul acela luminos.

O luară deci pe un drum de țară, acoperit de iarbă deasă. Până la calea ferată se întindea un lan de cereale cu spice grele, aurite, pe paie scurte și robuste: Inokenti și Clara nu știau dacă era grâu sau altceva, dar asta nu știrbea nimic din frumusețea câmpului. De cealaltă parte, cât vedeai cu ochii, pământul era gol, fusese arat apoi udat de ploi și era încă umed într-un loc, uscat în altul, și pe tot spațiul acesta nu creștea nimic...

Gara cea mică era acum ghemuită în colțul ei și tinerii abordară spațiul acela atât de vast, încât nu puteai să-l cuprinzi cu privirea fără să întorci puțin capul. Imediat după aceea se vedea calea ferată și, de partea cealaltă, foarte departe la orizont, se închidea bucla neîntreruptă a pădurii, și vârfurile ei, la distanța aceasta, desenau o line aproape imperceptibilă.

Asta doreau, fără să știe, fără să și-o fi propus. Mergeau acum încet, împiedicându-se, cu capul îndreptat spre cer. Se opreau, se întorceau. Ascuns de copaci, drumul dispăru la rândul lui. În fața lor, pe axa vidului în care se scufundau, o bisericuță din cărămizi întunecate răsărea dintr-o vale. Bisericuța și femeile din fața lor erau singurele suflete vii, în rest, nici o fermă, nici o remorcă, nici o cositoare abandonată, nimic și nimeni în această carieră încălzită de vânt și soare, în vidul acesta în care cântau păsările.

— Deci asta e Rusia? Asta e? Întreba el fericit, închizând ochii, contemplând spațiul și oprindu-se apoi ca să se uite la Clara. Vezi tu, eu

reprezint Rusia fără să mi-o re-pre-zint mie. Nu am străbătut-o niciodată așa, simplu, pe jos: întotdeauna avioane, trenuri, capitale.

Cu brațele întinse, îi luă o mână și își împleti degetele cu degetele ei, cum fac copiii sau amanții. Își urmară drumul fără să se uite pe unde călcau. Cu mâna liberă el își ținea pălăria, ea, poșeta.

— Nu-i așa, surioară, că am făcut mai bine venind pe aici, în loc să mergem prin pădure? Asta lipsește cel mai mult din viața mea: o privire fără limite, până la orizont. Să răsuflu în voie.

— Se poate să-ți fie atât de greu să te regăsești? Era atât de emoționată de plângerea lui Inokenti, că era gata să-i ofere ochii ei, dacă asta l-ar fi ușurat.

El clătină din cap:

— Ei da! A existat o vreme în care vedeam clar. Acum, totul e începețoșat.

Ce se începețoșase? Dacă ajunsese în punctul acesta, însemna că nu era vorba numai de convingeri, ci și de sentimente intime. Dacă ar mai fi spus un cuvânt, ea ar fi avut curajul să intervină, i-ar fi spus cât de mult îl aproba, și că avea dreptate, și că nu trebuia să dispere!

— E bine să spui din când în când tot ce ai pe suflet. Dar rămăseseră acolo. Acum el tăcea.

Căldura creștea. Se dezbrăcară de impermeabile.

Nimeni nu se arăta între ei și orizont, nici în față, nici în spate. Dincolo de mesteceni, la intervale, defilau trenurile: un zgomot amorțit, un fum care se ridica.

Femeile care se duceau departe părăsiseră de mult drumul, acum erau în inima vidului, de nedistins în lumina soarelui. Inokenti și Clara ajunseră la aceeași răscruce ca și ele: o cărare bătătorită, mai limpede în soare, se pierdea într-o câmpie lină și șerpuia depășind urmele roților. De-a curmezișul câmpului ordonat, oamenii mărunți făcuseră un drum pentru nevoile lor umile.

Cărarea aceasta ajungea în sat, la biserică, dar, la jumătatea drumului, se înălța un crâng de arbori izolați, extraordinar de deși. Crângul acesta răsărea în plin câmp, la o distanță apreciabilă de sat și departe de orice pădure, ciudat și răcoros, stufos, înalt. Era strâns, dar împodobea tot spațiul, a cărui inimă era. Ce era oare? De ce acești copaci în plin câmp?

O luară și ei în direcția aceea.

Mâinile lor nu mai erau unite. Nu mai puteau merge alături pe această cărare. Acum, Inokenti o urma pe Clara.

Te urmează, se uită la spatele tău. Te observă. Cumnatul tău? Fratele tău? Sau poate...

Ca să vorbească, Clara trebuia să se oprească și să se întoarcă:

— Cum o să-mi spui de acum înainte? Nu-mi place „Clairette".

— Nu o să-ți mai spun așa. Nu te cunoșteam. În Vest, numele se reduc în felul acesta, trei sau patru sunete, nimic mai mult.

— Eu o să-ți spun Ink, e bine?

— De acord. E perfect.

— Nimeni altcineva nu-ți spune așa?

Nu, spațiul acesta nu era cu adevărat orizontal, se curba ușor spre stânga, pe axa drumului. Terenul cobora puțin, apoi urca spre pâlcul de arbori.

Acum se vedeau mestecenii, bătrâni, înalți, plantați ca o centură rectangulară în jurul altor mesteceni. O pădure minunată, liberă de orice legătură, trăind prin ea însăși.

— Cum au început toate astea pentru tine? întrebă Clara.

Care *toate astea*? Erau atâtea lucruri amestecate. Răspunse totuși fără să se încurce:

— Știi când? Când am făcut ordine în dulapurile mamei. Sau nu, poate înainte, poate cu un an mai devreme, dar mi-am dat seama atunci când am făcut ordine în dulapurile astea.

— După moartea ei?

— Mult după moartea ei, mult. Nu a trecut mult timp de atunci. Treaba e că... Astea sunt lucruri pe care nu le-am spus nimănui, Dotti nu vrea să audă nimic și nici nu încearcă să înțeleagă...

(Dar eu da!... Mai vorbește-mi de Dotti, o să ne spunem totul! Asta o să te ușureze!...)

-... Am fost un fiu foarte rău, Claronka. Nu mi-am iubit niciodată mama cu adevărat, atâta timp cât a trăit. În timpul războiului n-am vrut să mă întorc din Siria ca să asist la înmormântarea ei... Spune-mi, acesta nu e un cimitir?

Se opriră. Și se înfiorară în ciuda căldurii. Înțeleseră imediat că era un cimitir. Cum de nu-și dăduseră seama mai devreme?... Ce altceva putea să fie pădurea aceasta sacră, neatinsă, printre ogoare?

Totuși, nu se vedeau încă nici cruci, nici morminte. Erau în fundul unei văi largi, apoi trebuiră să treacă peste un smârc (Inokenti sări cu mai puțină îndemânare decât Clara, se cufundă cu un pantof în noroi, dar, de frică să nu-l rănească, ea nu-i întinse mâna). Urcară apoi o pantă mai abruptă decât s-ar fi așteptat.

Nu existau gard, nici poartă, nici șanț, nici rambleu, cimitirul acesta era înconjurat doar de șirul regulat de mesteceni bătrâni, cu vârfurile unite; pământul de țară, neted, liber, era acoperit aici de o iarbă deasă, superbă, fără pir, o iarbă scurtă care nu trebuia cosită, nici călcată. Nu-ți puteai imagina ceva mai bun pentru un cimitir.

Ce umbră aici, câtă pace! Singurul refugiu pur și viu din tot ținutul acela planificat!

Unele morminte erau împrejmuite cu garduri joase. Altele erau movile de iarbă, fără nume. Altele erau recente.

— Ce mult loc! spuse Inokenti surprins. Nu sunt mai mult de o sută de morminte și au loc încă pentru cincizeci. E de ajuns probabil să vii aici și să-ți sapi o groapă, fără să ceri voie. Pentru mormântul mamei mele de la Moscova a trebuit să fac demersuri la Sovietul orașului, să dau bacșiș directorului cimitirului, nu ai unde să calci și mormintele mai vechi sunt săpate din nou, ca să facă loc celor noi.

Numai mestecenii bătrâni scăpaseră acest spațiu de tractoare.

Impermeabilele căzură singure, amândoi se așezară fără să se sfătuiască, cu fața întoarsă spre Spațiu. Văzut din umbră, vidul acesta însorit se oferea în întregime privirilor. Pata albă a gării micuțe se pierduse deja în depărtare. Dincolo de șirul de copaci, în lungul căii ferate, șerpuia o dâră de fum.

Priviră, respirară în tăcere. Ce plăcere să stai așa. Inokenti își pusese capul pe genunchii ei. Clara descoperi o ceafa fragilă, de băiețel, dar tunsă de un coafor răbdător și abil. Se minună:

— Ce curățenie în cimitirul acesta! Nu sunt vite ca să-l murdărească, nici păcură pe jos.

— Da, spuse Inokenti, cu un suspin de plăcere. Îți face plăcere să fii îngropat aici! Mai târziu nu o să mai dăm peste o asemenea ocazie, o să fiu îngropat în altă parte. O să-mi pună sicriul plumbuit într-un avion și apoi o să fie transportat cine știe unde cu un furgon...

— E puțin cam devreme să te gândești la asta, Ink!

— Când ești înconjurat numai de minciună, vrei să lași totul, Claronka. Asta vine repede, de două ori mai repede.

Vocea lui, de altfel, era sfârșită și joasă. Poate din cauza meseriei. Sau a vieții lui întregi. Poate numai din cauza soției. Clara nu putea solicita alte detalii.

— Ce era deci în dulapul acela?

— În dulap?

Inokenti își fixă privirea de obicei îngrijorată, lipsită de abandon:

-...În dulap, ei bine, imaginează-ți... (Imaginându-și povestea prea lungă, se descurajă.) Nu, ar fi prea lung... Altădată...

Dacă se temea de lungime în momentul acela, când avea să-i vorbească despre aceste lucruri? Sau poate că era astfel făcut, că îi plăcea numai noutatea, să fie cel dintâi?

Trebuia deci să-i smulgă totul din zbor și cu lăcomie!

— Nu ți-a mai rămas nimeni pe lume?

— Ba da, imaginează-ți, un unchi, un frate al mamei! Și n-am știut nimic de el până anul trecut.

— Nu l-ai văzut niciodată?

— Ba da, când eram mic, dar nu-mi mai amintesc nimic.

— Unde locuiește?

— La Tver.

— Unde e asta?

— Kalinin, dacă vrei. Două ore de mers, dar nu reușesc niciodată să fac călătoria asta. Când o s-o pot face, dacă nu stau niciodată în Rusia?... I-am scris, bătrânul a fost foarte mulțumit.

— Ascultă, Ink, trebuie să mergi! Dacă nu, o să ai mai multe regrete!

— Am de gând s-o fac, te asigur! Într-o zi o să merg, îți promit!

La adăpost de soarele nimicitor, Inokenti își revenise, arăta mai bine.

Unde să meargă acum? Pădurea închidea orizontul și nu exista drum: la un capăt al cimitirului era un lan de floarea-soarelui, la celălalt, unul

de sfeclă. Unicul drum era cel pe care merseseră femeile și ducea în sat. Odată ajunși acolo aveau să găsească un drum prin pădure. Plecară deci în direcția satului.

Inokenti se dezbrăcă și de vestă, rămânând în cămașa albă, fină. Spatele lui, cu omoplați ascuțiți, era osos. Își luă înapoi pălăria, ca să se apere de soare.

— Știi cu cine semeni? Îi spuse Clara râzând. Cu Esenin întorcându-se în satul lui după sejurul în Europa.

Inokenti zâmbi, își adună amintirile...

— A, da, în ținutul meu natal, și ce să găsesc aici? Străin de toate... Nu mai știu să cosesc, nici să ar...

Intrară pe o uliță pustie. Nu erau mai mult de zece metri între șirurile de case, dar pământul era stricat cu totul, desfundat de șenile și de roțile căruțelor secole la rând, sfărâmat în bulgări de noroi uscat care îți ajungeau până la genunchi, scobit de băltoace de plumb lichid, pe care nici o vară nu le putea învinge, așa că cele două margini ale uliței erau despărțite de o albie. Singurele cărări practicabile erau cele din fața caselor și trebuia să alegi de la început între o margine și cealaltă.

O fetiță venea spre ei repede, cu un coșuleț de papură în mână.

— Fetițo... începu Inokenti, apoi, dându-și seama că nu era o fetiță: Domnișoară! - Dar ea mergea repede și era o femeie de vreo patruzeci de ani, incredibil de mărunțică, cu ochii acoperiți de albeață. Cuvintele lui Inokenti puteau fi socotite deci o glumă proastă și nu mai știu cum să i se adreseze... — Cum se numește satul acesta?

— Rojdestvo, spuse ea, privind în direcția lor cu ochii ei bolnavi și urmându-și drumul cu același pas.

— Rojdestvo, spuseră surprinși cei doi tineri. E un nume neobișnuit! Și strigară în urma ei: în onoarea cui?

— Un nume, așa cum se dă, eu de unde să știu! strigă ea peste umăr.

Și își continuă drumul.

Unde dispăruseră gospodinele acelea așa de încărcate care coborâseră în aceeași gară? Nu era nimeni pe ulițe sau în case. Sărmanele uși strâmbe, ca ușile unor cotețe, ferestruicile cu geam dublu, fără ochiuri, condamnate să rămână închise iarnă și vară, nu păreau să ascundă vreo urmă de viață omenească. Nu se vedeau și nu se auzeau porcii clasici, nici cea mai măruntă pasăre. Zdrențele și cearșafurile întinse într-o curte mărturiseau că fusese cineva acasă în dimineața aceea.

Soarele umplea complet tăcerea.

În fundul unei curți văzură o mișcare. Târându-și galoșii de cauciuc pe pământul uscat, trecu o bătrână, care se uita fix în palma ei strânsă.

— Măicuță!

Ea nu auzi nimic.

— Măicuță!

Ea ridică fruntea.

— Nu aud bine, îi preveni ea cu o voce plată, uscată. Ochii ei nu păreau surprinși de înfățișarea acestor trecători prea bine îmbrăcați.

— Nu aveți lapte de vânzare? întrebă Clara.

Nu aveau ce face cu laptele, dar era o introducere bună și Clara știa fiindcă vizitase și alte colhozuri.

— Nu avem vaci, răspunse cu demnitate bătrâna.

Avea în mână un puișor alb cu galben care nu se zbătea, nu tresărea.

— Măicuță, cum se numea biserica asta? Întrebă Inokenti.

— Ce înseamnă *se numea*? spuse ea, privindu-i ca printr-un văl. Fața ei flască reflecta reținere și gravitate.

— În fine, fiecare biserică are un nume.

— Da, nu mai mult, răspunse bătrâna. Pe a noastră au închis-o demult, de douăzeci de ani. Trebuie să mergi o oră cu căruța ca să ajungi la altă biserică. Mai era una, fără încălzire, dar au dărâmat-o prizonierii.

— Ce prizonieri?

— Germanii.

— Și de ce?

— Ca să transporte cărămizile la Nara. Acum îmi crapă puii. E al patrulea. Mă întreb și eu.

Clara și Inokenti ridicară din umeri cu un gest de înțelegere.

— Dacă îi strivește cloșca? se întrebă bătrâna și, târându-și galoșii, intră pe ușa joasă a izbei.

Până la capătul uliței nu mai văzură altă urmă de mișcare sau viață, nici un câine, nici un lătrat. Două sau trei găini scormoneau pământul fără zgomot. Cu un pas de fiară, o pisică ieși din scaieți: nu avea nimic dintr-un animal domestic, nu întoarse capul spre acești oameni, mirosi solul în toate direcțiile și o luă spre drumul mare, la fel de mort ca și ulița de pe care ieșea.

Biserica se ridica la răscrucea celor două ulițe. Era o clădire robustă, solidă, iar cărămizile fără crăpături formau desene, cu pietre ieșite în relief sub formă de cruci, și străjuită de o clopotniță încununată cu două niveluri dantelate. Era invadată de mușchi și de iarbă și o mulțime de rândunele și păsări mărunte zburau la înălțimea dantelăriilor, într-un vârtej neîntrerupt și mut, adăpostindu-se sub streașină, ieșind, ocolind-o. Puțin accesibilă, cupola clopotniței era intactă, dar cupola bisericii fusese jefuită de acoperământul de zinc și își arăta grinzile acoperișului. Cele două cruci rămăseseră, supraviețuind celor două decenii. Ușa joasă a clopotniței era larg deschisă și se vedeau o lampă de petrol care ardea în umbră, bidoane de lapte, dar nici un semn de viață. Era deschisă și poarta care dădea spre subsolul bisericii și treptele erau pline de saci, dar nici acolo nu era nimeni.

Nu se vedea nimeni nici în curtea bisericii sau în întinderea împrejmuită din jurul bisericii. De o parte și de cealaltă, între biserică și clopotniță, pământul fusese arat de tractoare, de mașini care, tremurând și înfundându-se, riscaseră o tentativă furioasă, o ultimă tentativă, încă o dată, ca să scape, să ajungă la depozit, să plece din nou, și pământul, mutilat, desfigurat, îndurerat, era acoperit de monstruoase cruste cenușii, lipite, și de puroi topit livid.

Exista deci o biserică, era acolo, dar tinerii trebuiră să caute mult timp un loc prin care să traverseze ulița pe uscat. Reușiră să treacă făcând un ocol, prin manevre false și sărituri peste obstacole.

În solul uliței erau incrustate bucăți mari de piatră acoperite de noroi. Sub zidul bisericii se etalau bucăți, fragmente de marmură albă, roz și galbenă.

Deși încălzit de soare, în loc să se înroșească, Inokenti pălise. Sub pălărie, părul îi era ud.

Se apropiară de biserică. O duhoare copleșitoare plana în aerul nemișcat și arzător, de apă stătută, sau de hoituri, sau de gunoaie. Amândoi începură să regrete acest ocol și nu simțiră dorința de a vizita această biserică, ce nu oferea nimic demn de văzut, de altfel. Dincolo de ea se vedea o pantă și la picioarele ei creșteau sălcii enorme în cerc, un întreg regat arborescent, și nu mai exista altă scăpare decât să alergi acolo jos.

O voce îi interpelă:

— Nu aveți ceva de fumat, cetățeni?

Un țăran scund, cu capul între umeri, de parcă ar fi fost înfrigurat sau speriat, dar cu înfățișare dezghețată, ieșise nu se știe de unde și se uita la ei.

Inokenti se căută prin buzunare, dezamăgit parcă fiindcă nu găsea nimic.

— Nu fumez, tovarășe.

— Păcat, spuse omul fără gât care nu se îndepărtă și se uită la bizarii vizitatori cu ochii lui ageri. Nu vedea mașina care îi adusese aici, dar flerul lui vedea în ei o categorie deosebită din rasa „șefilor”.

— Cum se numea această biserică?

— „Nașterea Domnului”, răspunse el, renunțând la orice respect, verbul folosit la trecut arătându-i parcă cu cine avea de-a face, apoi dispăru în spatele unei case, la fel de rapid cum apăruse.

Pe drumul lor, puțin mai jos, văzură un om cu un singur picior, cu piciorul de lemn dezgolit, în cămașă albastră de bumbac cârpită cu alb, care se răcorea așezat pe o piatră, la umbra unui tei.

— De unde e marmura asta? îl întrebă Inokenti.

— Ce? întrebă mujicul cârpit.

— Pietricelele colorate de acolo.

— A-ha-a-a-a!... Din naosul pe care l-au demolat. Se gândi și apoi adăugă:

— Iconostasul.

— De ce? Se gândi.

— Ca să pietruiască drumul.

— De unde e... mirosul acesta? întrebă Clara.

— Ce miros? întrebă șchiopul surprins. Se gândi.

— A-ha-a-a-a! Cred că vă referiți la grajdul nostru. Uitați, acolo e grajdul.

Întinse mâna, dar ei nu se mai uitau, se grăbeau să scape de acolo ca să ajungă mai repede la sălcii.

— Și acolo jos?

— Acolo jos? Nu-i nimic. Se gândi un moment.

— A, da! E râul.

O cărare bătătorită cobora spre el. Clara ar fi luat-o la fugă, dar aruncă o privire îngrijorată spre fața palidă a lui Inokenti și își potrivi pasul după cel al tovarășului său.

— După un asemenea sat regreți cimitirul de dimineață, spuse ea, clătinând din cap. Ce ai, șchiopătezi?

— Mă roade un pantof.

La umbra primei sălcii, imensă, se opriră și priviră înjur. Departe de duhoare, în răcoarea aceea umedă și verde, vedeau biserica pe culme și nu mai aveau sub ochi mutilarea teribilă a acelui pământ, numai punctele zburătoare ale păsărilor care se lansau sau planau în jurul clopotniței, și vederea lor te bucura.

— Ești foarte obosit! îi spuse Clara cu o voce neliniștită. Trebuie să te odihnești. Ia să văd ce ai la picior.

El lăsă hainele să cadă și se așeză pe pământ, sprijinit de un trunchi înclinat. Închise ochii. Cu capul întors, privi apoi în sus, spre biserică.

— Uite, Clarocika, două Nașteri care nu seamănă deloc...

— De ce două?

— Aici și în Vest. Ai văzut ce înseamnă asta la noi. În Vest, de Crăciun, cerul se acoperă de reclame luminoase, străzile sunt aglomerate, lumea se calcă pe picioare în magazine, toți își fac cadouri. Uneori, într-o vitrină amărâtă, strânsă între altele două, poți vedea o iesle cu Iosif și măgarul lui.

— Iosif și măgarul?

Atunci, la poalele bisericii, într-o adâncitură, văzură o alee de tei care scăpaseră și un mormânt pe care nu-l observaseră până atunci, cu un obelisc.

— E păcat că nu l-am văzut.

— O să fac eu o tură! hotărî Clara și, luând-o peste câmp, cu viteză, plecă. Fuga ei părea veselă, dar Clara nu avea nici o fărâmă de bucurie în inimă.

Se opri un moment ca să citească inscripția și coborî la fel de ușor, în timp ce picioarele ei solide se opreau la fiecare șanț.

— Ce crezi că e?

— Un preot?

— „Glorie eternă războinicilor din Divizia a IV-a a miliției populare, care au murit cu vitejie, pentru onoarea și independența... În numele Ministerului de Finanțe.”

— De Finanțe? rosti el surprins mișcându-și urechile lungi cu pavilionul cărnos și tivit. Chiar Finanțele! Sărmani birocrați! Câți au căzut aici? Cu o pușcă la câți oameni? Divizia a patra a miliției populare?

— Da.

— O divizie de oameni dezarmați! Și erau în a patra... Asta a fost cea mai mare atrocitatea a războiului: miliția populară...

— Atrocitate? De ce? Întrebă Clara perplexă. Inokenti suspină și plecă fruntea.

— Te simți rău?... Ink! Poate ar trebui să ne întoarcem? Nu mergem mai departe?

El suspină din nou.

— Nu, nu-i nimic. Căldura nu-mi face bine. Și nu m-am încălțat cum trebuia, o lipsă de prevedere.

— Și eu am greșit, trebuia să-mi iau niște pantofi purtați. Unde te-au ros? Trebuie să punem câteva foi de ziar sub călcâi și o să te simți mai bine.

Și așa făcură.

Pe cer, ici și colo, apăruseră nori care se îngrămădeau. Uneori ascundeau soarele și îi atenuau strălucirea.

— Ce să facem, Ink? Să continuăm drumul? Voiam să mergem în pădure, nu-i așa? Vrei să mergem pe lângă râu, la umbră?

Se simțea deja mai bine, zâmbea.

— Uite ce becisnic, nu-i așa? Întotdeauna în mașină... Tu meriți toate complimentele!! Haidem, să mergem. Pe ce mal o luăm?

Puțin mai la vale de ei, un pod traversa râul. Era legat de sălcii, de o parte și de cealaltă, cu fire de fier, în caz de inundații.

Trebuiau să traverseze? După râu, drumul avea să fie diferit, diferite și cuvintele lor, și toată plimbarea. Să traverseze? Să nu traverseze?

Traversară. Pe panta blândă și liberă care urca de la râu se aliniau culturi regulate. În afară de sălcii, mari iubitoare de apă, care optaseră de bunăvoie pentru malul râului, se mai vedeau șiruri de mesteceni și brazi și, mai departe, o mlaștină colmatată, cu broaște și frunze moarte, cu o formă atât de regulată, încât se vedea că fusese creată artificial. Ce era oare? Un vechi domeniu abandonat? Pe cine să întrebe?

De acolo, văzută printre mesteceni și sălcii, biserica părea și mai frumoasă și parcă inaccesibilă. Altădată, la sunetul clopotelor venea probabil și satul vecin, ale cărui ogoare erau aproape.

Dar erau sătui de sate și urmară firul apei.

Ar fi fost plăcut să se aventureze pe jos în lumea aceasta care avea viața ei proprie, viață închisă de umbră și umezeală. În locurile mai puțin adânci se vedea și se auzea cutremurându-se suprafața apei; în alte locuri erau ochiuri de apă aparent nemișcate, ciudate, inexplicabile, și peste tot umblau păianjenii de apă în regată și probabil că erau pești și raci. Dar malul le era interzis din cauza unei bariere de netrecut din urzici și a unui pâlc de arini prea deși.

O salcie enormă și diformă pleca de pe malul lor și își întindea trunchiul spre celălalt mal, ca un pod, iar ramurile ei îndoite și contorsionate erau ca niște bare de sprijin.

— Un adevărat baobab! strigă Clara bătând din palme. Ce splendoare! Să trecem dincolo! Terenul pare mai accesibil!

Inokenti clătină din cap cu un aer de neîncredere. Dar Clara sărise deja pe trunchiul înclinat și îi întindea mâna ei puternică.

— Haidem!

I se părea că acest lucru nu ar fi putut avea decât urmări fericite. Pe celălalt mal ar fi găsit sau și-ar fi spus ceva care ar fi dat sens plimbării lor.

Recalcitrant, Inokenti îi întinse până la urmă mâna lui delicată.

Trunchiul de salcie se întindea fără denivelări, dar destul de sus. Inokenti păși încet și cu grijă, fără se uite în jos. În plus, ramura de care se țineau le închise drumul și trebuiră să sară pe deasupra. Făcu lucrul acesta într-o tăcere perfectă, iar fața lui reflecta o concentrare extremă. Săriră fără să se zgârie prea tare. Dar se vedea că Inokenti nu era prea încântat de această trecere.

Celălalt mal nu le aduse nimic. Își spuseră lucruri banale. De sus se auzea huruitul înfundat al unui tractor. În curând, drumul se îndepărtă de malul apei. Trebuiră să părăsească umbra, să urce pe singurul drum posibil. Inokenti șchiopăta din ce în ce mai tare.

Ajunseră la curtea unui colhoz deschis, cu o căsuță și un capăt de hangar. Căsuța trebuia să îndeplinească rolul de birou: era încununată de un drapel roz pal, care se mișca puțin. Hangarul era destul de lat ca să cuprindă următoarea lozincă, scrisă pe un singur rând: „Înainte! Comunismul va învinge!” O mulțime de vehicule vechi, cărămizii, de un albastru șters sau de un verde lepros, destinate unor misiuni misterioase, cu trompele lor, cu gurile de tun, cu timonele lor și, printre ele, o bucătărie mobilă și remorci cu armăturile căzute sau lăsate în jos se etalau peste tot, abandonate pe o suprafață vastă, la fel de chinuită și brăzdată ca și în sat și aproape impracticabilă. Un bărbat îmbrăcat cu o haină lungă și jegoasă rătăcea fără scop de la un vehicul la altul, se înclina, se ridica iar, examina nu se știe ce. Era singur.

Pe deal zumzăia unicul tractor.

Nu era alt drum și trebuiră să treacă prin curte, așa cum se putea, pe crestele făgașelor. Inokenti șchiopăta. Căldura era din nou apăsătoare. Coborâră spre râu.

Curgea sub un pod de beton. Podul acesta banal și robust unea cele două râuri în ecuație, ca două destine. Probabil că fă-cea parte dintr-un drum național.

— Dacă am face autostopul? propuse Inokenti. Doar n-o să ne întoarcem pe jos la gară?

Ziua era la mijloc, plimbarea, la sfârșit.

Cine i-a înzestrat pe oameni cu membrana aceea care îți arată aproape vizibil, aproape audibil, ce trebuie să faci ca să vii în ajutorul altui om?

Dar nu trebuia să se întâmple nimic. Nu putea să se întâmple.

Sub pod descoperiră un izvoraș. Se așezară, băură, avură chef să se ude pe picioare.

Atunci, deasupra capetelor lor se auzi un huruit puternic. Ieșiră imediat și priviră în sus, spre șosea.

Pe asfalt defila o coloană de camioane mici și noi, identice, acoperite cu prelată. Fruntea și coada coloanei se pierdeau la orizont. Vehicule cu antene, camioane de depanare, camioane-cisternă „Inflamabil", camioane care remorcau bucătării. Între vehicule, distanța de douăzeci de metri era neclintită, atât era de riguroasă ordinea în coloana aceasta care huruia pe pod. În fiecare cabină, lângă șofer, se afla un subofițer sau un ofițer. Prelatele adăposteau numeroși soldați: deschizăturile rabatabile și spatele camioanelor lăsau să se vadă fețele lor indiferente față de locurile din care plecaseră, față de locurile pe care le traversau, față de locurile în care aveau să ajungă, fețe de lemn în timpul serviciului.

Între momentul în care Clara și Inokenti se ridicaseră și tăcere numărară o sută de vehicule.

Apa începu din nou să clipocească mângâind pilonii ferestruiți ai vechiului pod din lemn.

Inokenti se lăsă să cadă pe o piatră, aproape de pârâu, și spuse cu un aer rătăcit:

— O viață care se prăbușește.

— De ce? În ce, Ink? întrebă ea cu un accent de disperare. Mi-ai promis că îmi vei explica totul și nu mi-ai explicat nimic!

Îi aruncă o privire de bolnav. Luă o crenguță în loc de creion. Desenă un cerc pe pământul umed.

— Vezi cercul acesta? E patria noastră. E primul cerc. Iată-l pe-al doilea (făcu un cerc mai mare): e omenirea. S-ar putea crede că primul se înscrie în al doilea? Gândește-te! Între cele două există bariere de idei preconcepute. Și chiar sârme ghimpate și mitraliere. Nici cu trupul, nici cu sufletul nu putem trece de aceste obstacole, în cea mai mare parte a timpului. Așa că omenirea parcă nici n-ar exista. Ce de patrii, numai patrii, toate diferite, pentru toți oamenii...

În zilele următoare, Secția Specială îi propuse Clarei să completeze un chestionar confidențial. Ea îl completă fără eforturi: o origine socială imaculată, o viață în floare, încununată de bunăstare materială, liberă de orice lucru care ar fi compromis un cetățean.

Notele informative trecură din mână în mână și, după câteva luni, primiră un aviz favorabil. În timpul acesta, Clara își termină studiile superioare și trecu pragul postului de gardă care păzea misterele din Marfino.

CAPITOLUL XLV

Ca și celelalte tovarășe de promoție din Școala de Transmisiuni, Clara ascultase instrucțiunile înghețate ale lugubrului maior Șikin.

Aflase că avea să muncească printre spioni periculoși, câini de pază ai imperialismului mondial și ai Serviciilor Secrete americane, întotdeauna dispuși să-și vândă țara pe nimic.

Fu trimisă la laboratorul de vidare. Așa era numit atelierul în care se fabricau tuburi electronice, în folosul celorlalte laboratoare. La început erau suflate într-o suflerie alăturată; apoi, în atelierul de vidare propriu-zis, care ocupa o încăpere mare și întunecată orientată spre nord, tuburile erau vidate de trei pompe huruitoare. Aceste pompe împărțeau camera ca niște dulapuri. Chiar și ziua se aprindea lumina. Solul, cu dale, răsuna de ecoul pașilor și al scaunelor mutate. În fața fiecărei pompe, așezat sau în picioare, se agita un „pompist" specializat, recrutat dintre deținuți. În două sau trei locuri, alți prizonieri erau așezați la măsuțe. Ca „externi" nu erau decât tânăra Tamara și șeful laboratorului, care purta o tunică de căpitan.

Acest superior al Clarei îi fusese prezentat în biroul lui Iakonov; era un evreu bătrâior, rotofei, cam plictisit. Considerând că era inutil s-o sperie și el, îi făcu semn să-l urmeze și îi spuse pe scară:

— Bineînțeles, nu știți să faceți nimic și nu cunoașteți nimic?

Clara răspunse ceva vag. Spre groaza ei, la rușinea de a fi demascată se adăuga spaima de a etala în plină zi o ignoranță demnă de râs.

Intră în laboratorul care adăpostea monștrii în combinezoane albastre ca un om care se aventurează într-o cușcă de fiare sălbatice. Se temea să și ridice ochii.

De fapt, trei pompiști, ca niște fiare în cușcă, se învârteau pe lângă pompele lor. Aveau de îndeplinit o comandă urgentă și nu dormeau de două nopți. La pompa din mijloc, totuși, un prizonier de patruzeci de ani bătuți, pleșuv, cu o barbă de șase zile, se opri, zâmbi de la o ureche la cealaltă și declară:

— Uitați-vă, băieți! Vin întăririle!

Și toată teama ei se risipi. Erau atâta bunătate și candoare în această exclamație încât Clara trebui să se stăpânească să nu răspundă cu un zâmbet.

Cel mai tânăr dintre tehnicieni, care lucra la pompa cea mai mică, se opri la rândul lui. Era un adolescent cu fața veselă, de șirengar, cu ochi nevinovați. Privirea pe care i-o aruncă Clarei era privirea unui bărbat lipsit de apărare. Nici un băiat nu o privise astfel pe Clara.

În schimb, cel mai bătrân dintre pompiști, Dvoietiosov, a cărui enormă mașină zumzăia în fundul camerei cu o intensitate deosebită, era un vlăjgan înalt prost construit, osos, dar cu burta flască, și care, de

departe, o privi disprețuitor, de sus, și se ascunse în spatele dulapului, de parcă i-ar fi fost groază să privească o asemenea oroare.

După aceea văzuse că acest comportament nu avea nimic jignitor, că acest om se purta la fel cu toți „externii" și nu putea să vadă un șef fără să-și facă pompa să urle, forțându-l astfel pe intrus să ridice vocea. Își neglija îmbrăcămintea într-un mod provocator, putea să se prezinte la muncă cu un nasture de la pantaloni suspendat fragil de un fir de ață sau cu o gaură în fund, cu singura concesie că, în prezența fetelor, nu-și băga mâna sub salopetă ca să se scarpine.

— Până la urmă, sunt în țara mea! De ce să te rușinezi când ești în patria ta adevărată!

Cât despre pompistul din mijloc, deținuții, chiar și cei mai tineri, îl strigau pe numele de familia, Zemelia, și el nu se formaliza în fața acestei familiarități. Era un om în genul celor numiți de psihologi „solari" și evocați de limbajul popular sub numele de „Ion care râde cu gura până la urechi". Observându-l în săptămânile următoare, Clara remarcă faptul că nu regreta nici o pierdere, fie că era vorba de un creion rătăcit sau de viața lui mutilată, că nu se supăra pe nimic și pe nimeni, că nu se temea. Era un inginer strălucitor, specialist în motoare de avion, care eșuase la Marfino din greșeală, dar se obișnuise cu casa și nu ardea de dorința de a ieși, considerând pe drept cuvânt că nu ar fi câștigat nimic din acest schimb.

Seara, atunci când pompele se linișteau, lui Zemelia îi plăcea să vorbească în liniște sau să-i asculte pe alții.

— În vremurile bune era de ajuns să iei cinci ruble și să-ți cumperi ce doreai, peste tot erau vânzători care îți propuneau ceva, spunea el cu un zâmbet larg. Nimeni nu-ți vindea rahat. Cizmele erau cizme adevărate și le purtai zece ani fără să le lipești și încă cincisprezece după ce le reparai. Nu tăiau pielea la limită, ca astăzi, nu, îți înfășurau piciorul pe deasupra. Și apoi mai erau, nu-mi aduc aminte acum cum se chemau, cizmele acelea roșii cu motive colorate, cu talpa tăbăcită în alcool, acelea nu erau cizme, erau ca un suflet de schimb. (Zâmbitor, clipea așa cum se face în fața soarelui de iarnă.) Uitați, în gări, de exemplu... Nu dormea nimeni pe jos, nu petreceai zile întregi și nu te omorai pentru un bilet. Era de ajuns să ajungi cu un minut înainte, să cumperi locul, să urci, erau întotdeauna vagoane libere. Și trenurile nu erau cruțate, mergeau repede, trebuia să le vedeți. Pe scurt, viața era *simplă*, fără povești...

Cel mai în vârstă dintre tehnicieni, legănându-se cu tot trupul lui masiv, cu pumnii strânși în buzunare, părăsea colțul întunecos în care era ascunsă cu grijă masa lui de privirile autorităților și venea să asculte și el. Se oprea în mijlocul camerei, cu ochelarii lunecând de pe nas, cu o privire oblică a ochilor lui ieșiți din orbite.

— Zemelia! Ai cunoscut deci vremea țarului. Zemelia se scuza cu un zâmbet: „Ce să faci".

— Cu atât mai rău pentru tine, replica Dvoietiosov, clătinând din cap. Trebuie să le uiți. Noi, acum, ne jucăm cu pompa socialistă.

— Dar în fine, spunea timid Zemelia, e mai mult sau mai puțin organizat socialismul.

— Crezi? spunea bărbatul mai vârstnic, rostogolindu-și ochii.

— Bineînțele-e-e-s. Din 1933, cred.

— Adică de când a fost foamete în Ucraina? Stai, stai, atunci ce se fabrică zi și noapte la pompele noastre, în momentul acesta?

— În momentul acesta? Comunismul, desigur, răspundea Zemelia radios.

— Ce? Ai tu întotdeauna răspunsul pregătit!... mormăia decanul pompiștilor cu un aer bovin, apoi se întorcea în colțul lui, târându-și picioarele.

Vorbeau așa pentru ei sau pentru Clara? Totuși, ea nu îi denunțase niciodată.

Obligațiile ei se dovediră a fi modeste: în schimburi cu Tamara, trebuia să se prezinte dimineața, o dată la două zile, și să asigure serviciul până la șase seara; a doua zi începea tura după prânz și stătea până la unsprezece noaptea. Căpitanul era mereu prezent dimineața, fiindcă putea fi convocat de superiori la orice oră din zi, dar seara nu venea niciodată, nefiind obsedat de avansare. Misiunea principală a fetelor era să facă act de prezență, adică să-i spioneze pe deținuți. De altfel, pentru „formarea" lor, șeful le încredința lucrări neînsemnate, care nu erau urgente. Clara nu o vedea pe Tamara decât două ore pe zi. Sus-numita Tamara lucra la baza Marfino de un an și vorbea normal cu deținuții. Clara observă chiar că era în termeni mai mult decât intimi cu unul din ei, că îi aducea cărți, dar acest schimb nu era văzut niciodată. În plus, fără să trebuiască să iasă din Institut, Tamara frecventa cursurile de engleză puse la dispoziția „externilor", ținute de profesori deținuți (aceștia munceau benevol, bineînțeles, și acesta era un aspect folositor). Tamara risipi curând groaza Clarei, care se temea de atrocitățile pe care le-ar fi putut săvârși acești oameni.

Până la urmă, Clara începu să vorbească cu unul dintre prizonieri. De fapt, nu era un criminal de stat, ci un deținut de „drept comun", cum erau puțini la Marfino. Era vorba despre suflătorul Ivan, un meseriaș prea bun, spre ghinionul lui. Bătrâna lui soacră spunea despre el că era regele meseriașilor și împăratul bețivanilor. Câștiga mult, bea de stingea și, atunci când era în viile Domnului, își bătea femeia și își teroriza vecinii. Toate acestea erau ceva normal, dar într-o zi drumul lui Ivan se încrucișă cu drumul MGB-ului. Un „tovarăș" fără galoane sau trese, dar respirând autoritatea, îl convocă și îi propuse să lucreze cu un salariu de trei mii de ruble. La serviciul lui, Ivan primea mai puțin, dar câștiga până la urmă mai mult, fabricând piese suplimentare. Uitând cu cine avea de-a face, îndrăzni să ceară patru mii de ruble pe lună. Interlocutorul lui prea calificat îi acordă un spor de două sute de ruble. Ivan nu acceptă. Necunoscutul îl concedie. După următorul salariu, cum se îmbătase și făcea mare zarvă în curte, miliția, până atunci surdă la toate apelurile, se arătă sub forma unui detașament complet care îl luă. A doua zi fu

judecat, primi un an și, după verdict, apăru în fața aceluiași Manitu fără insigne, care îi explică faptul că îl aștepta aceeași muncă în același loc, dar fără bani. Dacă era nemulțumit de aceste dispoziții, putea să plece să scoată cărbune, dincolo de Cercul Polar.

Acum Ivan era acolo, suflându-și tuburile electronice cu forme amețitoare și mereu schimbate. Timpul i se apropia de sfârșit, dar avea cazierul pătat, și, ca să nu fie expulzat din Moscova, își implora șefii să-l păstreze în același loc în calitate de extern, chiar cu un salariu de o mie cinci sute de ruble.

Nici un om din *șaraşka* nu ar fi fost impresionat de această poveste fără răutate, nici de concluzia ei fericită, fiindcă acolo erau oameni care petrecuseră cincizeci de zile în celula condamnaților la moarte și alții care îl cunoscuseră personal pe Papa sau pe Albert Einstein. Clara fu totuși mișcată de această istorie. În definitiv, după vorbele lui Ivan, oamenii aceia „făceau tot ce voiau".

Speriată de politici, menținea între ea și ei distanța raporturilor oficiale circumspecte. Povestea suflătorului insinua totuși în mintea ei bănuiala că, printre aceste salopete albastre, puteau să se afle oameni la fel de inocenți... Dacă era așa, tatăl ei avusese oare ocazia să condamne unul din ei?

Nu era nimeni pe care să-l poată întreba, nici acasă, și nici la muncă. Prietenia ei față de Inokenti și plimbarea lor nu avuseseră nici o urmare, fiindcă plecase din nou în străinătate în tovărășia Narei.

Totuși, în anul acela, Clara își făcu primul ei prieten adevărat. Pe Ernst Golovanov nu-l cunoscu la muncă. Era un critic literar pe care îl adusese Dinera acasă, într-o bună zi. Nimic din junele prim seducător, de-abia avea înălțimea Clarei - văzut de departe, părea mai scund - iar fruntea și capul lui pătrat dominau un trunchi la fel de pătrat. Cu puțin mai în vârstă decât Clara, părea deja matur, cu burta lui mare și alura puțin sportivă. (Dacă trebuie să spunem totul, adevăratul lui nume era Saunkin și Golovanov era pseudonimul ales de el.) Dar era un băiat cultivat, așezat, interesant, care se gândea deja să intre în Uniunea Scriitorilor.

Într-o zi îl însoți la Malîi Teatr. Se juca *Vasa Jeleznovna*. Spectacolul era deplorabil. Sala era pe jumătate goală. Artiștii erau probabil demoralizați. Soseau pe scenă plictisiți, ca niște angajați la birou, și se întorceau în culise cu bucurie. În fața acestui gol, jocul lor era aproape umilitor: machiajul și rolurile evocau o distracție prea frivolă pentru adulți. În liniștea auditoriului nu s-ar fi mirat nimeni dacă o voce calmă, vorbind pe un ton intim, i-ar fi sfătuit: „Haideți, copii! Nu mai faceți pe bufonii!", aducând astfel prăbușirea totală a piesei. Umilirea actorilor contamina sala. Fiecare era dominat de impresia că se vârâse într-o acțiune lipsită de strălucire și îi era rușine să-și privească vecinul. Astfel că antractele se scufundau în aceeași tăcere ca și derularea scenelor. Cuplurile schimbau șoapte muribunde sau umblau prin foaier fără să scoată un sunet.

Pentru Ernst și Clara, primul antract se desfășură în felul acesta: Ernst pleda pentru Gorki și se indigna în numele lui, văzându-l atât de prost interpretat, și nu-l scutea de critică pe Jarov, artist al poporului, care juca însă cu o inconștiență nerușinată; cu mai multă asprime încă, critică rutina endemică din Ministerul Culturii, care cuprinsese până la urmă teatrul nostru și magnifica sa tradiție realistă, inspirându-le neîncredere spectatorilor. Ernst nu era numai un scriitor capabil să mânuiască penelul cu îndemânare: vorbea simplu și elegant, fără să se bâlbâie sau să lase frazele neterminate, când se enerva.

La al doilea antract, Clara îi ceru să rămână cu ea în lojă și îi spuse:

— Dacă sunt sătulă de Gorki și Ostrovski e din cauză că m-am săturat să văd cum stigmatizează puterea capitalului, să aud cum denunță jugul familiei, cu toți bătrânii aceștia care se căsătoresc cu fete tinere. De cincizeci de ani, de o sută de ani nu se mai întâmplă așa și noi ne tot încăpățânăm să facem zarvă și să denunțăm realități moarte și îngropate. Realitatea de astăzi nu poate fi văzută pe scenă.

— E puțin adevărat.

Ernst o privi pe Clara cu un zâmbet binevoitor și curios. Nu se înșelase în privința ei. Fata aceasta nu avea un exterior foarte seducător, dar nu te plictiseai în compania ei.

— La ce vă gândiți concret?

Nu era nimeni în lojile vecine, nici deasupra lor, la orchestră. In șoaptă și încercând să nu trădeze secrete de stat, nici interesul pe care îl simțea față de acești oameni, Clara îi povesti lui Ernst că lucra cu niște prizonieri care îi fuseseră zugrăviți ca niște câini de pază ai imperialismului, dar care se dovediseră a fi cu totul altfel și foarte diferiți între ei. Se întreba cu durere și îl întrebă și pe Ernst dacă nu existau și nevinovați printre ei.

Ernst ascultă cu atenție tot ce îi spunea și îi răspunse cu judecata unui om care s-a gândit deja la acest lucru:

— Cu siguranță. E un lucru inevitabil în orice sistem penitenciar, oricum ar fi.

Clara nu înțelegea despre ce sistem putea fi vorba și, fără să se gândească la răspunsul ei, simți nevoia de a împrumuta concluziile de la suflătorul de sticlă:

— Dar, Ernst, asta înseamnă că fac ce vor ei! E îngrozitor!

Pumnul ei puternic se încleștase pe catifeaua roșie a balustradei. Golovanov își puse degetele scurte alături, dar nu pe degetele Clarei, fiindcă nu practica genul acesta de intimități pe care le aduce întâmplarea.

— Nu, răspunse el cu blândețe și fermitate. Nu putem spune că „fac ce vor”. Mai întâi, ce să „facă”? Și ce să „voiască”? De fapt, e Istoria. Dumneavoastră și cu mine considerăm acest lucru oribil, dar spuneți-vă, Clara, că nu trebuie să ne resemnăm cu legea numelor mari. Cu cât este mai vast câmpul unui eveniment istoric, cu atât se înmulțesc șansele unor anumite erori, judiciare, tactice, ideologice, economice. Noi nu îmbrățișăm totalitatea procesului decât în liniile sale directoare și

esențialul este să te convingi că e inevitabil și necesar. Uneori, cineva este prejudiciat. Cineva care nu merită. Și morții din război? Și victimele, absolut nevinovate, ale cutremurului din Așhabad? Dacă se intensifică circulația automobilelor, va crește și numărul accidentelor. Înțelepciunea practică este să accepți viața în desfășurarea ei totală, cu dobânda ei de victime necesare.

În explicația aceasta era mult bun-simț. Clara se cufundă în gânduri.

Soneria sunase de două ori și spectatorii se întorceau în sală.

În actul al treilea, Roiek, care o interpreta pe sora mai mică a Vasei, făcu să se audă vocea ei melodioasă și reuși să repună spectacolul pe picioare.

Clara nu-și dădea seama că nu era pasionată de nevinovatul anonim, trimis de lege să putrezească demult dincolo de Cercul Polar, ci de cel mai tânăr dintre pompiști, cu ochii lui albaștri, obrajii acoperiți de un bronz auriu, aproape un copil în ciuda celor douăzeci și trei de ani. De la prima întâlnire, ochii băiatului scânteiaseră de o flacără de adorație nestinsă și Clara nu mai avea odihnă. Nu putea să ia în considerație, nici să aprecieze la justa lui valoare faptul că Rostislav venea dintr-un lagăr în care, timp de doi ani, nu văzuse o singură femeie. Ea se simțea doar, și pentru prima dată, obiect de admirație.

Admirația aceasta, de altfel, nu excludea orice alt sentiment la acest vecin al Clarei. Într-o asemenea recluziune, condamnată practic la lumina electrică, adolescentul părea să-și trăiască viața, foarte plină, efervescentă: acum meșterea câte ceva fără știrea șefilor; acum învăța engleză pe ascuns, ore întregi; acum telefona prietenilor, în alte laboratoare, și se ducea să-i întâlnească pe hol. Mișcările lui erau întotdeauna agile și întotdeauna, în orice moment, mai ales în clipa prezentă, părea acaparat fără rezerve de un interes captivant. Și admirația lui față de Clara nu era decât una dintre aceste distracții entuziaste.

Nu neglija, de altfel, să-și îngrijească exteriorul și răscroiala salopetei lăsa să se vadă, sub o cravată bălțată, o bucățică de pânză de o albeață impecabilă (dar Clara nu știa că acela era faimosul „plastron” inventat de Rostislav dintr-un cearșaf de la intendență tăiat în șaisprezece).

Tinerii pe care îi întâlnea Clara afară, mai ales Ernst Golovanov, aveau deja succes în carieră, se îmbrăcau, se deplasau, discutau cu intenția evidentă de a nu-și pierde o uncie de demnitate. În vecinătatea lui Rostislav, Clara se simțea în largul ei și avea chef să facă și ea pozne. Îl observa pe furiș cu o simpatie crescândă. Nu putea să-și închipuie că un băiat ca el și un om ca Zemelia ar fi putut fi într-adevăr câinii de pază ai imperialismului, contra cărora o prevenise maiorul Șikin. Ardea de dorința de a ști, mai ales în cazul lui Rostislav, crima pe care trebuia s-o ispășească. Și dacă mai avea mult. (Nu era căsătorit, în orice caz.) Nu putea să se hotărască să-l întrebe personal, imaginându-și că un asemenea procedeu ar traumatiza interlocutorul, aducându-i în fața

ochilor un trecut abominabil de care sărmanul băiat voia să se scuture, ca să scape pentru totdeauna.

Trecură două luni. Clara, perfect obișnuită cu toată lumea, auzise o grămadă de povești care nu aveau nimic de-a face cu serviciul. Rostislav pândea momentul în care, în timpul gărzii de seară, sau al cinei prizonierilor, Clara rămânea singură în laborator; își făcea o datorie din a se întoarce acolo ca să ia cine știe ce obiect uitat sau ca să lucreze în liniște.

În timpul acestor vizite vesperale, Clara începu să uite admonestările responsabilului operațional...

Seara se deschideau zăgazurile, normal, și aveau loc niște discuții torențiale, ale căror ape sălbatice duceau cu ele orice dig, orice prudență.

Adolescentul nu voia să scape de un trecut abominabil. Nu erau în el decât o tinerețe distrusă și o sete nepotolită de a cunoaște și a savura tot ce nu putuse încă să guste.

Locuise deci cu mama lui într-un sătuc din Podmoskovie, nu departe de Canal. Își terminase studiile secundare și apoi membrii Ambasadei Statelor Unite închiriaseră o izbă din sat. Ruska și doi colegi de-ai lui comiseseră imprudența (din curiozitate, desigur) de a merge de două ori la pescuit cu acești americani. Acest lucru nu păru să aibă consecințe, Ruska intră la Universitatea din Moscova, dar, în septembrie, când se întoarse în sat, fu arestat discret — atât de discret, că mama lui nu știu mult timp ce i se întâmplase. (Se pare că MGB-ul își aranja întotdeauna afacerile în așa fel, încât inculpatul să nu aibă timp să ascundă ceva sau să transmită un semnal ori o vorbă celor apropiați.) Îl închiseră în Lubianka (închisoare de care Clara nu auzise niciodată vorbindu-se înainte de Marfino). Se cercetă problema lui. Încercară să scoată de la Rostislav o mărturisire referitoare la misiunea pe care i-o încredințaseră Serviciile Secrete americane și adresa apartamentului clandestin în care își prezenta rapoartele. Ruska recunoștea că pe atunci era un cățelandru și nu știuse decât să-și scâncească dezorientarea. Apoi se întâmplase minunea: îl scoseseră pe Ruska din Lubianka aceea de unde nu iese nimeni fără o taxă vamală grea.

Acest lucru se întâmpla în 1945. Și de atunci stătuse la pândă.

Toată noaptea, Clara fusese foarte excitată de acest preambul. A doua zi, după-amiază, își bătu joc de ultimele precepte de vigilență, trecu peste ultimele limite ale decenței, se așeză fără fasoane lângă Ruska și, în zumzetul modest al micii pompe, continuară discuția.

În pauza de la micul dejun, amândoi te făceau să te gândești la doi copii care mușcă pe rând din același măr. Erau surprinși că lăsaseră să treacă atâta timp și nu se mărturisiseră unul altuia. De-abia terminau frazele. Întrerupând nerăbdător vorbele Clarei, Rostislav îi lua mâinile și ea nu vedea nici un rău în asta. După ce plecă toată lumea, atingerile acestea de umeri și degete căpătară un sens nou. Clara văzu chiar în fața ei ochii aceia albaștri luminoși care insinuau în ea tot extazul lor amețit.

Cu o voce întretăiată, Rostislav îi spunea:

— Clara! Cine știe când o să mai fim astfel? Pentru mine e un miracol! Sunt la picioarele dumitale! (Îi apăsa deja, îi mângâia mâinile.) Clara! Destinul meu e să agonizez poate o viață întreagă în închisoare. Fă din mine un bărbat fericit, ajută-mă ca în cea mai rea dintre celule, în taină, să mă încălzesc cu amintirea acestei clipe! Lasă-mă să te sărut!

Clara se simțea o zeiță coborâtă să viziteze un prizonier în fundul unei temnițe. Rostislav o atrase spre el și îi imprimă pe buze un sărut de o energie exterminatoare, sărutul unui prizonier torturat de abstinență. Sărut pe care ea i-l întoarse...

În cele din urmă, se smulse de lângă el, se întoarse, tulburată, cuprinsă de amețeală...

— Plecați... Îl imploră ea.

Rostislav se ridică și rămase așa, clătinându-se.

— Pentru moment, ieșiți! îi porunci Clara.

El ezită. Se supuse. Pe prag, demn de milă, rugător, se întoarse spre ea și dispăru pe culoar ca înghițit de un val de aer.

În curând, pauza se termină și se întoarseră cu toții.

Clara nu îndrăznea să-și ridice ochii, nici spre Ruska, nici spre altul. Simțea cum se aprinde în ea o flacără care nu era flacăra rușinii. Bucurie? Poate, dar o bucurie fără liniște.

Auzi apoi anunțându-se că prizonierii aveau dreptul la un brad de Crăciun. Petrecu trei ore în nemișcare, lucrând cu degetele: împletea fire de plastic multicolor pentru a face un coșuleț cu care să împodobească bradul.

Întors din vizită, suflătorul Ivan modelă doi drăcușori din sticlă fluturând comic niște pușți, apoi, cu sticlă topită, fabrică o colivie în care agață cu un fir de argint un clopoțel, argintiu și el, care răsuna melancolic.

CAPITOLUL XLVI

În prima jumătate a zilei, fără să fie ger, un cer jos și tulbure apăsa peste Moscova. Înainte de prânz, atunci când cei șapte prizonieri săriră din micul autobuz în curtea de promenadă a *șaraşkăi*, primii fulgi, nerăbdători, izolați, începură să cadă.

Unul dintre fulgii aceștia, unul dintre aceste desăvârșite hexagoane stelate se așeză pe mâneca paltonului vechi și ros pe care îl adusese Nerjin de pe front. Se opri în mijlocul curții și aspiră aerul cu toată puterea.

Locotenentul Schusterman era acolo și îi spuse că trebuia să intre în clădire, fiindcă trecuse ora de plimbare.

Era agasant. Nu avea chef, îi era chiar cu neputință să vorbească despre vizită, să-și comunice impresiile, să caute simpatia celorlalți. Nu voia să spună nimic. Nu voia să audă nimic. Voia să rămână singur ca să filtreze încet, încet, cu toată ființa, toate sentimentele pe care le acumulase, înainte de a deveni amintiri.

Or, dacă există un lucru imposibil în *șaraşka* și în orice lagăr, acela este singurătatea. Peste tot celule, compartimente de tren speciale, vagoane pentru boi, barăci concentraționare, săli de spital, și peste tot bărbați, și iar bărbați, străini sau cunoscuți, delicați sau brutali, dar mereu și mereu bărbați.

Pătrunzând în clădire (deținuții aveau intrarea lor rezervată: o scară din lemn care dădea într-un hol subteran), Nerjin se opri și se întrebă unde să meargă.

Găsi.

Pe o scară de serviciu periferică și aproape scoasă din uz, care trecea pe lângă grămezi de scaune rupte întoarse cu fundul în sus, ajunse la un hol înfundat de la etajul al doilea.

Palierul acesta îi fusese dăruit ca atelier pictorului deținut Kondrașov-Ivanov. Omul acesta nu avea nimic de-a face cu obiectivul major al *șaraşkăi*, dar era ținut acolo așa cum țineau moșierii de odinioară un pictor ales dintre iobagi: vestibulurile și camerele Secției de Tehnică Specială erau vaste și aveau nevoie de ornamente picturale. Mai puțin spațioase, dar nu mai puțin numeroase erau locuințele personale ale ministrului-adjunct, ale lui Foma Gurianovici și ale altor colaboratori apropiați, și acestea trebuiau urgent împodobite cu tablouri mari, frumoase și gratuite.

Adevărul era că Kondrașov-Ivanov nu prea satisfăcea aceste exigențe: pânzele lui erau cu siguranță mari, nu costau nimic, dar nu erau frumoase. Colonei și generali, atunci când veneau să-i viziteze galeria, încercau zadarnic să-l învețe cum trebuia să deseneze, cum să-și aleagă culorile și trebuiau să se mulțumească suspinând cu ceea ce le oferea.

Trebuie spus că operele acestea câștigau în frumusețe atunci când erau încadrate de o ramă aurită.

În timp ce urca, Nerjin trecu pe lângă o pânză comandată pentru vestibulul Secției Tehnice Speciale, „A. S. Popov prezentând primul radio-telegraf amiralului Makarov", apoi păși pe ultima treaptă și, înainte de a-l vedea pe artist, văzu sus, aproape de plafon, pe peretele din capătul palierului, un tablou înalt de doi metri, terminat, pe care nu-l voia nimeni.

Alte pânze erau agățate de scară, unele fixate pe șevalete. Lumina venea de la două ferestre, din nord și vest. Pe același palier dădea, lipsită de lumina Bunului Dumnezeu, lucarna zăbrelită cu perdea roz a Măștii de Fier.

Nu se vedea nimic altceva, nici măcar un scaun. Doi butuci de talie inegală, așezați vertical, țineau loc de scaune.

Deși scara nu era încălzită și aici domnea mereu un frig umed, mantaua căptușită cu molton a lui Kondrașov-Ivanov zăcea pe pământ și pictorul, cu brațele și picioarele ieșindu-i dintr-o salopetă scurtă, stătea acolo, nemișcat, lung, inflexibil, insensibil la frig. Ochelarii groși care îi acopereau fața și îi dădeau o înfățișare severă erau legați de urechi și rezistau la în-toarcerile bruște pentru care Kondrașov era vestit. Privirea îi era ațintită asupra unui tablou. Ținea pensula și paleta și brațele îi atârnau cât erau de lungi.

Auzind niște pași precauți, se întoarse.

Cei doi bărbați își încrucișară privirile, cufundați încă în gândurile lor.

Vizita aceasta nu-l bucura pe pictor, care, în momentul acela, ar fi avut nevoie de singurătate și tăcere.

Plăcerea de a-l revedea pe Nerjin îl învinse totuși. Fără urmă de ipocrizie, chiar cu entuziasmul lui obișnuit și întotdeauna disproporționat, exclamă:

— Gleb Vikentievici? Dar intrați!

Și făcu un gest amplu de întâmpinare cu pensula și paleta.

Pentru un artist, bunătatea este o virtute ambivalentă: îi hrănește imaginația, dar îi devastează folosirea timpului.

Nerjin, mișcat, păși pe ultima treaptă și spuse încet, de parcă s-ar fi temut să nu trezească pe cineva:

— Nu, nu, Ipolit Mihalîci! Am venit pur și simplu, dacă îmi permiteți, să... stau în liniște.

— Da, da, bineînțeles! răspunse pe același ton, clătinând din cap, pictorul, care citise în privirea lui Nerjin, sau își amintise, că prietenul lui își întâlnise soția. Se dădu înapoi, cu o mișcare de adio, și arătă cu pensula și paleta spre un butuc.

Ferindu-și pulpanele paltonului pe care îl cruțase în tot timpul sejurului din lagăre, Nerjin se așeză pe locul acesta, se sprijini de balustrada scării și - deși ardea de dorință - nu aprinse nici o țigară.

Pictorul își aținti privirea asupra aceluiași colț de tablou. Tăcerea începu să curgă.

Nerjin avea pentru soția lui un sentiment reînnoit, care îl chinuia cu o subtilitate plăcută.

Simțea ca un polen prețios în vârfurile degetelor cu care atinsese mâinile, gâtul, părul soției sale în momentul plecării.

Poți să trăiești ani întregi fără să ai parte de comuniunea trupească dintre un bărbat și o femeie.

Îți rămân: rațiunea (dacă mai vrea să stea în capul tău); convingerile (dacă au maturitatea necesară); și apoi, până la setea cea mare, grija față de binele comun.

Lipsește miezul.

Și dragostea aceasta a unei femei, numai a ta, dragostea aceasta care lipsește contrabalansează restul universului. Și cuvintele acestea simple:

— Mă iubești?

— Da. Și tu?

care fuseseră exprimate acolo printr-o privire sau printr-o mișcare a buzelor, îți umplu inima cu răsunetul lor asurzitor.

În momentul acesta, Nerjin nu putea să-și imagineze, nici să-și amintească faptul că această femeie avea cel mai mic defect. Era făcută toată din calități. Din fidelitate.

Păcat că nu putuse s-o sărute și la începutul întrevederii. Sărutul acela pierdut era irecuperabil. Buzele soției sale aveau inconsistența buzelor neglijate. Și cât era de obosită! Și ce aer de fiară încolțită avusese când vorbise despre divorț.

Să divorțeze legal? Gleb ar fi lăsat-o să rupă fără regrete hârtia timbrată. Ce are de-a face statul cu uniunea inimilor? Și chiar a trupurilor?

Destul de chinuit de viață, știa că lucrurile și evenimentele urmează o logică inflexibilă. În trecerea fiecărei zile, oamenii nu se gândesc la consecințele inverse care s-ar putea naște din acțiunile lor. Acel Popov, care inventase radioul, se gândise că dădea naștere unei plesnitori omniprezente, torturii pe care o exercitau difuzoarele asupra gânditorilor solitari? Sau germanii: îl lăsaseră pe Lenin să treacă pentru a distruge Rusia și peste treizeci de ani se treziseră în fața unei Germanii rupte în două. Sau Alaska. Ce greșeală prostească, lichidarea aceasta! Dar iată, tancurile sovietice nu mai puteau să țintească spre America fără să-și ude șenilele. Astfel, un fapt neglijabil trasează destinul planetei.

Nadia nu scăpa de regula aceasta. Divorța ca să evite persecuția. Odată divorțată, se va recăsători fără să-și dea măcar seama.

Acest ultim gest al degetului fără verighetă îi strânsese inima în mod ciudat, era un adio pentru totdeauna...

Nerjin rămase tăcut și preaplinul de bucurie al regăsirii care îi dilata încă toată ființa în autobuz se scurse încetul cu încetul, evacuat de considerații de o luciditate sumbră. Dintr-o dată, gândurile lui își regăsiră echilibrul și reintră în pielea lui de prizonier.

— Îți prieste locul acesta, îi spusese ea.

Închisoarea îi pria.

Nu regreta cei cinci ani din temniță. Înainte chiar de a fi îndepărtat, Nerjin știa că erau amestecați cu ființa lui și necesari vieții sale.

Exista un punct de vedere asupra Revoluției mai just decât o privire prin gratiile pe care le ridicase chiar ea?

Și ce alt loc îți permite să cunoști mai bine oamenii? Și pe tine însuți?

De câte rătăciri tinerești, de câte elanuri prost îndreptate îl ferise drumul unic și rigid prevăzut de închisoare!

Cum spunea Spiridon: „Libertatea e o comoară și diavolii o păzesc".

Și visătorul acela, atât de puțin înclinat spre maimuțărelile secolului, ce pierduse în închisoare? Bineînțeles, nu avea voie să umble în împrejurimile Moscovei cu cutia de culori. Și să aranjeze naturi moarte pe o masă. Expozițiile? Dar nu știa să le organizeze: în jumătate de secol nu expusese niciodată într-o sală bună. Banii pentru tablouri? Nu câștiga nici în libertate. Atașamentul publicului? Aici era mai bine servit. Un atelier? Când era în libertate, nu dispunea nici de un palier neîncălzit ca acesta. Ca locuință și atelier avusese întotdeauna o cameră lungă asemenea unui hol. Ca să poată lucra în largul său, trebuia să strângă scaunele și să-și ruleze salteaua, așa că anumiți vizitatori îl întrebau dacă era pe punctul de a se muta. Nu avea decât o masă și atunci când picta o natură moartă, el și soția lui mâncau pe scaune.

În timpul războiului, uleiul de in dispăruse — folosea ulei de floarea-soarelui din rația lui, ca să dizolve culorile. Cum, pentru a obține cartele de alimente, trebuia să muncești într-o întreprindere oficială, se alătură unui grup de apărare antichimică pentru a picta portretele laureaților militari și politici în pregătire. I se comandară zece portrete, dar din cele zece candidate nu alese decât una, pe care o epuiza prin ședințe de pozat interminabile. O reprezentă totuși într-un mod care nu plăcu comandamentului și nimeni nu revăzu acest portret numit „Moscova '41".

Or, anul '41 se vedea limpede pe această pânză. Se vedea pe ea o fată tânără cu o uniformă antigaz. Părul arămiu rebel scăpa în toate părțile de sub mască și îi înconjura capul cu o aureolă tulbure. Capul era ridicat, ochii înnebuniți priveau drept înainte, la ceva atroce, de neiertat. Nu era nici un strop de delicatețe tinerească în silueta acestei fete. Mâinile, gata de luptă, țineau curelușa caschetei și această ținută antiiperită, de un cenușiu întunecat, era plină de pliuri drepte și casante, suprafața aceasta spartă care arunca un reflex argintiu era o armură din timpurile cavalerilor. Noblețea, duritatea și resentimentele se reuniseră și erau gravate pe fața energică a acestei komsomoliste din Kaluga, în care Kondrașov-Ivanov văzuse o altă Ioana d'Arc!

La prima vedere, opera răspundea bine devizei: „Nu vom uita nimic, nu vom ierta nimic!", dar depășea orice măsură și evoca nu știu ce forță de nestăpânit: tabloul înspăimântă, așa că nu îl expuseră și rămase ani la rând în poiata pictorului, cu fața la perete, până în ziua arestării.

Daniel, fiul lui Leonid Andreiev, care scrisese un roman, adună douăzeci de prieteni ca să li-l citească. O miercuri literară, în stilul

ultimului secol... Romanul acesta îi aduse fiecărui ascultător douăzeci și cinci de ani de reeducare prin muncă. Acest roman subversiv fu ascultat de Kondrașov-Ivanov, descendent al decembristului Kondrașov care, fiindcă participase la o insurecție, fusese condamnat la douăzeci de ani de ocnă și al cărui destin fusese marcat de o particularitate memorabilă: sosirea unei tinere guvernante franțuzoaice în Siberia și dragostea care a urmat.

Adevărul este că Kondrașov nu eșuase într-un lagăr: după parafarea verdictului OSO fu condus la Marfino și condamnat să picteze un tablou pe lună, după dispozițiile exprese ale lui Foma Gurianovici. În timpul celor douăsprezece luni din anul care trecuse, Kondrașov pictase, printre altele, tablourile agățate de scară. Cine ar fi spus? El, care trăise cincizeci de ani și mai avea încă douăzeci și cinci de trăit, cunoscu, în locul unei existențe banale, febra unui zbor, fiindcă nu știa dacă va mai avea vreodată un asemenea an de recluziune senină. Nu era atent la ceea ce mânca sau la hainele cu care se îmbrăca, nici la apelul cotidian care trecea iar și iar pe deasupra capului său, ca pe deasupra atâtor oameni.

Era lipsit de orice relație cu alți pictori. Nu mai vedea alte pânze în afară de pânzele lui. Sau de cele din albumele de reproduceri, care treceau prin vamă cu țârâita și care te lăsau să ghicești stilurile și tendințele picturii din Occident.

Oricare ar fi fost evoluția acestei picturi, nu putea să influențeze munca lui Kondrașov-Ivanov, nici să o afecteze, fiindcă toate creațiile sale, toate descoperirile posibile se înscriau într-o pentagramă magică, iar cele cinci colțuri fuseseră ocupate o dată pentru totdeauna: două cu desenul și culoarea, așa cum le vedea numai el, două cu Binele și Răul universal, ultimul chiar de artist.

Nu putea să se întoarcă spre peisajele de altădată, nici să recompună cu mâinile lui vechile naturi moarte, fiindcă toate lucrurile acestea, și îndeosebi culoarea, îi apăreau într-o lumină nouă în celulele întunecate de „botnițe": de atunci încolo, din memorie, picta peisaje și naturi moarte pe care nu le mai pictase niciodată.

Una din aceste naturi moarte, conformă „careului egiptean" de 4 pe 5 (Kondrașov acorda o importanță primordială acestui raport), era agățată aproape de fereastra lui Mamurin. Jumătate din suprafața ei era ocupată de perspectiva verticală a unui platou de alamă strălucitoare. Un platou simplu care, totuși, părea un scut eroic și strălucitor! Lângă el, un urcior dintr-un metal obscur, cu canelurile smălțuite cu negru, și care conținea probabil apă, nu vin. Fondul era drapat cu un brocart galben auriu (în ultimul timp, Kondrașov se îndrăgostise de toate nuanțele de galben) care părea vălul Celui Nevăzut. În acordul acestor trei obiecte era ceva ciudat, care inspira un curaj fără posibilitatea întoarcerii.

(Nici un colonel nu dori această natură moartă, ar fi vrut ca platoul să fie culcat și împodobit măcar cu un pepene verde tăiat.)

Kondrașov picta mai multe tablouri unul după altul, apoi revenea asupra lor. Nu ajunsese niciodată la punctul acela extrem în care artistul

are sentimentul perfecțiunii. Nici nu știa dacă acest sentiment exista. Își lăsa pânzele atunci când nu mai distingea nimic în ele, când ochiul lui își folosea toată acuitatea. Le lăsa atunci când, la fiecare revenire, retușurile se micșorau, când își dădea seama că-și strica lucrarea în loc s-o îmbunătățească.

Le lăsa întoarse spre perete, acoperite. Tablourile îl părăseau, se îndepărtau și, când le revedea cu o privire spălată, înainte de a le livra pe nimic, pentru totdeauna, ca să decoreze un lux umflat, era pătruns de o ultimă încântare. Chiar dacă nu le-ar mai fi văzut nimeni niciodată, el era autorul lor!

...Redevenit atent, Nerjin începu să examineze ultimul tablou al lui Kondrașov.

Un izvor glacial ocupa centrul. N-ai fi putut spune în ce sens curgea: nu curgea, suprafața lui era gata să se acopere cu o pojghiță de gheață. In locurile mai puțin adânci se vedeau nuanța cafenie și reflexul frunzelor moarte care îi acopereau patul. Prima zăpadă acoperea cele două maluri, gheața crăpată lăsa să se vadă iarba galbenă și pătată, zbârlită. Pe un mal creșteau sălcii tinere; vagi până la impalpabil, udate de zăpada topită care le mai pudra încă. Esențialul era în fund, la marginea acestei păduri stufoase care alinia brazi de un negru măsliniu în spatele unui mesteacăn luminos, dezarmat. Flacăra blândă, mierie, accentua obscuritatea și coeziunea acestei cohorte de conifere, cu vârfurile îndreptate spre cer. Cerul era o piatră cioplită și ruptă, dezolantă, iar soarele înecat, neputincios, se ducea să se culce într-o ceață întristătoare. Dar inima tabloului nu era aici: era în apa înghețată a pârâului nemișcat, în grosimea și adâncimea ei. Plumburie și transparentă, foarte rece. Care absorbise și păstra în ea echilibrul dintre toamnă și iarnă. Dacă nu exista un alt echilibru, mai tainic.

În momentul acela, artistul își privea țintă tabloul.

Există o regulă nescrisă pe care Kondrașov o știa bine, ca toți creatorii, și de mult timp, și încerca s-o combată, dar era din nou învins. Regula aceasta vrea ca nimic din ce a făcut autorul înainte să nu aibă greutate, valoare și merit în ochii lui: numai opera de azi, singură și unică, concentrează experiența întregii vieți, numai ea desemnează zenitul darurilor și inteligenței, numai ea furnizează cea mai bună piatră de încercare a talentului.

Or, lui i se părea că ratase această pânză.

Până atunci, nemulțumirea precedase întotdeauna reușita, iar disperarea aceasta prealabilă era întotdeauna uitată, pe când acum, opera această unică și primă, cu care își făcuse adevărata ucenicie de pictor, îl dezamăgea: întreaga lui viață era deci zadarnică, nu avusese niciodată vreun talent.

Apa aceasta avea densitate, răceală, profunzime, nemișcare, dar nimic nu conta dacă nu traducea sinteza supremă a naturii. Sinteza aceasta - înțelegere, transparență și împăcare universală - nu fusese niciodată descoperită de Kondrașov în el însuși, dar o recunoștea și o saluta în

natură. Seninătatea aceea supremă era oare în apa aceasta? Era o durere care îl chinuia, care îl dispera, trebuia să știe cu orice preț dacă apa aceasta exprima seninătatea.

— Știți, Ipolit Mihalîci, cred că mă alătur părerii dumneavoastră: toate peisajele acestea sunt cu adevărat rusești.

— Și nu caucaziene? Întrebă Kondrașov-Ivanov, întorcându-se brusc. Ca ancorați pe nas, ochelarii nici nu se mișcară. Problema aceasta ridicată de Nerjin, deși secundară, avea importanța ei. Mulți părăseau cu perplexitate peisajele lui Kondrașov care, prin noblețea și emfaza lor, nu li se păreau rusești, ci altfel, nu știau cum, poate caucaziene.

— Lucruri de felul acesta pot fi văzute oricând în Rusia, îi spuse Nerjin cu o voce din ce în ce mai sigură, apoi se ridică, făcu un tur, examina „O dimineață extraordinară” și alte peisaje.

— Dar desigur, desigur, continuă pictorul emoționat, clătinând din cap. Nu numai că e posibil în Rusia, dar chiar se văd. V-aș duce să vedeți un asemenea peisaj, dacă am putea merge fără escortă! Ne-am obișnuit să considerăm natura din Rusia o sărăntoacă, nu prea favorizată, cu farmece modeste, și asta din vina lui Levitan și a urmașilor lui. Dar dacă nu ar exista nimic altceva în natura noastră, spuneți-mi, unde ne-am căuta sinucigașii prin foc? Și rebelii *strelți*. Și revoluționarii de la Narodnaia Volia?

Nerjin scoase un mormăit aprobator.

— E adevărat. Cu toate astea, Ipolit Mihalîci, ați spus foarte bine, eu nu înțeleg de unde vine încăpățânarea asta pentru expresia forțată. De exemplu, stejarul dumneavoastră „mutilat”? De ce trebuie să fie cocoțat pe o faleză? Sub el, evident, e abisul sau nici atât, fiind vorba de operele dumneavoastră. Cerul dumneavoastră nu e doar scuturat de furtună, e un cer care nu a văzut soarele niciodată, prin definiție. Toate uraganele care urlă de două secole au trecut pe aici, au răsucit crengile stejarului, s-au străduit cu toate ghearele să-l dezrădăcineze de pe stâncă. Știu, sunteți un shakespearian, aveți nevoie de atrocități nemăsurate. Dar e demodat: în termeni statistici, asemenea situații afectează puțină lume. Nu trebuie să pui asemenea majuscule la bine și la rău.

— Nu pot să vă aud vorbind așa! strigă pictorul furios, scuturându-și brațele imense. Ce s-a demodat? Crima s-a demodat? Dar și-a făcut intrarea în epoca noastră! Pe timpul lui Shakespeare era o simplă distracție nevinovată! Nu trebuie majuscule pentru Bine și Rău, ci litere de cincisprezece etaje, care să clipească asemenea unor faruri! Fiindcă ne-am pierdut în prea multe nuanțe! Puțini oameni, statistic? Și fiecare din noi? Câte milioane suntem?

— Nu e fals, bineînțeles... spuse Nerjin clătinând din cap la rândul său. Atunci când, în lagăr, ți se propune să-ți vinzi conștiința pe două sute de grame de pâine neagră... Dar toate acestea se fac fără zgomot, fără publicitate...

Kondrașov se îndreptă, desfășurându-și înălțimea neobișnuită. Și privirea i se ațintì în față, la înălțime, ca privirea lui Egmont care se îndrepta spre tortură...

— Nici un lagăr, niciodată, nu trebuie să învingă cu forța un suflet!

Nerjin zâmbi cu o luciditate răutăcioasă:

— Nu ar trebui, bineînțeles, dar în cele din urmă e bine ce se întâmplă! Nu ați fost încă în lagăr, nu judecați bine. Nu știți ce chinuri înduri acolo. Oamenii care ajung acolo sunt făcuți așa sau altfel, dar când ies - dacă ies - sunt de nerecunoscut, nu mai sunt aceiași. Se știe foarte bine, existența determină conștiința.

— Nu-u-u-u! Kondrașov își întinse brațele lungi, gata să cuprindă o lume întreagă. Nu! Nu! Nu! Ar fi prea umilitor! La ce bun să mai trăiești, atunci? De ce, în cazul acesta, există îndrăgostiți fideli, în ciuda despărțirii? Fiindcă existența le-ar cere să se trădeze! De ce oamenii se comportă diferit în condiții identice, ca acelea din lagărul de concentrare? Nu se știe exact cui îi revine inițiativa: viața îl formează pe om sau omul puternic și generos formează viața?

Nerjin era foarte convins de superioritatea experienței sale practice asupra oricărui concept fantastic al acestui idealist care fugea de orice îmbătrânire. Dar îi era imposibil să nu fie copleșit de obiecțiile sale:

— La naștere, omul este înzestrat cu o anumită Esență! Acesta este nucleul omului, eul lui! Nici o condiție exterioară nu-l poate determina! În afară de asta, fiecare om poartă în el o Imagine a Desăvârșirii, care se eclipsează uneori, dar alteori se arată, și cu câtă vigoare, ca să-i amintească de obligațiile lui de cavaler!

— Mai există un punct, spuse Nerjin, scărpinându-și ceafa și așezându-se mai bine pe butuc. De ce toți cavalerii aceștia, de ce tot echipajul acesta cavaleresc, la dumneavoastră? Mi se pare că depășiți măsura, chiar dacă asta îi e pe plac lui Mitia Sologdin. O tânără mobilizată în DCA devine la dumneavoastră un cavaler, un platou de alamă devine sub penelul dumneavoastră un scut de cavaler...

— Cum? spuse Kondrașov stupefiat. Asta nu vă place? Depășesc măsura? Ha! ha! ha!

Era scuturat cu totul de un hohot de râs grandios, al cărui ecou se rostogoli pe scară, treaptă după treaptă. Și, ca și cum ar fi fost călare pe un armăsar și ar fi ținut o lance în mână, își îndreptă brațul spre Nerjin, cu indexul ascuțit:

— Cine a exilat cavalerii din existența noastră? Oamenii îndrăgostiți de bani și negustorie! Amatorii de festinuri bahice! Or, ce lipsește secolului nostru? Oameni înscriși în partid? Nu, prea scumpule, ci cavaleri! Timpurile cavalerilor, nu lagăre de concentrare! Nici camere de gazare!

Dintr-odată tăcut, se lăsă să cadă moale de la înălțimea calului la nivelul vizitatorului, ghemuit, strălucind de scânteierea ochelarilor, și îi spuse:

— Vreți să vă arăt?

Așa se terminau toate discuțiile cu artiștii!

— Bineînțeles! Arătați-mi!

Fără să se îndrepte de-a binelea, Kondrașov își croi un drum până într-un colț, de unde scoase o pânză mică fixată pe un cadru și i-o aduse lui Nerjin, arătându-i doar dosul cenușiu.

— Știți cine e Parsifal? Îl întrebă el cu o voce înceată.

— Ceva legat de Lohengrin.

— E tatăl lui. Paznicul Sfântului Graal. Asta mă preocupă. Fiecare om poate să cunoască un moment în care, pentru prima dată, vede Imaginea Desăvârșirii...

Kondrașov închise ochii, înghiți în sec și își mușcă buzele. Se pregătea de încercare.

Nerjin se miră de mărimea redusă a tabloului. Artistul deschise din nou ochii.

— Nu e decât o schiță. Schița tabloului vieții mele. Nu îl voi picta niciodată, sunt sigur. E clipa în care Parsifal, pentru prima dată, vede castelul! Sfântul Graal!

Și se întoarse așezând schița pe un șevalet, ca s-o vadă Nerjin. Și nu mai avu ochi decât pentru această schiță. Își duse mâna întinsă la frunte, de parcă ar fi vrut să-și protejeze ochii de lumina care izvora de acolo. Se retrase, făcu un pas înapoi ca să-și îmbrățișeze viziunea, se împiedică de prima treaptă și puțin lipsi să nu se întindă cât era de lung pe scară.

Tabloul proiectat trebuia să fie de două ori mai mare în înălțime decât în lățime. Se vedea o creastă ascuțită între doi munți abrupți. Pe cei doi versanți, la dreapta și la stânga, se vedeau ultimii arbori ai unei păduri dese, vechi de când lumea. Niște ferigi târâtoare, niște tufișuri tenace, hidoase, respingătoare, se agățau de margini și chiar de peretele vertical al celor doi versanți. În stânga sus, un cal de un cenușiu palid ieșea din pădure și cavalerul de pe el purta un fel de coif și o mantie stacojie. Calul nu se temea de abis, ridica încă o copită într-un ultim pas neterminat, gata să urmeze voința stăpânului, să dea înapoi sau să treacă dincolo, să-și ia zborul dacă trebuia.

Cavalerul nu se uita la prăpastia de la picioarele calului. Amețit, stupefiat, privea departe, în față, spre înaltul cerului scăldat într-un fel de slavă portocalie și aurie, care venea de la soare sau de la o altă sursă mai pură, din spatele castelului. Țâșnind din pereții muntelui și înălțându-și și el zidurile și turnurile, vizibil de la baza faliei, străpungând dinții stâncilor, ferigile, arborii, înălțându-și vârful până la zenit, dar lipsit de orice claritate și făcut parcă din nori, aproape mișcător, și tulbure, și totuși ușor de recunoscut în toate detaliile desăvârșirii sale supranaturale, încununat de un alt soare, invizibil, de un albastru rece, se înălța castelul Sfântului Graal.

CAPITOLUL XLVII

Soneria care anunța prânzul se răspândi în toate colțurile seminarului transformat în *șaraṣka* și ajunse și la acest palier îndepărtat.

Oricât de strâmt ar fi fost spațiul comun desemnat plimbării, lui Nerjin îi plăcea să-și croiască un drum al lui, închis altora, și, ca și cum ar fi fost într-o celulă, mergea trei pași într-un sens, trei în altul, singur. Trăgea astfel din plimbare puținul profit al singurătății și al unei perpetuări a ființei sale.

Ascunzându-și costumul civil sub poalele lungi ale trainicului său palton de artilerist (purtarea acestui costum era considerată o infracțiune în regulamentul interior și putea să-l coste plimbarea, dar ținea prea mult la gura aceea de aer proaspăt ca să se mai schimbe), Nerjin tăcu câțiva pași rapizi și ajunse la micul lui drum bătut dintre doi tei, la limita zonei autorizate, aproape de gardul care ascundea silueta marină a palatului episcopal.

Ar fi vrut să nu irosească tot ce simțea într-o vorbărie inutilă.

Fulgii se învârteau, întotdeauna împrăștiați, imponderabili. Nu erau de ajuns pentru o zăpada adevărată, nici nu se aș-temeau măcar pe pământ.

Nerjin începu să meargă ca un orb, cu capul îndreptat spre cer. Aerul, pe care îl inspira profund, modifica străfundurile ființei lui. Sufletul său se amesteca cu pacea cerului, dar era tulburat și gata să plesnească în zăpadă.

Cineva îl strigă.

— Glebka.

Nerjin se întoarse. Era Rubin. Îmbrăcat și el cu o manta veche de ofițer, cu o șapcă de iarnă (anotimpul în care fusese arestat pe front), se ascundea pe jumătate după trunchiul unui tei. În fața prietenului și tovarășului de gamelă se simțea jenat în momentul acesta și conștient că făcea ceva urât: Nerjin părea să-și continue întrevederea cu soția și Rubin avea să strice minutul acesta sacru. Așa că, în jena lui extremă, scoase de după tei numai jumătate din barbă:

— Glebka! Dacă îți stric cu adevărat plăcerea, spune numai un cuvânt și o să dispar. Dar trebuie să-ți vorbesc neapărat.

Nerjin privi ochii blând chemători ai lui Rubin, apoi crengile albite ale teiului, apoi din nou pe Rubin. Chiar dacă ar fi străbătut în continuare cărarea lui singuratică, nu ar mai fi putut scoate mare lucru din sufletul lui, din fericirea asta amară. Fericirea începea să se răcească.

Viața își relua cursul.

— Haide, spune, Levcik!

Și Rubin se alătură prietenului său. Fața aceasta gravă, care nu zâmbea, îl făcu pe Gleb să înțeleagă că se produsese un eveniment important.

Nu puteai să-ți imaginezi o tentație mai crudă pentru Rubin: să îl însărcinezi astfel cu un secret de importanță planetară și să-i ceri să nu spună o vorbă nimănui, nici măcar prietenilor! Dacă, în momentul acesta, imperialiștii americani l-ar fi răpit din *șaraşka* pentru a-l tăia în bucățele, nu le-ar fi dezvăluit misiunea lui excepțională! Dar să fii singurul care cunoștea un secret atât de răsunător, dintre toți întemnițații, și să nu poți să i-l dezvălui lui Nerjin era ceva care depășea puterile omenești!

Dacă îi spunea ceva lui Gleb, nu se întâmpla nimic: prietenul lui nu vorbea. De altfel, era natural să-l iei confident, fiindcă era singurul care cunoștea clasificarea vocilor, singurul capabil să înfrunte dificultatea și interesul misiunii. Mai mult-era urgent să-i vorbească și să se înțeleagă cu el de pe acum, fiindcă mai aveau puțin timp și începea marea fierbere: Rubin nu va mai putea lăsa benzile magnetice, treaba va fi din ce în ce mai grea, va avea nevoie de un adjunct...

Așa că simpla prevedere profesională justifica aparenta violare a secretului de stat.

Două căciuli vechi, două mantale uzate, umăr lângă umăr, doi bărbați străbăteau cărarea, înnegrind-o și lărgind-o.

— Micuțule! E un secret, dar un secret foarte mare, *triplu zero*. Îți spun atât: în Consiliul de Miniștri, numai două persoane sunt la curent.

— Prin definiție, sunt un adevărat mormânt. Dar dacă este într-adevăr un secret atât de redutabil, poate că ar fi mai bine să nu spui nimic. Cine știe mai puțin doarme mai bine.

— Măgarule! M-aș fi abținut, fiindcă îmi risc capul dacă se află. Dar am nevoie de tine.

— Bun, atunci spune-mi minciunile tale.

Verificând cu coada ochiului să nu fie nimeni înjur, Rubin îl informă cu voce joasă despre discuția telefonică și despre misiunea care îi revenea.

Oricât de tocită ar fi fost curiozitatea lui Nerjin după atâția ani de închisoare, ascultă cu cea mai mare atenție, întrerupând confidențele de două ori ca să ceară să i se repete anumite lucruri.

— Înțelegi, micuțule, îi spuse Rubin în loc de concluzie, înțelegi bine că este vorba despre o nouă știința, fonoscopia, cu metodele și perspectivele ei. Ar fi frumos să ne înhămăm amândoi la această căruță! Și nu e flatant să fii pionierul unei științe noi?

— Dacă ar fi altceva, n-aș zice nu, mormăi Nerjin, dar să nu aud de știință! Știința nu mă interesează!

— E adevărat, Arkesilaos din Antiohia vedea lucrurile cu ochiul cel rău! Dar ia spune-mi ceva: eliberarea anticipată nu te interesează? În caz că avem succes, o eliberare corectă, un cazier judiciar albit... Chiar fără să vorbim de succes, ai putea să-ți întărești poziția în *șaraşka*, să devii un

specialist de neînlocuit! Nici un Anton din lume n-ar îndrăzni să ridice un deget asupra ta!

Unul din teii de pe alee forma o furcă la înălțimea pieptului. De data asta, în loc să facă cale întoarsă, Nerjin se sprijini de copac și scoase capul printre cele două ramuri. Se uită la Rubin. Șapca coborâtă pe frunte îi dădea un aer vag de ticălos.

Era a doua oară în douăzeci și patru de ore când i se oferea o salvare. Și această a doua cale nu-i surâdea mai mult.

— Ascultă-mă, Lev... Toate bombele astea atomice, rachetele V, fonoscopia care se naște (vorbea distrat, ca un om care nu se gândește cu adevărat la răspunsul lui)... sunt o gură de lup. Au trecut secole de când îi întemnițează pe cei care știu prea multe. Dacă istoria aceasta cu fonoscopia nu e cunoscută decât de doi membri din Consiliul de Miniștri, și de asemenea de Stalin și Beria, și de încă doi tipi amărâți ca mine și ca tine, eliberarea noastră anticipată va fi un glonț în ceafa. Apropo, de ce obișnuiește KGB-ul să tragă în ceafa? Mie mi se pare un obicei urât. Mi-ar plăcea mai mult să stau cu ochii deschiși și să mi se tragă o salvă întreagă în piept! Se tem să-și privească victimele în față, asta e tot! Și cum au pâinea pe masă, menajează nervii călăilor.

Rubin păstră o tăcere jenată. Nerjin tăcu și el, sprijinit încă de tei. Ai fi crezut că își spuseseră totul și totuși ochii lor — albaștri închis și căprui — se observau încă.

Trebuiau să treacă peste un nou prag?...

Rubin suspină:

— Comunicarea asta telefonică e o verigă a istoriei universale. Nu avem dreptul moral de a ne preface că nu a existat.

Nerjin se învioră:

— Suflecă-ți mânecile și pune-te pe treabă! Nu mă mai bate la cap cu poveștile despre noua știință și eliberarea anticipată. Ai un țel, nu-i așa, să-l prinzi pe trepădușul acela?

Ochii lui Rubin se închiseră pe jumătate, fața lui deveni dură.

— Da! E obiectivul meu! Ticălosul acesta de fante moscovit, arivistul acesta, barează drumul socialismului și trebuie să scăpăm de el!

— Cine ți-a spus că e un fante și un arivist?

— Vocea lui, am auzit-o. Se vede că-și lingușește bossul american.

— Și tu, tu nu îl condamni pe nedrept?

— Nu înțeleg.

— După cum se vede, ocupă deja un post convenabil și ar fi mai natural să-l lingușească pe Vîșinski. Nu e cam ciudat că vrea să se pună în valoare transmițând o informație, fără să-și spună măcar numele?

— Probabil speră să câștige bine în străinătate. Aici, ca să ajungă mai sus, trebuie să lucreze conștiincios, în mediocritate, cu un capăt de medalie după douăzeci de ani sau un epolet în plus pe umăr, știu eu. În timp ce, în Occident, urmează imediat un mare scandal și un milion în buzunar.

— M... da... În fine, totuși, să judeci motivația morală a unui om de treabă după vocea lui înregistrată între 300 și 2 400 de hertzi... Ce crezi cu adevărat?

— În privința magazinului de piese radio?

— Da.

— Mi se pare ceva bun, într-o anume măsură. Nerjin maimuțări vocea lui Rubin.

— La baza acestor lucruri există un germen de raționalism. O la la! Liovka — Liovka! Iei deci partea hoților?

— Nu a hoților, a agenților secreți!

— Care-i diferența? Tot fanți și ariviști, numai că sunt newyorkezi și fură secretul bombei atomice ca să încaseze în Est trei milioane! Poate că nu le-ai auzit vocea?

— Neghiobule! Te-ai otrăvit pentru totdeauna cu exalațiile hârdaielor! Închisoarea ți-a deformat privirea și a acoperit toate perspectivele universului! Cum poți să compari oamenii care dăunează socialismului cu cei care lucrează în slujba lui?

Fața lui Rubin trăda durerea. Nerjin își dădu pe spate șapca care îl încălzea prea tare apoi își lăsă din nou capul între cele două ramuri.

— Ia spune-mi de cine erau versurile acelea frumoase pe care le-am citit cândva, despre cei doi Alioșa Karamazov...

— Vremurile erau altfel, pe atunci ideile nu erau încă bine diferențiate, nici idealurile decantate. Pe vremea aceea era încă posibil.

— Și de atunci s-au decantat. Sub forma Gulagului?

— Nu! Sub forma idealurile morale socialiste! În timp ce capitalismul nu știe nimic. Nu cunoaște decât momeala câștigului.

— Spune-mi - Nerjin își încordase umerii, pregătindu-se să țină o lungă diatribă - spune-mi cu ce seamănă idealurile morale ale socialismului! Aici nu se vede nici urmă de ele, dar nu contează! Să spunem că cineva a ratat experiența, spune-mi unde și când au fost proclamate și în ce constau! Ei? Tot socialismul și orice socialism e un fel de caricaturizare a Evangheliei. Socialismul nu ne promite niciodată altceva în afară de egalitate și sațietate, și încă cu forța.

— Și e puțin? Ce societate, din toată istoria, a văzut așa ceva?

— În orice porcărie toți sunt egali și mănâncă atât cât pot. Mulțumesc de serviciu. Oameni egali și hrăniți! Ați face mai bine să ne fabricați o societate conformă cu morala!

— O s-o facem! Numai să nu ne deranjați! Să nu ne puneți bețe în roate!

— Nici să nu vă împiedicăm să furați bombe?

— Ah, creierele acestea dereglate! De ce trebuie ca spiritele deschise și lucide...

— Cine? Un Iakonov Ivanovici Mamurin? Un Grigori Borisovici Abramson? Întrebă Nerjin râzând.

— Toate spiritele deosebite! Cei mai mari gânditori din Occident! Un Sartre! Toți pentru socialism! Toți împotriva capitalismului! A devenit un truism! Tu ești singurul care nu vede clar, maimuță verticală!

Aplecat asupra lui Nerjin, Rubin îl amenința cu torsul său și, cu degetele rășchirate, îi dădea bobârnace. Nerjin îl respinse lovindu-l ușor în piept:

— Să zicem că sunt o maimuță! Dar nu vreau să folosesc terminologia ta, „capitalismul" și „socialismul" tău! Sunt cuvinte pe care nu le înțeleg și de care nu mă pot sluji!

— Îți trebuie Limbajul Clar? Întrebă Rubin cu un hohot de râs și tensiunea se risipi.

— Da, dacă vrei.

— Ce lucruri îți stau deci la îndemână?

— Înțeleg că trebuie să ai o familie! Și individul să fie respectat...

— Libertatea nelimitată?

— Nu, dar limitare consimțită, morală.

— Ah, filozof vegetativ! Crezi că, având concepțiile astea filozofice de amibă, poți să trăiești în secolul XX? Toate ideile astea sunt idei de clasă! Ele depind de...

— Depind? Pe naiba! ripostă Nerjin, degajându-se. Justiția nu depinde de nimic!

— Totul este clasă! Concepte de clasă! declară Rubin, scuturând o labă groasă deasupra capului lui Nerjin.

— Justiția e piatra unghiulară, e temelia universului! continuă Nerjin, începând și el să gesticuleze. (De departe, ai fi crezut că erau gata să se bată.) Ne naștem cu justiția în inimile noastre și nu vrem, nu putem trăi iară ea! Îți amintești ce spunea Fiodor Ivanovici: nu sunt nici inteligent, nici puternic, nu mi-e greu să mă înșel, dar știu să deosebesc *albul* de *negru*! Dă-mi înapoi cheile, Gudunov!

— Nu, fără portițe de scăpare! îl mustră Rubin, cu un aer amenințător. Trebuie să-ți dai seama și să spui de ce parte a baricadei ești!

— Murdărie de bordel de fanatici, replică Nerjin, la fel de iritat. Au împărțit tot pământul cu baricadele lor! E atroce! Vrei să fii cetățean al universului, vrei să plutești în văzduh ca un înger, pe naiba! Trebuie să te tragă întotdeauna de picioare: *cine nu e cu noi e împotriva noastră*! Lăsați-mă să respir! Aer! - continuă Nerjin, respingându-l pe Rubin.

— Dacă noi te lăsăm destul, alții, cei din față, nu te lasă deloc!

— Ați fi în stare? Unde ai văzut așa ceva? Drumul vostru e presărat cu baionete și tancuri...

— Micuțul meu, spuse Rubin îmblânzit, într-o perspectivă istorică...

— Știi unde îmi bag eu perspectiva ta? Vreau să trăiesc acum, și nu într-o perspectivă oarecare. Știu ce o să-mi debitezi! Și deviația birocratică, și perioada provizorie, și sistemul tranzitoriu... Dar sistemul vostru tranzitoriu mă împiedică să trăiesc, îmi mutilează sufletul sistemul vostru tranzitoriu și nu o să mă bat pentru el, doar nu sunt nebun!

— Greșeala mea e că am venit să te sâcâi după o vizită a soției tale, recunoscu Rubin cu o voce total îmblânzită.

— Regăsirile acestea nu au nimic de-a face! spuse Nerjin, a cărui furie nu se potolea. E opinia mea dintotdeauna! Ne batem joc de creștinii, de neghiobii care așteaptă paradisul și suferă orice pe pământ, dar noi ce așteptăm? În numele cui tolerăm orice? În numele posterității mitice? Ce diferență este între fericirea urmașilor noștri și fericirea din lumea de apoi? Și una, și cealaltă sunt invizibile pentru noi.

— Nu ai fost niciodată marxist!

— Da, pentru păcatele mele!

-Ah, câine! Ah, nemernicule!... Să mai spui că lucrăm împreună la clasificarea vocilor! Ce mă fac acum? Muncesc singur?

— O să găsești pe cineva până la urmă.

— Dar pe cine? Întrebă Rubin, ridicând din umeri; o dezamăgire copilărească, surprinzătoare, se citi pe fața lui bărbătească de pirat.

— Nu, bătrâne, nu o lua așa rău. Până la urmă, trebuie să mă las mânjit de gunoi și să le procur bomba atomică? Nu!

— Nu lor, nouă, măgarule!

— Cum nouă? Tu ai nevoie de o bombă atomică? Eu nu. Eu sunt ca Zemelia, nu aspir la dominarea universului.

— Termină cu glumele! spuse Rubin, reculegându-se. Trebuie să-l lăsăm deci pe filfizonul acesta să livreze bomba Vestului.

— Te înșeli, Liovocika, spuse Nerjin, mângâind ușor gulerul mantalei prietenului său. Bomba e deja în Vest, pentru că ei au inventat-o și voi vreți să le-o furați.

— Tot ei au lansat-o! spuse Rubin cu o strălucire întunecată în ochi. Ai fi gata să faci pace? Să te porți amabil cu mucosul acesta?

Nerjin răspunse la fel de prevenitor:

— Liovocika! Pentru tine, viața și poezia sunt același lucru. De ce să te superi pe el? E Alioșa Karamazov al tău, apărând Perekopul. Dacă vrei, pornește la asaltul aceluiași Perekop.

— Tu nu mă urmezi? Întrebă Rubin cu o privire dintr-odată rea. Accepți ideea Hiroshimei? Pe pământ rusesc?

— Tu ce crezi despre furtul acestei bombe? Bomba trebuie izolată moral, nu furată.

— Cum adică izolată? Adevărat delir de idealist!

— Nimic mai simplu: e destul să crezi în ONU! Vi se propune planul Baruch, nu aveți decât să-l acceptați! Numai că Mac al nostru vrea bomba lui!

Rubin se întoarse cu spatele spre curte și spre drum, în timp ce Nerjin, care era cu fața, îl văzu pe Doronin apropiindu-se de ei cu rapiditate.

— Calmează-te, uite-l pe Ruska. Nu te întoarce, îi șopti el lui Rubin ca să-l pună în garda. Cu voce tare, pe un ton egal, continuă: Spune-mi, acolo n-ai dat niciodată peste Regimentul 689 de artilerie?

— Pe cine cunoșteai? Întrebă Rubin destul de țâfnos, fiindcă nu avusese timp să schimbe lungimea de undă.

— Un anume maior Kandîba. I s-a întâmplat un lucru curios...

— Domnilor! strigă Ruska cu vocea lui sinceră și jovială. Rubin se întoarse, cu privirea mohorâtă, cu voce răgușită:

— Ce spui, infante?

Rostislav îl contemplă pe Rubin cu atenție, în timp ce fața lui era numai puritate.

— Lev Grigorievici! Sunt foarte afectat să-mi văd confidenții privindumă chiorâș în timp ce eu vin la ei cu inima curată. Cum o să fie cu ceilalți? Domnilor! Vin să vă fac o propunere: ce ați spune dacă mâine, în pauza de masă, vi i-aș aduce pe toți cei care joacă rolul lui Iuda în momentul în care pun în buzunar cei treizeci de arginți?

CAPITOLUL XLVIII

Dacă nu îl puneai la socoteală pe Gustav, grăsuțul cu urechi trandafirii, Doronin era cel mai tânăr *zek* din *șaraşka*. Cucerea orice inimă prin caracterul său deschis, prin temeritatea sa veselă, prin vioiciunea sa. În rarele ocazii în care direcțiunea autoriza o partidă de volei, Rostislav se dăruia fără rezerve jocului; dacă ceilalți lăsau balonul să treacă, el sărea, zbura ca o rândunică, oprea mingea, cădea, gata să-și rănească coatele și genunchii. Le plăcea și numele acesta, puțin obișnuit, Ruska, ce părea inventat anume pentru el atunci când, după două luni de la sosire, capul lui ras în lagăr se acoperise din nou cu un păr frumos și castaniu.

ÎI mutaseră din penitenciarul Vorkuta fiindcă fișa lui de înmatriculare în Gulag îi atribuia profesia de frezor. Își dădură seama de greșeală și fu înlocuit de un frezor autentic. Fu totuși scăpat de întoarcerea în lagăr de Dvoietiosov, care îl trimise ca ucenic la a doua pompă. Fiindcă avea o minte ageră, Ruska învățâ repede cum s-o manevreze. Se agăța de *șaraşka* așa cum s-ar fi agățat de un sanatoriu, căci cunoscuse în lagăr încercări dure, pe care le evoca acum cu antren și bună dispoziție: viața unui *slăbănog* în fundul unei mine umede, apoi decizia de a se preface bolnav urcându-și zilnic temperatura - frecându-și subsuorile cu două pietre cu o masă comparabilă, astfel că între cele două termometre, puse ca să-l dea de gol, diferența nu fu mai mare de o zecime.

Dar el, care învia râzând un trecut chemat să se reproducă infailibil în cursul celor douăzeci și cinci de ani de pedeapsă, mărturisise câtorva persoane, în mare taină, calitatea sa esențială de tânăr derbedeu care păcălise timp de doi Brigada Criminală a MGB-ului. Fin demn al acestei instituții, nu punea nici un preț pe gloria deșartă.

În mulțimea pestriță a pensionarilor din *șaraşka* nu fu descoperit mult timp, dar sosi o zi de septembrie. În ziua aceea, cu o mutră misterioasă, Ruska vorbise pe rând cu vreo douăzeci de *zeki*, cei mai influenți din *șaraşka*, cei care constituiau opinia publică, și le mărturisise în particular fiecăruia că, în dimineața acelei zile, maiorul Șikin îi propusese să se angajeze ca spion. El acceptase, dorind să folosească acest post în folosul comunității.

Deși dosarul lui Rostislav Doronin purtase cinci nume false succesive, era plin de cruci, de V-uri, de NB-uri, de semne cifrate care semnalau perversitatea sa, dispoziția de a evada și necesitatea de a-i pune cătușe la mâini în timpul călătoriilor, maiorul Șikin, care dorea să-și crească numărul informatorilor, considerase că Doronin era doar un adolescent, lipsit deci de fermitate, care ținea la situația lui din *șaraşka* și care avea să furnizeze un agent credincios responsabilului operațional.

Convocat discret (fusese sunat de la secretariat și i se spusese: „Alo, da, uitați ce e, duceți-vă să-l vedeți pe maiorul Șikin”), Rostislav petrecu trei ore în biroul maiorului. În timpul acesta, ascultând instrucțiunile și explicațiile Nașului, Ruska se sluji de ochii lui pătrunzători și atenți pentru a studia capul mare al maiorului, albit de perioadele de spionaj și de chițibușărie fiartă la foc mic, fața lui negricioasă, mâinile minuscule, picioarele încălțate cu șosete de copii, setul de birou din marmură, perdelele de mătase de la ferestre și, inversând literele în minte, citi titlurile tuturor dosarelor și hârtiilor strecurate sub sticla biroului, deși stătea la un metru și jumătate de el, apoi presupuse ce hârtii dormeau în seiful lui Șikin și ce hârțoage se aflau în sertare.

Uneori, Doronin își pironea candid ochii albaștri în cei ai maiorului și făcea pe prostul. Această candoare azurie ascundea cele mai îndrăznețe proiecte, dar „operul”, obișnuit cu cenușa docilității omenești, nu mai vedea focul.

Ruska își dădu seama că Șikin avea putere să-l trimită efectiv la Vorkuta dacă refuza să devină spion.

Ca toată generația lui, Ruska fusese învățat să considere ,,mila” un sentiment degradant, „bunătatea” ceva ridicol și „conștiința” ceva bun pentru proști. În schimb, i se inculcase ideea că denunțarea este o datorie cetățenească, cea mai bună cale de a-l ajuta pe cel denunțat și pentru a însănătoși societatea. Toate aceste lucruri nu se impregnaseră cu adevărat în mintea lui Ruska, dar lăsaseră urme. Pentru moment, cea mai mare problemă nu era să știe dacă lucrul acesta era rău sau îngăduit, ci profitul pe care îl putea trage. Îmbogățit de experiențe tumultuoase, ascultător atent al controverselor tăioase dintre prizonieri, băiatul acesta nu neglija posibilitate de a vedea într-o zi arhivele MGB-ului scoase la iveală și pe toți „colaboratorii secreți” supuși oprobriului public.

Pe termen lung era la fel de periculos să accepți avansurile Nașului, pe cât era de periculos să-l refuzi imediat.

În afară de aceste considerații, Ruska era un virtuoz al aventurii, în timp ce descifra apetisantele hârtii de sub sticla biroului lui Șikin, fremăta presimțind un joc minunat. Confortul călduț din *șarașka* pusese la grea încercare setea lui de aventură!

Fiindcă fusese precizat, spre deplina convingere, un salariu mai mare, Ruska acceptă cu căldură.

Când ieși, Șikin se felicită de calitățile lui psihologice și se plimbă îndelung prin cabinet, frecându-și palmele mici: un informator atât de fervent promitea o recoltă bogată de rapoarte. Ruska, la fel de satisfăcut, făcea turul prizonierilor demni de încredere și le mărturisea că acceptase slujba de spion de amorul artei și din dorința de a învăța metodele MGB-ului, ca să-i demaște pe adevărații spioni.

Nici un *zek*, nici cei mai bătrâni, nu-și amintea să fi auzit vreodată o asemenea mărturisire. Neîncrezători, îl întrebară pe Ruska de ce se lăuda așa, cu riscul de a-și pierde capul. El le răspunse:

— Când o să mai facă un proces la Nürnberg pentru toată haita, o să fiți martorii mei.

Fiecare din cei douăzeci de *zeki* inițiați repetă informația altor doi sau trei, dar nimeni nu se duse s-o scuipe la Naș! Acest lucru era de ajuns ca să așeze cincizeci de persoane mai presus de orice bănuială.

Aventura lui Ruska tulbură mult timp *șaraș*ka. Aveau încredere în el. Această încredere rămase. Dar, așa cum trebuie, evenimentele își urmară cursul secret. Șikin cerea informații solide. Ruska trebuia deci să aducă ceva. Își refăcu turneul, plângându-se interlocutorilor:

— Domnilor! Vă imaginați câte spun ceilalți dacă eu, care nu sunt decât de o lună în serviciu, sunt mereu plictisit de Șikin! Puneți-vă în locul meu, dați-mi ceva, chiar niște fleacuri!

Unii îl trimiteau la păscut, alții îi dădură câteva informații. Se hotărî de comun acord pierderea unei doamne care lucra din lăcomie, pentru a spori miile de ruble aduse de soț. Ea îi trata pe *zeki* cu dispreț, nu ascundea faptul că pentru ea erau oameni care trebuiau răpuși (discuție ținută în auzul fetelor „externe", care ajunsese la urechile celor interesați), și „turnase" deja doi, unul pentru o relație, celălalt fiindcă fabricase o valiză cu materiale aparținând statului. Ruska o acuză fără rușine, spunând că ducea scrisorile deținuților și fura condensatori dintr-un dulap. Deși nu aduse nici o probă, deși soțul, colonel al MVD-ului, protestă cu multă energie, cum orice denunț secret exercită o putere irezistibilă, doamna fu concediată în ciuda plansetelor.

Uneori, Ruska turna și *zeki*, pentru fleacuri și nu fără a-i avertiza. Apoi nu-i mai avertiză și tăcu mâlc. De altfel, nimeni nu-i cerea nimic. Toți înțeleseră din instinct că ajunsese într-un punct în care mărturisirea era imposibilă.

Astfel, Ruska avu soarta ființelor dedublate. Jocul lui nu fu denunțat, dar era evitat. Oferea detalii asupra organigramei de sub sticla biroului lui Șikin, care reglementa vizitele „incognito" ale spionilor. Astfel, aceștia puteau fi numiți, dar era o despăgubire slabă, care nu îl scăpa de apartenența la grupul informatorilor.

Nerjin, care îl iubea pe Ruska în ciuda tuturor combinațiilor, nu se îndoia totuși că el îl denunțase în privința lui Esenin. Pierderea cărții îi cauzase o suferință pe care Ruska nu avea cum s-o prevadă. De cealaltă parte, Ruska considerase că această carte îi aparținea de drept lui Nerjin, că această apartenență era stabilită și că nimeni nu putea confisca aceste poeme: acestea fiind spuse, îi furniza o distracție apreciabilă lui Șikin, descoperindu-i că Nerjin ascundea în valiză o carte care îi fusese transmisă fără îndoială de una din „externe".

Simțind încă pe buze sărutul Clarei, Ruska ieși în curte. Albeața înzăpezită a teilor era ca o înflorire, aducându-i un aer primăvăratic. În cei doi ani de rătăciri clandestine, visările lui copilărești se uzaseră, depistând copoii, și nu căutase dragostea femeilor. Era virgin atunci când îl întemnițaseră și gândul acesta îl umplea de o amărăciune de neconsolat.

Ajuns în curte, vederea clădirii joase a Statului Major al închisorii Speciale îi aminti de spectacolul pe care îl pregătea pentru prânzul de a doua zi. Venise ora să publice anunțul - până atunci imposibil, ca să nu strice tot. Încununat de încântarea pe care i-o inspira Clara, se simțea de trei ori mai norocos și mai inteligent, privi înjur, îi zări pe Nerjin și Rubin în capătul curții și se îndreptă spre ei cu un pas hotărât. Șapca lui era pusă invers, descoperindu-i fruntea și o buclă de păr în aerul dezghețat.

Fața severă a lui Nerjin, care îl văzuse pe Ruska apropiindu-se, și fața mohorâtă a lui Rubin trădau o discuție serioasă. Cei doi bărbați îl primiră cu o frază anodină și clar improvizată.

Cu atât mai rău! își înghiți umilința și le expuse punctul lui de vedere:

— Sper că știți că marele principiu al unei societăți echitabile este că orice muncă merită un salariu. Sub titlul acesta, mâine, fiecare Iuda își va primi argintii pentru al treilea trimestru al anului în curs.

— Ah, calicii! spuse Nerjin indignat. Au făcut deja ultimul trimestru și li se plătește al treilea? De ce o asemenea întârziere?

— Foile de plată trebuie vizate într-o mulțime de locuri, spuse Ruska cu un aer de scuză. Și eu o să-mi iau banii alături de ei.

— Te plătesc și pe tine pentru al treilea trimestru? se miră Rubin. Dar nu ai muncit numai jumătate de trimestru?

— Trebuie să spun că am dat dovadă de zel! declară Ruska privindu-i cu zâmbetul lui franc, irezistibil.

— Plata cu bani peșin?

— Doamne ferește! Este vorba despre un mandat poștal fictiv, vărsat în contul nostru personal. M-au întrebat dacă accept să fiu creditat de Ivan Ivanovici Ivanov. Le-am spus că e prea clasic și le-am sugerat Klava Kudriavțeva. E plăcut totuși să-ți spui că o femeie se gândește la tine.

— Cât e pe trimestru?

— Asta e o chestiune delicată! După state, un informator ia cinci sute de ruble pe trimestru. Din motive de decență, suma trebuie expediată prin poștă și aceasta, inflexibilă, ia trei ruble pentru serviciu. Toți „nașii" noștri sunt atât de zgârciți încât refuză să pună din buzunarul lor și atât de leneși că nu se gândesc să propună o mărire de trei ruble în cazul informatorilor secreți. Așa că toate mandatele noastre sunt de o sută patruzeci și șapte de ruble. Cum nici un cetățean normal la cap nu trimite un mandat cu o asemenea sumă, acești treizeci de arginți sunt semnul lui Iuda. Mâine, la ora prânzului, trebuie să vă grupați la poarta Statului Major și să vă uitați la mandatele celor care ies de la „oper". Țara trebuie să-și cunoască spionii, nu-i așa, domnilor?

CAPITOLUL XLIX

Primii fulgi rari se despărțeau de cer pentru a cădea pe pavajul întunecat al străzii Matroskaia Tișina, iar cauciucurile reușiseră să ia toată zăpada din zilele precedente. În orașul universitar Stromînka, studentele din camera 318 trăiau viața unei după-amiezi de duminică.

Situată la etajul doi, această cameră avea o fereastră mare care privea spre Matroskaia Tișina. De la fereastră la ușă, în lungime, lângă fiecare perete, se înșirau trei paturi de fier etajate care străjuiau schelele șubrede ale etajerelor de nuiele. În mijlocul camerei, lăsând un culoar îngust, se aflau două mese; aproape de fereastră era „masa tezelor", pe care erau clădite teancuri enorme de cărți, de desene, de texte dactilografiate; apoi, masa cu de toate: în momentul acesta, Olenka călca, în timp ce Muza scria o scrisoare, iar Liuda își desfăcea bigudiurile în fața unei oglinzi portative. Aproape de ușă găsiseră destul loc ca să instaleze o chiuvetă, ascunsă de o perdea (toaleta se afla la capătul holului, într-o cameră care li se părea fetelor prea rece, prea îndepărtată și prea incomodă).

Întinsă pe pat, Erika, unguroaica, citea. Era îmbrăcată cu un capot pe care celelalte îl botezaseră „drapelul brazilian". Avea și alte capoate, al căror rafinament le uluia pe tovarășele ei, dar când ieșea se îmbrăca cu cea mai mare modestie, dorind parcă să treacă neobservată. Obicei pe care militanta comunistă îl dobândise în anii îndelungați de clandestinitate din țara ei.

Patul următor, al Liudei, era întors pe dos (Liuda tocmai se sculase), cuvertura și cearșaful atingeau pământul, dar o mână grijulie pusese pe pernă și pe căpătâi o pereche de sandale și o rochie de seară albastră călcată. Un covor de rugăciune persan era agățat pe perete în dreptul patului. Așezată în fața mesei, Liuda citea cu voce tare avansurile pe care i le făcuse un poet spaniol evacuat din țara lui în URSS atunci când nu era decât un copil. Evoca adesea atmosfera restaurantului, calitatea orchestrei, felurile de mâncare, băuturile.

Fierul de călcat al Olenkăi era pus într-o dulie improvizată și firul atârna deasupra mesei. (La Stromînka, din motive de economie, era riguros interzisă folosirea fiarelor de călcat și a reșourilor electrice, nici o priză nu fusese amenajată de „Comandatură" și duliile improvizate erau urmărite mereu.) Olenka o asculta pe Liuda, râdea uneori, dar nu-și lua ochii de la lucrurile călcate. Jacheta și fusta asortată erau totul pentru ea. Ar fi preferat să se ardă pe ea decât să-și strice hainele. Nu trăia decât din bursa ei de „aspirantă", se hrănea cu cartofi și ciorbe, economisea douăzeci de copeici de la autobuz oricând putea, avea deasupra patului o hartă geografică, dar dispunea de o costumație frumoasă, perfectă, care o avantaja.

Puțin cam voinică, cu trăsături mai degrabă grosolane, Muza avea ochelari care o făceau să pară mai bătrână de treizeci de ani. Se forța să scrie o scrisoare pe masa aceea scuturată de mișcările fierului, în zgomotul unei povestiri care o enerva, o umilea. I se părea nedelicat să le ceară să tacă. Dacă îi cereai Liudei să tacă, riscai să o enervezi și să auzi un răspuns insolent. Liuda era nouă, nu făcea o teză. Licențiată a unei școli de finanțe, se înscrisese la economie politică mai ales ca să se distreze. Tatăl ei, general în retragere, îi trimitea mulți bani de la Voronej.

Liuda profesa convingerea sumară potrivit căreia „întâlnirile" și, într-un mod mai general, relațiile cu bărbații formau tot sensul vieții unei femei. În povestirea de acum, totuși, punea în valoare o trăsătură deosebit de picantă. Măritată la Voronej timp de trei luni, apoi legată de diverși bărbați, regreta acum o virginitate pierdută. La primele cuvinte schimbate cu poetul spaniol se jucase de-a nevinovata, tremurând, speriată la cea mai mică atingere pe umăr sau pe mână, iar atunci când poetul, tremurând, tulburat, obținuse să-i ofere primul sărut din viața ei, tremurase și trecuse de la extaz la disperare, ceea ce îi inspirase admiratorului un poem de douăzeci și patru de versuri, în spaniolă, din nefericire.

Muza le scria părinților ei vârstnici dintr-un orășel de provincie. Tatăl și mama ei încă se iubeau ca niște proaspăt căsătoriți și în fiecare dimineață, atunci când pleca la muncă, tatăl ei se întorcea la colț și îi făcea semne mamei, care îi răspundea de la fereastră. Fata îi iubea cu o dragoste asemănătoare și avea obiceiul să le scrie des, descriindu-le cele mai neînsemnate impresii.

Astăzi se simțea rău în pielea ei. Cu două zile înainte, vineri seara, avusese o aventură care luase locul lucrării despre Turgheniev, lucrare care ținea loc de viață, de orice viață posibilă. Rămăsese cu o impresie dezgustătoare, mânjită parcă de noroi, de o rușine imposibil de spălat, imposibil de ascuns, imposibil de arătat și care totuși nu o lăsa să trăiască.

În vinerea aceea deci, întorcându-se de la bibliotecă, în timp ce mergea să se culce, fusese convocată la Municipalitate și i se spusese: „Pe ușa aceasta, da, sigur, vă rugăm". Intrând, văzuse doi bărbați în haine civile care se prezentară sub numele de Nikolai Ivanovici și Serghei Ivanovici și se arătară la început foarte politicoși. Fără să le pese de ora deja târzie, o reținură. O oră, apoi două, apoi trei. Începură cu întrebări asupra colegelor de cameră și de școală (despre care știau la fel de multe ca și ea). Fără nici o grabă, îi vorbiră despre patrie, îi amintiră că datoria civică nu îl lasă pe intelectual să rămână închis în specialitatea lui și îl îndeamnă să-și slujească poporul prin toate mijloacele care sunt în puterea lui. Nimic mai adevărat și Muza nu știu ce să răspundă. Apoi, frații Ivanovici îi propuseră să-i *ajute*, adică să vină să se întâlnească cu ei la anumite ore în acest birou, sau la clubul politic, sau la cămin și uneori chiar la Universitate, ca să răspundă la anumite întrebări sau să aștearnă unele observații în scris.

Atunci începuse chinul, îndelungat, atroce! Se arătară din ce în ce mai grosolani și ajunseră să ridice vocea, s-o tutuiască. „De ce se încăpățânа?” Nu cumva îi făcuse avansuri spionajul străin? „N-o să iasă în pierdere spionajul străin cu o tipă ca tine!” Apoi declaraseră net că nu o vor lăsa să susțină teza (care era aproape gata, mai rămâneau câteva luni), că îi vor strica tot viitorul la Universitate, fiindcă Patria nu avea ce face cu intelectuali ramoliți. Ei i se făcu frică: oamenii aceștia puteau s-o facă să-și piardă bursa de aspirantă, cu un singur telefon. În timpul acesta, scoaseră un pistol și și-l trecură din mână în mână, țintind spre Muza ca din neatenție. Pistolul acesta nu făcu decât să risipească teroarea Muzei. Fiindcă, în cele din urmă, cel mai rău era să ducă toată viața după ea o „notă confidențială” proastă. La ora unu dimineața, cei doi Ivanovici o lăsară să plece, invitând-o să „se gândească” până marțea următoare, 27 decembrie, apoi o făcură să semneze un angajament în care spunea că nu va divulga nimic.

O asigurară că știau totul și că, dacă va vorbi despre discuția lor, semnătura aceasta le permitea s-o aresteze și s-o condamne.

Ce soartă nefastă făcuse ca alegerea lor să cadă tocmai asupra ei?... Aștepta marțea aceea ca o condamnată, nu avea putere să lucreze și se gândea mereu la trecutul recent în care nu se gândea decât la Turgheniev, în care nu cunoștea neliniștea și în care, sărmana proastă, nu știa cât era de fericită.

Olenka își asculta, zâmbind, colega, și izbucni într-un râs atât de violent, încât fu cât pe ce să se înece cu apa din gură. Războiul întârziase fericirea Olenkăi, dar, la douăzeci și opt de ani, se simțea totuși fericită, fericită, fericită și ierta totul tuturor, fiecare avea dreptul să alerge după fericire cum voia. Avea un pretendent, student în același an, care venea în seara aceea s-o caute și s-o ia cu el.

— I-am spus: „Voi spaniolii aveți o noțiune atât de înaltă despre onoare și trebuie să vă spun că, sărutându-mă pe gură, m-ați dezonorat!”

Și fața seducătoare, puțin crudă, a blondei Liuda trăda disperarea unei domnișoare care și-a pierdut onoarea.

În timpul acesta, mereu întinsă, mărunțica Erika își continua lectura din Galahov. Cartea desfășura în fața ei un întreg univers de caractere înalte și luminoase, de o coeziune intimă care o minuna. Eroii lui Galahov nu erau niciodată chinuiți de îndoială, nu șovăiau niciodată să-și slujească patria sau să se sacrifice. Puțin familiarizată cu limba și obiceiurile țării, Erika nu întâlnise niciodată asemenea indivizi, așa că întâlnirea lor într-o carte i se părea cu atât mai prețioasă.

Lăsă totuși cartea să cadă, se întoarse pe o parte și începu și ea s-o asculte pe Liuda. Chiar aici, în camera 318, auzise multe lucruri contradictorii sau surprinzătoare: acum era un inginer care refuza să se ducă pe un atrăgător șantier siberian, ca să rămână la Moscova și să vândă bere; acum era un student care-și susținuse teza și nu găsea de lucru („Deci există șomeri în Uniunea Sovietică?”); pentru a obține permisul de ședere la Moscova trebuia să lași un plic gros la Miliție, se

spunea. Și Erika întreba: „Dar e un fenomen *instantaneu*?” (Prin asta înțelegea: provizoriu.)

Liuda își continuă povestea: dacă se căsătorea cu poetul, nu mai putea s-o facă pe nevinovata. Acum cerea sfaturi despre cel mai bun mod de a expedia acest simulacru dincolo de noaptea nunții.

Muza își încreți fruntea dureros. I se părea nepoliticos să-și înfunde urechile în mod vizibil. Găsi un pretext ca să se întoarcă spre pat.

Olenka exclamă vesel:

— Eroinele din literatura universală greșesc când își mărturisesc greșelile logodnicului și se omoară!

— Bineînțeles, doar sunt niște gâsculițe, spuse Liuda râzând. E totuși destul de simplu!

În fond, Liuda se întreba dacă trebuia să se căsătorească cu poetul ei:

— Nu face parte din Uniunea Scriitorilor Sovietici, scrie numai în spaniolă și nu se știe ce drepturi de autor poate primi. Cred că nu foarte substanțiale!

Erika fu atât de mirată, că puse picioarele pe pământ și se așeză pe pat.

— Cum? Întrebă ea. Aici, în Uniunea Sovietică, vă căsătoriți *din interes*?

— O să te obișnuiești și o să culegi și tu, îi răspunse Liuda scuturând din cap în fața oglinzii. După ce-și scosese toate bigudiurile, o ploaie de bucle blonde fremătară pe capul ei. Cea mai mică din aceste bucle ar fi fost de ajuns ca să înlănțuie un poet încă adolescent.

— Eu, fetelor, trag următoarea concluzie... Începu Erika, dar, remarcând privirea ciudată a Muzei, care urmărea ceva pe dușumea, țipă și își ridică picioarele pe pat.

— Ce? Încă un „alergător”? strigă ea, cu fața descompusă. Fetele izbucniră în râs. Nu, nu era nici un alergător.

În plină zi uneori, dar mai ales noaptea, camera 318 era terenul de curse al acestor îngrozitori șoareci ruși, care pășeau mărunțel pe sol și scoteau țipete ascuțite. Din anii de luptă clandestină împotriva lui Horthy, Erika nu tremurase niciodată așa cum tremura acum când se gândea că un asemenea șoarece ar fi putut să sară pe pat și să galopeze pe ea. În plină zi, râsetele colegelor împrăștiau groaza, dar noaptea se învelea cu cuvertura din cap până-n picioare și se jura să părăsească Stromînka a doua zi, dacă scăpa. Nadia, care era chimistă, omorâse mulți șoareci prin colțuri, mizerabilele de animale se calmaseră puțin, apoi atacaseră din nou. Cu două săptămâni înainte, Erika hotărâse să nu mai tergiverseze: ea fusese cea care, luând apă din găleată cu cana, avusese privilegiul să scoată cadavrul unui șoarece mort. Tremurând de dezgust, evocând mereu botișorul grav resemnat, Erika se dusese în aceeași zi la Ambasada Ungariei și ceruse să fie cazată într-un apartament. Ambasada se adresase Ministerului de Afaceri Externe, acesta din urmă Ministerului Educației Naționale, acesta rectorului Universității, care implicase în afacere departamentul administrativ și

economic, care spusese că nu era nici un apartament liber pentru moment și că era pentru prima dată când se plângea cineva că erau șoareci la Stromînka. Corespondența făcu cale întoarsă, apoi plecă în sens invers. Ambasada îi spuse totuși Erikăi că putea spera să fie cazată într-un apartament particular.

Cu brațele în jurul genunchilor aduși la piept, drapată în drapelul brazilian, era ca o pasăre de la tropice pe stinghia ei.

— Ah, dragele mele, spunea ea cu voce cântătoare și plângătoare. Vă iubesc atât de mult! Nu v-aș putea părăsi niciodată, dacă n-ar fi șoarecii.

Acest lucru era adevărat și fals. Fetele acestea îi plăceau, dar nu era nici una căreia să-i poată încredința marile ei neliniști legate de destinul Ungariei ei, unic în Europa. Nu se știa ce se petrecea acolo, după procesul lui Laszlo Rajk. Auzise despre arestări, ale căror victime puteau fi comuniștii pe care îi cunos-cuse în clandestinitate. Nepotul lui Rajk, înscris și el la Universitatea din Moscova, și alți studenți ungari, fuseseră rechemați în țara lor și nu mai dăduseră nici un semn de viață.

Cineva bătu în ușă cu semnalul convenit („Prieteni! Nu are rost să ascundeți fierul!”), Muza se ridică și, șchiopătând (un reumatism precoce îi dădea chinuitoare dureri de genunchi), se duse să tragă zăvorul. Dașa intră cu un pas rapid. Era o fată înaltă, hotărâtă, cu o gură mare și ciudată. Râdea în hohote, dar nu uită să închidă zăvorul.

— Ah, fetelor! Am avut toată bătaia de cap din lume să scap de pretendentul meu! Vă dau o mie de ruble dacă ghiciți cine e!

— Deci ai atât de mulți? spuse Liuda cu un aer surprins, scotocind în valiză.

De fapt, Universitatea ieșea din război ca dintr-o sincopă. Erau puțini băieți printre „aspiranți” și nu erau bărbați adevărați.

— Așteptați! Olenka ridică o mână și o fixă pe Dașa cu o privire de somnambulă. Nu o fi Prognati?

Era vorba despre un student care căzuse de trei ori la examenul de materialism dialectic și istoric și fusese exmatriculat pentru cretinism irecuperabil.

— Nu, e ospătarul meu! exclamă Dașa, scoțându-și căciula cu urechi și arătându-și părul împletit strâns, apoi o agăță într-un cuier rudimentar. Nu își dădu jos și mantoul amărât din *mouton doré*, obținut în urmă cu trei ani de la magazinul Universității, contra unui bon, și rămase așezată așa în fața ușii.

— Ah, acela, aha!

— Eram în tramvai, povesti Dașa râzând. L-am recunoscut imediat. „La ce stație coborâți?”, m-a întrebat el. Ce să fac? Am coborât împreună. „Cum de nu mai lucrați la baia publică? Am mers de atâtea ori, dar nu v-am revăzut niciodată...”

— Ar fi trebuit să-i spui... Dar râsul Dașei o molipsi și pe Olenka și puse stăpânire pe ea ca o flacără. Ar fi trebuit să-i spui... ar fi trebuit să-i spui... Nu-și mai putu termina fraza și, cuprinsă de un râs nebun, se lăsă să cadă pe pat, fără să șifoneze totuși rochia care era acolo.

— Ce ospătar? Ce baie publică? Întreba Erika.

— Ar fi trebuit să-i spui... se îneca Olenka, apoi era cuprinsă din nou de râsul ei nebunesc. Întinse mâinile și încercă să traducă cu o mișcare a degetelor ceea ce nu putea spune.

Liuda izbucni și ea, apoi Erika, care nu înțelegea nimic, iar fața întunecată și ingrată a Muzei se întinse într-un fel de zâmbet. Își scoase ochelarii și începu să-i șteargă.

— „Unde mergeți?" m-a întrebat el. „Cunoașteți pe cineva în orașul acesta universitar?" continuă Dașa, înecându-se de râs. Eu i-am răspuns: „Da, am o prietenă care e portăreasă aici... și tricotează... mănuși..."

— Mănuși?

-...da, cu andrelele!

— Dar vreau să știu și eu! Cine e ospătarul acesta? implora Erika.

O bătură pe spate pe Olenka. Râsul nebunesc se liniști. Dașa își dădu jos paltonul. Cu puloverul mulat, cu fusta strâmtă prinsă cu o curea subțire, o ghiceai suplă, bine făcută, în stare să stea îndoită o zi întreagă, orice ar fi făcut. Ridicând cu grijă cuvertura înflorată, se așeză atentă pe marginea patului pe care îl îngrijea nespus — perne și pături moi, cearșafuri dantelate, șervețele brodate pe perete -, apoi îi povesti Erikăi următoarele:

— Toamna trecută, înainte de primele geruri, tu nu erai încă aici... De unde să scoți un soț? Cum să faci cunoștință? Liuda m-a sfătuit să mă plimb în parcul Sokolniki, dar singură! Greșeala fetelor e că se plimbă întotdeauna câte două.

— Axiomă mereu verificată! comentă Liuda, care se străduia din toate puterile să șteargă o pată de pe vârful unui pantof.

— M-am dus deci, continuă Dașa, cu o voce care nu mai era la fel de veselă. Am mers puțin, m-am așezat ca să admir copacii. De fapt, nu peste mult timp am văzut că aveam un vecin, destul de bine ca bărbat. Am aflat că lucra ca ospătar la o braserie din parc. Și eu?... Eram atât de jenată, nu-i puteam spune că pregăteam o teză. Trebuie se recunoști că bărbații fug de cumetrele învățate...

— Ei, nu trebuie să spui așa ceva! o întrerupse Olenka, pe un ton supărat. Asta poate ajunge departe!

În lumea aceasta rarefiată care părăsea masa de oțel a războiului, în lumea aceasta în care găuri negre și căscate înlocuiau zâmbetul și gesturile băieților de vârsta lor sau chiar ale celor mai mari cu cinci, zece, cincisprezece ani, expresia aceasta anonimă, grosolană, absurdă de „cumetre instruite" nu trebuia să murdărească domeniul luminos, strălucitor, prestigios al Științei, unica despăgubire pentru atâtea eșecuri personale, unica forță a acestor femei sacrificate.

-...și i-am spus că lucram în calitate de casieră la baia publică. L-am agățat. Unde? Și la ce oră? De-abia am putut scăpa...

Toată însuflețirea o părăsise pe Dașa și ochii ei întunecați aveau o privire descumpănită.

Petrecuse ziua lucrând la Biblioteca Lenin, mâncase puțin și prost la cantină, apoi se întorsese, copleșită de perspectiva unei seri de duminică goale, fără nici o promisiune.

Odinioară, atunci când mergea la o școală din bușteni, în sat, fusese încântată fiindcă era cea mai bună elevă. Apoi se bucurase, fiindcă înscrierea la o școală superioară o scăpa de jugul colhozului și o autoriza să locuiască în oraș. Acum nu mai era foarte tânără, învățase optsprezece ani întruna, era sfârșită, i se părea că îi amorțește creierul. Pentru ce făcuse toate aceste lucruri? Nimeni nu îi dăduse bucuria elementară a unei femei: un copil, și ea nu dăduse nimic nimănui.

Legănându-se visătoare, în camera cufundată acum în tăcere, Dașa pronunță sentința ei preferată:

— Așa e, fetelor, viața nu e un roman...

În parcul de tractoare al colhozului se afla un brigadier agricol, îi scria Dașei, se arăta insistent. Dar ea era pe punctul de a-și susține teza și satul nu ar fi răbdat să nu zică: „La ce bun să te omori atâta cu școala dacă te măriți cu un brigadier agricol? E bun pentru o fată care e șefa de echipă...” Pe de altă parte, Dașa știa că nu va ajunge niciodată un cercetător de rangul întâi, că va fi împiedicată, înlănțuită, că munca ei în învățământul superior o apăsa ca o unealtă magică, dar prea grea pentru ea. Chiar și după ce și-ar fi susținut teza de candidată, nu ar fi îndrăznit, nu ar fi putut să se aventureze în sferele mai înalte ale Științei.

Femeile acestea care optau pentru studii erau lăudate, pomenite, acoperite de promisiuni - dar șocul peretelui de care se loveau nu era mai puțin dur.

Dașa, care își spionase cu gelozie vecina, norocoasa și dezinvolta Liuda, îi spuse:

— Ascultă-mi sfatul, Liudka, și spală-te pe picioare.

Liudka se întoarse:

— Crezi?

Nehotărâtă, scoase totuși din ascunzătoare un reșou electric pe care îl puse în dulia improvizată, în locul fierului.

Dașa, fire activă, căuta ceva de făcut ca să scape de proasta ei dispoziție. Își aminti de niște lenjerie cumpărată recent. Nimic nu era pe măsura ei, dar trebuia totuși să cumperi ceea ce-ți aruncau magazinele. Începu deci să le ajusteze.

Toată camera tăcea și Muza ar fi putut să-și continue corespondența, dar nu, nu mai putea! Reciti ultimele fraze, înlocui un cuvânt, reveni asupra câtorva litere prost scrise... Nu, scrisoarea nu mergea! Mințea, iar tata și mama aveau să-și dea seama. Vor înțelege că fiica lor intrase într-o încurcătură, că i se întâmplase ceva urât. De ce să nu le spună totul? De ce să mintă pentru prima dată?

Dacă ar fi fost singură în cameră, Muza ar fi gemut. Sau ar fi urlat, și asta ar fi ușurat-o, poate. Se mulțumi să pună stiloul alături și să-și cuprindă fața în palme. Uite cum se întâmplă lucrurile astea! O alegere care privește toată viața și nimeni care să te sfătuiască! Nimeni care să te

ajute! Și promisiunea scrisă de a nu divulga nimic și marți trebuia să-i vadă din nou pe bărbații aceia atât de siguri pe ei, care vorbeau cu atâta tărie și atacau cu atâta dezinvoltură. Ce bine trăise alaltăieri! Acum totul e pierdut. Fiindcă ei nu vor ceda. Nici tu. Cum să continui să disertezi despre Hamlet și Don Quijote, care dorm în fiecare om, dacă îți amintești mereu că ești o turnătoare, că numele tău de război e Margareta sau Comoara, că trebuie să înnegrești un dosar despre fetele de aici, despre profesori?

Cu cea mai mare discreție, Muza își șterse lacrimile de pe pleoapele crispate. Dașa le întrebă pe celelalte:

— Și Nadiușka, unde e?

Nimeni nu-i răspunse, nimeni nu știa nimic. Dașa, cufundată în cusătura ei, ardea de dorința de a spune ceva despre Nadia:

— Ce spuneți, fetelor, nu e cam prea trasă de păr povestea asta? A dispărut, bine. În fine, au trecut mai mult de patru ani, și războiul s-a terminat. Ar putea să nu se mai chinuiască, nu?

— Ce spui tu acolo! Dar ce spui? exclamă Muza, cu o voce îndurerată, ridicându-și mâinile deasupra capului. Mânecile largi ale rochiei cu carouri cenușii lunecară până la coate, descoperind niște brațe albe și adipoase. E o iubire adevărată! Iubirea adevărată trece dincolo de piatra mormântului!

Buzele groase, puțin proeminente ale Olenkăi se întinseră într-o grimasă oblică:

— Piatra mormântului? Asta mi se pare cam transcendental. Reminiscențele, amintirile tandre, nu zic nu, dar iubirea?

— Chiar așa, ființa iubită nu mai există, cum s-o mai iubești? continuă Dașa, revenind la oile ei.

— Dacă aș avea posibilitatea, pe cuvântul meu că i-aș trimite un certificat de deces care să ateste că e mort, foarte mort și îngropat! declară Olenka cu furie. Război blestemat, care ne mai afectează și azi, după cinci ani!

— În timpul războiului, interveni Erika, mulți s-au refugiat foarte departe, dincolo de Ocean. Poate că mai trăiește.

— E posibil, încuviință Olenka. E o speranță. Dar lucrul cel mai penibil la Nadia e că se bucură de nefericirea ei. Și numai de nefericirea ei. Fără asta, i-ar lipsi ceva.

Dașa așteptă să vorbească fiecare, strivind încet un tiv cu acul, de parcă ar fi vrut să-l ascută. Știa bine că avea să le surprindă nespus conducând conversația pe drumul acesta.

— Fetelor, ascultați-mă, le spuse ea pe un ton măsurat. Toate astea sunt niște păcăleli și Nadia ne duce cu zăhărelul: ea nu crede că soțul ei e mort, ea nu se așteaptă să se întoarcă. Știe pur și simplu că e în viață. Și știe și unde e.

Se stârni o mare zarvă.

— De unde ai pescuit asta?

Daşa le privi triumfătoare. Spiritul ei de observaţie excepţional îi adusese, acasă, porecla „detectivul”.

— Trebuie să ştiţi să ascultaţi, căprioarelor! A vorbit vreodată despre el ca despre un mort? Nuu.... Evită chiar să vorbească despre trecut, vorbeşte într-un mod nehotărât, nici la prezent, nici la trecut. Dacă ar fi dispărut, ar fi normal să-l trateze din când în când ca pe un mort!

— Ce i s-ar fi putut întâmpla, deci?

— Nu vă sare în ochi? exclamă Daşa, îndepărtându-şi cusătura cu un gest hotărât.

— E viu, dar a părăsit-o! Şi îi e ruşine să mărturisească! Şi a inventat o „dispariţie”!

— Cred că da! Sigur e aşa! aprobă Liudka, care se bălăcea după perdea.

— Deci se sacrifică pentru fericirea soţului ei! strigă Muza. Deci are un motiv întemeiat pentru care să păstreze tăcerea şi să nu se recăsătorească.

— Ce câştigă aşteptând? se întrebă Olenka.

— Totul se leagă de minune, bravo, Daşka! strigă Liudka ieşind de după perdea, fără capot, numai în cămaşă, cu picioarele goale, mai înaltă şi mai zveltă. Şi ea crapă de ciudă, de asta şi-a fabricat rolul de Sfânta Nituşa, fidelă dispărutului. Nu există nici un sacrificiu, ar vrea grozav de tare să fie consolată, numai că nu o vrea nimeni! Sunt fete pe stradă după care se întorc toţi bărbaţii, dar ea! Chiar dacă ar face primul pas, nu agaţă nimic!

Şi se întoarse în spatele perdelei.

— Există Şceagov, care vine s-o vadă, spuse Erika, care pronunţa cu greu acest Şce...

— Vine, desigur, dar asta nu dovedeşte nimic, replică ferm invizibila Liudka. Trebuie să-şi mai ascută cârligul.

— Cum adică „cârligul”? Întrebă Erika, perplexă. Urmă un singur hohot de râs. Daşa persevera:

— Nu, voiam să spun că speră încă să-şi ia soţul de la *cealaltă*. Se auziră aceleaşi bătăi rapide în uşă. „Prieteni! Nu are rost să ascundeţi fierul!”

Tăcură toate. Daşa trase zăvorul.

Nadia intră cu paşi obosiţi, cu faţa trasă şi îmbătrânită, de parcă ar fi vrut să confirme cu toată înfăţişarea cele mai rele zeflemele ale Liudei. Lucru curios, nu adresă asistenţei nici o formulă de salut, de politeţe, nu spuse nici măcar „M-am întors!” sau „Ce mai e nou, fetelor?” îşi agăţă paltonul în cuier şi se aşeză pe pat fără să scoată o vorbă.

Erika îşi continuă lectura. Muza îşi cufundă faţa în palme. Olenka îşi cosea nasturii roz de la cămaşa crem.

Nimeni nu ştia ce să zică. Ca să remedieze jena creată de tăcerea aceasta, Daşa concluziona cu o voce tărăgănată:

— Aşa, fetelor, viaţa nu e un roman...

CAPITOLUL L

După vizită, Nadia ar fi vrut să vadă numai femei cu destinul mutilat și să vorbească doar despre cei care rămăseseră în spatele gratiilor. Plecând de la Lefortovo, traversă toată Moscova și ajunse la Krasnaia Presnia, ca să-i transmită soției lui Sologdin cele trei vorbe sacramentale ale soțului ei.

Nu o găsi acasă (nu era nimic surprinzător, fiindcă femeia aceasta nu avea decât duminica pentru a-și rezolva treburile personale și să se ocupe de fiul ei.) Nu putea lăsa un bilet vecinilor. Nadia știa de la soția lui Sologdin - și putea să-și imagineze și singură - cât de răi și indiscreți erau acești oameni.

Dacă, urcând pe scara îngustă, întunecată chiar și la amiază, Nadia avea aripi gândindu-se că va vorbi cu o femeie încântătoare, chinuită de aceeași durere tainică, atunci când coborî se simți dezamăgită și distrusă.

Așa cum, datorită unei substanțe revelatoare incolore și aparent banale, hârtia dezvăluie inevitabil un portret - portretul ei - până atunci invizibil, după vizita aceasta la soția lui Sologdin, Nadia simți cum o cuprindeau gânduri sumbre, presentimente murdare care germinaseră în timpul întâlnirii și nu se manifestaseră încă.

El spusese: „Nu te mira dacă o să mă ducă în altă parte și n-o să mai putem coresponda”. Se putea să plece din nou?... Să se termine cu vizitele anuale! Ce va face atunci?...

Ah! Și apoi cursul superior al Angarei.

Și altceva! Devenise creștin?... Pronunțase o frază care o lăsase să înțeleagă că... Închisoarea îi mutilase spiritul, îl dusese la misticism, îl învățase resemnarea. Caracterul său se schimba, va fi un alt om la întoarcere, un om schimbat cu totul...

Cea mai rea era amenințarea aceasta: „Nu-ți fă iluzii referitoare la sfârșitul pedepsei mele. E un mod de a vorbi!” Ea strigase atunci: nu vreau să cred! E imposibil! Dar orele treceau. Traversă din nou Moscova, de la Krasnaia Presnia la Sokolniki, cufundată în niște gânduri care o chinuiau, o torturau, și nu se mai gândea la nici un gest de paradă.

Dacă pedeapsa lui Gleb nu se va termina niciodată, de ce să-l mai aștepte? De ce să-și reducă existența și să nu fie decât un apendice al vieții lui? Să sacrifice toată viața în așteptarea vidului?

Încă era bine că *acolo* nu existau femei! În întâlnirea din ziua aceea era ceva nenumit, neînțeles, ireparabil...

Ajunse prea târziu la restaurantul Universității. Ghinionul acesta neînsemnat fu de ajuns ca să o ducă pe culmile disperării! Își aminti pe loc de amenda de zece ruble pe care o primise cu două zile în urmă deoarece coborâse din autobuz pe platforma din spate. Zece ruble erau o sumă mare: o sută de ruble înainte de reforma monetară.

În fața Stromînkăi, sub primii fulgi delicioși, un băiețel cu o caschetă prea mare, înfundată până pe urechi, vindea la vrac țigări Kaubek. Nadia se apropie ca să cumpere două.

— Unde să găsesc chibrituri? se întrebă ea cu voce tare.

— Uite, scapără, tanti! îi propuse puștiul, cu bunăvoință, întinzându-i o cutie. Focul nu se plătește!

În plină stradă, fără să se gândească la ceea ce ar fi putut gândi alții, Nadia aprinse un chibrit, apoi altul, dădu foc țigării, înapoie cutia și, în loc să intre în bloc, se plimbă. Tutunul nu era încă un viciu pentru ea, dar nu era la prima țigară. Fumul acru îi producea suferință și dezgust, dar, în același timp, împrăștia puțin neliniștea care o apăsa.

Când ajunse la jumătatea țigării, Nadia o aruncă și urcă la 318.

Se uită cu greață la patul desfăcut al Liudei și se lăsă să cadă pe al ei, dornică să scape de întrebări, înainte de toate.

Când se așeză, ochii ei ajunseră la nivelul celor patru teancuri de hârtie de pe masă: cele patru exemplare dactilografiate ale tezei ei. Și nu putu să nu se gândească la necazurile interminabile prin care trecuse această lucrare, trebuise să se zbată să fotocopieze schemele, apoi să ia totul de la capăt o dată, și încă o dată, iar acum îi înapoiaseră lucrarea pentru a treia oară.

Batjocorind orice dreptate, îi nimiciseră orice speranță de a-și susține teza la termenul prevăzut: începu să se gândească din nou la „proiectul special", singura metodă de a ajunge la liniște și la un salariu. Or, drumul îi era barat de teribila informație: opt pagini pe care trebuia să le ducă marți la serviciul personalului.

Adevărul, negru pe alb, era că avea să fie izgonită din Universitate, din Oraș, din Moscova, la sfârșitul săptămânii... Dacă nu divorța imediat... Așa cum se hotărâse.

Dar era o cruce adevărată și procedura avea să fie lungă și complicată.

Erika își făcu patul cum putu (mai avea încă necazuri cu spălatul și călcatul, lucruri pe care învățase să le facă la Stromînka, fiindcă până atunci le făcea o servitoare în locul ei), își farda obrajii în fața oglinzii, fără să se dea cu ruj, și se duse să lucreze la Biblioteca Lenin.

Muza încerca să citească, dar nu avea chef. Remarcă prostrația Nadiei și îi aruncă o privire neliniștită, fără să îndrăznească totuși s-o întrebe ceva.

— A, da! își aminti dintr-odată Dașa. Am auzit astăzi că ne vor dubla alocația pentru cumpărarea cărților.

Olenka ridică din umeri: „Vrei să râzi?"

— Decanul le-a spus fetelor.

— Ia stai, cât o să ne dea? Fața Oliei se însuflețí de flacăra pe care o aprind banii în ochii celor care nu sunt obișnuiți cu ei și nu îi iubesc cu pasiune. Trei sute și cu trei sute: șase sute. Șaptezeci plus șaptezeci: o sută patruzeci; cinci plus cinci... O la la! strigă ea bătând din palme. Asta face șapte sute cincizeci! E ceva!

Începu să cânte. Avea o voce frumoasă.

— Poți să-ți cumperi un Soloviov complet!

— Glumești! spuse ea pufnind. Cu banii aceștia poți să-ți faci o rochie din crep grena, îți dai seama? Și arătă cu degetele poalele rochiei. Cu volănașe duble!

Olenkăi îi mai lipseau multe lucruri. Nu trecuse decât un an de când se interesa din nou de viață. Mama ei, mult timp bolnavă, murise cu doi ani în urmă. De atunci, Olenka era singură pe lume. Moartea tatălui și cea a fratelui ei le fuseseră anunțate oficial celor două femei în aceeași săptămână a anului 1942. Mama se îmbolnăvise grav, Olenka trebuise să părăsească Universitatea în primul an, să piardă tot anul, să lucreze ca salariată, să-și continue studiile prin corespondență.

Nu mai rămăsese nici o urmă din toate acestea pe fața drăguță și puțin bucălată a acestei fete de douăzeci și opt de ani. Nadia era așezată pe pat, cu fața la ea, și ea fu lovită de expresia aceasta de durere înțepenită, care îngreuna aerul din cameră. O întrebă pe Nadia ce avea:

— Hei, Nadiușa? Când ai plecat dimineață erai veselă. Cuvinte compătimitoare, izvorâte din agasare. Nu poți să-ți dai seama că tonul vocii îți trădează sentimentele.

Nadia nu simțise numai iritarea din vocea vecinei ei. O văzuse pe Olenka îmbrăcându-se în fața ei fără cea mai mică jenă, punându-și o floricică dintr-un rubin la reverul jachetei, parfumându-se.

Și parfumul acesta, care o învăluia pe Olia cu o aură invizibilă de fericire, ajunse la nările Nadiei ca o imponderabilă frustrare.

Fără să-și destindă fața, articulând cuvintele cu prețul unui efort imens, răspunse:

— Te deranjez? Îți stric plăcerea?

Privirile lor se încrucișară pe deasupra teancurilor de hârtie de pe masă. Olenka se îndreptă, bărbia ei rotundă se înăspri. Îi spuse despărțind cuvintele:

— Vezi tu, Nadia, nu voiam să te supăr. Dar, cum a declarat prietenul nostru comun Aristotel, omul este un animal social. Putem să răspândim bucurie în jurul nostru, dar nu întuneric, nu avem dreptul.

Nadia stătea pe pat, cu umerii gârboviți, și înfățișarea ei nu avea nimic tineresc. Spuse cu o voce plată și chinuită:

— Nu-ți dai seama până unde poate ajunge suferința morală?

— Chiar așa! Îmi dau seama perfect. Tu suferi, e sigur, dar nu e îngăduit să iubești cum iubești tu! Nu este îngăduit să-ți găurești craniul doar pentru a demonstra că ești singurul om de pe pământ care suferă. Sunt și alții, care au îndurat lucruri mai rele. Uite ce voiam să-ți spun.

Nu-și duse gândurile până la capăt, dar sincer, de ce ar fi trebuit ca un soț dispărut, pe care îl poți înlocui oricând, să fie o pierdere mai grea decât cea a unui tată și a unui frate uciși, a unei mame moarte, trei ființe pe care nu ți le poate înapoia nimeni?

După ce puse întrebarea, Olia rămase un moment dreaptă, privind-o pe Nadia cu severitate.

Nadia înțelese bine că Olia voia să vorbească despre dispariția familiei ei, dar, în sinea ei, nu capitulă. Asupra acestui punct, ea avea alte idei: orice moarte este ireparabilă, dar nu se produce decât o dată. Apoi, prin alunecări subtile, prin lovituri insensibile, se îndreaptă spre trecut. Și reușești să scapi de suferință, încetul cu încetul. Îți pui o broșa cu rubine la rever, te parfumezi, te duci la o întâlnire.

Durerea Nadiei nu era o durere de care să scapi: o strângea întotdeauna, o ținea pe loc, trecută, prezentă, viitoare. Nadia putea să se zbată, să se agate de orice, nu reușea să scape de ghearele acelea.

Ca să răspundă cum se cuvenea, ar fi trebuit să dezvăluie totul. Dar secretul era prea periculos.

Așa că cedă, capitulă, minți, arătându-și teza cu capul:

— Scuzați-mă, fetelor, sunt la capătul puterilor. Nu mai am forță s-o iau de la capăt. Există limite!

Când se văzu că Nadia nu își așeza marea ei suferință deasupra altora, Olia trecu dintr-odată de la o tensiune bănuitoare la un spirit conciliant:

— Ah! Marea vidanjare! Nu ești singura, nu ar trebui să te descurajezi.

(*Marea vidanjare* însemna eliminarea tuturor numelor străine din orice text: „Laue a stabilit" devenea astfel „Savanții au stabilit" și „demonstrația convingătoare a lui Langmuir" devenea „S-a demonstrat". Fără să mai vorbești de ruși, dacă un german sau un danez se distingea în slujba Rusiei, trebuia să-i dai numele complet și patronimicul, să sublimezi patriotismul lui neclintit și meritele științifice nepieritoare.)

— Nu este vorba despre străini, am făcut de mult vidanjarea. Acum trebuie să-l elimin pe Balandin, academicianul.

— Cel sovietic?

-...cu toate teoriile lui. Or, eu construisem totul pe teoriile lui. Și uite că l-au... că a fost...

Academicianul Balandin fusese aruncat în abisul subteran, în care își târa ghiuleaua și soțul Nadiei. Olenka continuă:

— Nu trebuie să pui la inimă lucrurile astea!

Ar fi putut să-i răspundă: „Și eu, cu Azerbaidjanul meu?"

Nimic nu o predispunea pe această fată din Rusia Centrală la studii iraniene. Nu avea nici cea mai mică idee când se înscrisese la Facultatea de Istorie. Or, directorul ei de studii era un tânăr — de altfel, căsătorit — care îi făcuse o curte asiduă, orientându-i studiile asupra Rusiei kievene. Insistase mult să scrie prima teză asupra acestui subiect. Înspăimântată, Olenka se aruncă spre Quattrocento, dar la Quattrocento era tot un bărbat tânăr, care se comporta exact ca acela din Renaștere. Disperată, Olenka își transferă dosarul și se alătură caravanei unui iranian decrepit, sub oblăduirea căruia își redacta teza, pe care ar fi susținut-o dacă ziarele nu ar fi început să vorbească despre Azerbaidjanul iranian. Olenka nu știa că Azerbaidjanul sovietic exercitase o atracție secretă, dar tenace, asupra acestei regiuni străine din Iran: îi înapoiară teza ca s-o corecteze.

— E bine că te-au prevenit la timp că trebuie să refaci totul. Se poate și mai rău. Uite, Muza ne-a spus că...

Muza nu mai auzea nimic. Din fericire, se cufundase în lectură și totul dispăruse: camera, tot ce era înjur.

-...o fată, de la Litere, care și-a susținut teza acum patru ani, despre Zweig, și care e asistentă de ceva timp. Dintr-odată, au găsit în lucrarea ei trei pasaje în care susține că Zweig e cosmopolit, dar în sensul favorabil al cuvântului. A fost convocată la VAK, i s-a retras titlul de doctor. Îngrozitor!

— E un lux să-ți faci griji când ești la Chimie! spuse la rândul ei Dașa. Ce trebuia să spun despre Eco Po? Doar să mă arunc pe fereastră. Ei bine, am trăit așa. Din fericire, îl am pe Stujailo-Oliabîșkin ca să mă împingă!

Toată lumea știa că Dașa era la al treilea subiect de teză. Primul se intitula: „Alimentația comuniștilor în regimul socialist". Subiect limpede cu douăzeci de ani în urmă, când fiecare pionier, inclusiv Dașa, știa că bucătăriile familiale trebuiau să dispară, că sobele din case se vor stinge și că femeile, scăpate de cazna lor, vor mânca la bucătăriile uzinelor. Timpul trecu și problema aceasta, învăluită în cețuri, deveni scabroasă. Era totuși evident că, pentru a te hrăni într-o cantină, așa cum făcea și Dașa, trebuia să fii împins de o nevoie fatală. Alimentația publică nu oferea decât două sectoare înfloritoare: marile restaurante, unde nu se vedeau afirmându-se principiile socialismului, și debitele mai mici, unde nu puteai cumpăra nimic în afară de votcă. Teoria, totuși, rămăsese încă la bucătăriile uzinelor, fiindcă în timpul acestor douăzeci de ani Ghidul Muncitorilor nu avusese chef să se pronunțe asupra problemelor alimentare. Așa că era riscant să avansezi o ipoteză personală. Dașa se chinui cât putu, apoi directorul o puse să schimbe subiectul, dar și acolo, din lipsă de judecată, mizează pe culoarea greșită. „Comerțul produselor de consum curent în regimul socialist!" Slab subiect. Orice discurs, orice directivă afirma că se putea și trebuiau să se fabrice și să se pună în vânzare produse de consum curente, dar, în practică, dacă confruntai această producție cu cea a oțelului laminat sau a industriei petroliere, însemna că formulai un reproș. Industria de consum era chemată să înflorească sau să piară? Consiliul științific nu știa nimic și refuză oportun subiectul.

Se găsiră totuși niște filantropi care să-i șoptească Dașei un subiect cu forță: „Un economist politic rus din secolul XIX, Stujailo-Oliabîșkin".

— Ai reușit măcar să pui mâna pe un portret al binefăcătorului tău? o întrebă râzând Olenka.

— Nici gând!

— Ce nerecunoștința neagră din partea ta!

Olenka încerca s-o însuflețească și pe Nadia, dar nu reuși să-i transmită excitarea care o cuprinsese la gândul întâlnirii.

— În locul tău, aș găsi unul și l-aș pune la căpătâi. Îmi imaginez unul: un moșier bătrân, cu fața nobilă, cu neliniști spirituale. După un mic

dejun copios se instalează la fereastră, să ne imaginăm o gaură din provincie, cum e casa Larin din *Evgheni Oneghin*, la adăpost de furtunile Istoriei. Și privind o fată de la fermă care hrănește purceii, raționează fără grabă:

„Despre averea Statelor
Și despre veniturile lor…”

Guiț! Guiț! Guiț!…! Și seara joacă cărți…

Olenka izbucni în râs. Stacojie. Plină de fericire.

Liuda se strecurase în rochia azurie, scăpând așternutul de evantaiul care îl acoperise (și Nadia o privea întruna, legată parcă de ea printr-un tic dureros). În fața oglinzii își farda sprâncenele, pleoapele, apoi desenă cu mare grijă o inimă roșie urmărind conturul net al buzelor ei.

— Ați remarcat, fetelor, spuse dintr-odată Muza cu cea mai mare naturalețe, de parcă toate i-ar fi așteptat remarca, ce deosebește un erou din literatura rusă de semenii lui din Occident? Eroii favoriți ai scriitorului occidental sunt mereu în căutarea gloriei, a banilor, a reușitei. Rusul se lipsește de băutură și mâncare, caută numai dreptatea și binele. Nu e adevărat?

Apoi se cufundă din nou în lectură.

— Bun, ai putea măcar să ceri să aprindem lumina, îi spuse Dașa, compătimitoare. Și aprinse lumina.

Liuda își luase cizmele și apoi întinse brațele spre mantoul de blană. Nadia, cu o mișcare bruscă a capului, arătă spre pat și spuse îngrețoșată:

— Ne lași tot pe noi să facem mizeria asta?

— Nu fă nimic, te rog! ripostă Liuda repede, cu un fulger în ochii ei expresivi. Și ferește-te să-l atingi pe viitor! Vocea ei se înălță, deveni un strigăt: Și fără morală!

— Ar trebui totuși să înțelegi! spuse Nadia, ieșindu-și din fire, dezvăluind tot ce avea în inimă. E o lipsă de bun-simț! Nu avem dreptul să ne gândim și la altceva, în afară de distracțiile tale nocturne!

— Ești geloasă? Nu se înghesuie băieții la ușa ta?

Cele două fețe, deformate, împrumutară expresia atât de urâtă a femeilor înfuriate.

Olenka fu cât pe ce s-o atace pe Liuda, dar simți un reproș la adresa ei în „distracțiile nocturne” și se abținu.

— Nu e locul aici! strigă Nadia cu o voce spartă, asurzitoare.

— Dacă tu ți-ai greșit vocația și crezi că Universitatea e o mănăstire, țipă Liuda cu o voce din ce în ce mai vibrantă, presimțind o victorie iminentă, ei bine, stai în colțul tău și nu strica distracția altora. Ne-am săturat! Fată bătrână!

— Liudka! Taci din gură! strigă Dașa.

— Ce-și bagă nasul în… Fată bătrână! Fată bătrână! Coajă bătrână!

Muza ieși din visul ei, aruncă un volum în direcția Liudei și strigă:

— Ah, meschinăria asta burgheză! Întotdeauna vioaie! Și triumfătoare! Și prosperă!

Toate cinci începură să țipe, fără să le asculte pe celelalte și fără să țină cont de ceva.

Congestionată, orbită, rușinată de ieșirea și de suspinele ei, Nadia, tot cu mantoul - marea ei podoabă, îmbrăcată cu ocazia vizitei, se aruncă pe burtă pe pat și își acoperi capul cu perna.

Liuda se pudră din nou, își aranja buclele blonde deasupra gulerului de veveriță, își trase voaleta până deasupra ochilor, nu atinse patul, făcându-le totuși concesia de a arunca neglijent cuvertura pe deasupra, și ieși.

O strigară pe Nadia, dar ea nu se mișcă. Dașa îi scoase ciorapii și îi acoperi picioarele.

Apoi se auziră bătăi în ușă și Olenka ieși pe hol. Se întoarse repede ca vântul, își strecură buclele sub pălăriuță, se aruncă într-un mantou îmblănit cu guler galben și sări spre ușă cu un mers de nerecunoscut (toată înfățișarea îi trăda bucuria, dar și iminența unei lupte).

În felul acesta, nr. 318 trimise afară două dintre ocupantele ei, ființe ale ispitei, amândouă încântătoare, frumos îmbrăcate.

Cu ele fugiră veselia și râsul și camera se cufundă în cenușiu. Moscova era un oraș enorm și fetele acestea nu știau unde să meargă...

Muza abandonă din nou cartea, își dădu jos ochelarii și își ascunse fața în palmele mari. Dașa opină:

— Proasta de Olga! O să se distreze puțin cu ea și o să-i dea papucii. Mi s-a spus că mai are una. Totul e să nu ai copii.

Muza ridică ochii pe deasupra mâinilor.

— Olia nu e logodită. Dacă e într-adevăr un tip de felul acesta, să-l trimită la plimbare.

— Cum adică, nu e logodită? spuse Dașa cu un zâmbet oblic. Ce-ți mai trebuie, doar...

— Tu ești întotdeauna la curent cu toate! De unde știi lucrurile astea? Întrebă Muza, indignată.

— Nu trebuie să te străduiești prea tare, din moment ce își petrece noaptea la ei...

— Oh, dar asta nu dovedește nimic! Chiar nimic! ripostă Muza.

— În zilele noastre, e singura modalitatea. Fără asta nu poți să-i ții.

Fetele rămaseră tăcute un moment, fiecare pe poziție.

Pe fereastră cădea zăpada, mai abundentă. Începea să se întunece pe stradă. Apa murmura încetișor în caloriferul de sub geam.

Ideea de a agoniza toată seara de duminică în fundul acestei cuști era insuportabilă.

Dașa se gândi iar la ospătarul pe care-l trimisese la plimbare, un bărbat sănătos, viguros. De ce trebuise să-l respingă? Ar fi dus-o prin întuneric spre unul din căminele de tineri de la periferie, unde nu merg niciodată cei de la Universitate. Și ar fi pipăit-o, afară, într-un colț.

— Muza! Să mergem la cinema! imploră Dașa.

— Ce rulează?

— *Mormântul indian.*

— O porcărie! Genul comercial!

— Dar e aproape! în blocul nostru! Muza nu era încântată.

— Ce plictiseală! Haide, vino!

Dintr-odată avură o pană de curent — un filament de un roșu pământiu rămas aprins în bec.

— Asta mai lipsea!... gemu Dașa. Încă un generator stricat! Muza rămase așezată, nemișcată ca o statuie. Pe patul ei, Nadia nu făcea nici un gest.

— Muza, hai la cinema! Cineva bătu la ușă.

Dașa aruncă o privire pe hol și se întoarse:

— Nadiușa! E Șceagov. Te scoli?